ANTOINE de SAINT-EXUPÉRY

Curierul de Sud
Zbor de noapte
Pământ al oamenilor
Pilot de război

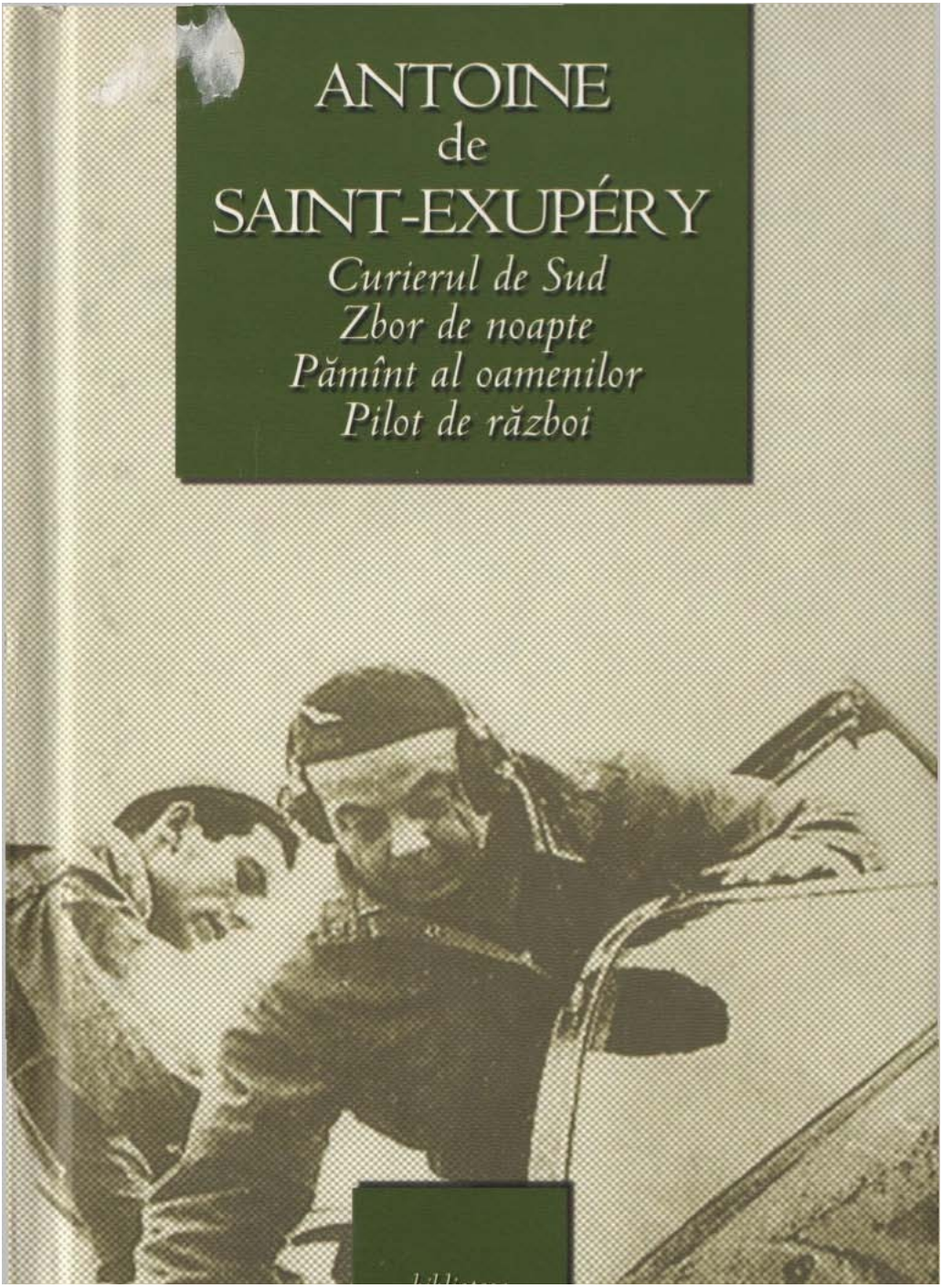

Antoine de Saint-Exupéry

CURIERUL DE SUD
ZBOR DE NOAPTE
PĂMÂNT AL OAMENILOR
PILOT DE RĂZBOI

Traducere din limba franceză
ILEANA CANTUNIARI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SAINT-EXUPÉRY, ANTOINE DE
Curierul de Sud; Zbor de noapte; Pământ al oamenilor; Pilot de război / Antoine de Saint-Exupéry
Trad.: Ileana Cantuniari
Bucureşti: RAO International Publishing Company, 2005

ISBN 973 – 576 – 785 – 6
I. Cantuniari, Ileana (trad.)

821.133.1 – 311.6135.1
629.7 (44)" 1939/1945" (0: 82 – 31)
94 (100+44)" 1939/1945" (0: 82 – 31)

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
C.P. 2 – 124 Bucureşti, ROMÂNIA

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY
Couriersud, © Gallimard 1929
Vol de Nuit, © Gallimard 1931
Terre des Hommes, ©e Gallimard 1939
Pilote de Guerre, © Gallimard 1942

© RAO International Publishing Company, 1994, 2004
pentru versiunea în limba română *

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial".
Bucureşti, România

2005

ISBN 973 – 576 – 785 – 6

Varianta V1.0
Octombrie 2018

CURIERUL DE SUD

PARTEA ÎNTÂI

I

„Prin radio. Ora 6.10. De la Toulouse către escale: Curierul Franţa-America de Sud părăseşte Toulouse ora 5.45 stop”.

Un cer limpede ca apa scălda stelele şi le dezvăluia. Apoi venea noaptea. Sahara se desfăşura dună după dună sub lumina lunii. Peste frunţile noastre, acea lumină de lampă care nu dă la iveală obiectele, ci parcă le alcătuieşte, hrănind cu o materie delicată fiecare lucru. Sub paşii noştri înăbuşiţi se întindea măreţia unui nisip dens. Iar noi mergeam cu capul gol, eliberaţi de povara soarelui. Noaptea: ca un sălaş…

Dar cum puteam crede că avem parte de linişte? Alizeele alunecau necontenit spre sud. Se prelingeau pe deasupra plajei cu un fâșâit de mătase. Nu mai erau vânturile acelea din Europa care se învârtejesc, care se retrag: se instalaseră deasupra noastră ca deasupra unui rapid în mers. Uneori, noaptea, ne loveau, atât de violent, încât ne sprijineam de ele, cu faţa spre nord, cu senzaţia că suntem luaţi pe sus, că urcăm de-a lungul lor către o ţintă nedesluşită. Câtă grabă, câtă nelinişte!

Soarele îşi urma drumul lui, aducea înapoi ziua. Maurii se agitau prea puţin. Cei care se aventurau până la fortul spaniol gesticulau, purtându-şi puştile ca pe nişte jucării. Aceasta era Sahara văzută din culise: triburile nesupuse îşi pierdeau aici misterul şi dădeau în vileag câţiva figuranţi.

Trăiam înghesuiţi unii peste alţii în faţa propriei noastre imagini, cea mai limitată. De aceea nu ne dădeam seama că suntem izolaţi în deşert: ar fi trebuit să ne întoarcem acasă pentru a ne închipui depărtarea la care ne aflam şi a o descoperi din perspectivă.

Nu ne duceam mai departe de cinci sute de metri, până unde începea rebeliunea, ţinuţi captivi de mauri, dar şi de noi înşine. Vecinii noştri cei mai apropiaţi, cei din Cisneros,

din Port-Étienne, erau, la şapte sute, la o mie de kilometri, de asemenea prizonieri ai Saharei, prinşi ca într-un înveliş mineral. Gravitau şi ei în jurul aceluiaşi fort. Îi cunoşteam după porecle, după manii, între noi era însă aceeaşi tăcere apăsătoare ca între planetele locuite.

În dimineaţa aceea, lumea începea pentru noi să se agite. Operatorul T.S.F.[1] ne-a înmânat în sfârşit o telegramă: doi piloni, înfipţi în nisip, ne legau o dată pe săptămână de acea lume:

Curierul Franţa-America plecat din Toulouse ora 5.45 stop. Depăşit Alicante ora 11.10.

Vorbea Toulouse, Toulouse, cap de linie, Dumnezeu îndepărtat.

În zece minute, ştirea ajungea la noi prin Barcelona, prin Casablanca, prin Agadir, apoi se îndrepta spre Dakar. Pe cinci mii de kilometri de linie, aeroporturile erau alertate. La reluarea de la şase seara, ni se mai comunica:

Curierul va ateriza la Agadir ora 21 va pleca din nou spre Cabo Juby ora 21.30 va ateriza acolo cu pneumatice stop. Cabo Juby va pregăti luminile obişnuite stop. Ordin rămâneţi în contact cu Agadir. Semnat: Toulouse.

Din observatorul de la Cabo Juby, izolaţi în mijlocul Saharei, urmăream o cometă îndepărtată.

Spre ora şase seara sudul se agita:

Din Dakar către Port-Étienne, Cisneros, Juby: comunicaţi urgent veşti despre curier.

Din Juby către Cisneros, Port-Étienne, Dakar: nu sunt veşti de la traversare ora 11.10 Alicante.

Un motor duduia pe undeva. Din Toulouse până în Senegal încercam să-l auzim.

II

Toulouse. Ora 5.30.

[1] Siglă a telegrafiei sau a telefoniei fără fir în Franţa (n.red.)

Maşina aeroportului opreşte chiar la intrarea în hangar, deschis înspre noaptea amestecată cu ploaie. Becuri cu puterea a cinci sute de candele[2] dezvăluie obiecte dure, precise, nude, precum cele dintr-un stand. Sub bolta asta orice vorbă rostită răsună, zăboveşte, împovărează liniştea. Metal lucitor, motor fără unsoare. Avionul pare ca nou. Mecanism delicat ca de ceasornic pe care-l atingeau mecanicii cu degete de inventatori. Acum se depărtează de maşinăria bine pusă la punct.

„Să-i dăm bătaie, domnilor, să-i dăm bătaie…”

Sac după sac, corespondenţa se afundă în pântecele aparatului. Pontare rapidă:

— Buenos-Aires… Natal… Dakar… Casa… Dakar… Treizeci şi nouă de saci. Exact?

— Exact.

Pilotul se echipează. Pulovere, fular, combinezon din piele, cizme îmblănite. Trupul lui adormit atârnă greu. Cineva îl interpelează: „Hai! Să ne grăbim…” Cu mâinile împovărate de ceas, de altimetru, de porthartă, cu degetele ţepene în mănuşile groase, se caţără greoi şi neîndemânatic până la postul de pilotaj. Un scafandru în afara elementului său. Dar, odată instalat, totul devine mai uşor.

Un mecanic urcă până la el:

— Şase sute treizeci de kilograme.

— Bine. Pasageri?

— Trei.

Îi ia ca pe bagaje, fără să-i vadă.

Şeful de pistă se întoarce spre salahori:

— Cine a fixat capota asta în ştifturi?

— Eu.

— Douăzeci de franci amendă.

Şeful de pistă mai aruncă o ultimă privire: ordine absolută a lucrurilor; gesturi reglate ca pentru un balet. Avionul ăsta îşi are locul exact în hangarul ăsta, aşa cum peste cinci minute îşi va avea locul în văzduh. Zborul ăsta e la fel de

[2] Unitate de măsură pentru calcularea intensităţii unui izvor de lumină (n.red.)

bine calculat ca lansarea la apă a unui vapor. Ştiftul ăsta care lipseşte: eroare evidentă. Becurile astea de cinci sute de candele, privirile astea precise, severitatea asta, toate pentru ca zborul relansat de la o escală la alta până la Buenos Aires sau la Santiago de Chile să fie un efect balistic şi nu o înfăptuire a hazardului. Pentru ca, în pofida furtunilor, a ceţurilor, a tornadelor, în pofida miilor de piedici provocate de arcul supapei, de culbutor, de materie, să fie ajunse din urmă, lăsate în urmă, şterse: trenuri expres, trenuri rapide, cargouri, vapoare! Şi ca să fie atinse într-un timp record Buenos Aires sau Santiago de Chile…

— Porniţi.

I se dă o hârtie pilotului Bernis: planul de bătaie.

Bernis citeşte:

Perpignan semnalează cer senin, vânt zero. Barcelona: furtună. Alicante…

Toulouse. Ora 5.45.

Roţile puternice strivesc piedicile. Culcată de vântul elicei, iarba, pe o distanţă de până la douăzeci de metri în urmă, parcă ar curge. Bernis, dintr-o simplă mişcare a încheieturii mâinii, dezlănţuie sau stăvileşte furtuna.

Zgomotul creşte acum, în reprize repetate, devenind un mediu dens, aproape solid, în care corpul se află închis. Când pilotul îl simte că umple în el ceva ce până atunci rămăsese neîmplinit, gândeşte: „E bine”. Apoi priveşte capota neagră sprijinită de cer, conturându-se împotriva luminii, ca un obuzier. Îndărătul elicei se zăreşte tremurat un peisaj de revărsat de ziuă.

După ce a rulat lent, cu vântul împotrivă, trage spre el maneta de viteză. Avionul, ca înhăţat de elice, se năpusteşte înainte. Primele salturi se amortizează pe aerul elastic, iar pământul pare, în sfârşit, să se întindă, să lucească sub roţi ca o curea. După ce a apreciat densitatea aerului, mai întâi impalpabil, apoi fluid, devenit acum solid, pilotul se sprijină pe el şi urcă.

Copacii care mărginesc pista de decolare se dau în lături

şi dezvelesc orizontul. La două sute de metri, avionul se mai apleacă o dată peste o stână ca de jucărie, cu arbori înfipţi drept, cu case zugrăvite, iar pădurile îşi păstrează încă desişul de blană: pământ locuit…

Bernis caută înclinarea corectă a spatelui, poziţia exactă a cotului, care îi sunt necesare pentru a se simţi liniştit. În urma lui, norii joşi de la Toulouse închipuie parcă holul întunecat al gărilor. Acum, el se împotriveşte mai puţin avionului care caută să urce, lăsând să se destindă puţin forţa pe care mâna sa o comprimă. Dă drumul dintr-o mişcare a încheieturii mâinii fiecărui val care-l înalţă şi care se propagă în el ca o undă.

Peste cinci ore Alicante, spre seară Africa. Bernis visează. E împăcat: „Am făcut ordine”. Ieri, părăsea Parisul cu expresul de seară: ce vacanţă stranie! Păstrează amintirea confuză a unui tumult nedesluşit. Va suferi mai târziu, dar, deocamdată, lasă totul în urmă, de parcă totul s-ar continua în afara lui. Pe moment, i se pare că se naşte odată cu zorii care urcă, ajutând şi el, o, cât de matinal, la construirea acelei zile. Se gândeşte: „Nu sunt decât un lucrător, stabilesc legătura poştală cu Africa”. Şi, zi de zi, pentru lucrătorul care începe să construiască lumea, lumea începe.

„Am făcut ordine…” Ultima seară în apartament. Ziare împăturite în jurul stivelor de cărţi. Scrisori arse, scrisori clasate, huse peste mobile. Fiecare lucru lămurit, scos din viaţa lui, pus în spaţiu. Şi acel tumult al inimii care nu mai avea noimă.

S-a pregătit pentru a doua zi ca pentru o călătorie. S-a îmbarcat pentru ziua următoare ca pentru o plecare în America. Atâtea lucruri neterminate îl legau încă de el însuşi. Şi, dintr-odată, era liber. Lui Bernis aproape că îi e teamă să se descopere atât de disponibil, atât de muritor.

Carcassonne, escală de urgenţă, se îndepărtează dedesubtul lui.

Şi ce lume bine rânduită şi aceasta – 3.000 de metri – rânduită precum stâna de jucărie într-o cutie. Case, canale, şosele, jucării ale oamenilor. Lume compartimentată, lume

împărţită în pătrate, în care fiecare ogor îşi are gardul lui de mărăcini, iar ţarcul îşi are zidul lui. Carcassonne, în care fiecare negustorească de mărunţişuri retrăieşte viaţa bunicii ei. Umile fericiri împrejmuite. Jucării ale oamenilor aşezate în ordine în vitrina lor.

Lume în vitrină, prea expusă, prea etalată, oraşe în ordine pe harta făcută sul şi pe care un pământ uşor le aduce către el cu siguranţa fluxului.

Se gândeşte că e singur. Pe cadranul altimetrului soarele scânteiază. Un soare luminos şi îngheţat. O mişcare de palonier: peisajul întreg deviază. Lumina asta e minerală, pământul ăsta apare mineral: tot ceea ce înseamnă latura plăcută, parfumul, slăbiciunea lucrurilor este anulat.

Şi totuşi, sub haina de piele, un trup cald şi fragil, Bernis. În mănuşile groase, nişte mâini minunate care ştiau, Geneviève, să-ţi dezmierde cu dosul degetelor obrazul…

Iată Spania.

III

Azi, Jacques Bernis, vei trece peste Spania cu calmul unui proprietar. Imagini cunoscute, una câte una, se vor fixa în privirea ta.

Îţi vei croi drum, cu dezinvoltură, printre furtuni. Barcelona, Valencia, Gibraltar, aduse către tine, luate pe sus mai departe. E bine aşa. Îţi vei desfăşura harta făcută sul, munca isprăvită se adună undeva în urmă. Dar mi-aduc aminte de primii tăi paşi, de ultimele sfaturi, în ajunul primei tale curse poştale. Trebuia, în zori, să iei în braţele tale gândurile unui întreg popor. În braţele tale lipsite de putere. Să le duci printre mii de capcane ca pe o comoară ascunsă sub manta. Corespondenţă preţioasă, ţi se spusese, corespondenţă mai preţioasă decât viaţa. Şi atât de fragilă. Pe care o simplă greşeală o împrăştie în flăcări, amestecând-o cu palele de vânt. Mi-aduc aminte de acea veghe de

dinaintea plecării:

— Şi atunci?

— Atunci vei încerca să ajungi la plaja din Peniscola. Fereşte-te de bărcile de pescuit.

— Apoi?

— Apoi până la Valencia vei găsi întotdeauna terenuri de urgenţă; le subliniezi cu creionul roşu. În lipsă de ceva mai bun, aterizează în albiile râurilor secate.

Bernis retrăia atmosfera de colegiu sub abajurul verde al lămpii, în faţa hărţilor desfăşurate. Însă, din fiecare punct al solului, profesorul lui de azi îi desprindea un secret viu. Ţările necunoscute nu mai dădeau la iveală cifre moarte, ci câmpuri adevărate cu flori – unde, tocmai, e bine să nu te încrezi în copacul ăsta – plaje adevărate cu nisip – unde, spre seară, trebuie să te fereşti de pescari.

Deja ştiai, Jacques Bernis, că nu vom cunoaşte niciodată Granada sau Almeria, nici Alhambra şi nici moscheile, ci doar un pârâu, un portocal, destăinuirile lor cele mai umile.

— Ascultă-mă, aşadar: dacă e frumos aici, o ţii drept înainte. Dar, dacă e vreme proastă, dacă zbori la mică înălţime, apeşi spre stânga, o iei spre valea asta.

— O iau spre valea asta.

— Ajungi la mare, mai târziu, prin trecătoarea asta.

— Ajung la mare prin trecătoarea asta.

— Şi ai grijă de motor: faleza e abruptă şi sunt stânci.

— Şi dacă mă lasă baltă?

— Te descurci.

Iar Bernis zâmbea: piloţii tineri au ceva romanesc. Trece o stâncă, precum o aruncătură de praştie, şi-l doboară. Aleargă un copil, dar o mână îl opreşte punându-i-se pe frunte şi-l răstoarnă…

— Ba nu, bătrâne, ba nu! Ne descurcăm.

Iar Bernis era mândru de lecţia asta: copilăria sa nu reţinuse din *Eneida* nici măcar un singur secret care să-l ferească de moarte. Degetul profesorului pe harta Spaniei nu era degetul unui descoperitor de izvoare şi nu dădea la iveală nici comori, nici capcane, şi nici n-o atingea pe

păstoriţa aceea de pe pajişte.

Ce atmosferă blândă răspândea azi lampa aceea din care curgea o lumină uleioasă. Firicelul de ulei care asigură calmul pe mare. Afară sufla vântul. Camera era cu adevărat o insuliţă în lume precum un han pentru marinari.

— Un păhărel de Porto?

— Desigur…

Cameră de pilot, han nesigur, adesea era nevoie să te reconstruim. Compania ne înştiinţa în ajun, seara: „Pilotul X e afectat în Senegal… în America…” Trebuia atunci, chiar în cursul nopţii, să-ţi desfaci legăturile, să-ţi baţi în cuie capacele lăzilor, să-ţi dezgoleşti camera de tine însuţi, de fotografii, de cărţi şi s-o laşi în urmă, mai puţin marcată de prezenţa ta decât de aceea a unei fantome. Trebuia uneori, chiar în cursul nopţii, să deznozi două braţe, să istoveşti puterile unei fetiţe, nu s-o faci să asculte de raţiune, nu, doar toate se îndărătnicesc, ci s-o osteneşti, iar spre ora trei dimineaţa s-o aşezi uşurel în somn, supusă, nu în faţa plecării, ci în faţa propriei dureri, şi să-ţi spui: iat-o că acceptă, plânge.

Oare ce-ai învăţat mai târziu străbătând lumea, Jacques Bernis? Să zbori? Înaintezi lent, scobindu-ţi drumul printr-un cristal dur. Oraşele îşi iau treptat locul unul altuia, e nevoie să aterizezi ca să prinzi acolo contur. Acum ştii că aceste bogăţii sunt doar oferite, apoi şterse, spălate de ore ca de apa mării. Dar, la întoarcerea din primele tale călătorii, ce fel de bărbat credeai că ai devenit şi pentru ce dorinţa asta de a-l confrunta cu fantoma unui ştrengar afectuos? Încă de la prima ta permisie, m-ai târât la colegiu: din Sahara, Bernis, unde îţi aştept trecerea, îmi amintesc cu melancolie de vizita aceea făcută copilăriei noastre.

O vilă albă între pini, o fereastră se lumina, apoi o alta. Îmi spuneai: „Iată odaia de studiu unde ne scriam cele dintâi poeme…”

Veneam de foarte departe. Mantalele noastre grele acopereau lumea, iar sufletele noastre de călători vegheau

înăuntrul nostru. Ajungeam în oraşele necunoscute, cu fălcile încleştate, cu mâinile vârâte în mănuşi, la adăpost. Mulţimile curgeau peste noi fără să ne atingă. Păstram, pentru oraşele îmblânzite, pantalonul de flanelă albă şi bluza de tenis. Pentru Casablanca, pentru Dakar. La Tanger mergeam cu capul descoperit; nu aveam nevoie de armură în orăşelul acela adormit.

Ne întorceam zdraveni, sprijinindu-ne pe muşchi de bărbat. Luptaserăm, suferiserăm, străbătuserăm pământuri nemărginite, iubiserăm câteva femei, ne jucaserăm uneori cu moartea dând cu banul, pur şi simplu pentru a lepăda teama aceea care ne dominase copilăria cu pedepse scrise şi reţinerea la şcoală, pentru a asista invulnerabili la citirea notelor sâmbăta seara.

S-a auzit în vestibul un şuşotit, au urmat nişte chemări, apoi s-a produs zarva grăbită a unor bătrâni. Veneau, înveşmântaţi în lumina aurie a lămpilor, cu chipuri ca de pergament, dar cu ochi atât de limpezi: veseli, fermecători. Şi, dintr-odată, am priceput că ei ştiau deja că noi eram făcuţi dintr-o altă materie: foştii elevi au obiceiul să vină înapoi călcând cu pasul apăsat al celui care îşi ia revanşa.

Căci nu se mirau de strângerea robustă a mâinii mele, nici de căutătura directă a lui Jacques Bernis, ne-au tratat fără tranziţie, ca pe nişte bărbaţi, au dat fuga să aducă o sticlă de vin vechi de Samos de care nu ne pomeniseră niciodată nimic.

Ne-am instalat pentru masa de seară. Se strângeau sub abajur precum ţăranii în jurul focului, şi am aflat că erau şubrezi.

Erau şubrezi fiindcă deveneau indulgenţi, fiindcă lenea noastră de odinioară, care trebuia să ne ducă la viciu, la mizerie, nu mai era acum decât un cusur copilăresc, zâmbeau chiar la gândul ăsta; fiindcă orgoliul nostru, pe care ne îndemnau să-l învingem cu atâta elan, în seara asta îl lăudau, numindu-l nobil. Aveam chiar mărturisiri în acest sens din partea profesorului de filosofie.

Descartes îşi fundamentase poate sistemul pe un

raţionament eronat, Pascal... Pascal era crud. Şi el îşi încheia viaţa fără să rezolve, în pofida atâtor strădanii, vechea problemă a libertăţii umane. Iar el, care ne apăra din toate puterile împotriva determinismului, împotriva lui Taine, el, care nu vedea duşman mai mare în viaţă ca Nietzsche pentru nişte copii care termină colegiul, ne mărturisea afecţiuni vinovate. Nietzsche... Nietzsche însuşi îl tulbura. Cât despre realitatea materiei... Nu mai ştia, se frământa... Atunci au început să ne pună întrebări. Ieşiserăm din casa aceea călduţă în marea furtună a vieţii, eram datori să le povestim cum e cu adevărat vremea pe pământ. Dacă într-adevăr bărbatul care iubeşte o femeie devine robul ei ca Pirus sau călăul ei ca Nero. Dacă într-adevăr Africa dimpreună cu singurătăţile ei şi cu cerul ei albastru corespund celor învăţate de profesorul de geografie. (Cum e cu struţii care închid ochii pentru a se proteja?) Jacques Bernis ceda un pic fiindcă poseda mari taine, dar profesorii izbutiseră să i le şterpelească.

Au vrut să afle de la el cum e cu beţia acţiunii, cum duduie motorul, şi să-l audă spunând că nu ne mai era de ajuns, pentru a fi fericiţi, să tundem, ca ei, tufele de trandafiri, la căderea serii. Era acum rândul lui să explice pe Lucreţiu sau Ecleziastul şi să dea sfaturi. Tot astfel Bernis îi informa, la ţanc, de câte alimente şi apă e nevoie ca să nu mori de sete dacă ai pană de avion în deşert. Bernis le arunca în grabă ultimele sfaturi: secretele care îl scapă pe pilot de mauri, reflexele care-l scapă pe pilot de foc. Şi iată că dădeau din cap, încă preocupaţi, deja siguri şi totodată mândri că dăduseră drumul în lume acestor forţe noi. Pe acei eroi pe care îi celebraseră dintotdeauna îi atingeau în slărşit cu degetul, iar acum, când în fine îi cunoscuseră, puteau muri împăcaţi. Au vorbit despre Iuliu Cezar copil.

Dar, de teamă că îi vom întrista, le-am povestit despre decepţiile şi gustul amar al odihnei de după acţiunea inutilă. Şi, cum cel mai bătrân visa, ceea ce ne-a îndurerat, le-am spus în ce măsură singurul adevăr este poate pacea cărţilor. Însă profesorii ştiau deja acest lucru. Experienţa lor era

crudă fiindcă ei predau oamenilor istoria.

„De ce v-aţi întors în ţară?” Bernis nu le răspundea, dar bătrânii dascăli aveau ştiinţa sufletelor şi, făcând cu ochiul, se gândeau la dragoste…

IV

Pământul, văzut de sus, părea gol şi mort; avionul coboară: pământul se înveşmântează. Pădurile îl împodobesc din nou, văile, colinele îi imprimă o mişcare de talaz: pământul respiră. Un munte pe care-l survolează, piept de uriaş culcat, se umflă aproape până la el.

Tot mai aproape acum, ca torentul pe sub un pod, cursul lucrurilor se accelerează. E vălmăşagul acelei lumi uniforme. Arbori, case, sate se despart de o zare netedă, sunt mânate în urma lui în derivă.

Terenul din Alicante urcă, se răstoarnă, se aşază, roţile îl ating, se apropie de el ca de un laminor, se ascut la atingerea lui…

Bernis coboară din carlingă, cu picioarele înţepenite. Închide ochii o secundă, cu capul încă plin de zgomotul motorului şi de imagini vii, cu membrele încărcate încă de vibraţiile aparatului. Apoi intră în birou, unde se aşază cu încetineală, dă la o parte cu cotul o călimară, câteva cărţi, şi trage spre el carnetul de drum al zborului 612.

Toulouse-Alicante: 5 h şi 15 min. de zbor.

Se întrerupe, se lasă copleşit de oboseală şi de vis. Îi ajunge la urechi un zgomot confuz. O cumătră strigă ceva undeva. Şoferul Fordului deschide uşa, se scuză, zâmbeşte, Bernis contemplă grav pereţii, poarta şi pe şoferul în mărime naturală. E amestecat, preţ de zece minute, într-o discuţie pe care n-o înţelege, în nişte gesturi care iau sfârşit, care reîncep. Imaginea asta este ireală. Un copac sădit în faţa porţii e totuşi acolo de treizeci de ani. De treizeci de ani

marchează imaginea ca un reper.

Motor: nimic de semnalat.

Avion: se apleacă spre dreapta.

Lasă tocul jos, gândeşte simplu: „Mi-e somn”, iar visul care îi presează tâmplele îşi face iarăşi simţită prezenţa.

O lumină chihlimbarie peste un peisaj atât de limpede. Câmpuri bine greblate şi fâneţe. Un sat aşezat la dreapta, la stânga o turmă minusculă, iar pe deasupra, închizându-l, bolta unui cer azuriu. „O casă”, se gândeşte Bernis. Îşi aminteşte că simţise cu o evidenţă neaşteptată că peisajul acela, cerul acela, pământul acela erau clădite în felul unei locuinţe. Locuinţă familiară, bine rânduită. Fiecare lucru atât de vertical. Nicio ameninţare, nicio fisură în acea reprezentare simplă: parcă s-ar fi găsit în interiorul peisajului.

Aşa se simt eterne doamnele bătrâne care stau la fereastra salonului. Pajiştea e răcoroasă, grădinarul udă florile cu mişcări încete. Ele îi urmăresc din ochi spatele care dă o senzaţie de siguranţă. Un miros de ceară urcă dinspre parchetul lucitor şi le încântă. Ordinea din casă e plăcută: ziua a trecut trăgând după ea vântul şi soarele şi ploile scurte, stricând doar câţiva trandafiri.

„E timpul. Adio”. Bernis pleacă din nou.

Bernis pătrunde în furtună. Aceasta se înverşunează împotriva avionului precum loviturile de târnăcop ale unui demolator: dar am mai văzut noi şi altele, o să trecem. Bernis nu mai are acum decât gânduri elementare, gândurile care conduc acţiunea: să iasă din această depresiune muntoasă în care îl cufundă tornada descendentă, în care ploaia în rafale e atât de deasă încât s-a făcut beznă, să sară dincolo de acest zid, să ajungă la mare.

O izbitură! Se rupe aparatul? Avionul trage deodată spre stânga. Bernis îl menţine cu o mână, apoi cu amândouă, apoi cu întreg corpul. „La naiba!” Avionul trage cu toată greutatea spre pământ. Bernis e terminat. Încă o secundă şi va fi azvârlit pentru totdeauna din casa asta răvăşită, pe care abia începuse s-o înţeleagă. Câmpii, păduri, sate vor ţâşni

spre el în spirală. Fum al aparenţelor, spirale de fum, fum! Stână rostogolită în cele patru colţuri ale cerului…

„A! Ce frică mi-a fost…” O mişcare din călcâi dă drumul unui cablu. Comandă blocată. Cum? Sabotaj? Nu. O nimica toată: o mişcare din călcâi restabileşte ordinea lumii. Ce mai aventură!

O aventură? Nu rămâne de pe urma acelei secunde decât gustul din gură, amărăciunea cărnii. Ei! Dar falia aceea întrezărită! Totul nu era decât o iluzie: şosele, canale, case, jucării ale oamenilor!…

A trecut. S-a sfârşit. Aici cerul e limpede. Buletinul meteo îl prevăzuse. „Cerul pe sfert acoperit de nori cirus”. Buletinul meteo? Izobarele? „Sistemele de nori” ale profesorului Borjsen? Un cer de sărbătoare populară: da. Un cer de 14 iulie. Trebuia să spună: „La Málaga e zi de sărbătoare!” Fiecare locuitor posedă zece mii de metri de cer curat deasupra lui. Un cer care se întinde până la norii cirus. Nicicând acvariul n-a fost atât de luminos, atât de mare. Tot astfel în golf, într-o seară de cursă de regate: cer albastru, mare albastră, gulerul albastru şi ochii albaştri ai căpitanului. Concediu luminos.

S-a terminat. Treizeci de mii de scrisori au trecut cu bine.

Compania recomanda: corespondenţă preţioasă, corespondenţă mai preţioasă decât viaţa. Da. Materie care să dea motive să trăiască la treizeci de mii de îndrăgostiţi… Răbdare, îndrăgostiţilor! În luminile serii, ajungem până la voi. În urma lui Bernis, norii groşi, răscoliţi de tornadă ca într-o cuvă. În faţa lui, un pământ înveşmântat în soare, ţesătura de culoare deschisă a pajiştilor, lâna pădurilor, vălul încreţit al mării.

În dreptul Gibraltarului va fi noapte. Atunci un viraj la stânga spre Tanger va desprinde de Bernis Europa, banchiză enormă, în derivă…

Încă vreo câteva oraşe hrănite cu pământ brun, apoi Africa, încă vreo câteva oraşe hrănite cu pastă neagră, apoi

Sahara. Bernis va asista în seara asta la despuierea pământului.

Bernis e ostenit. Cu două luni în urmă, se ducea spre Paris s-o cucerească pe Geneviève. Ieri se întorcea la Companie, după ce făcuse ordine în propria-i înfrângere. Câmpiile astea, oraşele astea, luminile astea care se duc în urmă, de fapt el este cel care le părăseşte cu adevărat. Care se dezbară de ele. Peste un ceas va luci farul din Tanger: Jacques Bernis, până la farul din Tanger, va da drumul amintirilor.

PARTEA A DOUA

I

Trebuie să mă întorc în urmă, să povestesc cele două luni care au trecut, altfel ce-ar mai rămâne din ele? Atunci când evenimentele pe care le voi spune îşi vor fi încheiat cu încetul slaba lor agitaţie, cercurile lor concentrice, aşezate peste cele ale personajelor pe care pur şi simplu le-au şters, ca apa unui lac ce se închide la loc peste orice freamăt, când se vor fi diminuat emoţiile sfâşietoare, apoi mai puţin sfâşietoare, apoi blânde, pe care li le datorez, lumea îmi va apărea iarăşi sigură. Oare nu mă plimb deja prin locurile pe unde amintirea Genevièvei şi a lui Bernis ar trebui să mă doară, fără ca regretul să mă atingă prea tare?

Cu două luni în urmă el se îndrepta spre Paris, dar, după atâta absenţă, poţi ajunge să nu-ţi mai regăseşti locul: stingherești oraşul. Nu era decât Jacques Bernis îmbrăcat într-un veston care mirosea a camfor. Se mişca într-un trup amorţit, stângaci, şi aştepta ca lăzile lui militare, mult prea bine aranjate într-un colţ al camerei, să-i ofere ceea ce-i puteau ele dezvălui ca instabil, provizoriu: camera aceea încă nu fusese cucerită de rufărie albă, de cărţi.

— Alo… Tu eşti? îşi trece în revistă prietenii. Exclamaţii, felicitări:

— Un strigoi! Bravo!

— Ei, da! Când am să te văd?

Păi tocmai că azi omul nu e liber. Mâine? Mâine joacă golf, dar să vină şi el. Nu vrea? Atunci poimâine. La cină. La opt fix.

Intră, greoi, într-un salon de dans, îşi păstrează, printre toţi acei gigolo, mantaua, ca pe o haină de explorator. Aceia îşi trăiesc noaptea în local ca peştişorii într-un acvariu, mai învârtesc un madrigal, mai dansează, se întorc să mai bea un

pic. Bernis, în mediul ăsta ceţos, unde e singurul care îşi păstrează mintea limpede, se simte greoi ca un hamal, se propteşte zdravăn pe picioare. Gândurile lui sunt lipsite de glorie. Înaintează, printre mese, spre un loc liber. Ochii femeilor, pe care le atinge în treacăt cu privirea, se feresc, par să se stingă. Tinerii se dau în lături, mlădioşi, pentru a-l lăsa să treacă. Tot astfel, noaptea, ţigările santinelelor, pe măsură ce ofiţerul de rond înaintează, cad dintre degete.

Lumea asta, noi o regăseam de fiecare dată tot aşa cum mateloţii bretoni îşi regăsesc satul ca de carte poştală şi preafidela logodnică, abia îmbătrânită, atunci când se întorc acasă. Mereu aceeaşi, ca o gravură dintr-o carte pentru copii. Când revedeam totul atât de bine rânduit, atât de bine reglat de soartă, ajungeam să ne temem de ceva nedesluşit. Bernis cerea informaţii în legătură cu vreun prieten: „Desigur. Acelaşi. Afacerile nu-i merg prea bine. În sfârşit, ştii şi tu… viaţa”. Toţi erau prizonierii lor înşişi, limitaţi de frâna aceea obscură, nu ca el, hoinarul, copilul sărac, magicianul.

Chipurile prietenilor, abia tocite, ceva mai slabe după două ierni, după două veri. Femeia aceea dintr-un colţ al barului: o recunoştea. Avea obrazul ostenit din pricina atâtor zâmbete câte oferise. Barmanul: acelaşi. Se temu că-l va recunoaşte, ca şi cum glasul, interpelându-l, trebuia să trezească în el un Bernis mort, un Bernis fără aripi, un Bernis care nu evadase.

Treptat, în timpul întoarcerii, un peisaj se clădea deja în jurul lui, ca o temniţă. Nisipurile Saharei, stâncile Spaniei erau încetul cu încetul date la o parte, ca nişte veşminte de teatru, din peisajul adevărat care avea să se întrezărească. În sfârşit, de îndată ce frontiera fusese trecută, iată Perpignan, oferit de câmpia în care se afla. Câmpia aceea în care încă adăsta soarele, în dâre oblice, alungite, cu fiecare clipă mai şterse, straiele acelea din aur, ici-colo pe iarbă, cu fiecare minut mai fragile, mai transparente, şi care nu se

sting, ci se evaporă. Atunci apare mâlul acela verde, întunecat şi moale sub aerul azuriu. Fundalul acela paşnic. Cu motorul încetinit, plonjarea spre fundul ăsta de mare, unde totul stă nemişcat, unde totul capătă evidenţa şi durata unui zid.

Traseul în maşină de la aeroport la gară. Chipurile din faţa lui, inexpresive, înăsprite. Mâinile care-şi purtau întipărită soarta şi care odihneau cu palmele aşezate pe genunchi, atât de grele. Ţăranii văzuţi în treacăt şi care se întorceau de la câmp. Tânăra fată la poartă, pândind un bărbat anume printre alţi o sută de mii, renunţând la o sută de mii de speranţe. Mama care legăna un copil, deja captiva lui, nemaiputând fugi.

Bernis, aterizat drept în taina lucrurilor, se întorcea acasă pe poteca cea mai intimă, cu mâinile în buzunare, fără valiză, pilot de linie. În lumea cea mai imuabilă unde, pentru a te atinge de un zid, pentru a extinde un ogor, era nevoie de douăzeci de ani de procese.

După doi ani petrecuţi în Africa, cu peisaje mişcătoare şi mereu schimbătoare precum suprafaţa mării, dar care, date la o parte unul câte unul, lăsau liber vechiul peisaj, singurul, veşnicul, cel din care ieşise, el punea acum piciorul pe un pământ adevărat, ca un arhanghel trist.

„Şi iată că toate-s la fel…”

Se temuse că va găsi lucrurile schimbate, dar iată că suferea să le descopere atât de asemănătoare. Nu mai aştepta de pe urma întâlnirilor, a prieteniilor, decât o plictiseală vagă. De departe, închipuirea lucrează. Iubirile, atunci când pleci, le laşi în urmă cu inima strânsă, dar şi cu straniul sentiment al unei comori ascunse în pământ. Aceste evadări exprimă uneori o dragoste avară. Într-o noapte, în Sahara populată de stele, cum visa la acele iubiri îndepărtate, calde şi învăluite de noapte, de timp, ca nişte seminţe, a avut o bruscă senzaţie: că se îndepărtase doar puţin pentru a le privi dormind. Rezemat de avionul aflat în pană, în faţa curbei făcute de nisip, în faţa arcuirii zării, îşi veghea iubirile precum un păstor…

„Şi iată peste ce dau!”
Astfel că Bernis mi-a scris într-o zi:

…Nu-ţi vorbesc despre întoarcerea mea: mă cred stăpânul lucrurilor atunci când emoţiile îmi răspund. Dar nu s-a trezit nici una. Eram aidoma acelui pelerin care ajunge cu o clipă prea târziu la Ierusalim. Dorinţa lui, credinţa lui tocmai muriseră: nu găseşte decât pietre. Oraşul ăsta: nu e decât un zid. Vreau să plec iarăşi, îţi aminteşti de acea primă plecare? Am făcut-o împreună. Murcia, Granada, culcate ca nişte bibelouri într-o vitrină şi, pentru că nu aterizam acolo, îngropate în trecut. Depuse acolo de veacurile care se retrag. Motorul scotea acel zgomot puternic, care numai el există şi în urma căruia peisajul se desfăşoară în linişte ca un film. Şi mai era şi frigul, căci zburam sus: oraşele erau ca încercuite de gheaţă. Îţi aminteşti?

Am păstrat biletele pe care mi le trimiteai: „Supraveghează zăngănitul ăla ciudat… n-o porni spre trecătoare dacă zgomotul creşte”.

Două ceasuri mai târziu, la Gibraltar: „Aşteaptă Tarifa ca să traversezi: e mai bine”.

La Tanger: „Nu ateriza rulând prea mult: teren moale”.

Simplu. Cu fraze ca astea cucereşti lumea. Aveam revelaţia unei strategii pe care aceste ordine scurte o făceau foarte puternică. Tanger, orăşelul acela neînsemnat, era prima mea cucerire. Era pentru mine, vezi tu, ca o primă spargere. Da. Pe verticală, mai întâi, dar atât de departe. Apoi, în timpul coborârii, ivirea aceea a pajiştilor, a florilor, a caselor. Scoteam la lumină un oraş înghiţit care căpăta viaţă. Şi deodată acea minunată descoperire: la cinci sute de metri depărtare de teren, arabul care ara, pe care-l trăgeam parcă spre mine, făcându-l un om la scara

mea, şi care era cu adevărat prada mea de război sau creaţia mea sau jocul meu. Luasem un ostatic, iar Africa era a mea.

Două minute mai târziu, în picioare pe iarbă, mă simţeam tânăr, aterizat parcă pe o stea în care viaţa o ia de la capăt. În acel climat nou. Mă simţeam pe pământul acela, în văzduhul acela, ca un copac tânăr. Şi-mi trosneam oasele întinzându-mă după călătorie, simţind foamea aceea minunată. Păşeam cu paşi mari, elastici, ca să mă scutur de oboseala pilotării, şi râdeam că-mi reîntâlnisem umbra: aterizarea.

Iar primăvara aceea! Îţi aminteşti de primăvara aceea de după ploaia cenuşie de la Toulouse? Aerul atât de nou care circula printre lucruri. Fiecare femeie închidea în ea o taină: un accent, un gest, o tăcere. Şi toate te făceau să le doreşti. Şi apoi, tu mă cunoşti doar, graba aceea de a pleca iarăşi, de a căuta mai departe ceea ce presimţeam şi nu înţelegeam, căci eu eram acel căutător de izvoare a cărui nuieluşă de alun zvâcneşte şi pe care o plimba pe deasupra lumii până ce dă de comoară.

Dar spune-mi odată ce caut şi pentru ce, lipit de fereastră, ocrotit de oraşul prietenilor mei, al dorinţelor mele, al amintirilor mele, sunt deznădăjduit? De ce, pentru întâia oară, nu descopăr niciun izvor şi mă simt atât de departe de comoară? Ce făgăduială nedesluşită mi s-a făcut, pe care un zeu necunoscut nu şi-o respectă?

Am regăsit izvorul. În aminteşti? E Geneviève…

Citind aceste cuvinte ale lui Bernis, Geneviève, am închis ochii şi te-am revăzut fetiţă. Aveai cincisprezece ani, iar noi treisprezece. Cum ai fi putut tu să îmbătrâneşti în amintirile noastre? Rămăseseşi copila aceea fragilă şi, atunci când auzeam vorbindu-se despre tine, la ea ne duceam noi cu

gândul, închipuindu-ne-o, surprinşi, de-a lungul vieţii.

În vreme ce alţii conduceau spre altar o femeie deja împlinită, eu şi Bernis ne-am logodit, din fundul Africii, cu o fetiţă. Ai fost, copilă de cincisprezece ani, cea mai tânără dintre mame. La vârsta la care altele îşi julesc de crengile copacilor pulpele goale, tu cereai un leagăn adevărat, jucărie regală. Şi, în vreme ce printre ai tăi, care nu ghiceau minunea, treceai prin viaţă cu smerite gesturi de femeie, pentru noi trăiai o poveste fermecată şi pătrundeai în lume prin poarta magică – la fel ca la un bal mascat, un bal de copii – deghizată în soţie, în mamă, în zână…

Căci erai o zână. Mi-aduc aminte. Locuiai în umbra zidurilor groase dintr-o casă veche. Te revăd în minte cum te rezemai în coate la fereastră, care aducea cu ferestruica îngustă din zidul unei cetăţi, şi pândeai să răsară luna. Ea urca pe cer. Iar câmpia începea să foşnească şi să răsune de ţârâitul greierilor, de orăcăitul vesel al broaştelor, de talângile de la gâtul boilor care se întorceau acasă. Luna urca. Uneori un dangăt se înălţa din sat, vestind greierilor, grânelor, cosaşilor inexplicabila moarte. Iar tu te aplecai peste pervaz, preocupată doar de soarta logodnicilor, căci nimic nu e mai ameninţat ca speranţa. Dar luna urca. Atunci, acoperind dangătul, huhurezii îşi aruncau unul altuia chemările de dragoste. Câinii vagabonzi se adunau făcând cerc şi urlau la lună. Şi fiecare arbore, fiecare fir de iarbă, fiecare trestie fremăta de viaţă. Iar luna urca mereu. Atunci ne luai de mână şi ne spuneai să stăm să ascultăm, pentru că erau zgomotele pământului, care ne linişteau şi erau fireşti.

Erai atât de bine adăpostită de casa aceea şi, jur-împrejur, de straiul acela viu al pământului. Atâtea legături stabiliseşi cu teii, cu stejarii, cu turmele de animale, că te numeam prinţesa lor. Chipul tău se liniştea treptat când, seara, lumea era orânduită pentru noapte. „Fermierul şi-a pus animalele la adăpost”. Ştiai deja, văzând luminile îndepărtate ale staulelor. Un zgomot surd: „Se închide ecluza”. Totul era în ordine. În sfârşit, rapidul de şapte seara trecea cu vuiet de furtună, lăsa îndărătul lui provincia şi evada mai departe,

lăsându-ţi în cele din urmă lumea curată de tot ce este neliniştit, mobil, nesigur ca un chip la ferestrele vagoanelor de dormit. Venea apoi momentul cinei într-o sufragerie prea mare, prost luminată, unde deveneai regina acelei nopţi, fiindcă te supravegheam necontenit ca nişte spioni. Te aşezai tăcută printre oameni bătrâni, printre lambriuri, şi, aplecată în faţă, oferindu-ţi doar pletele cercului aurit al abajurului, încununată cu lumină, domneai. Ni se părea că eşti eternă, atât erai de ataşată de lucruri, atât erai de sigură de lucruri, de gândurile tale, de viitorul tău. Domneai…

Numai că noi voiam să ştim dacă era cu putinţă să te facem să suferi, să te strângem în braţe până la sufocare, fiindcă simţeam în tine o prezenţă umană pe care doream s-o scoatem la lumină. O tandreţe, o suferinţă pe care doream s-o aducem la vedere. Bernis te cuprindea în braţe şi tu roşeai. Iar Bernis te strângea şi mai tare şi ochii tăi se făceau strălucitori de lacrimi fără ca buzele să ţi se fi urâţit, ca la femeile bătrâne atunci când plâng, şi atunci Bernis îmi spunea că lacrimile astea veneau din inima dintr-odată plină, lacrimi mai preţioase decât diamantele, şi că acela care le va sorbi va fi nemuritor. Îmi mai spunea şi că tu sălăşluiai în trupul tău aidoma zânei din străfundul apelor şi că el cunoştea mii de vrăji ca să te aducă la suprafaţă, dintre care cea mai sigură era să te facă să plângi.

Astfel îţi furam dragostea. Dar, când îţi dădeam drumul, râdeai, iar râsul acela ne umplea de ruşine. Tot astfel o pasăre, când n-o strângi prea tare în palmă, îşi ia zborul.

„Geneviève, citeşte-ne nişte versuri”.

Citeai puţin, iar noi credeam că tu cunoşti deja totul. Nu te-am văzut niciodată uimită.

„Citeşte-ne nişte versuri…”

Tu citeai, iar pentru noi asta însemna învăţăminte despre lume, despre viaţă, care ne veneau nu de la poet, ci din înţelepciunea ta. Atât nefericirile îndrăgostiţilor, cât şi plânsetele reginelor deveneau nişte lucruri cât se poate de obişnuite. În glasul tău se murea din dragoste cu atâta

linişte…

„Geneviève, e adevărat că se poate muri din dragoste?”

Lăsai versurile pentru o clipă, cugetai cu gravitate. Căutai desigur răspunsul printre ferigi, greieri, albine, şi răspundeai „da” fiindcă albinele mor din pricina asta.

„Geneviève, ce înseamnă un iubit?”

Voiam să te facem să roşeşti. Tu nu roşeai. Abia mai puţin aeriană, priveai drept în faţă iazul tremurător sub lumina lunii. Noi credeam că pentru tine un iubit însemna lumina aceea.

„Geneviève, tu ai un iubit?”

De data asta ai să roşeşti! Ba nu. Zâmbeai fără să fii stingherită. Dădeai din cap în semn că nu. În împărăţia ta, un anotimp aduce florile, toamna aduce fructele, un anotimp aduce dragostea: viaţa e simplă.

„Geneviève, ştii ce-o să facem mai târziu?” Voiam să te uluim şi te numeam „femeie slabă”. „O să fim, femeie slabă, nişte cuceritori”. Îţi explicam viaţa. Cuceritorii care se întorc încărcaţi de glorie şi îşi iau ca iubită pe aceea pe care o doresc.

„Atunci o să fim iubiţii tăi. Sclavo, citeşte-ne nişte versuri…”

Dar tu nu mai citeai. Dădeai cartea la o parte. Îţi simţeai deodată viaţa atât de reală, ca un copac tânăr care ar simţi cum creşte şi se dezvoltă sămânţa la lumina zilei. Nu mai exista nimic altceva decât ce era necesar. Noi eram nişte cuceritori de legendă, dar tu te sprijineai pe ferigile tale, pe albinele, caprele, stelele tale, ascultai glasul broaştelor tale, îţi extrăgeai porţia de încredere din toată acea viaţă care urca atât în jurul tău, în tihna nopţii, cât şi în tine însăţi, de la glezne până la ceafă, pentru acel destin inexprimabil şi cu toate astea sigur.

Şi cum luna ajunsese deja sus şi venise vremea de culcare, închideai fereastra, iar luna strălucea îndărătul geamului. Iar noi îţi spuneam că tu închiseseşi cerul ca pe o vitrină, că luna rămăsese acolo înăuntru împreună cu o mână de stele, fiindcă încercam prin toate simbolurile, prin toate capcanele,

să te atragem, sub aparenţe, în străfundul acela al mărilor unde ne chema neliniştea noastră.

> …Am regăsit izvorul. De ea aveam nevoie ca să mă odihnesc de oboseala călătoriei. Ea e prezentă. Ceilalţi… Există femei despre care noi spuneam că sunt, după dragoste, azvârlite departe în stele, care nu sunt altceva decât o construcţie a inimii. Despre Geneviève… ţi-aminteşti, spuneam că sălăşluieşte în trupul ei. Am regăsit-o aşa cum regăseşti sensul lucrurilor şi păşesc alături de ea într-o lume căreia îi descopăr în sfârşit miezul…

Ea venea către el din partea lucrurilor. Era, după mii de despărţiri, mijlocitoarea a mii de însoţiri. Îi dăruia din nou castanii, bulevardul, fântâna. Fiecare lucru avea iarăşi în miezul lui acea taină care e propriul lui suflet. Parcul acela nu mai era ordonat, tuns şi gol ca pentru gustul unui american, ci dimpotrivă, întâlneai în el dezordinea aleilor, frunzele uscate, batista pierdută de iubiţii care se perindau pe acolo. Iar parcul acesta devenea o capcană.

II

Nu i-a vorbit niciodată lui Bernis despre Herlin, soţul ei, dar în seara aceea i-a spus: „E un dineu plicticos, Jacques, vin o sumedenie de oameni: vino să cinezi cu noi, am să fiu mai puţin singură!”

Herlin gesticulează. Prea mult. Pentru ce siguranţa asta pe care o va lepăda în intimitate? Ea îl priveşte cu nelinişte. Omul acesta împinge în prim-plan un personaj pe care-l construieşte. Nu din vanitate, ci ca să creadă în el însuşi. „Foarte justă, dragul meu, observaţia dumitale”. Geneviève întoarce capul scârbită: gestul ăsta binevoitor, tonul ăsta, siguranţa asta aparentă!

„Chelner! Trabucuri”.

Nu l-a văzut niciodată atât de activ, îmbătat parcă de puterea lui. Într-un restaurant, pe o scenă, poţi conduce lumea. O vorbă atinge în treacăt o idee şi o răstoarnă. O vorbă îl atinge pe chelner, o alta pe şeful de sală, şi-i pune în mişcare.

Geneviève zâmbeşte pe jumătate: pentru ce dineul ăsta politic? Pentru ce de şase luni toana asta cu politica? Lui Herlin, pentru a se crede puternic, îi e de ajuns să simtă că-i trec prin minte idei puternice, să simtă că se nasc în el atitudini puternice. Atunci, încântat, se îndepărtează un pic de statuia lui şi se contemplă pe sine.

Ea îi lasă cu jocul lor şi se întoarce spre Bernis:

— Fiule risipitor, vorbeşte-mi despre deşert... când ai să te întorci la noi pentru totdeauna?

Bernis o priveşte.

Bernis ghiceşte o copilă de cincisprezece ani care-i zâmbeşte de sub trăsăturile femeii necunoscute, la fel cum se întâmplă în basme. O copilă care se ascunde, dar schiţează gestul ăsta şi se trădează: Geneviève, mi-amintesc de vrajă. Va trebui să te cuprind în braţe şi să te strâng până o să te doară, iar cea care va plânge atunci, readusă la lumină, va fi ea...

Bărbaţii îşi apleacă acum spre Geneviève plastroanele albe şi îşi fac meseria de seducători, ca şi cum poţi câştiga o femeie cu idei, cu imagini, ca şi cum femeia ar fi premiul unui astfel de concurs. Şi soţul ei devine fermecător, iar diseară o va dori. O descoperă atunci când alţii au dorit-o. Când, în rochia ei de seară, în strălucirea ei, în dorinţa ei de a plăcea, de sub chipul femeii a strălucit puţin chipul curtezanei. Ea gândeşte acum: lui îi place ceea ce e mediocru. Oare de ce nu e ea niciodată iubită în întregul ei? Doar o parte din ea e iubită, cealaltă este însă lăsată în umbră. E iubită aşa cum e iubită muzica, aşa cum e iubit luxul. E spirituală sau sentimentală, iar atunci e dorită. Dar ce crede ea, ce simte ea, ce poartă în sufletul ei...

asta nu interesează. Tandreţea pentru copilul ei,

preocupările ei cele mai rezonabile, toată această parte de umbră: aceasta e neglijată.

Orice om în preajma ei devine moale, lipsit de vlagă. Simte jignirile odată cu ea, se lasă înduioşat odată cu ea şi pare să spună pentru a-i place: voi fi bărbatul pe care-l doreşti. Şi e adevărat. Acest lucru n-are pentru el nicio importanţă. Ceea ce ar avea importanţă ar fi să se culce cu ea.

Ea nu se gândeşte întotdeauna la dragoste: n-are timp!

Îşi aminteşte de primele zile ale logodnei. Zâmbeşte: Herlin descoperă brusc că e îndrăgostit (fără îndoială că uitase?) Vrea să-i vorbească, s-o îmblânzească, s-o cucerească: „Ei! N-am timp…” Mergea în faţa lui pe potecă şi cu o nuia secera din mers, cu gesturi nervoase, crengi tinere în ritmul unui cântec. Pământul ud mirosea plăcut. Crengile se îndoiau, plesnind ca o ploaie peste obraz. Tot repeta mereu: „N-am timp… n-am timp!” Trebuia să dea fuga mai întâi la seră ca să-şi îngrijească florile.

— Geneviève, eşti o fată crudă!

— Da. Fireşte. Uită-te la trandafirii mei, ce flori bogate au făcut! E minunată o floare bogată.

— Geneviève, lasă-mă să te sărut…

— Desigur. De ce nu? Îţi plac trandafirii mei?

Bărbaţilor le plac întotdeauna trandafirii ei.

„Ba nu, ba nu, dragul meu Jacques, nu sunt tristă”. Se apleacă pe jumătate spre Bernis: „Mi-aduc aminte… eram o fetiţă ciudată, îmi făurisem un Dumnezeu după ideile mele. Dacă mă cuprindea o disperare copilărească, plângeam toată ziua ireparabilul. Dar noaptea, de cum stingeam lampa, îmi reîntâlneam prietenul. Îi spuneam rugăciunea: uite ce mi s-a întâmplat, iar eu sunt prea slabă ca să-mi repar viaţa stricată. Dar ţie îţi dăruiesc totul: eşti mult mai puternic decât mine. Descurcă-te. Şi adormeam”.

Şi apoi, printre lucrurile prea puţin sigure, există atâtea care sunt docile. Domnea peste cărţi, peste flori, peste prieteni. Avea pacte stabilite cu ei. Ştia care e semnul care te face să zâmbeşti, parola, singura bună: „A! Dumneata

eşti, bătrânul meu astrolog…” Sau, când intra Bernis: „Aşază-te, fiule risipitor…” Fiecare era legat de ea printr-un secret, prin acea plăcere de a fi descoperit, de a fi compromis. Prietenia cea mai curată devenea bogată ca o crimă.

„Geneviève, spunea Bernis, tu domneşti întotdeauna peste lucruri”.

Mobilele din salon le mişca un pic, trăgea fotoliul, iar prietenul îşi descoperea în sfârşit, acolo, surprins, adevăratul loc în lume. După scurgerea unei zile întregi, ce mai tumult tăcut de muzică difuză, de flori distruse: tot ceea ce prietenia tulbură pe pământ. Geneviève readucea, fără zgomot, pacea în împărăţia ei. Iar Bernis o simţea atât de îndepărtată în lăuntrul ei, atât de bine apărată, pe fetiţa captivă care-l iubise…

Însă într-o bună zi lucrurile se răzvrătiră.

III

— Lasă-mă să dorm…

— De neconceput! Scoală-te! Copilul se sufocă.

Trezită brusc din somn, dădu fuga spre pat. Copilul dormea. Cu faţa lucind de febră, cu respiraţia sacadată, dar liniştit. În somnul ei pe jumătate veghe, Geneviève îşi imagina şuierul grăbit al remorcherelor. „Ce trudă!” Şi asta ţinea de trei zile. Incapabilă să se gândească la ceva, rămase plecată asupra bolnavului.

— De ce mi-ai spus că se sufocă? De ce m-ai speriat?

Încă îi bătea inima tare din pricina tresăririi bruşte. Herlin răspunse:

— Aşa mi s-a părut.

Ea ştia că el minte. Atins de nelinişte, nefiind în stare să sufere singur, trebuia să împartă cu cineva neliniştea asta. Tihna lumii, atunci când el suferea, îi devenea insuportabilă. Şi cu toate astea, după trei nopţi de veghe, ea avea nevoie

de un ceas de odihnă. Deja nu mai ştia bine unde se află.

Ierta aceste mii de şantaje deoarece cuvintele… ce mai contau? Era ridicolă acea contabilizare a somnului!

— Nu eşti rezonabil, se mărgini ea să spună, apoi, pentru a-l îmblânzi:

— Eşti un copil…

O întrebă brusc pe infirmieră cât era ceasul.

— Două şi douăzeci.

— A, da?

Geneviève repeta: „două şi douăzeci…” Ca şi cum se impunea un gest urgent. Dar nu, nici vorbă. Nu era nimic altceva de făcut decât să aştepte, la fel ca într-o călătorie. Bătu uşor cu palma patul, rândui fiolele, atinse fereastra. Crea o tainică ordine invizibilă.

— Ar trebui să dormiţi puţin, spunea infirmiera.

Apoi tăcerea. După aceea, iarăşi, apăsarea aceea ca într-o călătorie în care peisajul nevăzut goneşte.

— Copilul ăsta pe care l-am văzut trăind, pe care l-am iubit… declama Herlin. Dorea să se fie compătimit de Geneviève. Rolul acela de tată nefericit…

— Găseşte-ţi o ocupaţie, dragul meu, fă ceva! îl sfătuia blând Geneviève. Ai o întâlnire de afaceri: du-te!

Îl împingea de umeri, dar el îşi cultiva durerea:

— Cum vrei să fac aşa ceva! Într-un astfel de moment…

„Într-un astfel de moment”, îşi spunea Geneviève, dar… mai mult ca niciodată! Simţea o stranie nevoie de ordine. Vaza asta mişcată din loc, paltonul lui Herlin aruncat pe o mobilă, praful de pe consolă, însemnau… însemnau paşi înainte făcuţi de duşman. Indiciile unui prăpăd neştiut. Ea lupta împotriva acestui prăpăd. Bogăţia bibelourilor, mobilele puse în ordine sunt realităţi limpezi la suprafaţă. Tot ce era sănătos, clar şi lucitor îi părea lui Geneviève că o apără de moartea întunecoasă.

Medicul spunea: „Lucrurile se pot îndrepta: copilul e viguros”. Fireşte. Când dormea, se crampona de viaţă cu cei doi pumnişori strânşi. Era ceva atât de frumos. Era atât de puternic.

— Doamnă, ar trebui să ieşiţi un pic, să vă plimbaţi, spunea infirmiera; mă voi duce apoi şi eu. Fără asta n-o să putem rezista.

Era ciudat spectacolul acelui copil care istovea două femei. Copil care, cu ochii închişi, cu respiraţia sacadată, le trăgea după el la capătul lumii.

Iar Geneviève ieşea ca să fugă de Herlin. El îi ţinea conferinţe: „Datoria mea cea mai elementară… Orgoliul tău…" Ea nu pricepea nimic din frazele acelea pentru că îi era somn, dar unele cuvinte o uimeau în trecere. „Orgoliu". De ce orgoliu? De unde şi până unde orgoliu?

Medicul era uimit de femeia aceea tânără care nu plângea, nu rostea nicio vorbă de prisos şi îl servea cu precizia unei infirmiere. O admira pe această slujitoare a vieţii. Iar pentru Geneviève, vizitele lui constituiau clipele cele mai plăcute ale zilei. Nu că ar fi fost o consolare: medicul nu spunea nimic. Ci pentru că în mintea lui acel trup de copil era situat cu precizie. Pentru că tot ce e grav, obscur, nesănătos era exprimat. Ce protecţie în lupta împotriva umbrei! Până şi operaţia de alaltăieri… Herlin se văicărea în salon. Ea rămăsese. Chirurgul intra în încăpere îmbrăcat în halatul alb, precum puterea liniştită a zilei. El şi internistul începeau o luptă rapidă. Cuvinte clare, ordine: „cloroform", apoi „strânge", apoi „iod", rostite limpede cu voce scăzută şi dezbărate de emoţie. Şi deodată, la fel ca Bernis în avionul lui, ea avusese revelaţia unei strategii puternice: aveau să învingă.

— Cum poţi vedea asta, spunea Herlin, eşti o mamă lipsită de inimă?

Într-o dimineaţă, în faţa medicului, ea alunecă uşor de pe un fotoliu, leşinată. Când îşi veni în fire, el nu îi vorbi nici despre curaj, nici despre speranţă şi nici nu-şi exprimă vreun sentiment de milă. O privi doar grav şi îi spuse:

— Vă osteniţi prea tare. Asta nu e o treabă serioasă. Vă ordon să ieşiţi în după-amiaza asta. Nu vă duceţi la teatru, oamenii ar fi prea mărginiţi ca să înţeleagă, dar faceţi ceva asemănător.

Şi gândea în sinea lui:

„Iată tot ce am văzut eu mai adevărat în lumea asta”.

Răcoarea de pe bulevard a surprins-o. Mergea şi simţea o profundă împăcare amintindu-şi de copilărie. Copaci, câmpii. Lucruri simple. Într-o zi, mult mai târziu, apăruse acest copil în viaţa ei şi era ceva de neînţeles şi totodată mult mai simplu. O evidență mai puternică decât toate celelalte. Îl slujise pe acest copil la suprafaţa lucrurilor şi printre alte lucruri vii. Şi nu existau cuvinte pentru a descrie ce senzaţie încercase imediat. Se simţise… da, asta era: inteligentă. Şi sigură de sine şi legată de tot şi făcând parte dintr-o mare armonie. Rugase să fie dusă seara lângă fereastra lui. Copacii trăiau, creşteau, extrăgeau primăvara din pământ: era egala lor. Iar copilul ei alături de ea respira uşor şi acesta era motorul lumii, iar respiraţia lui uşoară însufleţea lumea.

Dar, de trei zile, ce mai haos. Cel mai mic gest – deschiderea ferestrei, închiderea ei – avea o sumedenie de consecinţe. Nu mai ştia ce gest să facă. Atingea fiolele, aşternuturile, copilul, fără a putea măsura însemnătatea gestului într-o lume confuză.

Trecea prin faţa unui anticar. Geneviève se gândea la bibelourile din salonul ei ca la nişte capcane pentru lumina soarelui. Îi plăcea tot ce captează lumina, tot ce se ridică, bine luminat, la suprafaţă. Se opri pentru a savura în acel cristal un surâs tăcut: cel care străluceşte în vinurile vechi de calitate. Amesteca, în conştiinţa ei ostenită, lumina, sănătatea, certitudinea de a trăi şi îşi dori atunci pentru acea cameră a unui copil ce avea să dispară reflexul acela aidoma unui cui de aur.

IV

Herlin stăruia:

— Iar ţie îţi arde de distracţii, de hoinărit pe la anticari! N-am să ţi-o iert niciodată! E... – îşi căuta cuvintele – e monstruos, e de neconceput, e nedemn de o mamă! Îşi scosese maşinal o ţigară şi legăna dând din mână un etui roşu. Geneviève mai auzi:

— Respectul de sine!

Ea în schimb gândea: „Nu-şi aprinde o dată ţigara?”

— Da... rosti agale Herlin, păstrase revelaţia la sfârşit: Da... şi, în vreme ce mama se distrează, copilul varsă sânge!

Geneviève se făcu foarte palidă.

Voi să părăsească încăperea, dar el se aşeză în dreptul uşii ca să n-o lase.

— Stai! Avea respiraţia scurtă ca un animal. Nelinştea asta pe care o suportase singur, o va face să plătească!

— Ai să-mi faci rău şi apoi ai să regreţi, îi spuse simplu Geneviève.

Dar remarca asta menită acelei băşici umplute cu aer care era Herlin, nulităţii lui în faţa lucrurilor, a fost şfichiul decisiv dat exaltării lui. Căci începu să declame. Da, ea fusese mereu indiferentă la strădaniile lui, cochetă, uşuratică. Da, se lăsase multă vreme păcălit, el, Herlin, care îşi plasa în ea întreaga lui forţă. Da. Dar toate astea nu însemnau nimic: suferea de unul singur, căci eşti mereu singur în viaţă... Geneviève, plictisită, întorcea capul: o readuse cu faţa spre el şi rosti răspicat:

— Dar greşelile femeilor se plătesc.

Şi, cum ea continua să se ferească, avu ultimul cuvânt, o jignire:

— Copilul moare: asta e pedeapsa lui Dumnezeu!

Mânia i se potoleşte brusc, la fel ca după o crimă. Odată ce a dat drumul cuvântului, rămâne ca prostit. Geneviève,

foarte palidă, face un pas spre uşă. El ghiceşte cam ce imagine şi-a făcut ea despre el, când singura pe care voia de fapt s-o provoace era o imagine nobilă. Şi atunci îl cuprinde dorinţa de a şterge imaginea aceea, de a drege lucrurile, de a-i transmite cu de-a sila o imagine blândă.

Cu voce dintr-odată frântă, spune:

— Iartă-mă… întoarce-te… am fost nebun!

Cu mâna pe clanţă şi pe jumătate întoarsă spre el, ea îi apare aidoma unui animal sălbatic gata s-o ia la goană dacă el se mişcă. Nu se clinteşte.

— Vino… trebuie să-ţi vorbesc… e greu…

Ea rămâne nemişcată: oare de ce se teme? Aproape că se enervează văzând-o cuprinsă de o teamă atât de inutilă. Vrea să-i spună că a fost nebun, crud, nedrept, că doar ea e singura adevărată, dar trebuie mai întâi ca ea să vină mai aproape, să-i arate încredere, să se lase în voia lui. Atunci se va smeri în faţa ei. Atunci ea va pricepe… dar uite că ea apasă deja clanţa.

Întinde braţul şi o apucă brusc de încheietura mâinii. Ea se uită la el cu un dispreţ zdrobitor. El se îndârjeşte: trebuie cu orice preţ s-o ţină acum sub stăpânirea lui, să-i arate forţa lui, să-i spună: „Vezi: îţi dau drumul”.

Trase mai întâi blând, apoi aspru, de braţul fragil. Ea îşi ridică mâna, gata să-l pălmuiască, dar el îi imobiliză şi celălalt braţ. Acum o durea. El simţea că o doare. Îşi amintea cum prind copiii o pisică sălbatică şi cum aproape c-o sugrumă pentru a o domestici cu de-a sila, pentru a o mângâia cu forţa. Pentru a o face blândă. Respira adânc: „Îi fac rău, totul e pierdut”. Simţi preţ de câteva clipe o dorinţă nebună de a înăbuşi, odată cu Geneviève, imaginea aceea despre sine însuşi pe care singur o făurise şi care-l îngrozea şi pe el.

Descleştă în sfârşit degetele cu un sentiment straniu de neputinţă şi de vid. Ea se îndepărta fără grabă, ca şi cum el nu-i mai putea provoca teamă, ca şi cum ceva o făcea brusc

de neatins. El nu exista. Ea mai zăbovi, îşi aranjă agale pieptănătura şi, foarte dreaptă, ieşi.

Seara, când Bernis a venit s-o vadă, nu i-a spus nimic. Genul ăsta de lucruri nu se mărturisesc. Dar îl puse pe el să povestească amintiri din copilăria lor comună şi din viaţa lui, acolo. Şi toate astea pentru că îi încredinţa o fetiţă pentru a o împăca, iar pe fetiţe le împaci arătându-le poze.

Îşi rezema fruntea de umărul lui, iar Bernis crezu că Geneviève îşi afla acolo refugiul cu toată fiinţa ei. Fără îndoială că şi ea credea tot astfel. Fără doar şi poate că ei nu ştiau că, atunci când eşti mângâiat, dai la iveală prea puţin din tine însuţi.

V

— Dumneata, la mine, la ora asta, Geneviève… Ce palidă eşti… Geneviève tace. Pendula scoate un tic-tac insuportabil. Lumina lămpii se amestecă deja cu aceea a zorilor, băutură posacă dătătoare de febră. Fereastra asta e dezgustătoare. Geneviève face un efort:

— Am văzut lumină, am venit… şi nu mai găseşte nimic de spus.

— Da, Geneviève, vezi… eu… stau cu nasul în cărţi…

Cărţile broşate par pete galbene, albe, roşii. „Nişte petale”, se gândeşte Geneviève. Bernis aşteaptă. Geneviève stă nemişcată.

— Visam stând în fotoliul acela, Geneviève, deschideam o carte, apoi pe cealaltă, aveam impresia că citisem totul.

Lasă să se întrevadă imaginea asta de bătrân pentru a-şi ascunde exaltarea şi, cu vocea cea mai liniştită, spune:

— Vrei să-mi vorbeşti, Geneviève?…

Dar, în străfundul sufletului, gândeşte: „Asta e un miracol al dragostei”.

Geneviève luptă cu o singură idee: el nu ştie… şi se uită la el cu mirare. Adaugă tare:

— Am venit…

Şi îşi trece mâna peste frunte.

Geamurile se albesc, revarsă în încăpere o lumină de acvariu. „Lampa păleşte”, gândeşte Geneviève.

Apoi, brusc, nefericită:

— Jacques, Jacques, du-mă de aici!

Bernis e palid, o ia în braţe şi o leagănă.

Geneviève închide ochii.

— Ai să mă iei de aici…

Timpul fuge peste umărul ăsta fără să doară. E aproape o bucurie să renunţi la tot: te laşi în voie, eşti luat pe sus de curent, ţi se pare că propria ta viaţă se scurge… se scurge… Visează cu voce tare: „Fără să mă doară”.

Bernis o mângâie pe obraz. Ea îşi aminteşte de ceva: „Cinci ani, cinci ani… şi e îngăduit!” Mai gândeşte de asemenea: „I-am dăruit atât de mult…”

— Jacques!… Jacques!… Fiul meu a murit…

— Ştii, am fugit de acasă. Am atâta nevoie de linişte. Nu am înţeles încă, nu mă doare încă. Sunt oare o femeie lipsită de inimă? Ceilalţi plâng şi ar vrea să mă consoleze. Sunt mişcaţi că se dovedesc atât de buni. Dar vezi tu… eu nu am încă amintiri.

Ţie îţi pot povesti totul. Moartea vine cu mari complicaţii: injecţiile, pansamentele, telegramele. După câteva nopţi fără somn, ţi se pare că visezi. În timpul consultaţiilor îţi rezemi de perete capul care e golit de orice gând.

Iar discuţiile cu bărbatul meu, ce coşmar! Azi, un pic mai înainte… m-a apucat de încheietura mâinii şi am crezut că are să mi-o răsucească. Toate astea pentru o injecţie. Dar ştiam eu bine… nu era încă ora. Apoi voia să-l iert, dar asta nu era ceva important! Răspundeam: „Da… da… Lasă-mă să mă duc lângă fiul meu”. El nu mă lăsa să ies: „Iartă-mă… am nevoie să mă ierţi!” O adevărată toană. „Haide, lasă-mă să trec. Te iert”. El: „Da, doar din buze, nu din inimă”. Şi tot aşa. Simţeam că-mi pierd minţile.

Atunci, fireşte, când totul s-a terminat, nu eşti chiar cuprins de disperare. Aproape că te miră ce pace s-a făcut, câtă linişte. Mă tot gândeam… mă tot gândeam: „Copilul se odihneşte”. Asta e tot. Mi se mai părea şi că debarcam în zori, foarte departe, nu ştiu unde, şi că nu mai ştiam ce să fac. Mă gândeam: „Am ajuns”. Priveam seringile, medicamentele, îmi spuneam: „Nu mai au niciun rost… am ajuns la final”. Şi am leşinat.

Deodată se miră:

— Am fost cu adevărat nebună că am venit.

Simte că zorii zilei se ridică acolo, albi, peste o mare nenorocire. Aşternuturile reci şi în neorânduială. Prosoape azvârlite peste mobile, un scaun căzut. Trebuie să se opună grabnic acestui haos al lucrurilor. Trebuie să tragă grabnic fotoliul ăsta la locul lui, vaza asta, cartea asta. Trebuie să se istovească în van aranjând lucrurile care înconjoară viaţa.

VI

Au venit oameni în vizita de condoleanţe. Când vorbesc, fac pauze. Lasă să se liniştească înăuntrul ei sărmanele amintiri pe care ei le răscolesc, iar tăcerea asta e atât de indiscretă… Ea stătea foarte dreaptă. Rostea fără să şovăie cuvintele de care ei se fereau, cuvântul: „moarte”. Nu vrea ca ei să pândească ecoul pe care-l lasă în sufletul ei frazele înjghebate în grabă. Îşi fixa privirea drept în ochii lor pentru ca ei să nu cuteze s-o privească, dar, de îndată ce ea îşi pleca ochii…

Iar ceilalţi… Cei care până în anticameră merg cu un pas liniştit, dar care, din anticameră până în salon, fac câţiva paşi precipitaţi şi îşi pierd echilibrul în braţele ei. Nicio vorbă. Nu le va spune nicio vorbă. Ei îi sufocă durerea. Strâng la piept o copilă crispată.

Bărbatul ei vorbeşte acum de vânzarea casei. Spune:

— Aceste biete amintiri ne dor! Minte, suferinţa e aproape o prietenă. Numai că el se agită, îi plac gesturile grandilocvente. Pleacă în seara asta la Bruxelles. Ea trebuie să vină cu el:

— Dacă aţi şti în ce dezordine e casa…

Tot trecutul ei distrus. Salonul pe care o îndelungă răbdare l-a alcătuit. Mobilele aşezate acolo, nu de om, de negustor, ci de timp. Mobilele acelea nu mobilau salonul, ci viaţa ei. Fotoliul de colo e tras departe de şemineu, iar consola e trasă de la perete. Şi iată cum totul eşuează în afara trecutului, care pentru întâia oară poartă un chip gol.

— Şi dumneata ai să pleci? schiţează un gest de disperare.

Mii de înţelegeri distruse. Aşadar cel care ţinea lumea unită era un copil, în jurul căruia ea se orânduia? Un copil a cărui moarte reprezintă o asemenea înfrângere pentru Geneviève? Se lasă dusă de val:

— Mă doare…

Bernis îi vorbeşte cu blândeţe:

— Te iau cu mine. Te răpesc. Îţi aminteşti? Îţi spuneam că într-o bună zi mă voi reîntoarce. Îţi spuneam… Bernis o strânge în braţe, Geneviève îşi dă un pic capul pe spate şi ochii ei se fac strălucitori de lacrimi, iar Bernis n-o mai ţine în braţe, captivă, decât pe fetiţa asta înlăcrimată.

Cap Juby, ziua de…

Bernis, bătrâne, e zi de poştă. Avionul a părăsit Cisneros. În curând va trece pe aici şi va lua cu el câteva reproşuri. M-am gândit mult la scrisorile tale şi la prinţesa noastră captivă. Plimbându-mă ieri pe plaja atât de pustie, atât de goală, veşnic spălată de mare, m-am gândit că noi îi semănăm. Nu ştiu prea bine dacă noi existăm. Ai văzut în unele seri, cu tragice amurguri, întreg fortul spaniol de pe plaja

lucitoare scufundându-se. Însă reflexul acela de un albastru misterios nu are aceeaşi consistenţă ca fortul. Şi asta este împărăţia ta. Nu foarte reală, nu foarte sigură… Dar pe Geneviève las-o să trăiască.

Da, ştiu, în descumpănirea ei de astăzi… Însă dramele sunt rare în viaţă. Există atât de puţine prietenii, afecţiuni, iubiri de lichidat. În pofida a ceea ce spui despre Herlin, un bărbat n-are prea mare importanţă. Cred că… viaţa se sprijină pe altceva…

Obiceiurile astea, convenţiile astea, legile astea, toate lucrurile a căror necesitate n-o simţi, toate lucrurile dintre care ai evadat… Astea îi conferă un cadru. Ca să existăm, e nevoie în jurul nostru de realităţi care dăinuie. Dar, absurd sau nedrept, toate astea nu sunt decât un limbaj. Iar Geneviève, luată de tine departe de acolo, va fi lipsită tocmai de Geneviève.

Şi apoi, oare ştie ea de ce anume are nevoie? Deprinderea cu bogăţia, de care ea nu e conştientă. Banii, care permit cucerirea de bunuri, agitaţia exterioară – iar viaţa ei e una interioară –, bogăţia este însă cea care face ca lucrurile să dureze. Ea este fluviul nevăzut, subteran, care alimentează vreme de un secol zidurile unei locuinţe, amintirile: ele sunt sufletul. Iar tu îi vei goli viaţa aşa cum goleşti un apartament de mii de obiecte pe care nu le mai vezi, dar care-l alcătuiesc.

Însă îmi închipui că, pentru tine, a iubi înseamnă a te naşte. Vei crede că vei duce cu tine o Geneviève cu totul nouă. Dragostea este, pentru tine, acea culoare a ochilor pe care o vedeai uneori la ea şi pe care va fi uşor s-o întreţii la fel ca pe o lampă. Şi e adevărat ca în anumite clipe cuvintele cele mai simple par încărcate cu o asemenea forţă şi că e uşor să alimentezi dragostea…

A trăi, înseamnă, desigur, altceva.

VII

Geneviève se simte stânjenită atingând perdeaua, fotoliul, uşor, dar ca pe nişte hotare pe care le descoperi. Până acum, aceste mângâieri ale degetelor erau un joc. Până acum, acest decor apărea şi dispărea atât de uşor la orele dorite, ca la teatru. Ea, al cărei gust era atât de sigur, nu se întrebase niciodată ce însemnau în realitate acel covor persan, acea pânză de Jouy. Ele formau până astăzi imaginea unui interior – atât de plăcut –, acum chiar le întâlnea.

„Nu e nimic, gândea Geneviève, trăiesc încă precum o străină într-o viaţă care nu e a mea”. Se afunda cât mai adânc într-un fotoliu şi închidea ochii. La fel ca în compartimentul expresului. Fiecare secundă pe care o petreci acolo lasă în urmă case, păduri, sate. Cu toate astea, dacă deschizi ochii stând în cuşetă, nu vezi decât un inel de alamă, mereu acelaşi. Te pomeneşti transformat fără să ştii. „Peste opt zile am să deschid ochii şi am să fiu cu totul alta: mă duce cu el”.

„Ce părere ai de locuinţa noastră? De ce să o trezeşti deja?” Ea se uită. Nu ştie să exprime ce simte: decorul acesta nu e durabil. Şarpanta lui nu e solidă…

„Vino mai aproape, Jacques, tu, care exişti…”

Lumină slabă peste divane, peste draperiile de garsonieră. Ţesături marocane pe pereţi. În cinci minute totul poate fi agăţat, poate fi desprins.

„De ce ascunzi pereţii, Jacques, de ce vrei să atenuezi contactul degetelor cu pereţii?

Îi place să mângâie piatra cu palma, să mângâie ceea ce e mai sigur şi mai durabil în casă. Ceea ce te poate purta multă vreme ca un vapor…

El îşi arată bogăţiile: „amintiri…” Înţelege. Cunoscuse

ofiţeri din Armata Colonială care duceau la Paris un trai de fantome. Se întâlneau pe bulevarde şi se mirau că sunt în viaţă. De bine, de rău, puteai desluşi în casa lor căminul lăsat în urmă la Saigon, la Marrakech. Vorbeau acolo despre femei, despre camarazi, despre avansări în grad; numai că draperiile astea, care acolo erau poate chiar materia zidurilor, aici păreau moarte.

Ea atingea cu degetul obiecte delicate din aramă.

— Nu-ţi plac bibelourile mele?

— Iartă-mă, Jacques… E un pic…

Nu îndrăznea să zică: „vulgar”. Dar siguranţa aceea a gustului care îi venea din faptul că nu cunoscuse şi nu-i plăcuseră decât tablourile veritabile semnate de Cezanne, nu copiile, mobila autentică şi nu imitaţia, o făcea ca, în mod destul de confuz, să le dispreţuiască. Era gata să sacrifice totul, din toată mărinimia inimii; avea impresia că ar fi suportat viaţa într-o celulă cu pereţii daţi cu var, aici însă simţea oarecum de la sine că se compromite. Nu în delicateţea ei de fată bogată, dar, ce idee ciudată, în spiritul ei de echitate. El îi ghici stinghereala fără s-o priceapă.

— Geneviève, nu îţi pot păstra confortul, eu nu sunt…

— O! Jacques! Eşti nebun, ce ţi-a trecut prin minte! Mi-e totuna – se ghemuia în braţele lui –, prefer pur şi simplu în locul covoarelor tale un parchet fără pretenţii, bine lustruit. O să am eu grijă de asta…

Apoi se întrerupse, ghicea că locul lipsit de podoabe pe care-l dorea era un lux cu mult mai mare, cerea cu mult mai mult de la obiecte decât acele măşti peste chipul lor. Holul în care se juca pe când era copil, parchetul din nuc strălucitor, mesele masive care puteau înfrunta veacurile fără să se demodeze şi fără să îmbătrânească…

Simţea o stranie melancolie. Nu era părerea de rău după bogăţie, după ceea ce ea îţi dă dreptul să faci: fără îndoială ea cunoscuse mai puţin decât Jacques ce însemnau lucrurile de prisos, înţelegea însă că, în viaţa ei cea nouă, va fi bogată tocmai în aceste lucruri de prisos. Nu avea însă nevoie de ele. Dar de acea siguranţă a duratei nu va mai avea parte. Se

gândi: „Lucrurile dainuiau mai mult decât mine. Mă primeau, mă însoţeau, mă asigurau că voi fi într-o bună zi vegheată, iar acum eu am să dăinui mai mult decât lucrurile”.

Gândeşte de asemenea: „Când mă duceam la ţară...” Revede în minte casa printre teii cu coroană deasă. La suprafaţa amintirii urca ce e mai stabil: scara din pietre late din faţa casei care se prelungea apoi prin aleea de pământ.

Acolo… Se gândeşte la vremea iernii. Iarna care adună toate vreascurile din pădure şi dezbracă fiecare linie a casei. Poţi vedea şarpanta însăşi a lumii.

Geneviève trece, fluierându-şi câinii. Fiecare pas al ei face să trosnească frunzele, dar, după trierea pe care a făcut-o iarna, curăţenia aceea zdravănă, ea ştie că o nouă primăvară va umple urzeala, va urca în ramuri, va face să pocnească mugurii, va face ca noi bolţile care au adâncimea şi mişcarea apei.

Acolo, fiul ei n-a dispărut cu totul. Când ea coboară în beci ca să întoarcă pe partea cealaltă gutuile pe jumătate coapte, el tocmai a fugit de acolo… „Dar, după ce ai alergat atâta, micuţule, după ce ai făcut atâtea năzbâtii, nu e oare mai cuminte să dormi?”

Ea cunoaşte acolo semnul morţilor şi nu se teme de el. Fiecare adaugă tăcerea sa tăcerilor casei. Ridică ochii din carte, îşi ține respiraţia, gustă chemarea care abia s-a stins.

Dispăruţi? Când, printre cei care sunt schimbători, ei sunt singurii durabili, când, în sfârşit, ultimul lor chip era atât de adevărat, încât nimic din ei nu-l va putea nega vreodată!

„Îl voi urma acum pe acest bărbat şi voi suferi şi mă voi îndoi de el”. Căci această dezordine umană făcută din tandreţe şi bruftuială ea n-a desluşit-o decât în ei înşişi, iar rolurile lor sunt bine delimitate.

Ea deschide ochii: Bernis visează.

„Jacques, trebuie să mă ocroteşti, am să plec săracă, atât de săracă!”

Ea îi va supravieţui casei din Dakar, mulţimii din Buenos Aires, într-o lume în care nu vor fi decât spectacole ce nu-s

deloc necesare şi care, dacă Bernis nu este destul de puternic, sunt abia mai reale decât cele dintr-o carte…

Dar el se apleacă spre ea şi îi vorbeşte cu blândeţe. În această imagine pe care o dă despre el însuşi, în această tandreţe de esenţă divină, ea vrea cu adevărat să încerce să creadă. Doreşte într-adevăr să iubească chipul dragostei: căci nu are, pentru a fi ocrotită, decât acest chip plăpând…

În seara asta, ea va găsi în voluptate umărul acesta vulnerabil, refugiul acesta şubred, îşi va afunda acolo obrazul, ca un animal care-şi aşteaptă moartea.

VIII

— Unde mă duci? De ce mă duci acolo?

— Hotelul ăsta nu-ţi place, Geneviève? Vrei să plecăm de aici?

— Da, să plecăm… spuse ea cu teamă.

Farurile luminau slab. Se afundau cu greutate în beznă ca într-o groapă. Bernis îi arunca în răstimpuri câte o privire piezişă: Geneviève era albă la faţă.

— Ţi-e frig?

— Puţin, dar nu e nimic. Am uitat să-mi iau blana.

Era o fetiţă tare zăpăcită. Zâmbi.

Acum ploua. „Putreziciune!” îşi spuse Jacques, dar totodată se gândea că aşa arată vecinătatea paradisului terestru.

În apropiere de Sens a fost nevoit să schimbe o bujie. Uitase lampa cu fir lung: o altă neglijenţă. Tatonă prin ploaie cu o cheie care dădea greş. „Ar fi trebuit să luăm trenul”. îşi repeta acest lucru cu obstinaţie. Preferase propria maşină datorită senzaţiei de libertate: frumoasă libertate! De altfel făcuse numai prostii de când cu fuga asta: şi unde mai pui şi toate neglijenţele!

— Îi dai de rost?

Geneviève venise lângă el. Se simţea dintr-odată prizonieră: un copac, doi copaci de pază şi acea absurdă mică gheretă a cantonierului. Doamne, ce idee curioasă… oare avea să trăiască aici pentru totdeauna?

Gata, isprăvise, o luă de mână:

— Ai febră!

Ea zâmbi…

— Da… sunt cam obosită… aş vrea să dorm…

— Dar de ce te-ai dat jos din maşină în ploaie?

Motorul trăgea tot greu cu smucituri şi pocnete.

— O să mai ajungem oare, dragul meu Jacques? Era pe jumătate adormită, cuprinsă de febră. O să mai ajungem?

— Desigur, iubito, curând ajungem la Sens.

Ea oftă. Ce încerca ea să facă era cu mult peste puterile ei. Şi toate astea din pricina motorului care gâfâia. Era atât de greu să tragi de fiecare copac ca să-l aduci spre tine. Fiecare. Unul după altul. Şi trebuia s-o iei mereu de la capăt.

„Nu se poate, chibzuia Bernis, va trebui să ne oprim iarăşi”. Se gândea la pana aceea cu spaimă. Se temea de nemişcarea peisajului, căci dă la iveală gânduri care abia încolţesc. Se temea de o anume forţă care începea să se arate.

— Scumpa mea Geneviève, nu te gândi la noaptea asta… Gândeşte-te la ce va fi în curând… Gândeşte-te la… la Spania. O să-ţi placă Spania?

O voce abia auzită şi îndepărtată îi răspunse:

— Da, Jacques, sunt fericită, dar… mă cam tem de bandiţi.

O văzu surâzând cu blândeţe. Fraza asta îi provocă amărăciune lui Bernis, fraza asta care voia să spună doar atât: călătoria asta în Spania, basmul ăsta… Era ceva lipsit de credinţă. O armată fără credinţă. O armată lipsită de credinţă nu poate face cuceriri.

— Geneviève, ceea ce ne distruge încrederea e noaptea asta, ploaia asta…

Îşi dădu dintr-odată seama că noaptea aceea semăna cu o boală care nu se mai sfârşea. Gustul acela al bolii îl simţea în gură. Era una dintre acele nopţi lipsite de speranţa zorilor.

Lupta, scanda în sine însuşi: „Zorii ar veni ca o tămăduire dacă n-ar mai ploua… Dacă n-ar mai…” Ceva era bolnav în ei, dar n-o ştia. Credea că de vină era pământul putred, că de vină era noaptea bolnavă. Tânjea după zori, asemenea condamnaţilor care spun: „Când se va lumina de ziuă am să respir” sau „Când are să vină primăvara, eu am să fiu tânăr…”

— Geneviève, gândeşte-te la casa noastră de acolo… Îşi dădu pe dată seama că n-ar fi trebuit să zică niciodată acest lucru. Nimic nu putea clădi în mintea lui Geneviève imaginea acelei case.

— Da, casa noastră… încerca să vadă cum sună cuvântul. Căldura lui aluneca, savoarea lui era efemeră. Se scutură de multe gânduri pe care nu şi le cunoştea şi care aveau să alcătuiască vorbe, multe gânduri care o înfricoşau.

Necunoscând hotelurile din Sens, opri sub un felinar pentru a consulta ghidul. Gazul aflat pe sfârşite al felinarului mişca umbrele, dădea viaţă pe zidul alburiu unei firme spălăcite, ale cărei culori fuseseră spălate de ploaie: „Biciclete…” I se păru că era cuvântul cel mai trist şi mai vulgar pe care-l citise vreodată. Simbolul unei vieţi mediocre. Avu revelaţia faptului că multe lucruri din viaţa lui de acolo erau mediocre, dar că nu-şi dăduse seama de asta până atunci.

— Ai un foc, burghezule… Trei puştani costelivi se uitau la el hlizindu-se. „Americanii ăştia îşi caută drumul…” Apoi începură să se holbeze la Geneviève.

— Ia ştergeţi-o de aici, mârâi Bernis.

— Tipa ta e dată naibii. Da’ s-o vezi p-a noastră de la douăş’nouă!…

Geneviève se aplecă spre el un pic speriată.

— Ce tot spun?… Te rog, hai să plecăm.

— Bine, Geneviève, dar…

Se stăpâni şi tăcu. Trebuia totuşi să-i caute un hotel… Puştanii ăia beţi… ce contau? apoi se gândi că ea avea desigur temperatură, că suferea, că ar fi trebuit s-o scutească de asemenea întâlniri. Îşi reproşă cu o

încăpăţânare maladivă că o amestecase în astfel de lucruri urâte. El…

Hotelul Globe era închis. Toate hotelurile acelea semănau noaptea cu nişte mercerii. Bătu îndelung în uşă până puse în mişcare nişte paşi târşiţi. Portarul de noapte întredeschise uşa:

— Nu mai avem locuri.

— Vă rog, soţia mea e bolnavă! stărui Jacques. Uşa se închisese la loc. Paşii se pierdeau pe coridor.

Totul complota împotriva lor.

— Ce-a răspuns? întrebă Geneviève, de ce, de ce nici măcar n-a răspuns?

Bernis se pomeni gata să-i atragă atenţia că nu erau în Piaţa Vendôme şi că, odată ce îşi făcuseră plinul, micile hoteluri se cufundau în somn. Nimic mai firesc. Se aşeză fără să scoată o vorbă. Chipul îi lucea de sudoare. Nu demara, ci fixa cu privirea pavajul sclipitor, ploaia îi aluneca pe gât; avea impresia că trebuie să lupte cu inerţia întregului pământ. Şi iarăşi gândul acela prostesc: când se va face ziuă…

Era cu adevărat nevoie, în clipa aceea, să fie rostită o vorbă omenească. Geneviève încercă:

— Nu e nimic, dragostea mea. Trebuie să ne construim cu răbdare fericirea.

Bernis o contemplă:

— Da, eşti foarte mărinimoasă.

Era mişcat. Ar fi dorit s-o ia în braţe: dar ploaia, lipsa de confort, oboseala… O apucă totuşi de mână, simţi că febra creştea.

Fiecare clipă care trecea ameninţa trupul acela. Se liniştea doar clădind imagini. „Am să pun să i se facă un grog foarte cald. N-o să se întâmple nimic. Un grog fierbinte. Am s-o învelesc în pături. O să râdem de călătoria asta neplăcută uitându-ne unul la altul”. Se simţi cuprins de o nedesluşită senzaţie de fericire. Dar cât de prost se conforma viaţa imediată acestor imagini. Alte două hoteluri rămaseră mute. Imaginile acelea. Trebuia de fiecare dată să

le reînnoiască. Şi de fiecare dată ele îşi pierdeau ceva din evidenţă, puterea aceea slabă de a se materializa, pe care o închideau în ele.

Geneviève amuţise. Simţea că ea nu se va plânge şi că nu va mai spune nimic. Putea merge cu maşina ore întregi, zile întregi: ea nu va spune nimic. Niciodată nu va mai spune nimic. Îi putea suci braţul: nu va spune nimic… „Bat câmpii, visez!”

— Geneviève, copilul meu drag, ţi-e rău?

— Nu, nu, a trecut, mă simt mai bine.

Tocmai îşi pierduse speranţa în multe lucruri. Renunţase la ele. Pentru cine? Pentru el. Lucruri pe care el nu i le putea da. Acest mai bine… era un arc ce se rupea. Era mai supusă. Va merge astfel din bine în mai bine: va fi renunţat la fericire. Când va merge cu totul bine… „Gata! Ce proastă sunt: tot mai visez”.

Hotelul l’Esperance şi l’Angleterre. Preţuri speciale pentru comis-voiajori.

— Sprijină-te de braţul meu, Geneviève… Da, o cameră. Doamna este bolnavă: un grog, repede! Un grog fierbinte!

Preţuri speciale pentru comis-voiajori. De ce e atât de tristă fraza asta?

— Ia loc în fotoliul ăsta, o să te simţi mai bine.

De ce nu mai vine odată grogul ăla? Preţuri speciale pentru comis-voiajori.

Menajera bătrână venea grăbită.

— Iată, drăguţă doamnă. Biata doamnă. Tremură toată, e palidă. Am să-i pregătesc un ceai. Mergeţi la numărul 14, e o cameră mare, frumoasă… Domnul e amabil să completeze registrul?

Ţinând un toc murdar între degete, el a remarcat că numele lor erau diferite. Se gândi că astfel o lăsa pe Geneviève la discreţia slugilor. „Din pricina mea. Ce lipsă de gust”. I-a sărit tot ea în ajutor:

— Amanţi, spuse ea, aşa e că sună tandru?

Se gândeau la Paris, la scandal. Vedeau agitându-se diverse chipuri. Ceva greu începea doar pentru ei, dar se

fereau de cele mai neînsemnate cuvinte, de teamă că gândurile li se vor întâlni.

Iar Bernis pricepu că nu se întâmplase nimic până atunci, nimic, în afară de un motor care nu prea trăgea, câteva picături de ploaie, zece minute pierdute în căutarea unui hotel. Dificultăţile epuizante pe care crezuseră că le lasă în urmă veneau de fapt din ei înşişi. Împotriva ei însăşi se chinuia Geneviève, iar ceea ce se smulgea din fiinţa ei rezista atât de tare, încât ea avea deja sufletul sfâşiat.

Îi cuprinse mâinile, dar îşi dădu iarăşi seama că vorbele nu vor fi de niciun folos.

Ea dormea. El nu se gândea la dragoste. Dar visa în mod ciudat. Reminiscenţe. Flacăra lămpii. Trebuie să se grăbească să alimenteze lampa. Dar mai trebuie şi să ocrotească flacăra de vântul puternic.

Dar mai ales este vorba de detaşarea ei. Ar fi vrut ca ea să fie lacomă de bunuri. Suferind de pe urma lucrurilor, marcată de lucruri şi cerând să fie nutrită de prezenţa lucrurilor ca un copil. Atunci, în pofida sărăciei lui, ar fi avut multe să-i dăruiască. Numai că el a îngenuncheat sărac dinaintea acestei copile căreia nu îi era foame.

IX

— Nu. Nimic… Lasă-mă… Ah! Deja?

Bernis e în picioare. Gesturile sale în vis erau greoaie precum cele ale unui marinar care trage la edec. Precum gesturile unui apostol care te scoate la lumină din propriile străfunduri. Fiecare pas al lui era încărcat de semnificaţie ca paşii unui dansator. „O! Dragostea mea…”

Se plimbă încoace şi-ncolo: e ridicol.

Fereastra asta e murdară de lumina zorilor. Noaptea trecută, era de un albastru întunecat. La lumina lămpii,

căpăta profunzimea unui safir. Noaptea trecută, fereastra se adâncea până la stele. Visăm. Ne închipuim. Ne aflăm la prora unei nave.

Ea îşi trage genunchii spre piept, îşi simte trupul moale ca o pâine necoaptă. Inima bate prea iute şi doare. Parcă e într-un vagon. Zgomotul osiilor scandează goana. Osiile bat ca inima. Îţi lipeşti fruntea de geam, iar peisajul se scurge: blocuri compacte întunecate pe care zarea în cele din urmă le culege, cernându-şi încetul cu încetul pacea, blândă ca moartea.

Ar vrea să-i strige acestui bărbat: „Ţine-mă!” Braţele iubirii te cuprind dimpreună cu prezentul, cu trecutul, cu viitorul tău, braţele iubirii te adună…

— Nu. Lasă-mă.

Ea se ridică în picioare.

X

„Hotărârea asta, se gândea Bernis, a fost luată în afara noastră. Totul se înfăptuise fără vreun schimb de cuvinte. Întoarcerea asta, pare-se, era stabilită dinainte. Bolnavă fiind, nu se punea problema să mai continue. Aveau să vadă mai târziu. O absenţă atât de scurtă, Herlin departe, totul se va aranja”. Bernis se mira că totul îi apărea ca fiind atât de simplu. Ştia bine că nu era adevărat. Ei erau cei ce puteau acţiona fără efort.

Se îndoia de altfel de el însuşi. Era conştient de faptul că cedase iarăşi în faţa unor imagini. Dar imaginile, din ce străfunduri provin ele? Azi dimineaţă, la sculare, în faţa tavanului scund şi tem, îi trecuse imediat prin minte gândul că: „Locuinţa ei e un vapor. Trecea generaţiile de pe un mal pe celălalt. Călătoria n-are noimă nici aici, nici altundeva, dar ce siguranţă îţi dă faptul că ai bilet, cabină şi valize din piele galbenă. Că te afli la bord…”

Nu ştia încă dacă suferă pentru că el urma o pantă, iar

viitorul venea spre el fără ca el să fie nevoit să-l înşface. Când te laşi în voia lucrurilor, nu suferi. Când te laşi chiar în voia tristeţii, nu mai suferi. Avea să sufere mai târziu, confruntând câteva imagini. Căpătă astfel convingerea că îşi jucau cu uşurinţă această a doua parte a rolului lor, pentru că acesta era prevăzut undeva în ei înşişi. Şi-o spunea conducând un motor care nu funcţiona mai bine. Dar aveau până la urmă să ajungă. Vor urma o pantă. Mereu imaginea asta a pantei.

Spre Fontainebleau, ei i se făcu sete. Recunoşteau fiecare amănunt al peisajului. Acesta se aşeza uşurel. Îi liniştea. Era un cadru necesar care creştea odată cu lumina.

În birtul acela li se servi lapte. La ce bun să se grăbească? Ea îl sorbea cu înghiţituri mici. La ce bun să se grăbească? Tot ce se petrecea venea spre ei negreşit. Mereu imaginea aceea de necesitate.

Era blândă. Îi era recunoscătoare pentru multe lucruri. Raporturile lor erau mult mai deschise decât ieri. Zâmbea, arăta spre o pasăre care ciugulea ceva în faţa uşii. Chipul ei îi apăru diferit, oare unde mai văzuse el chipul acela?

La călători. La călătorii pe care viaţa îi va despărţi în câteva secunde de viaţa ta. Pe peroanele gărilor. Chipul ăsta poate deja să zâmbească, să trăiască entuziasme necunoscute.

El îşi ridică din nou privirea. Din profil, aplecată, ea visa. O pierdea dacă ea îşi întorcea puţin capul.

Fără îndoială că ea încă-l iubea, dar nu trebuie să ceri prea multe de la o fetiţă plăpândă. Evident că el nu putea spune: „Îţi redau libertatea”, şi nici altă frază la fel de absurdă, dar începu să vorbească despre ce avea de gând să facă, despre viitorul lui. Iar în viaţa pe care el şi-o inventa, ea nu era captivă. Pentru a-i mulţumi, îşi puse mâna ei mică pe braţul lui.

— Eşti toată… toată dragostea mea. Şi era adevărat, dar el îşi dădu totodată seama după vorbele astea că nu erau făcuţi unul pentru celălalt.

Îndărătnică şi blândă. Atât de aproape de a fi aspră,

crudă, nedreaptă, dar fără s-o ştie. Atât de aproape de a apăra cu orice preţ un bine nedesluşit. Liniştită şi blândă.

Nu era făcută nici pentru Herlin. El ştia asta. Viaţa pe care spunea că vrea s-o reînceapă nu-i adusese decât rău. Pentru ce anume era ea făcută? Părea că nu suferă.

Au pornit din nou la drum. Bernis se abătea puţin la stânga. Ştia că nici el nu va suferi, dar cu siguranţă înăuntrul lui sălăşluia un animal rănit ale cărui lacrimi erau inexplicabile.

La Paris, nicio agitaţie: deci nu riscau să strice mare lucru.

XI

La ce bun? Oraşul desfăşura în jurul lui zarva sa fără rost. El ştia bine că din zăpăceala aceea nu mai putea ieşi nimic. Mergea, agale, de-a lungul gloatei străine a trecătorilor. Se gândea: „E ca şi cum n-aş fi aici”. Trebuia foarte curând să plece din nou: era bine aşa. Ştia că munca lui îl va înconjura cu legături atât de materiale, încât îşi va redobândi o anume realitate. Mai ştia şi că, în viaţa de zi cu zi, cel mai mic pas capătă însemnătatea unui fapt, iar dezastrul moral îşi cam pierde aici sensul. Glumele care se fac la escale îşi vor păstra chiar savoarea. Era straniu şi totodată sigur. Numai că nu se interesa de sine însuşi.

Cum trecea pe lângă Notre-Dame, intră, fu surprins de cât de densă era mulţimea şi îşi găsi un colţişor unde să se refugieze lângă un stâlp. De ce se afla oare acolo? Îşi tot punea întrebarea. La urma urmei, venise deoarece clipele duceau aici către ceva. Afară, nu mai duceau la nimic. Iată: „Afară, clipele nu mai duc la nimic”. Simţea de asemenea nevoia de a se recunoaşte pe sine şi se oferea credinţei ca oricărei alte discipline a gândirii. Îşi spunea: „Dacă voi găsi o formulă care să mă exprime, care să-mi semene, pentru mine acesta va fi adevărul”. Apoi adăuga cu lehamite: „Cu

toate astea, n-aş crede în aşa ceva”.

Şi deodată descoperi că era vorba tot de o croazieră şi că toată viaţa lui se consumase tot încercând să fugă de ea. Iar începutul predicii îl nelinişti precum semnalul unei plecări.

— Împărăţia Cerurilor, începu predicatorul, Împărăţia Cerurilor…

Se sprijini cu mâinile de marginea lată a amvonului… se aplecă asupra mulţimii. Mulţime îngrămădită care absoarbe totul. Mulţime care trebuia hrănită. Îi veneau în minte imagini de o extraordinară evidenţă. Se gândea la peştii prinşi în năvod şi, fără nicio legătură, adăugă:

— Când pescarul din Galileea…

Nu mai folosea decât cuvinte care trăgeau după ele un alai de reminiscenţe, cuvinte care dăinuiau. I se părea că exercită asupra mulţimii o presiune lentă, că îşi extinde elanul aşa cum alergătorul îşi alungeşte pasul. „Dacă aţi şti… Dacă aţi şti câtă iubire…” Se întrerupse, gâfâind puţin: sentimentele lui erau prea puternice pentru a se putea exprima. Înţelese că cele mai neînsemnate cuvinte, cele mai tocite, i se păreau încărcate de prea mult sens şi că nu mai desluşea cuvintele care pot dărui. Lumina lumânărilor îi sculpta un chip ca din ceară. Se îndreptă de spate, cu mâinile tot sprijinite, cu fruntea înălţată, verticală. Când se destinse, lumea aceea se mişcă un pic, precum valurile mării.

Apoi cuvintele îi veniră pe buze şi vorbi. Vorbea cu o siguranţă uimitoare. Simţea bucuria hamalului care îşi simte forţa. Îi veneau idei care se formau în afara lui, în vreme ce îşi isprăvea fraza, ca o povară care îi era transmisă, şi simţea dinainte cum urcă înăuntrul lui, în mod nedesluşit, imaginea unde avea să aşeze fraza aceea, formula care o va duce cu sine în interiorul acelei mulţimi.

Bernis asculta acum peroraţia.

— Eu sunt izvorul oricărei vieţi. Sunt fluxul care pătrunde în voi şi vă însufleţeşte şi se retrage. Sunt răul care pătrunde

în voi şi vă sfâşie şi se retrage. Sunt iubirea care pătrunde în voi şi dăinuie pe veci.

Iar voi veniţi să mi-l opuneţi pe Marcion şi a patra evanghelie. Şi veniţi să-mi vorbiţi despre interpolări. Şi veniţi să ridicaţi împotriva mea nefericita voastră logică umană, când eu sunt cel care se află dincolo de ea, când tocmai de ea vin să vă eliberez!

O, captivi ce sunteţi, înţelegeţi-mă! Eu vă eliberez de ştiinţa voastră, de formulele voastre, de legile voastre, de această robie a spiritului, de acest determinism mai dur ca fatalitatea. Eu sunt cusurul din platoşă. Eu sunt ferestruica din temniţă. Eu sunt eroarea din calcul: eu sunt viaţa.

Aţi calculat mersul stelei, o, voi, generaţie a laboratoarelor, şi acum n-o mai cunoaşteţi. Acesta este acum un semn din cartea voastră, dar el nu mai înseamnă lumină: ştiţi mai puţine decât un copilaş. Aţi descoperit până şi legile care cârmuiesc dragostea umană, dar această dragoste însăşi scapă semnelor voastre: cunoaşteţi mai puţine decât o fată tânără! Ei bine, veniţi la mine. Blândeţea luminii, lumina iubirii, eu vi le înapoiez. Eu nu vă înrobesc: eu vă salvez. Vă eliberez de omul care a calculat cel dintâi căderea unui fruct şi v-a închis în această robie. Lăcaşul meu este singura ieşire, ce se va întâmpla cu voi în afara lăcaşului meu?

Ce se va întâmpla cu voi în afara lăcaşului meu, în afara acestei nave în care curgerea orelor îşi capătă deplinul sens, aşa cum, pe etrava lucitoare, capătă sens curgerea apelor mării. Curgerea apelor mării care nu face zgomot, dar poartă cu sine insulele. Curgerea apelor mării.

Veniţi la mine, voi, cei cărora le-a fost amară acţiunea care nu duce la nimic.

Veniţi la mine, voi, cei cărora le-a fost amar gândul care nu duce decât la legi... Deschise braţele. Căci eu sunt cel care primeşte. Purtam păcatele lumii. I-am purtat răul. Am purtat suferinţele voastre de animale care îşi pierd puii şi bolile voastre de nevindecat, iar voi vă simţeaţi uşuraţi. Însă răul tău, popor al meu de astăzi, este o slăbiciune mult mai înaltă şi ireparabilă, şi cu toate astea o voi purta ca şi pe

celelalte. Voi purta lanţurile mai grele ale spiritului. Eu sunt cel ce poartă poverile lumii.

Omul acesta i se păru lui Bernis deznădăjduit pentru că nu striga pentru a căpăta un Semn. Pentru că nu proclama un Semn. Pentru că îşi răspundea lui însuşi.

— Veţi fi nişte copii care se joacă.

Veniţi la mine: strădaniilor voastre zadarnice de fiecare zi, care vă istovesc, eu le voi da un sens, ele vor clădi ceva în inima voastră, eu voi face din ele un lucru uman.

Cuvântul pătrunde în mulţime. Bernis nu mai aude cuvântul, ci doar ceva ce se află în el şi care se întoarce aidoma unui motiv.

— …Voi face din ele un lucru uman.

Se nelinişteşte.

— Veniţi la mine, amanţi ai zilei de astăzi, din iubirile voastre, seci, crude şi deznădăjduite, eu voi face un lucru uman.

Veniţi la mine, din graba voastră către trup, din întoarcerea voastră tristă, eu voi face un lucru uman…

Bernis simte cum îi sporeşte suferinţa.

— …Căci eu sunt cel ce se minunează în faţa omului…

Bernis este derutat.

— Eu sunt singurul care-l poate reda pe om lui însuşi.

Preotul tăcu. Istovit, se întoarse spre altar. Se închină acestui Dumnezeu pe care tocmai îl instituise. Se simţi umil ca şi cum ar fi dăruit totul, ca şi cum epuizarea trupului său era un dar. Se identifica fără s-o ştie cu Hristos. Reluă, întors spre altar, cu o încetineală înspăimântătoare:

— Părinte, am crezut în ei, de aceea mi-am dat viaţa…

Şi, aplecându-se o ultimă oară asupra mulţimii:

— Căci îi iubesc… Apoi începu să tremure.

Tăcerea i se păru lui Bernis absolut minunată.

— În numele Tatălui…

Bernis gândea: „Câtă deznădejde! Unde este actul de credinţă? Nu am auzit actul de credinţă, ci doar un strigăt de adâncă deznădejde”.

Ieşi. Lămpile cu arc aveau să se aprindă curând. Bernis păşea de-a lungul malurilor Senei. Copacii rămâneau nemişcaţi, cu ramurile lor în dezordine prinse parcă în lumina lipicioasă a amurgului. Bernis mergea. O stare de linişte coborâse în el, dată de clipa de pace a zilei, stare pe care o putem crede dăruită de rezolvarea unei probleme.

Cu toate astea, amurgul acela... Fundal mult prea teatral care a folosit deja ruinelor unei împărăţii, serilor de înfrângere şi deznodământului unor vulnerabile iubiri, şi care va folosi mâine altor comedii. Fundal care nelinişteşte dacă seara e paşnică, dacă viaţa se târăşte, pentru că nu poţi şti ce dramă se joacă. Ah! De l-ar salva ceva de la o neliniştе atât de omenească...

Lămpile cu arc luciră toate deodată.

XII

Taxiuri. Autobuze. O agitaţie fără nume în care, nu e aşa, Bernis, e bine să te pierzi? Un ins greoi înfipt parcă în asfalt.

— Hai, fă un pic de loc!

Femei cu care te încrucişezi doar o dată în viaţă: unica şansă. Colo, Montmartre, într-o lumină mai vie. Deja femei uşoare care agaţă.

— Dumnezeule! Şterge-o de aici!...

Dincolo, alte prostituate. Maşini Hispano-Suiza, ca nişte casete de bijuterii, care conferă femeilor, chiar şi celor lipsite de frumuseţe, un trup de preţ. Cinci sute de bancnote sub formă de perle peste pântece, şi ce mai inele! Trupul unui aluat de lux. Iarăşi o prostituată neliniştită:

— Dă-mi drumul. Pe tine te recunosc, codoşule, şterge-o de aici. Lasă-mă să trec, vreau să trăiesc!

Femeia cina în faţa lui, în rochie de seară decoltată în formă de triunghi pe un spate gol. Nu vede decât ceafa, umerii, spatele orb peste care aleargă frisoanele iuţi ale trupului. Materia aceea mereu în schimbare, insesizabilă.

Cum femeia fuma o ţigară şi, sprijinită cu bărbia în pumn, îşi apleca mult capul, el nu mai văzu decât o întindere pustie.

„Un zid”, gândea el.

Dansatoarele îşi începură dansul. Pasul dansatoarelor era elastic, iar duhul baletului le dăruia suflet. Lui Bernis îi plăcea acest ritm care le oprea în echilibru. Un echilibru atât de ameninţat, dar pe care-l regăseau mereu cu o siguranţă uimitoare. Nelinişteau simţurile tot deznodând mereu imaginea pe punctul de a se forma şi, în pragul odihnei, al morţii, rezolvând-o tot din mişcări. Era expresia însăşi a dorinţei.

În faţa lui, acel spate misterios, neted precum faţa unui lac. Dar un gest schiţat, un gând sau un frison răspândiră peste el o ondulare amplă de umbră. Bernis gândea: „Am nevoie de tot ce mişcă, obscur, acolo, dedesubt”.

Dansatoarele salutau, după ce desenaseră, apoi şterseseră câteva enigme pe nisip. Bernis îi făcu un semn celei mai uşoare dintre ele.

— Dansezi bine.

Îi ghicea greutatea trupului ca pe pulpa unui fruct, iar pentru el era o revelaţie să-i descopere greutatea apăsătoare. O bogăţie. Ea se aşeză. Avea o privire insistentă, iar ceafa ei rasă avea un aer bovin. Şi era articulaţia cea mai puţin flexibilă din întreg trupul ei. Nu avea niciun pic de fineţe în trăsăturile chipului, însă tot trupul cobora parcă din acel punct şi răspândea o senzaţie de calm.

Apoi Bernis remarcă şuviţele de păr asudate şi lipite. Un rid săpat în fard. Podoabele ofilite. Scoasă din dans, ca din elementul ei, părea neîngrijită şi neîndemânatică.

— La ce te gândeşti? făcu un gest stângaci.

Toată acea agitaţie nocturnă căpăta un sens. Agitaţia provocată de *groom,* băieţii în livrea ai hotelului, de şoferii de taxi, de şefii de sală. Îşi făceau meseria, care consta, la urma urmei, în a pune în faţa lui şampania şi pe fata asta obosită. Bernis privea viaţa din culise, unde totul este meserie. Unde nu există nici viciu, nici virtute, nici emoţie tulbure, ci doar o trudă de rutină, neutră, întru totul

asemănătoare aceleia a oamenilor de echipă. Până şi acest dans, care aduna gesturile pentru a alcătui din ele un limbaj, nu-i putea vorbi decât străinului. Doar străinul putea descoperi aici o construcţie, pe care ei şi ele o uitaseră de mult. De pildă, muzicianul care interpretează pentru a mia oară aceeaşi arie ajunge să-i piardă sensul. Aici, ele făceau paşi, fiţe, în lumina reflectoarelor, însă doar Dumnezeu ştie câte observaţii înghiţiseră. Iat-o pe asta preocupată doar de piciorul care o doare, şi iat-o şi pe cea de colo preocupată de o întâlnire – o, atât de nefericită! – după dans. Şi cea care gândea: „Sunt datoare o sută de franci…” Şi cealaltă zicând poate mereu: „Mi-e rău”.

Deja se dezlegase înăuntrul lui întreaga-i ardoare. Îşi spunea: „Nu-mi poţi dărui nimic din ce doresc eu”. Şi cu toate astea izolarea lui era atât de crudă, încât avu nevoie de ea.

XIII

Ei îi este teamă de bărbatul ăsta tăcut. Când se trezeşte, noaptea, lângă cel care doarme, are impresia că e uitată pe o plajă pustie.

— Ia-mă în braţele tale!

O încearcă totuşi elanuri de tandreţe… dar câtă viaţă necunoscută închisă în acel trup, câte vise necunoscute închise sub osul frunţii… Culcată peste pieptul acela, simte respiraţia bărbatului urcând şi coborând ca un val şi trăieşte neliniştea traversării mării. Dacă, stând cu urechea lipită de trup, ascultă zgomotul puternic al inimii, ca un motor în mers sau ca izbitura de târnăcop a unui demolator, trăieşte sentimentul unei fugi rapide, imperceptibile. Şi liniştea aceea, când ea rosteşte o vorbă care-l smulge din vis. Numără secundele dintre vorbă şi răspuns, ca la o furtună – una, două, trei… — El e dincolo de aceste lucruri. Dacă el închide ochii, ea cuprinde în mâini şi ridică acel cap greu,

precum cel al unui mort, cu amândouă mâinile, ca pe o piatră de caldarâm. „Amantul meu, ce tristeţe…”

Misterios tovarăş de călătorie.

Stau întinşi şi unul şi altul şi tac. Poţi simţi cum te străbate viaţa ca un râu. O goană ameţitoare. Trupul: o pirogă lansată la apă…

— Cât e ceasul?

Facem bilanţul: ciudată călătorie. „O, iubitule!” Se agaţă de el, cu capul dat pe spate, cu părul răvăşit, scoasă parcă din ape. Femeia iese fie din somn, fie din dragoste, cu o şuviţă de păr lipită de frunte, cu chipul descompus, trasă parcă afară din apele mării.

— Cât e ceasul?

Ei! De ce? Ceasurile trec perindându-se precum gările micuţe de provincie – miezul nopţii, ora unu, ora două –, azvârlite înapoi, pierdute. Ceva se scurge printre degete, ceva ce nu poţi reţine. A îmbătrâni nu înseamnă nimic.

„Mi te imaginez foarte bine, cu părul alb, iar eu, cuminte, alături, prietena ta…”

A îmbătrâni nu înseamnă nimic.

Dar clipa asta stricată, liniştea asta amânată, împinsă ceva mai departe, asta înseamnă ceva obositor.

— Vorbeşte-mi despre ţinutul tău!

— Acolo…

Bernis ştie că e cu neputinţă. Oraşe, mări, patrii: toate-s la fel. Uneori câte un aspect fugar pe care-l ghiceşti fără a-l înţelege, care nu se poate traduce.

Atinge cu mâna şoldul acestei femei, acolo unde trupul e lipsit de apărare. Femeie: cel mai gol dintre trupurile vii şi cel care luceşte cu strălucirea cea mai blândă. Se gândeşte la acea tainică viaţă care o însufleţeşte, care o încălzeşte ca un soare, ca o climă lăuntrică. Bernis nu-şi spune că e tandră şi nici frumoasă, îşi spune că e caldă. Caldă ca un animal. Vie. Iar inima îi bate mereu, izvor diferit de al său, închis în acel trup.

Visează la voluptatea care, preţ de câteva clipe, a bătut din aripi înăuntrul lui: pasărea aceea nebună care bate din

aripi şi apoi moare. Iar acum…

Acum, la fereastră, tremură cerul. O femeie după dragoste, desfiinţată şi lipsită de coroana dorinţei bărbatului. Aruncată printre stelele reci. Peisajele inimii se schimbă atât de repede… Dorinţa e lăsată în urmă, tandreţea e uitată, fluviul de foc a fost străbătut. Rămas acum pur, rece, desprins de trup, stă la prora unei nave, îndreptată spre largul mării.

XIV

Salonul ăsta bine rânduit seamănă cu un peron. Bernis, la Paris, străbate înainte de ora plecării rapidului ceasuri pustii. Cu fruntea lipită de geam, se uită cum se scurge mulţimea. E lăsat în urmă de fluviul ăsta. Fiecare om alcătuieşte un proiect, fiecare se grăbeşte. Se înnoadă intrigi care se vor deznoda în afara lui. Femeia asta trece, face nici zece paşi şi iese din timp. Mulţimea asta era materia vie care te hrăneşte cu lacrimile şi cu râsetele ei, iar acum iat-o aidoma materiei noroadelor moarte.

PARTEA A TREIA

I

Europa, Africa se pregătesc, la scurt interval, de noapte, eliminând ici-colo cele din urmă furtuni ale zilei. Cea din Granada se potolea, cea din Málaga se încheia cu ploaie. În câteva locuri vijeliile încă se mai loveau de ramuri ca de nişte plete.

Toulouse, Barcelona, Alicante, terminând de expediat corespondenţa, îşi rânduiau recuzita, puneau avioanele la adăpost, închideau hangarele. Málaga, care-l aştepta pe lumină de zi, nu trebuia să pregătească lumini de poziţie. De altfel nici nu avea să aterizeze. Avea să continue, zburând desigur foarte jos, drumul spre Tanger. Va trebui, astăzi încă, să treacă prin defileu la douăzeci de metri, fără să vadă coasta Africii, ajutându-se de busolă. Un vânt puternic dinspre apus agita marea. Valurile strivite se făceau albe. Fiecare vas, ancorat, cu prora în vânt, se chinuia din toate niturile, la fel ca în larg. Stânca engleză scobea spre răsărit o depresiune unde ploaia cădea cu găleata. Norii dinspre apus erau mai sus pe cer. De cealaltă parte a mării, Tangerul parcă fumega sub o ploaie atât de deasă încât spăla oraşul. În zare, rezerve de nori cumulus. Totuşi, spre Larache, cerul era limpede.

Casablanca respira sub cerul liber. Vase cu pânze înfipte parcă în mare marcau locul portului, ca după o bătălie. Pe marea care fusese brăzdată de furtună nu se mai vedeau decât dâre lungi şi regulate ce se desfăşurau în evantai. Câmpurile păreau mai verzi, adânci ca nişte întinderi de apă, în soarele în asfinţit. Ici-colo, în locurile încă umede, lucea oraşul. În baraca unde se afla grupul electrogen, electricienii, trândavi, aşteptau. Cei din Agadir cinau în oraş, având patru ceasuri libere la dispoziţie. Cei din Port-Étienne, Saint-Louis, Dakar, puteau dormi liniştiţi.

La ora opt seara, operatorul radio din Malaga a

comunicat:

„Curierul a trecut fără să aterizeze”.

Iar Casablanca şi-a probat luminile de poziţie. Rampa de balizare a decupat în roşu o porţiune din noapte, un dreptunghi negru. Ici-colo mai lipsea câte o lampă, ca un dinte lipsă. Apoi un al doilea întrerupător a branşat farurile. Acestea îşi revărsară lumina în mijlocul câmpului, ca o băltoacă de lapte. Mai lipsea actorul de music-hall.

Un reflector a fost mutat. Fascicolul invizibil se agăţă de un copac ud. Acesta abia luci, ca un cristal. Apoi veni la rând o baracă albă care păru, deodată, extrem de importantă, umbrele ei se răsuciră, apoi imaginea dispăru. În sfârşit haloul coborî din nou, se aşeză, redesenă pentru avion stratul alb.

— Bine, zise şeful, acum întreruperi.

Urcă la birou, cercetă ultimele hârtii şi privi telefonul, cu sufletul disponibil. Escala Rabat avea să sune curând. Totul era gata. Mecanicii se aşezau pe bidoane şi pe lăzi.

Agadir nu mai pricepea nimic. Curierul, potrivi calculelor sale, părăsise deja Casablanca. Îl pândeau la noroc. De vreo zece ori luceafărul a fost luat drept lumina de bord a aparatului, steaua polară aşijderea, pentru că venea dinspre nord. Pentru a declanşa reflectoarele, oamenii aşteptau să numere încă o stea, s-o vadă rătăcind fără a-şi găsi locul printre constelaţii.

Şeful aerodromului era nedumerit. Va da şi el la rândul lui semnalul de plecare? Se temea de ceaţă spre sud, poate chiar până în uedul Nun, poate chiar până la Juby, iar Juby rămânea mut în pofida apelurilor lansate de T.S.F. Nu puteau lansa noaptea curierul „Franţa-America”, pe ceaţă! Iar postul acela din Sahara îşi păstra misterul pentru sine.

La Juby, totuşi, izolaţi de lume, noi lansam semnale de pericol ca un vapor:

Comunicaţi ştiri curier, comunicaţi…

Nu mai răspundeam apelurilor de la Cisneros care ne sâcâiau cu aceleaşi întrebări. Astfel, la mii de kilometri unii de alţii, azvârleam în noapte vaiete zadarnice.

La ora douăzeci şi cincizeci, totul se destinse. Casablanca şi Agadir au putut intra în contact telefonic. Cât priveşte radiotelegrafiştii noştri, în sfârşit s-au captat unii pe alţii. Casablanca vorbea şi fiecare din cuvintele sale se repeta până la Dakar:

Curierul va pleca la ora 20 spre Agadir.

De la Agadir către Juby: Curierul va fi la Agadir ora 24.30 stop. Putem continua mai departe spre voi?

De la Juby către Agadir: Ceaţă. Aşteptaţi ziua.

De la Juby către Cisneros, Port-Étienne, Dakar: Curierul va dormi Agadir.

Pilotul semna foile de drum la Casablanca şi clipea din ochi sub lumina lămpii. Adineauri, cu fiecare aruncătură de ochi nu prindea decât o imagine ştearsă. Uneori Bernis trebuia să se considere norocos dacă se putea ghida după dârele albe ale valurilor, la hotarul uscatului şi al apei. Acum, în birou, vederea îi era umplută de rafturi cu compartimente, hârtie albă, mobilă solidă. Era o lume compactă şi darnică îndeajuns cu materia ei. În deschizătura uşii era o lume golită de noapte.

Era roşu din pricina vântului care, timp de zece ore, îi chinuise obrajii. Picături de apă îi curgeau din păr. Ieşea din noapte ca un vidanjor din canal, cu cizmele grele, cu pielea bluzonului şi cu părul lipit de frunte, îndărătnicindu-se să clipească. Se întrerupse.

— Şi… aveţi de gând să mă puneţi să continui?

Şeful aerodromului răscolea foile cu un aer ursuz:

— Vei face ce ţi se va spune.

Ştia deja că nu va cere plecarea asta, iar pilotul ştia la rândul lui că va cere să plece. Dar fiecare voia să-şi demonstreze că era singurul care lua hotărârea.

— Închideţi-mă legat la ochi într-un dulap cu o manetă de viteză şi puneţi-mă să duc mobila la Agadir: asta e ce-mi cereţi să fac.

Avea mult prea multă viaţă interioară pentru a se gândi fie

şi doar o secundă la un accident personal: ideile astea le vin celor cu inimile golite, însă imaginea aceea cu dulapul îl încânta. Există lucruri imposibile… dar pe care le va duce totuşi la bun sfârşit.

Şeful aerodromului întredeschise uşa ca să-şi azvârle ţigara în beznă.

— Ia te uită! Se văd…

— Ce anume?

— Nişte stele.

Pilotul se enervă:

— Nu mai pot eu de stelele dumitale: se văd doar trei. Nu pe Marte mă trimiţi, ci la Agadir.

— Răsare luna peste o oră.

— Luna… luna…

Luna asta îl jignea încă şi mai mult: aşteptase el să fie lună ca să zboare noaptea? Mai era un biet elev?

— Bine. Am înţeles. Rămâi.

Pilotul se potoli, desfăcu nişte sandvişuri din ajun şi mestecă liniştit. Avea să plece peste douăzeci de minute. Şeful aerodromului zâmbea. Bătea uşor cu palma în telefon, ştiind că nu peste mult timp va raporta decolarea.

Acum când era totul gata, se produse un gol. Uneori timpul se opreşte astfel. Pilotul stătu nemişcat, aplecat în faţă pe scaun, cu mâinile negre de unsoare între genunchi. Ochii lui fixau un punct între el şi perete. Şeful aerodromului aşezat pieziş, stând cu gura întredeschisă, părea că aşteaptă un semnal tainic. Dactilografa căscă, îşi sprijini bărbia în pumn şi simţi cum somnul creşte înăuntrul ei ca o masă ce se umflă. Se scurgea cu siguranţă nisipul într-o clepsidră pe undeva. Apoi un strigăt îndepărtat fu bobârnacul care repuse mecanismul în mişcare. Şeful aerodromului înălţă un deget. Pilotul zâmbi, îşi îndreptă ţinuta, îşi umplu plămânii cu aer proaspăt.

— A! Adio!

Aşa se rupe uneori filmul. Imobilitatea te cuprinde, fiecare secundă e mai gravă decât o sincopă, apoi viaţa reîncepe.

Şi avu mai întâi impresia nu că decolează, ci, dimpotrivă,

că se închide într-o grotă umedă şi rece, izbită de duduitul motorului ca de apele mării. Apoi i se păru că se sprijină pe prea puţine lucruri. În timpul zilei, coama rotundă a unei coline, linia unui golf clădesc o lume care te cuprinde în lăuntrul ei, însă el se găsea în afara a toate, într-o lume în formare, în care elementele sunt încă amestecate. Câmpia se lungea, luând cu ea ultimele oraşe, Mazagan, Safi, Mogador, care îl luminau de jos în sus ca nişte vitralii. Apoi luciră şi cele din urmă ferme, ultimele lumini de bord ale pământului. Deodată rămase orb.

„Bun, iată că mă întorc iar la orbecăit”.

Atent la indicatorul de pantă, la altimetru, se lăsă să coboare pentru a ieşi din nor. Slaba roşeaţă a unui bec îl orbea: o stinse.

„Bun, uite c-am ieşit, dar nu văd nimic”.

Primele vârfuri din masivul mic al Atlasului treceau nevăzute, tăcute, între două ape, ca nişte aisberguri în derivă: le ghicea lângă umărul lui.

„Bun, lucrurile merg prost”.

Întoarse capul. Un mecanic, singurul pasager, citea o carte ţinând o latemă pe genunchi. Doar capul aplecat ieşea din carlingă cu umbrele răsturnate. Îi apăru ca ceva ciudat, luminat pe dinăuntru ca de o lanternă. Strigă:

— Hei! dar vocea i se pierdu.

Izbi cu pumnul în tabla avionului: omul, ieşind din lumină, continua să citească. Atunci când dădu pagina, chipul lui păru răvăşit.

— Hei! lansă iarăşi Bernis: la două lungimi de braţ, omul acela era inaccesibil. Renunţând să mai comunice, se întoarse spre partea din faţă.

„Cred că mă apropii de Cap Guir, dar să mor dacă… lucrurile merg foarte prost”.

Reflectă: „Probabil că am mers cam departe deasupra mării”.

Corectă direcţia după busolă. Se simţea în mod bizar azvârlit în larg, spre dreapta, reacţionând ca o iapă sperioasă, ca şi cum munţii, în stânga lui, s-ar fi sprijinit de

el.

„Mai mult ca sigur că plouă”. Întinse mâna, care se umplu de picături.

„Voi ajunge pe coastă peste douăzeci de minute, vine apoi câmpia, riscurile vor fi mai mici…”

Dar, dintr-odată, ce senin! Cerul măturat de nori, toate stelele ca spălate, proaspete. Luna… luna… o, cea mai bună dintre lămpi! Terenul de la Agadir se lumină de trei ori ca o reclamă luminoasă. „Puţin îmi pasă mie de lumina lui! Eu am luna…!”

II

La Cap Juby ziua îşi ridica iarăşi cortina, iar scena îmi apărea goală. Un decor fără umbră, fără plan secund. Duna aceea mereu la locul ei, fortul spaniol, deşertul. Lipsea mişcarea slabă care, chiar şi în momente de linişte, dă bogăţie pajiştilor şi mării. Nomazii şi încetele lor caravane vedeau cum se schimbă bobul de nisip şi seara, într-un decor nou, îşi înălţau corturile. Aş fi putut simţi nemărginirea deşertului la cea mai mică deplasare, însă peisajul ăsta imuabil limita gândul ca o cromolitografie.

Acestui izvor de aici îi răspundea un alt izvor la trei sute de kilometri mai departe. Acelaşi izvor, aparent acelaşi nisip şi cutele solului aşezate la fel. Însă acolo, textura lucrurilor era cea nouă. Reînnoită, la fel cum se înnoieşte spuma pe faţă mării de la o clipă la alta. Abia la al doilea izvor mi-aş fi putut simţi singurătatea, abia la puţul următor sciziunea ar fi fost cu adevărat misterioasă.

Ziua se scurgea goală şi nemarcată de evenimente. Era mişcarea solară a astronomilor. Era, preţ de câteva ceasuri, pântecele pământului expus luminii soarelui. Aici cuvintele îşi pierdeau treptat garanţia pe care le-o asigura umanitatea noastră. Nu mai închideau în ele decât nisip. Cuvintele care atârnau cel mai greu, cum ar fi „tandreţe”, „dragoste”, nu

mai aveau în inimile noastre niciun lest.

„Plecat la ora cinci din Agadir, trebuie să fi aterizat deja”.

— Plecat la ora cinci din Agadir, ar trebui să fi aterizat deja.

— Da, bătrâne, da… dar avem de-a face cu vântul dinspre sud-est.

Cerul e galben. Vântul va răvăşi peste câteva ore un deşert modelat, vreme de luni întregi, de vântul dinspre nord. Zile de dezordine: dunele, luate pieziş de vânt, îşi răsfiră nisipul în şuviţe lungi şi fiecare dintre ele se desface pentru a se reface un pic mai departe.

Ascultăm. Nu. E doar marea.

Un curier pe drum nu înseamnă nimic. Între Agadir şi Cap Juby, pe porţiunea aceea scindată şi neexplorată, se află un camarad care nu e de fapt nicăieri. Curând, pe cerul nostru, un semnal nemişcat va părea că se naşte.

„Plecat la ora cinci din Agadir…”

Ne gândim în mod vag la dramă. Un curier în pană nu e decât o aşteptare care se prelungeşte, o discuţie care devine supărătoare, care degenerează. Apoi timpul care se dilată prea mult şi pe care îl umpli anevoie cu gesturi mărunte, cu vorbe fără urmări…

Şi deodată, o izbitură cu pumnul în masă. O exclamaţie.

— Dumnezeule! Zece ceasuri de când… care face oamenii să se ridice, un camarad se află printre mauri.

Operatorul radio comunică cu Las Palmas. Dieselul suflă zgomotos. Alternatorul huruie ca o turbină. El fixează cu privirea ampermetrul în care fiecare impuls e vizibil.

Eu aştept în picioare. Omul, stând pieziş, îmi întinde mâna stângă, iar cu dreapta manevrează în continuare. Apoi îmi strigă:

— Ce-ai spus?

N-am spus nimic. Trec douăzeci de secunde. Strigă iarăşi,

eu n-aud, zic:

— A, da?

În jurul meu totul luceşte, prin obloanele întredeschise filtrează o rază de soare. Bielele Dieselului scot străluciri umede, bat ritmic jetul de lumină.

Operatorul se întoarce în sfârşit cu totul spre mine, îşi leapădă căştile. Motorul strănută şi se opreşte. Aud ultimele cuvinte: surprins de tăcere, mi le strigă de parcă m-aş găsi la o sută de metri depărtare:

— …Puţin le pasă!

— Cui?

— Lor.

— A, da? Poţi obţine legătura cu Agadir?

— Nu e ora reluării.

— Încearcă totuşi.

Mâzgălesc pe un blocnotes: *Curierul n-a sosit. Falsă plecare? Stop. Confirmaţi ora decolării.*

— Transmite-le asta.

— Bine. Am să-i chem.

Şi tumultul reîncepe.

— Ei?

— …teaptă.

Sunt distrat, visez. A vrut să spună: „aşteaptă”. Cine pilotează curierul? Tu eşti, Jacques Bernis, cel care se află astfel în afara spaţiului, în afara timpului?

Operatorul impune tăcere grupului, branşează un conector, îşi pune iar căştile. Loveşte uşor masa cu creionul, se uită la ceas şi apoi cască.

— În pană, de ce?

— De unde vrei să ştiu!

— E adevărat. A… nimic. Agadir n-a auzit.

— O iei de la capăt?

— O iau de la capăt.

Motorul se pune în mişcare.

Agadir continuă să tacă. Îi pândim acum glasul. Dacă vorbeşte cu alt post, ne vom amesteca în discuţie.

Mă aşez. Din lipsă de ocupaţie, pun mâna pe un receptor

şi nimeresc într-o uriaşă colivie plină de zarva păsărilor.

Lungi, scurte, triluri prea iuţi, descifrez prost limbajul ăsta, dar câte glasuri dezvăluite într-un văzduh pe care-l credeam pustiu!

Vorbeau trei posturi. Unul tace, altul intră în joc.

— Asta ce-i? Bordeaux pe automat.

Ruladă acută, grăbită, îndepărtată. O voce mai gravă, mai lentă:

— Şi asta?

— Dakar.

Timbru trist. Vocea tace, reîncepe, tace din nou şi reîncepe.

— …Barcelona care cheamă Londra şi Londra care nu răspunde.

Sainte-Assise, undeva, foarte departe, povesteşte ceva în surdină.

Ce mai întâlnire în Sahara! Toată Europa reunită, capitale cu glasuri de păsări care schimbă confidenţe.

Tocmai a răsunat un bubuit în apropiere. Întrerupătorul cufundă glasurile în tăcere.

— Era Agadir?

— Agadir.

Operatorul, cu ochii tot aţintiţi, nu ştiu de ce, asupra pendulei, lansează apeluri.

— A auzit?

— Nu. Dar vorbeşte la Casablanca, o să aflăm.

Captăm în mod fraudulos secrete ale îngerilor. Creionul şovăie, coboară, marchează o literă, apoi două, apoi zece cu iuţeală. Cuvinte se formează, par să înflorească.

Notă către Casablanca…

Ticălosul! Teneriffe ne bruiază Agadirul! Vocea lui enormă umple receptoarele. Se întrerupe brusc.

…terizat 6.30. Plecat la…

Teneriffe, intrusul, încă ne mai hărţuie.

Dar ştiu acum destul. La 6.30 curierul s-a întors spre Agadir – ceaţă? Probleme cu motorul? – şi cu siguranţă n-a plecat decât la 7.00… Nu a întârziat.

— Mulţumesc.

III

Jacques Bernis, de data asta, înainte de sosirea ta, voi dezvălui cine eşti. Tu, care, de ieri, eşti poziţionat cu exactitate de radiotelegrafişti, tu, care vei petrece aici cele douăzeci de minute regulamentare, tu, pentru care voi deschide o cutie de conserve, voi destupa o sticlă de vin, tu, care nu ne vei vorbi nici despre dragoste, nici despre moarte, despre niciuna dintre adevăratele probleme, ci despre direcţia vântului, despre starea cerului, despre motorul tău. Tu, care vei râde din toată inima la gluma vreunui mecanic, te vei văita de căldură, te vei asemăna cu oricare dintre noi…

Voi spune ce călătorie duci la îndeplinire. Cum răstorni aparenţele, pentru ce paşii pe care îi faci nu sunt aidoma cu ai noştri.

Am ieşit din aceeaşi copilărie şi iată că în amintirea mea se înalţă brusc zidul acela vechi gata să se năruie şi încărcat de iederă. Eram nişte copii îndrăzneţi: „De ce ţi-e frică? Împinge poarta…”

Un zid vechi gata să se năruie şi încărcat de iederă. Uscat, pătruns, modelat de soare, modelat de evidenţă. Şopârle foşneau printre frunze, noi le numeam şerpi, îndrăgind până şi imaginea acelei fugi care înseamnă moartea. Fiecare piatră din partea asta era caldă, ţinută la cald ca un ou pus la clocit, rotundă ca un ou. Fiecare parcelă de pământ, fiecare rămurică era dezvelită de orice taină prin acel soare. De partea asta a zidului domnea, în bogăţia ei, în plenitudinea ei, vara la ţară. Zăream o clopotniţă. Auzeam o batoză. Azurul cerului umplea toate golurile. Ţăranii secerau

grânele, parohul îşi stropea via, rudele, în salon, jucau bridge. Îi numeam pe cei care se foloseau vreme de şaizeci de ani de colţul acela de pământ, pe cei care, de la naştere până la moarte, luau în păstrare soarele, grânele, locuinţa, numeam generaţiile acelea prezente „echipa de pază”. Căci ne plăcea să ne descoperim pe insuliţa cea mai amenințată, între două oceane de temut, între trecut şi viitor.

„Învârte cheia…”

Copiii nu aveau voie să împingă portiţa aceea verde, un verde decolorat ca acela al unei bărci vechi, să atingă broasca aceea enormă, ieşită gata ruginită din timp, ca o ancoră străveche ieşită din mare.

Îşi făceau desigur griji pentru noi din pricina cisternei descoperite, se temeau de oroarea unui copil înecat în mlaştină. Îndărătul portiţei era o apă stătătoare despre care noi ziceam că doarme nemişcată de o mie de ani, la care ne gândeam de fiecare dată când auzeam vorbindu-se de o apă moartă. Minuscule frunzuliţe rotunde o înveşmântau într-o haină verde: noi azvârleam pietre care o găureau.

Ce răcoare era sub rămurişurile atât de bătrâne, atât de grele, care duceau povara soarelui. Nicicând vreo rază nu îmbrăcase în galben pajiştea proaspătă de pe povârniş, nici nu atinsese veşmântul de preţ. Pietricica pe care o azvârliserăm îşi începea drumul, ca un astru, căci, pentru noi, apa aceea nu avea fund.

„Hai să stăm jos…” Niciun zgomot nu ajungea până la noi. Gustam răcoarea, mirosul, umezeala care ne împrospătau trupurile. Eram pierduţi la hotarele lumii pentru că ştiam deja că a călători înseamnă a-ţi schimba trupul.

„Aici lucrurile stau taman pe dos…”

Era reversul acelei veri atât de sigure de ea, al acelui loc la ţară, al acelor chipuri care ne ţineau captivi. Iar noi uram lumea aceea impusă. La ceasul cinei, mergeam îndărăt spre casă, împovăraţi de secrete, precum acei scufundători din Indii care au ajuns la perle. În clipa în care soarele aluneca la orizont, iar faţa de masă devenea trandafirie, auzeam rostindu-se cuvintele care ne făceau rău:

„Zilele se lungesc…”

Ne simţeam iarăşi luaţi în stăpânire de vechiul refren, de viaţa aceea alcătuită din anotimpuri, vacanţe, căsătorii şi decese. Tot acel van tumult de la suprafaţă.

Fuga, iată ce era cu adevărat important. La zece ani, ne aflam refugiul în schelăria podului. Păsări moarte, cufere vechi şi sparte, straie nemaipomenite: oarecum culisele vieţii. Şi mai era şi comoara aceea pe care o numeam ascunsă, comoara locuinţelor vechi, întocmai cum era descrisă în basme: safire, opale, diamante. Comoara care luceşte slab. Care constituia raţiunea de a fi a fiecărui zid, a fiecărei bârne. Grinzile acelea enorme care apărau casa doar Dumnezeu ştie de ce anume. Ba da, ştiam. De timp. Căci la noi acasă el era marele duşman. Ne apăram de el prin tradiţii. Cultul trecutului. Grinzile enorme. Însă doar noi ştiam că acea casă era lansată ca o navă. Doar noi, care îi vizitam magaziile, cala, ştiam pe unde lua apă. Cunoşteam găurile acoperişului pe unde se strecurau păsările ca să moară. Cunoşteam fiecare crăpătură a lemnăriei. Jos, în saloane, musafirii sporovăiau, femei frumoase dansau. Ce siguranţă înşelătoare! Se serveau desigur lichiorurile. Valeţi negri cu mănuşi albe. O, fiinţe trecătoare! Iar noi, acolo sus, priveam cum se furişează noaptea albastră prin micile goluri ale acoperişului. Deschizătura aceea minusculă: doar o singură stea cădea peste noi. Desprinsă pentru noi dintr-un întreg firmament. Şi aceea era steaua aducătoare de boală. De cealaltă ne feream: era cea aducătoare de moarte.

Tresăream. Era mersul ascuns al lucrurilor. Bârne pe care comoara le făcea să se crape. La fiecare trosnet cercetam lemnul. Totul nu era decât o păstaie gata să-şi dea la iveală boabele. Vechea scoarţă a lucrurilor sub care, nu ne îndoiam noi, se afla altceva. Fie şi numai steluţa aceea, acel micuţ diamant dur. Odată şi odată vom merge spre miazănoapte sau spre miazăzi, sau poate vom coborî în noi înşine, în căutarea ei. Vom fugi.

Steaua care aduce somnul dădea colţul ardeziei de la acoperiş care o ascundea, limpede ca un semn. Şi coboram

spre odaia noastră, luând cu noi, pentru marea călătorie a somnului, mai mult aţipeală decât somn, acea cunoaştere a unei lumi în care piatra misterioasă alunecă necontenit prin ape, aşa cum alunecă prin spaţiu tentaculele de lumină care străbat mii de ani până să ajungă la noi; în care casa care trosneşte bătută de vânt e ameninţată precum o navă, în care lucrurile, unul câte unul, ies brusc la iveală, sub ascunsa presiune a comorii.

— Aşază-te aici. Am crezut că eşti în pană. Bea. Am crezut că erai în pană şi era să plec după tine. Avionul e deja pe pistă; uită-te. Triburile de Ait-Tusa i-au atacat pe cei din tribul Izarguin. Credeam că ai nimerit în mijlocul vrajbei, mi-a fost teamă. Bea. Ce vrei să mănânci?

— Lasă-mă să plec.

— Ai cinci minute la dispoziţie. Uită-te la mine. Ce s-a întâmplat cu Geneviève? De ce zâmbeşti?

— A! de nimic. Adineaori, în carlingă, mi-am amintit de un vechi cântec. M-am simţit dintr-odată atât de tânăr…

— Şi Geneviève?

— Nu mai ştiu. Lasă-mă să plec.

— Jacques… răspunde-mi… Ai revăzut-o?

— Da… Şovăia. Când am coborât spre Toulouse, am făcut ocolul ăsta ca s-o mai văd o dată…

Şi Jacques Bernis îmi povesti aventura sa.

IV

Nu era o gară mică de provincie, era o poartă ascunsă. Dădea după cât se pare spre sat. Sub privirea unui paşnic controlor, se ajungea la un drum alb lipsit de orice mister, la un pârâu, la nişte tufe de măceş. Şeful gării îngrijea trandafirii, lucrătorul se făcea că împinge un cărucior gol. Sub această deghizare se ascundeau trei paznici ai unei lumi

secrete.

Controlorul bătea uşor cu palma în bilet:

— Mergeţi de la Paris la Toulouse, pentru ce coborâţi aici?

— Voi continua drumul cu trenul următor.

Controlorul îl cerceta cu privirea. Şovăia să-i dăruiască nu un drum, un pârâu, nişte tufe de măceş, ci tocmai acea împărăţie în care, de la Merlin încoace, poţi pătrunde în spatele aparenţelor. Probabil că, în cele din urmă, desluşise la Bernis cele trei virtuţi care, de când cu Orfeu, sunt cerute pentru acest fel de călătorie: curajul, tinereţea, dragostea…

— Treceţi, spuse el.

Trenurile rapide treceau în mare goană prin acea gară care nu era decât o iluzie, precum barurile mici şi ascunse, împodobite cu falşi chelneri, falşi muzicanţi, un fals barman. Bernis simţise deja, când se afla în personal, că viaţa lui îşi încetineşte ritmul, îşi schimbă sensul. Acum, stând în trăsura veche, alături de ţăran, se îndepărta şi mai mult de noi. Se afunda în mister. Omul era complet zbârcit încă de la treizeci de ani, pentru a nu mai îmbătrâni mai apoi. Arăta spre un ogor:

— Creşte repede!

Ce zor, pentru noi invizibil, goana asta a grânelor spre soare!

Bernis descoperi că noi eram încă şi mai îndepărtaţi, că eram încă şi mai agitaţi, mai nefericiţi, când ţăranul spuse, arătând spre un zid:

— Pe ăsta l-a construit bunicul bunicului meu.

Atingea deja un zid etern, un copac etern: ghici că ajungea la destinaţie:

— Iată domeniul. Să vă aştept?

Împărăţie de legendă adormită sub ape, acolo va sta Bernis o sută de ani, îmbătrânind doar cu o oră.

În seara aceea chiar, trăsura, personalul, rapidul îi vor îngădui acea fugă presărată cu obstacole care ne readuce spre lume de când cu Orfeu, de când cu Frumoasa-din-Pădurea-Adormită. Va părea că e un călător aidoma celorlalţi, aflat în drum spre Toulouse, rezemându-şi obrazul

alb de geam. Însă el va duce în fundul inimii o amintire ce nu poate fi povestită, „de culoarea lunii”, „de culoarea timpului”.

Vizită stranie: niciun zgomot de voci, nicio surpriză. Drumul scotea un sunet înăbuşit. Sări peste gardul de mărăcini precum odinioară: iarba creştea înaltă pe alei… Ah! Asta e singura diferenţă. Casa i se ivi în faţă, albă printre copaci, dar, la fel ca în vis, la o distanţă de netrecut. Să fie oare un miraj chiar în clipa când e gata-gata să-şi atingă ţinta? Urcă scara din pietre late, care apăruse de nevoie, dar care avea o eleganţă sigură a liniilor. „Nimic nu e aici trucat…” Vestibulul era întunecos: o pălărie albă stătea pe un scaun: „Să fi fost a lui?” Ce dezordine plăcută: nu e dezordinea abandonului, ci dezordinea inteligentă care marchează o prezenţă. Ea păstrează încă amprenta mişcării. Un scaun abia împins înapoi, de pe care cineva se ridicase sprijinindu-se cu mâna de masă: văzu gestul. O carte deschisă: oare cine tocmai a părăsit-o? De ce? Ultima frază poate încă mai cânta într-o conştiinţă.

Bernis zâmbi, gândindu-se la miile de treburi mărunte, la miile de griji mărunte ale gospodăriei. Ai casei parcurgeau lungimea zilei îngrijindu-se de aceleaşi nevoi, rânduind aceeaşi neorânduială. Dramele aveau aici o atât de mică însemnătate: era de ajuns să fii călător, străin, ca să zâmbeşti văzându-le…

„Totuşi, gândea el, şi aici se făcea seară la fel ca şi în alte părţi vreme de un an întreg, era un ciclu încheiat. A doua zi… însemna reluarea vieţii. Se parcurgea drumul către căderea serii. Nu mai aveau, atunci, nicio grijă: jaluzelele erau închise, cărţile aşezate în ordine, iar paravanele din faţa şemineelor trase la locul lor. Odihna asta binemeritată ar fi putut fi veşnică, îi prinsese deja gustul. Nopţile mele sunt mai puţin decât nişte clipe de linişte…”

Se aşeză fără să facă zgomot. Nu îndrăznea să-şi dezvăluie prezenţa: totul părea atât de liniştit, de calm. Printr-un stor

coborât cu grijă pătrunse o rază de soare. „O ruptură, gândi Bernis, aici îmbătrâneşti fără să-ţi dai seama…

„Oare ce am să aflu?…” Un pas în camera alăturată dădu farmec casei. Un pas liniştit. Un pas de călugăriţă care aşază florile la altar. „Ce treabă neînsemnată e dusă la bun sfârşit? Viaţa mea e riguroasă ca o dramă. Aici, cât spaţiu, cât aer, între mişcări, între gânduri…” Pe fereastră, se aplecă spre priveliştea de ţară. Aceasta se întindea în lumina soarelui, cu leghe întregi de drum alb care trebuie străbătut pentru mersul la rugăciune, pentru mersul la vânătoare, pentru dusul unei scrisori. O batoză duduia în depărtare: trebuia să faci un efort ca s-o auzi: la teatru, vocea prea slabă a unui actor chinuie toată sala.

Pasul răsună iarăşi: „Cineva face ordine printre bibelouri, au umplut vitrinele încetul cu încetul. Fiecare veac, atunci când face loc altuia, lasă în urma lui cochiliile astea…”

Cineva vorbea, Bernis ascultă:

— Crezi că va trece de săptămâna asta? Medicul…

Paşii se îndepărtară. Uluit, rămase mut. Cine avea să moară? I se strânse inima. Chemă în ajutor orice dovadă de viaţă, pălăria albă, cartea deschisă…

Vocile reîncepură să vorbească. Erau voci pline de dragoste, dar atât de calme. Ştiau că moartea era deja instalată sub acoperiş, o întâmpinau ca pe cineva apropiat, fără a-şi întoarce feţele de la vederea ei. Nu era aici nimic declamatoriu: „Cât de simplu e totul, gândi Bernis, să trăieşti, să aşezi bibelourile, să mori…”

— Ai cules flori pentru salon?

— Da.

Se vorbea încet, pe un ton învăluit, dar egal. Se vorbea de o sumedenie de lucruri mărunte, iar moartea apropiată le colora pur şi simplu în nuanţe cenuşii. Se auzi izbucnind un râs care se stinse de la sine. Un râs fără rădăcină profundă, dar pe care nu-l înăbuşea o demnitate teatrală.

— Nu urca, spuse vocea, ea doarme.

Bernis se afla în inima însăşi a durerii, într-o intimitate furată. Se temu că avea să fie descoperit. Străinul face să se

nască, din nevoia de a exprima totul, o durere mai puţin umilă. I se strigă:

— Dumneata care ai cunoscut-o, ai iubit-o…

El o aşază pe muribundă în toată graţia ei, iar acest lucru devine intolerabil.

Avea totuşi drept la acea intimitate: „… căci o iubeam”.

Simţi nevoia s-o revadă, urcă pe furiş scara, deschise uşa camerei. Aceasta închidea în ea întreaga vară. Pereţii aveau o culoare deschisă, iar patul era alb. Fereastra deschisă se umplea de lumina zilei. Orologiul unei îndepărtate clopotniţe, liniştit, lent, dădu cadenţa justă a inimii, a inimii neînfrigurate pe care se cuvine s-o ai. Ea dormea. Ce somn luminos în miezul verii!

„O să moară…” Făcu câţiva paşi înainte pe parchetul dat cu ceară, plin de lumină. Nu-şi înţelegea propria-i pace. Dar ea gemu, Bernis nu cutează să pătrundă mai departe…

Ghicea o prezenţă imensă: sufletul celor bolnavi se desfăşoară, umple camera, iar camera e ca o rană. Nu ai curaj să atingi o mobilă, să umbli.

Niciun zgomot. Doar muşte care bâzâiau. O chemare îndepărtată îl puse în dificultate. O adiere de aer proaspăt se scurse, molatecă, în cameră. E deja seară, gândi Bernis. Se gândea la obloanele care trebuiau să fie închise, la lumina lămpii. Avea să vină curând noaptea care o va hărţui pe bolnavă ca o etapă ce trebuia străbătută. Lumina veiozei subjugă atunci precum un miraj, iar lucrurile ale căror umbre nu se rotesc şi pe care ajungi să le priveşti vreme de douăsprezece ceasuri din acelaşi unghi se întipăresc în cele din urmă în minte, apasă cu o greutate insuportabilă.

— Cine e acolo? întrebă ea.

Bernis se apropie. Tandreţea, mila îi urcară spre buze. Se înclină. Ca s-o ajute. S-o cuprindă în braţe. Să fie forţa ei.

— Jacques… îl fixa cu privirea. Jacques. Trăgea de el din străfundul gândului ei. Nu-i căuta umărul, ci scormonea printre amintiri. Se agăţa de mâneca lui ca un naufragiat care se ridică la suprafaţă, nu pentru a se agăţa de o prezenţă, de un reazăm, ci de o imagine… Priveşte…

Şi iată că treptat el îi apare ca un străin. Nu recunoaşte ridul acela, privirea aceea. Îi strânge degetele pentru a-l chema: el nu-i poate fi de niciun ajutor. Nu este prietenul pe care ea îl poartă înăuntrul ei. Ostenită deja de prezenţa aceea, îl respinge, întoarce capul.

El se află la o distanţă de nestrăbătut.

Evadă de acolo fără zgomot, traversă din nou vestibulul. Se întorcea dintr-o călătorie imensă, dintr-o călătorie ceţoasă, de care îţi aminteşti anevoie. Suferea oare? Era trist? Se opri. Seara se strecura precum marea în cala unui vas care ia apă, bibelourile aveau să se stingă. Cu fruntea rezemată de geam, văzu cum se alungesc umbrele teilor, se unesc, umplând pajiştea de beznă. Un sat se lumină în depărtare: abia un mănunchi de lumini: i-ar fi încăput în palmă. Distanţa nu mai exista: ar fi putut atinge colina cu degetul. Vocile din casă amuţiră: isprăviseră cu rânduitul casei. El nu se mişca din loc. Îşi aducea aminte de seri asemănătoare. Se ridica atunci greoi ca un scafandru. Chipul neted al femeii dispărea şi deodată se făcea simţită teama de viitor, de moarte.

Ieşi. Îşi întoarse capul cu dorinţa acută de a fi surprins, de a fi chemat: inima i s-ar fi topit de tristeţe şi de bucurie. Dar nimic. Nimic nu-l reţinea. Aluneca fără să întâmpine rezistenţă printre copaci. Sări peste gardul de mărăcini: drumul era tare. Se sfârşise, nu se va mai întoarce niciodată.

V

Şi Bernis îmi rezumă întreaga aventură înainte de a pleca: „Am încercat, vezi tu, s-o atrag pe Geneviève într-o lume a mea. Tot ce-i arătam îşi pierdea strălucirea, devenea cenuşiu. Prima noapte a fost de o opacitate greu de definit: n-am putut s-o depăşim. Am fost nevoit să-i redau casa, viaţa, sufletul. Unul câte unul, toţi plopii de pe drum. Pe măsură ce ne îndreptam din nou spre Paris, apăsarea se

diminua între lume şi noi. Ca şi cum aş fi voit s-o atrag sub apa mării. Când, mai târziu, am încercat s-o mai întâlnesc, când m-am putut apropia de ea, când am putut s-o ating: nu mai exista între noi niciun spaţiu. Era ceva mai mult. Nu ştiu să-ţi spun ce anume: erau o mie de ani. Te poţi găsi atât de departe de o altă viaţă! Ţinea morţiş la aşternuturile ei albe, la vara ei, la evidenţele ei, şi n-am fost în stare s-o iau cu mine. Dă-mi drumul să plec”.

Unde te vei duce acum să-ţi cauţi comoara, scufundător din Indii care atingi perlele, dar nu ştii cum să le aduci la lumina zilei? În deşertul ăsta prin care păşesc, eu, care sunt ţinut la sol ca tras în jos de plumb, eu unul n-aş putea descoperi nimic. Dar el nu este pentru tine, magicianule, decât un văl de nisip, o aparenţă…

— Jacques, a sosit momentul.

VI

Acum, amorţit, el visează. Pământul văzut de atât de sus pare nemişcat. Sahara din nisip galben muşcă dintr-o mare albastră ca un trotuar interminabil. Bernis, profesionist corect, aduce înapoi coasta care derivă spre dreapta, alunecă de-a curmezişul, pe aliniamentul motorului. La fiecare viraj al Africii, el înclină uşor avionul. Încă două mii de kilometri înainte de a ajunge la Dakar.

În faţa lui, strălucitoarea albeaţă a acestui teritoriu nesupus. Câteodată roca este golaşă. Vântul a măturat nisipul, ici şi colo, în dune regulate. Aerul imobil a cuprins avionul ca într-un înveliş pietros. Niciun tangaj, niciun ruliu, şi, de la o astfel de înălţime, nicio schimbare a peisajului. Zburând în direcţia vântului, avionul rezistă. Port-Étienne, prima escală, nu e înscrisă în spaţiu, ci în timp, iar Bernis se uită la ceas. Încă şase ceasuri de nemişcare şi de tăcere, apoi va ieşi din avion ca dintr-o crisalidă. Lumea va fi ca nouă.

Bernis se uită la ceasul acela prin care se înfăptuieşte un astfel de miracol. Apoi tahometrul nemişcat. Dacă acul dă drumul cifrei, dacă pana îl abandonează pe om nisipului, timpul şi distanţele vor căpăta un sens nou pe care el nici măcar nu-l mai concepe. El călătoreşte într-o a patra dimensiune.

Cunoaşte totuşi sufocarea aceea. Am cunoscut-o cu toţii. Atâtea imagini curgeau prin ochii noştri: suntem totuşi prizonieri doar ai uneia singure, care are greutatea adevărată a dunelor ei, a soarelui, a tăcerii ei. O lume a eşuat peste noi, ca o navă care se pune pe uscat. Suntem lipsiţi de putere, înarmaţi cu gesturi care abia de vor goni gazelele, la căderea nopţii. Înarmaţi cu voci care n-ar putea bate mai departe de trei sute de metri şi n-ar fi în stare să ajungă până la oameni. Am căzut cu toţii într-o zi pe planeta aceea necunoscută.

Timpul devenea prea amplu pentru ritmul vieţii noastre. La Casablanca, noi făceam socoteala pe ore din pricina întâlnirilor pe care le aveam: fiecare dintre ele ne schimba dispoziţia inimii. În avion, la fiecare jumătate de oră, schimbam climatul: ne schimbam trupul. Aici, facem socoteala pe săptămâni.

Camarazii ne-au scos de acolo. Şi, dacă am fost lipsiţi de putere, ne-au urcat în carlingă: au făcut-o cu strânsoarea de fier a camarazilor care ne trăgeau afară din lumea aceea înspre lumea lor.

Aflat în echilibru peste atâta necunoscut, Bernis se gândeşte că nu se cunoaşte prea bine pe sine însuşi. Oare ce ecou ar trezi înăuntrul lui setea, abandonul sau cruzimea triburilor maure? Şi ce e cu escala de la Port-Étienne, amânată, deodată, la mai mult de o lună? Se mai gândeşte: „Nu am nevoie de niciun curaj”.

Totul rămâne abstract. Când un pilot tânăr se încumetă să facă loopinguri, el răstoarnă deasupra capului, oricât de aproape, nu obstacole dure, dintre care cel mai mic l-ar strivi, ci copaci, ziduri la fel de fluide ca în visele lui. E nevoie de curaj, Bernis?

Cu toate astea, lipit de inima lui, căci motorul a tresărit, necunoscutul acesta care se poate ivi oricând, îi va lua locul.

Promontoriul, golful s-au unit în sfârşit după o oră cu pământurile neutre, dezarmate, cărora elicea le-a dat de capăt. Dar fiecare punct al pământului din faţa lui îşi poarta ameninţarea tainică.

Încă o mie de kilometri: trebuie să tragă spre sine pânza aceea imensă.

De la Port-Étienne către Cap Juby: curierul a sosit cu bine ora 16.30.

De la Port-Étienne către Saint-Louis: curierul a plecat ora 16.45.

De la Saint-Louis către Dakar: curierul părăseşte Port-Étienne ora 16.45, vom continua noaptea.

Vânt dinspre est. Suflă din interiorul Saharei, iar nisipul urcă în vârtejuri galbene. Din dunga orizontului s-a desprins în zori un soare elastic şi palid, deformat de ceaţa caldă. Un balon de săpun palid la culoare. Dar, urcând spre zenit, comprimându-se treptat, aşezându-se, s-a transformat în săgeata aceea arzătoare, vârful care îşi lasă urma fierbinte pe ceafă.

Vânt dinspre est. Decolezi de la Port-Étienne într-un văzduh liniştit, aproape răcoros, dar la o sută de metri altitudine nimereşti peste scurgerea aceea de lavă. Şi imediat:

Temperatura uleiului: 120.

Temperatura apei: 110.

Să ajungi la două mii, la trei mii de metri: evident! Să domini furtuna de nisip: evident! Dar, înaintea celor cinci minute de cabraj: iată autoaprinderea şi supapele scoase din uz. Şi apoi să urci: uşor de zis. Avionul se înfundă în

văzduhul ăsta fără vlagă, avionul se împotmoleşte.

Vânt dinspre est. Te orbeşte. Soarele se dă de-a dura în volutele acelea galbene. Faţa lui palidă se iveşte la răstimpuri şi arde. Pământul nu apare decât pe verticală, şi totuşi! Intru în cabraj? În picaj? Mă aplec? Slabă nădejde! Plafonul la o sută de metri. Cu atât mai rău! Să încercăm mai jos.

La suprafaţa solului un râu de vânt dinspre nord. Merge. Laşi să atârne un braţ afară din carlingă. Tot aşa când te afli într-o barcă rapidă, îţi înmoi degetele în apa răcoroasă, pângărind-o.

Temperatura uleiului: 110.

Temperatura apei: 95.

Răcoros ca un râu? Prin comparaţie. Imaginea joacă un pic, fiecare cută a solului parcă pălmuieşte. E neplăcut să nu vezi nimic.

Dar la capul Timeris vântul dinspre est se adaptează chiar la forma solului. Nicăieri niciun refugiu. Miros de cauciuc ars. Magnetoul? Garniturile? Acul tahometrului şovăie, cedează zece rotaţii. „Ei, dacă începi şi tu…”

Temperatura apei: 115.

Cu neputinţă să câştigi zece metri. O privire spre duna care vine spre tine ca o trambulină. O privire spre manometre. Hop! Asta e mişcarea dunei. Pilotarea se face lipit de manşă: nu mai durează mult. Avionul e purtat în echilibru pe mâini ca un bol prea plin.

La zece metri de roţi Mauritania îşi arată nisipurile, salinele, plajele; torent de balast.

1 520 de turaţii.

Primul pasaj în vid loveşte pilotul ca un pumn. Un post francez la douăzeci de kilometri: singurul. Trebuie să ajungi acolo.

Temperatura apei: 120.

Dune, stânci, saline sunt absorbite toate. Totul e supus unor încercări serioase. Şi dă-i bătaie! Contururi se lărgesc, se deschid, se închid. La nivelul roţilor: prăpăd. Stâncile negre de colo, grupate, strânse, care par să vină cu

încetineală în întâmpinare, se pornesc deodată. Avionul vine peste ele, le împrăştie.

1 430 turaţii.

„Dacă îmi frâng gâtul…” O tablă pe care o atinge în treacăt cu degetul îl frige. Radiatorul scoate sacadat aburi. Avionul, ca un şlep prea încărcat, atârnă greu.

1 400 turaţii.

Ultimele azvârlituri de nisip în grabă la douăzeci de centimetri de roţi. Câteva lopeţi rapide. Lopeţi de aur. O dună spulberată dezvăluie postul. Ah! Bernis întrerupe contactul. Era şi timpul.

Avântul peisajului se potoleşte şi dispare. Lumea făcută praf se recompune.

Un mic fort francez în Sahara. Un sergent bătrân îl primi pe Bernis râzând de bucurie la vederea unui frate. Douăzeci de senegalezi dădeau onorul: un alb înseamnă cel puţin gradul de sergent; dacă e tânăr, locotenent.

— Bună ziua, sergent!

— A! Veniţi aici la mine, sunt atât de fericit! Eu sunt din Tunis…

Copilăria sa, amintirile, sufletul: îi dăruia totul, dintr-odată, lui Bernis. O măsuţă, fotografii prinse pe perete:

— Da, sunt fotografii ale unor rude. Nu-i cunosc încă pe toţi, dar mă voi duce la Tunis anul viitor. Acolo? Aceea e iubita camaradului meu. Am văzut-o mereu pe masa lui. Vorbea mereu de ea. Când el a murit, am luat fotografia, am continuat s-o păstrez eu, nu aveam nicio iubită.

— Mi-e sete, sergent.

— Poftim, beţi! îmi face plăcere să ofer nişte vin. Nu mai aveam vin pentru căpitan. A trecut acum cinci luni. Apoi, desigur, vreme îndelungată, mi-am făcut gânduri negre. Scriam cerând să fiu înlocuit: mi-era prea ruşine.

— Cu ce mă ocup? Scriu scrisori în fiecare noapte: nu dorm, am lumânări. Dar când îmi soseşte poşta, la fiecare şase luni, răspunsul nu se mai potriveşte: atunci o iau de la

capăt.

Bernis urcă să fumeze împreună cu bătrânul sergent pe terasa micului fort. Ce deşert gol sub lumina lunii. Ce supraveghează el oare din acel post? Stelele, desigur. Luna, fără îndoială…

— Dumneata eşti sergentul stelelor?

— Nu mă refuzaţi, fumaţi, am tutun. Nu mai aveam pentru căpitan.

Bernis afla totul despre acel locotenent, despre acel căpitan. Ar fi putut să spună care era unicul lor defect, unica lor calitate: unul juca, celălalt era prea bun. Mai afla şi că ultima vizită a unui tânăr locotenent la un bătrân sergent pierdut printre nisipuri poate fi aproape o amintire de dragoste.

— Mi-a explicat stelele…

— Da, zise Bernis, ţi le dădea în păstrare.

Iar acum, le explica la rândul lui. Iar sergentul, aflând distanţele, se gândea şi la Tunis, care e departe. Învăţând despre steaua polară, se jura că o recunoaşte orientându-se după chipul lui, n-avea decât s-o menţină un pic mai la stânga. Se gândea la Tunisul care e atât de aproape.

— Şi cădem spre astea cu o viteză ameţitoare… Iar sergentul se ţinea la ţanc de zid.

— Ştiţi totul aşadar!

— Nu, sergent. Am avut un sergent care îmi spunea chiar: „Nu ţi-e ruşine, dumitale, odraslă de familie bună, atât de instruit, atât de bine crescut, să faci atât de prost semiîntoarcerile?”

— Ei! Să nu vă fie ruşine, e aşa de greu…

Îl consola.

— Sergent, sergent! Felinarul tău de rond…

Arăta luna.

— Cunoşti cumva, sergent, cântecul ăsta:

Il pleut, il pleut, bergère…

Începu să fredoneze cântecelul.

— A, da, îl cunosc: e un cântec din Tunis…
— Spune-mi urmarea, sergent. Am nevoie să-mi amintesc.
— Staţi să vedeţi:

Rentre tes blancs moutons
Là-bas dans la chaumière…

— Sergent, sergent, mi-aduc aminte:

Entends sous le feuillage
L'eau qui coule a grand bruit.
Deja voici l'orage…[1]

— Ah, cât e de adevărat! zise sergentul.
Înţelegeau amândoi aceleaşi lucruri…
— S-a făcut ziuă, sergent, hai la muncă.
— Hai la muncă.
— Dă-mi cheia pentru bujii.
— A! desigur.
— Apasă aici cu cleştele.
— A! ordonaţi… am să fac totul.
— Vezi, nu era nimic, sergent, am să plec.
Sergentul contemplă un zeu tânăr, venit de nicăieri, gata să-şi ia zborul.
…Venit ca să-i amintească un cântec, să-i amintească de Tunis, de el însuşi. Oare din ce paradis, de dincolo de nisipuri, coboară fără zgomot mesagerii ăştia frumoşi?
— Adio, sergent!
— Adio…
Sergentul îşi mişca buzele, nedescifrându-se pe sine însuşi. Sergentul n-ar fi fost în stare să spună că păstra în inimă iubire cât să-i ajungă şase luni de atunci înainte.

[1] Cîntec popular francez; in traducere liberă: „Plouă, plouă, păstoriţo/Adă-ţi albele mioare/În colibă, la adăpost,/(…)/Aud colo, sub frunzar,/Apa curgînd zgomotos, /Iată, furtuna pomeşte/(…)" (n. tr.)

VII

De la Saint-Louis din Senegal către Port-Étienne: Curierul n-a ajuns Saint-Louis stop. Urgent comunicaţi veşti.

De la Port-Étienne către Saint-Louis: Nu ştim nimic de la plecare 16.45 stop. Vom efectua imediat cercetări.

De la Saint-Louis din Senegal către Port-Étienne: Avion 632 părăseşte Saint-Louis ora 7.25 stop. Suspendaţi plecarea voastră până la sosirea la Port-Étienne.

De la Port-Étienne către Saint-Louis: Avion 632 sosit ora 13.40. Stop. Pilotul semnalează nimic văzut deşi vizibilitate suficientă. Stop. Pilotul consideră că ar fi găsit curierul dacă acesta era pe traseu normal. Stop. Al treilea pilot necesar pentru cercetări eşalonate în profunzime.

De la Saint-Louis către Port-Étienne: De acord. Să dăm dispoziţii.

De la Saint-Louis către Juby: Fără veşti Franţa-America. Stop. Descinderi urgent Port-Étienne.

Juby.

Un mecanic vine înapoi la mine:

— Vă pun apă în lăcaşul din faţă stânga, hrană în cel din dreapta, în spate o roată de rezervă şi cutia de prim-ajutor. Zece minute. De acord?

— De acord.

Blocnotes. Dispoziţii:

„În absenţa mea să se întocmească dările de seamă zilnice. Să fie plătiţi maurii luni. Să fie îmbarcate pe velier bidoanele goale”.

Şi mă sprijin de fereastră. Velierul care ne aprovizionează o dată pe lună cu apă dulce se leagănă uşor pe mare. E încântător. Îmbracă întregul meu deşert cu un pic de viaţă fremătătoare, cu albituri curate. Sunt Noe care primeşte în arcă vizita porumbiţei.

Avionul este gata.

De la Juby către Port-Étienne: Avion 236 părăseşte Juby ora 14.20 spre Port-Étienne.

Drumul caravanelor e marcat de oase, al nostru e marcat de câteva avioane: „Încă un ceas până la avionul de la Bojador…” Cadavre jefuite de mauri. Repere.

O mie de kilometri de nisip, apoi Port-Étienne: patru clădiri în deşert.

— Te aşteptam. Plecăm imediat mai departe ca să profităm de lumina zilei. Unul deasupra celuilalt pe coastă, douăzeci de kilometri, celălalt la cincizeci. Facem escală la micul fort din pricina nopţii: schimbi aparatul?

— Da, supapă în contact.

Transbordare.

Plecare.

Nimic. Nu era decât o stâncă întunecată. Continui să cercetez deşertul în amănunt. Orice punct negru este o eroare care mă necăjeşte. Însă nisipul nu rostogoleşte către mine decât o stâncă întunecată.

Nu-mi mai văd camarazii. Sunt instalaţi în partea lor de cer. Răbdare de ereţi. Nu mai văd marea. Suspendat deasupra unei vâlvătăi albe, nu văd nimic viu. Îmi bate inima: oare epava aceea în zare…

O stâncă întunecată.

Motorul meu: vuietul unui fluviu înaintând. Fluviul ăsta în mers mă învăluie şi mă consumă.

Te-am văzut adesea, Bernis, recules asupra speranţei tale inexplicabile. Nu mă pricep să traduc. Îmi vine în minte fraza asta a lui Nietzsche care îţi plăcea: „Calda mea vară, scurtă, melancolică şi preafericită”.

Am ochii osteniţi de atâta căutat. Puncte negre îmi dansează pe dinaintea ochilor. Nu mai ştiu bine încotro mă îndrept.

— Ei, sergent, l-ai văzut?
— A decolat în zori…
Ne aşezăm la poalele micului fort. Senegalezii râd, sergentul visează: un amurg luminos, dar inutil.
Unul dintre noi se încumetă:
— Dacă avionul e distrus… ştii… aproape de negăsit!
— Evident.
Unul dintre noi se ridică, face câţiva paşi:
— Treaba merge prost. Vrea cineva o ţigară?
Intrăm în noapte: animale, oameni şi lucruri.

Intrăm în noapte, sub lumina de la capătul unei ţigări, iar lumea îşi recapătă adevăratele dimensiuni. Caravanele îmbătrânesc până ajung la Port-Étienne. Saint-Louis din Senegal se află la hotarele visului. Deşertul, adineauri, nu era decât nisip fără mister. Oraşele se ofereau vederii la trei paşi mai departe, iar sergentul, înarmat pentru răbdare, tăcere şi singurătate, simţea că o asemenea calitate e zadarnică. Dar iată, ţipă o hienă şi nisipul trăieşte, o chemare realcâtuieşte misterul, ceva se naşte, fuge, reîncepe…
Însă cele care măsoară pentru noi adevăratele distanţe sunt stelele. Viaţa paşnică, dragostea fidelă, prietena pe care credem c-o iubim, tot steaua polară este cea care le semnalează iarăşi…
Însă Crucea Sudului semnalează o comoară.

Pe la trei dimineaţa cuverturile noastre din lână devin subţiri, transparente: e vraja rea a lunii. Mă trezesc îngheţat. Urc să fumez pe terasa micului fort. O ţigară… altă ţigară… Aşa voi aştepta zorile.
Micul post în lumina lunii: un port cu ape liniştite. Garnitura de stele pentru navigatori e completă. Busolele celor trei avioane ale noastre sunt orientate cuminţi spre nord. Şi cu toate astea…

Ultimul tău pas real, aici l-ai făcut? Aici se termină lumea sensibilă. Micul fort: un loc de îmbarcare. Un prag deschis spre clarul de lună, unde nimic nu e cu totul adevărat.

Noaptea e minunata. Unde eşti tu, Jacques Bernis? Aici poate, poate acolo? Ce prezenţă deja uşoară! În jurul meu Sahara asta atât de puţin împovărată, care abia de primeşte, ici-colo, un salt de antilopă, care abia de suportă un copil uşor peste duna ei cea mai densă.

Sergentul a venit după mine:

— Bună seara, domnule.

— Bună seara, sergent.

Stă şi ascultă. Nimic. O tăcere, Bernis, făcută din tăcerea ta.

— Vrei o ţigară?

— Da.

Sergentul îşi molfăie ţigara.

— Sergent, mâine îmi voi găsi camaradul: unde crezi că ar putea fi?

Sergentul, sigur de el, îmi arată întreaga zare…

Un copil pierdut umple deşertul.

Bernis, îmi mărturiseai într-o zi: „Am iubit o viaţă pe care n-am înţeles-o prea bine, o viaţă nu prea fidelă. Nici măcar nu ştiu prea bine de ce anume am avut nevoie: era o foame bruscă şi uşoară…”

Bernis, îmi mărturiseai într-o zi: „Ceea ce eu ghiceam se ascundea îndărătul altor lucruri. Mi se părea că, făcând un mic efort, aveam să înţeleg acest lucru, aveam să-l cunosc în sfârşit şi să-l iau cu mine. Şi plec tulburat de prezenţa asta prietenoasă pe care n-am izbutit niciodată s-o dau la iveală…”

Am impresia că o navă se clatină. Am impresia că un copil se potoleşte. Mi se pare că freamătul acesta de pânze de corabie, de catarge şi de speranţe pătrunde în mare.

Zorii zilei. Strigătele aspre ale maurilor. Cămilele lor stau culcate, istovite de oboseală. Un detaşament din trei sute de puşti, detaşament de razie, coborât în secret din nord, ar fi apărut, se pare, la est şi ar fi masacrat o caravană.

Ce-ar fi să căutăm spre partea unde a acţionat acest detaşament?

— Atunci desfăşurarea în evantai, de acord? Cel din centru se năpusteşte din plin spre est…

Simun: încă de la cincizeci de metri altitudine vântul ăsta ne usucă precum un aspirator.

Camaradul meu…

Aşadar aici era comoara: într-adevăr, ai căutat-o!

Pe dună, cu braţele în cruce şi cu faţa spre golful albastru întunecat, cu faţa spre satele de stele, în noaptea aceea, nu cântăreai prea mult…

La coborârea ta spre sud, câte legături ai deznodat, Bernis, tu, care erai deja aerian, căci nu mai aveai decât un singur prieten: abia te mai ţinea legat un firişor…

În noaptea aceea ai cântărit încă şi mai puţin. O ameţeală te-a cuprins. În steaua cea mai verticală a lucit comoara, o, fugarule!

Firul de funigel al prieteniei mele abia te mai ţinea legat: păstor infidel, cu siguranţă că am adormit.

De la Saint-Louis din Senegal către Toulouse: Curierul Franța-America regăsit est Timeris. Stop. Plecat duşman apropiere. Stop. Pilot ucis avion zdrobit curier intact. Stop. Continui spre Dakar.

VIII

De la Dakar către Toulouse: curier ajuns cu bine Dakar. Stop.

ZBOR DE NOAPTE

Domnului Didier Daurat

I

Sub avion, dealurile îşi adânceau deja dâra de umbră în aurul serii. Câmpiile deveneau luminoase, dar scăldate într-o rază care părea să dăinuie: în ţara aceea, ele îşi reverberează mereu lumina aurie, aşa cum la sfârşitul iernii continuă să răsfrângă albul zăpezii.

Iar pilotul Fabien, care aducea din extremul sud spre Buenos Aires curierul poştal din Patagonia, recunoştea apropierea serii după aceleaşi semne după care se recunosc apele unui port: după calmul lor, după încreţiturile uşoare abia desenate de norii liniştiţi. Intra într-o radă imensă şi fericită.

Ar fi putut de asemenea crede, în tihna aceea, că face o plimbare agale, aproape ca un păstor. Păstorii din Patagonia se mişcă fără grabă de la o turmă la alta: el se plimba de la un oraş la altul, el era păstorul micilor oraşe. La fiecare două ore întâlnea turme care veneau să se adape la malul fluviilor sau care păşteau pe câmpie.

Câteodată, după o sută de kilometri de prerii mai nelocuite decât marea, dădea peste câte o fermă pierdută care, lăsată în urmă, părea să oprească de la sine, într-un vârtej de păşuni, porţia de vieţi omeneşti; atunci el saluta, făcând semne cu aripile, nava aceea.

— San Julian e în câmpul vizual; vom ateriza peste zece minute.

Radiotelegrafistul navigant dădea vestea tuturor staţiilor de pe linie.

Pe o distanţă de două mii cinci sute de kilometri, de la strâmtoarea Magellan până la Buenos Aires, se eşalonau escale asemănătoare; aceasta însă se deschidea asupra hotarelor nopţii, la fel cum, în Africa, cel din urmă târguşor supus se deschide asupra misterului.

Radiotelegrafistul îi dădu o hârtie pilotului:

— Sunt atâtea furtuni, încât nu mai aud în căşti decât descărcări electrice. O să dormiţi la San Julian?

Fabien zâmbi: cerul era liniştit ca un acvariu şi toate escalele din faţa lor semnalau: „Cer senin, vânt zero". Răspunse:

— Vom continua.

Dar radiotelegrafistul credea că furtunile se instalaseră undeva, aşa cum viermii se instalează într-un fruct; noaptea avea să fie frumoasă şi totuşi compromisă: îi era silă să intre în umbra aceea gata să putrezească.

Coborând cu motorul la turaţie minimă spre San Julian, Fabien se simţi ostenit. Tot ce făcea plăcută viaţa oamenilor creştea venind spre el: casele lor, micile lor cafenele, copacii de pe promenada. Era aidoma unui cuceritor care, în amurgul victoriilor sale, se apleacă peste întinsul împărăţiei şi descoperă umila fericire a oamenilor. Fabien avea nevoie să lase armele jos, să-şi simtă greutatea şi membrele frânte de oboseală, căci poţi fi bogat şi în nefericiri, şi să fie, aici pe pământ, doar un om simplu, care priveşte prin fereastră o imagine de acum înainte imuabilă. Ar fi acceptat satul acela minuscul: după ce ai făcut o alegere, te mulţumeşti cu hazardul existenţei proprii şi ajungi chiar să-l îndrăgeşti. El te limitează la fel ca dragostea. Fabien ar fi dorit să trăiască acolo multă vreme, să-şi capete acolo partea sa de veşnicie, căci i se părea că orăşelele unde trăia doar un ceas şi grădinile închise de ziduri străvechi pe care le străbătea vor dăinui veşnic în afara lui. Iar satul urca spre echipaj şi se deschidea spre el. Şi Fabien se gândea la diversele prietenii, la fetele tandre, la intimitatea feţelor de masă albe, la tot ceea ce, încet-încet, se îmblânzeşte pentru veşnicie. Iar satul curgea deja la nivelul aripilor, etalând misterul grădinilor lui închise, pe care zidurile lor nu le mai ocroteau. Dar Fabien, după ce ateriză, îşi dădu seama că nu văzuse nimic, în afară de mişcarea înceată a câtorva oameni printre pietre. Satul

acela îşi apăra, prin însăşi nemişcarea lui, taina pasiunilor, satul acela refuza să-şi dezvăluie frumuseţea: ar fi trebuit să renunţe la acţiune pentru a o cuceri.

Când cele zece minute de escală se scurseră, Fabien fu nevoit să plece.

Întoarse capul spre San Julian: nu se mai vedea decât un mănunchi de lumini, apoi de stele, apoi se împrăştie şi praful care îl mai ispiti pentru ultima oară.

„Nu mai văd cadranele: aprind lampa”.

Atinse contactele, dar lămpile roşii din carlingă revărsară spre acele cadranelor o lucire încă atât de diluată, în lumina aceea albastră, încât nici măcar nu le colora. Îşi trecu degetele prin faţa unui bec: degetele abia i se colorară.

„Prea devreme”.

Cu toate astea, noaptea creştea, aidoma unui fum întunecat, şi umplea deja văile. Acestea nu se mai puteau desluşi de câmpii. Totuşi, satele se luminau deja, iar constelaţiile lor îşi răspundeau. Iar el, la rându-i, făcea cu degetul să clipească luminile de poziţie, răspunzând satelor. Pământul era învăluit în apeluri luminoase, fiecare casă aprinzându-şi steaua, în faţa imensei nopţi, aşa cum e întors un far spre mare. Tot ce însemna o viaţă omenească scânteia deja. Fabien admira cum intrarea în noapte se făcea de data asta ca o intrare în radă, lentă şi frumoasă.

Îşi vârî capul în carlingă. Radiul acelor de la cadrane începea să lucească. Pilotul verifică cifrele una după alta şi fu mulţumit. Se descoperea pe sine bine înfipt în văzduhul acela. Atinse cu degetul un lonjeron din oţel şi simţi viaţa şiroind în metal: metalul nu vibra, ci trăia. Cei cinci sute de cai putere ai motorului făceau să se nască în materie un curent foarte blând, care îi schimba gheaţa în came catifelată. O dată în plus, pilotul nu simţea în zbor nici ameţeală, nici beţie, ci acţiunea tainică a unui trup viu.

Acum îşi realcătuise o lume, făcea manevre pentru a se instala acolo cât mai în largul său.

Bătu uşor cu palma peste tabloul de distribuţie electrică, atinse contactele unul după altul, se mişcă un pic, se rezemă mai bine cu spatele şi căută poziţia cea mai comodă pentru a simţi bine mişcările de balans ale celor cinci tone de metal pe care o beznă mişcătoare le sprijinea. Apoi pipăi pe dibuite, împinse spre locul ei lampa portativă, o lăsă, o luă iarăşi, asigurându-se că nu aluneca, o lăsă din nou pentru a bate uşor cu palma peste fiecare manetă, spre a le putea regăsi fără greş, spre a-şi deprinde degetele să acţioneze într-o lume oarbă. După aceea, când degetele se obişnuiră bine, îşi îngădui să aprindă o lampă, împodobindu-şi astfel carlinga cu instrumente precise, şi începu să supravegheze doar pe cadrane intrarea sa în noapte, precum o scufundare. Apoi, cum nimic nu se clătina, nimic nu vibra şi nici nu tremura, iar giroscopul, altimetrul şi regimul motorului rămâneau fixe, se întinse un pic, îşi rezemă ceafa de pielea de pe spătarul scaunului şi începu acea profundă meditaţie a zborului, în care pilotul savurează o speranţă inexplicabilă.

Iar acum, de veghe în inima beznei, descoperă cum noaptea dezvăluie prezenţa omului: apelurile, luminile, neliniştea. Acea simplă stea din umbră: e o casă izolată. O stea se stinge: e o casă care se închide peste dragostea ei.

Sau peste plictiseala ei. E o casă care încetează a-şi mai trimite semnalul către restul lumii. Ţăranii aceia rezemaţi în coate la masă, în faţa lămpii, nu ştiu ce aşteaptă: ei nu ştiu că dorinţa lor bate atât de departe, în marea noapte care îi închide înăuntrul ei. Dar Fabien descoperă secretul atunci când vine de la mii de kilometri şi simte talazuri adânci ridicând şi coborând avionul care respiră, atunci când a trecut prin zece furtuni ca prin nişte ţări aflate în război, printre ele aflându-se luminişuri scăldate în lumina lunii, şi atunci când ajunge la aceste lumini, la fiecare rând pe rând, cu sentimentul că învinge. Oamenii aceia cred că lampa

lumineazã doar umila lor masã, numai cã, la optzeci de kilometri depãrtare de ei, apelul acelei lumini a ajuns deja la cineva, ca şi cum, cuprinşi de disperare, ei ar trimite semnale luminoase de pe o insulã îndepãrtatã, în faţa mãrii.

II

Astfel, cele trei avioane poştale din Patagonia, Chile şi Paraguay se întorceau din sud, din vest şi din nord spre Buenos Aires. Acolo era aşteptatã încãrcãtura lor pentru a putea fi dat semnalul de plecare, cam pe la miezul nopţii, avionului spre Europa.

Trei piloţi, fiecare îndãrãtul unei capote grele ca de şlep, pierduţi în noapte, îşi gândeau zborul, urmând sã coboare lent spre oraşul imens, din cerul lor furtunos sau liniştit, aidoma unor ţãrani stranii care coboarã din munţi.

Rivière, responsabilul cu întreaga reţea, se plimba în lung şi-n lat pe terenul de aterizare din Buenos Aires. Stãtea tãcut, cãci, pânã la sosirea celor trei avioane, ziua aceea rãmânea pentru el una de temut. Minut cu minut, pe mãsurã ce telegramele îi parveneau, Rivière avea sentimentul cã smulge ceva sorţii, cã micşorează partea de necunoscut şi cã îşi trage echipajele afarã din beznã, la ţãrm.

Un muncitor îl opri pe Rivière pentru a-i comunica un mesaj din partea staţiei de radio:

— Curierul dinspre Chile semnalează cã zãreşte luminile din Buenos Aires.

— Bine.

În curând Rivière avea sã şi audã avionul: noaptea aducea cu sine deja unul dintre avioane, aşa cum marea, cu flux şi reflux şi încãrcatã de mister, depune pe plajã comoara pe care atât de îndelungã vreme a dus-o de colo-colo, legãnând-o. Iar mai târziu avea sã le primeascã de la ea şi pe celelalte douã.

Abia atunci ziua va fi încheiată. Atunci echipele istovite se vor duce să doarmă, înlocuite de echipe proaspete. Rivière însă nu va avea parte de odihnă: curierul pentru Europa, la rândul lui, îl va umple de nelinişte. Aşa va fi mereu. Mereu. Pentru întâia oară acel bătrân luptător se mira că se simte obosit. Sosirea avioanelor nu va fi niciodată victoria care încheie un război şi deschide poarta spre o epocă de pace fericită. Nu va fi niciodată, pentru el, decât un pas care va preceda mii de paşi asemănători. Rivière avea impresia că ridică o greutate foarte mare, cu braţele încordate, de multă vreme: un efort care nu cunoştea pauză şi nici speranţă. „Îmbătrânesc…" Avea să îmbătrânească dacă nu-şi mai găsea în acţiune hrana care să-l susţină. Se miră că stătea să cugete la probleme pe care nu şi le mai pusese niciodată până atunci. Şi, cu toate astea, noianul lucrurilor plăcute pe care le dăduse mereu la o parte se întorcea spre el, cu un murmur melancolic: un ocean pierdut. „Toate astea sunt aşadar atât de aproape?…" îşi dădu seama că treptat împinsese spre bătrâneţe, pentru „atunci când va avea timp", tot ceea ce face plăcută viaţa oamenilor. Ca şi cum am putea avea cu adevărat timp într-o bună zi, ca şi cum am câştiga, la capătul vieţii, acea pace fericită pe care ne-o închipuim. Dar nu există pace. Poate nu există victorie. Nu există o sosire definitivă a tuturor avioanelor care duc poşta.

Rivière se opri în faţa lui Leroux, un bătrân contramaistru aflat la lucru. Leroux muncea şi el de vreo patruzeci de ani. Iar munca îi solicita întreaga putere. Când Leroux se întorcea acasă cam pe la zece seara, uneori pe la miezul nopţii, nu i se oferea o altă lume, nu era o evadare. Rivière îi zâmbi acestui om care-şi înălţa obrazul grav şi-i arăta un ax de culoare vineţie.

— Ăsta ţinea prea strâns, dar i-am venit eu de hac.

Rivière se aplecă spre ax. Era din nou furat de meserie.

— Va trebui să spunem la ateliere să ajusteze piesele astea ca să fie mai lejere. Pipăi cu degetul urmele de gripare, apoi se uită iarăşi la Leroux. O întrebare ciudată îi venea pe buze, în faţa acelor riduri severe. Zâmbea.

— Ai avut mult de-a face cu dragostea, Leroux, în viaţa dumitale?

— O, dragostea, ştiţi dumneavoastră, domnule director…

— Dumneata eşti ca mine, dumneata n-ai avut niciodată timp.

— N-am prea avut…

Rivière asculta sunetul vocii, pentru a-şi da seama dacă răspunsul era amar: nu era amar. Omul acela simţea, în faţa vieţii sale trecute, liniştita mulţumire a tâmplarului care a terminat de lustruit o scândură frumoasă: „Iată. E gata”.

„Iată, gândea Rivière, viaţa mea e înfăptuită”.

Dădu la o parte toate gândurile triste care îi veneau de la oboseală şi se îndreptă spre hangar, căci se auzea avionul dinspre Chile.

III

Sunetul acelui motor îndepărtat se făcea tot mai dens. Creştea. Se aprinseră luminile. Lămpile roşii de balizare desenară un hangar, pilonii T.S.F., un teren pătrat. Se pregătea o sărbătoare.

— Uite-l!

Avionul rula deja în lumina farurilor. Atât de strălucitor era acest fascicul, că părea nou. Dar, când opri în sfârşit în faţa hangarului, în vreme ce mecanicii şi muncitorii se îngrămădeau ca să descarce poşta, pilotul Pellerin nu se clinti din loc.

— Ei bine? Ce aştepţi ca să coborî?

Pilotul, ocupat cu vreo misterioasă treabă, nu catadicsi să răspundă. Probabil că încă asculta zgomotul zborului trecând prin el. Dădea agale din cap şi, aplecat în faţă, moşmondea ceva. În sfârşit se întoarse spre şefi şi camarazi şi îi contemplă grav, ca pe o proprietate a lui personală. Părea că-i numără, îi măsoară şi-i cântăreşte şi se gândea că îi câştigase pe merit, ca şi hangarul acela împodobit ca de

sărbătoare, cimentul solid şi, mai departe, oraşul cu agitaţia, femeile şi căldura lui. Ţinea poporul acela în mâinile sale mari, ca pe nişte supuşi, deoarece îi putea atinge, auzi şi insulta. Se gândi mai întâi să-i insulte că stăteau acolo liniştiţi, siguri că trăiesc, admirând luna, dar rămase blajin:

— …O să daţi de băut!

Şi coborî.

Voi să-şi povestească voiajul:

— Dac-aţi şti!…

Socotind cu siguranţă că spusese destul, plecă să-şi scoată bluzonul de piele.

Când maşina îl duse spre Buenos Aires, în compania unui inspector posac şi a lui Rivière care stătea tăcut, deveni trist: e frumos să scapi de belea şi să dai sănătos drumul la nişte înjurături după ce ai recăpătat curaj. Ce bucurie intensă! Dar mai apoi, când îţi aduci aminte, începi să ai îndoieli fără să ştii de ce anume.

Lupta în miezul ciclonului, asta, măcar, e ceva real, ceva pe faţă. Dar nu înfăţişarea lucrurilor, acea înfăţişare pe care ele o iau atunci când se cred singure. Se gândea: „E ceva ce aduce a răzmeriță: chipuri care abia se şterg, dar care se schimbă atât de mult!”

Făcu un efort ca să-şi amintească.

Trecea liniştit peste Anzii Cordilieri. Zăpezile iernii îi împovărau, învăluindu-i în pacea lor. Zăpezile iernii aduseseră pacea în masa aceea, precum veacurile în castelele moarte. Pe o întindere de două sute de kilometri de opacitate, nici picior de om, nici urmă de viaţă, nici urmă de efort. Doar creste verticale pe care la şase mii de metri le atingi în trecere, mantii de piatră care cad drept, o formidabilă liniște.

S-a întâmplat în apropiere de Pic Tupungato…

Rămase pe gânduri. Da, acolo a fost martorul unui miracol.

Căci la început nu văzuse nimic, se simţise doar stingherit,

la fel ca cineva care se crede singur, dar care nu mai e singur, care e privit. Se simţise, prea târziu şi fără să înţeleagă în ce fel, înconjurat de un val de mânie. Chiar aşa. De unde venea acea mânie?

După ce ghicea el oare că ea se prelingea din pietre, că picura din zăpadă? Căci nimic nu părea să vină spre el, nicio furtună sumbră nu se pornise. Dar o lume abia diferită se ivea, pe loc, din cealaltă. Pellerin privea, cu o strângere de inimă inexplicabilă, piscurile acelea inocente, crestele, acele creste de zăpadă, abia un pic mai cenuşii la culoare, şi care totuşi începeau să trăiască – aidoma unui popor.

Fără să fie nevoit să lupte, strângea mâinile pe comenzi. Ceva se pregătea şi el nu înţelegea ce anume. Îşi încorda muşchii, ca un animal care se pregăteşte să sară, dar nu vedea nimic ce n-ar fi fost liniştit. Da, liniştit, dar încărcat cu o stranie putere.

Apoi totul se ascuţise. Crestele, piscurile, totul devenea ascuţit: le simţea cum pătrund ca nişte etrave în vântul aspru. Iar apoi i se păru că virau şi se abăteau în jurul lui, ca nişte vapoare uriaşe care se instalau gata să înceapă lupta. După aceea un praf se ridică, amestecându-se cu aerul: urca, plutind uşor, ca un văl, de-a lungul zăpezilor. Atunci, căutând o ieşire în caz de retragere necesară, întoarse capul şi începu să tremure: Cordilierii, în urma lui, păreau că dospesc.

„Sunt pierdut”.

De la un pisc la altul zăpada ţâşni: un vulcan de zăpadă. Apoi de la un al doilea pisc, mai la dreapta. Şi toate piscurile parcă luară foc unul după altul, ca atinse rând pe rând de un alergător nevăzut. Atunci, odată cu primele mişcări ale aerului, munţii din jurul pilotului se clătinară.

Acţiunea violentă lasă puţine urme: nu mai regăsea în el amintirea marilor mişcări care-l rostogoliseră. Îşi amintea doar că se zbătuse, cu furie, în flăcările acelea cenuşii.

Stătu pe gânduri.

„Ciclonul nu înseamnă nimic. Îţi poţi salva pielea. Dar ce a fost înainte! Întâlnirea aceea pe care am avut-o!”

Credea că recunoaşte, între alte o mie, un anume chip, şi cu toate astea deja îl uitase.

IV

Rivière se uita la Pellerin. Când acesta va coborî din maşină, peste douăzeci de minute, se va amesteca în mulţime cu un sentiment de sfârşeală şi de greutate. Va gândi poate: „Sunt foarte ostenit… nesuferită meserie!” Iar soţiei sale îi va mărturisi ceva cam de genul ăsta: „E mai bine aici decât deasupra Anzilor”. Şi, cu toate astea, lucrurile la care oamenii ţin de obicei atât de mult aproape că se detaşaseră de el: tocmai le cunoscuse nimicnicia. Trăise câteva ceasuri de cealaltă parte a decorului, fără să ştie dacă avea să-i fie îngăduit să refacă pentru sine chipul acelui oraş în luminile lui. Dacă avea să regăsească până la urmă, ca pe nişte prietene din copilărie, plicticoase, dar dragi, toate micile sale infirmităţi de bărbat. „Există în orice mulţime, gândea Rivière, oameni pe care nu-i poţi deosebi şi care sunt nişte minunaţi mesageri. Şi fără s-o ştie. Doar dacă nu cumva…” Rivière se temea de anumiţi admiratori. Ei nu înţelegeau caracterul sacru al aventurii, iar exclamaţiile lor îi denaturau sensul şi diminuau omul. Însă Pellerin îşi păstra aici întreaga măreţie de a fi pur şi simplu în măsură să ştie, mai bine decât oricine, cam cât valorează lumea întrezărită dintr-un anume unghi, respingând cu un apăsat dispreţ aprobarea vulgului. De aceea Rivière îl felicită: „Cum ai izbutit?” Şi îi fu drag să-l audă vorbind cu simplitate de meserie, să-l audă vorbind de zborul său aşa cum vorbeşte un fierar de nicovala lui.

Pellerin explică mai întâi cum îi fusese tăiată retragerea. Aproape că îşi cerea scuze: „De aceea n-am avut de ales”. Apoi nu mai văzuse nimic: zăpada îl orbea. Dar îl salvaseră

nişte curenţi violenţi, ridicându-l la şapte mii de metri. „Probabil că am fost menţinut la suprafaţa crestelor în tot cursul traversării”. Mai vorbi şi de giroscop, al cărui loc de contact cu aerul trebuia schimbat: zăpada îl obtura: „Ştiţi, face polei”. Mai târziu alţi curenţi îi dăduseră lui Pelletier avionul peste cap, iar când coborâse la trei mii de metri, el nu pricepea cum de nu se ciocnise încă de nimic. Dacă asta nu se întâmplase, era datorită faptului că zbura deja deasupra câmpiei. „Mi-am dat seama de asta dintr-odată, nimerind în cer limpede”. Explică în sfârşit că avusese, în clipa aceea, impresia că iese dintr-o cavernă.

— A fost furtună şi la Mendoza?

— Nu. Am aterizat pe cer limpede, fără vânt. Dar furtuna mă urmărea de aproape.

O descrise pentru că, zicea el, „era totuşi ciudat”. Vârful se pierdea foarte sus în norii de zăpadă, dar baza rula pe câmpie ca o lavă neagră. Unul câte unul, oraşele erau înghiţite. „N-am mai văzut niciodată aşa ceva…” Apoi rămase tăcut, cuprins de vreo amintire.

Rivière se întoarse spre inspector.

— E un ciclon din Pacific, am fost preveniţi prea târziu. Cicloanele astea nu trec de altfel niciodată de Anzi.

Nu se putea prevedea că acesta îşi va urma goana spre răsărit.

Inspectorul, care era complet ageamiu în materie, încuviinţă.

Inspectorul păru să şovăie, întoarse capul spre Pellerin, iar omuşorul i se mişcă. Dar tăcu. Îşi reluă, după un moment de reflexie, privind ţintă înainte, demnitatea melancolică.

Plimba melancolia aceea ca pe un bagaj. Debarcat în ajun din Argentina, chemat de Rivière pentru nişte vagi treburi, se încurca în mâinile lui mari şi în demnitatea lui de inspector. Nu avea dreptul să admire nici fantezia, nici verva: admira, prin funcţia pe care o avea, punctualitatea. Nu avea dreptul să bea un pahar în compania celorlalţi, să

tutuiască un camarad şi să încerce un calambur decât dacă, printr-o întâmplare nemaiauzită, ar fi întâlnit, în aceeaşi escală, un alt inspector.

„E greu, gândea el, să fii cineva care trebuie să judece”.

La drept vorbind, el nu judeca, ci dădea din cap. Neavând habar de nimic, dădea din cap, încet, în faţa a tot ce întâlnea. Asta tulbura conştiinţele vinovate şi contribuia la buna întreţinere a materialului. Nu era prea iubit, căci un inspector nu e creat pentru deliciile iubirii, ci pentru întocmirea rapoartelor. Renunţase să mai propună în domeniul ăsta metode noi şi soluţii tehnice, de când Rivière scrisese: „Inspectorul Robineau este rugat să ne furnizeze nu poeme, ci rapoarte. Inspectorul Robineau îşi va folosi în mod fericit competenţele, stimulând zelul personalului”. Astfel că, de atunci, se arunca asupra deficienţelor omeneşti aşa cum se arunca asupra pâinii celei de toate zilele. Asupra mecanicului care avea obiceiul să bea, asupra şefului aerodromului care petrecea nopţi albe, asupra pilotului care făcea avionul să salte la aterizare.

Rivière spunea despre el: „Nu e foarte inteligent, de aceea aduce mari servicii”. Un regulament stabilit de către Rivière era, pentru Rivière, un mod de cunoaştere a oamenilor; dar pentru Robineau nu mai exista decât o cunoaştere a regulamentului.

— Robineau, îi spusese Rivière într-o zi, pentru toate plecările cu întârziere va trebui să nu mai dai prime de punctualitate.

— Chiar şi pentru cazul de forţă majoră? Chiar şi pe ceaţă?

— Chiar şi pe ceaţă.

Iar Robineau simţea atunci un soi de mândrie că are un şef atât de puternic încât nu se temea să fie nedrept. Unde mai pui că o putere atât de ofensatoare îi putea conferi oarecare măreţie până şi lui Rivière însuşi.

— Aţi dat plecarea la ora şase şi cincisprezece, repeta el mai târziu şefilor de aeroporturi, nu vă vom putea plăti prima.

— Dar bine, domnule Robineau, la ora cinci treizeci nu se vedea nici la zece metri!

— Ăsta e regulamentul.

— Dar bine, domnule Robineau, nu putem mătura ceaţa!

Iar Robineau se retrăgea în spatele misterului său. Doar făcea parte din conducere. Numai el putea înţelege, printre toate acele sfârleze, cum se putea îndrepta vremea pedepsind oamenii.

— Nu gândeşte nimic, spunea despre el Rivière, asta îl scuteşte să gândească greşit.

Dacă un pilot strica un aparat, pilotul acela îşi pierdea prima pentru integritatea aparatului.

— Dar dacă pana a avut loc deasupra unei păduri? se informase Robineau.

— Şi în cazul pădurii, tot aşa.

Iar Robineau nu mai stăruia.

— Îmi pare rău, le zicea el mai târziu piloţilor, cu un soi de tulburare vioaie, îmi pare chiar nesfârşit de râu, însă trebuia să aveţi pană în altă parte.

— Dar bine, domnule Robineau, doar nu poţi să alegi!

— Ăsta e regulamentul.

„Regulamentul, gândea Rivière, seamănă cu ritualurile unei religii, care par absurde, dar îi modelează pe oameni”. Lui Rivière îi era indiferent că părea drept sau nedrept. Poate că acele cuvinte nici măcar nu aveau noimă pentru el. Micii burghezi ai orăşelelor se învârt seara în jurul chioşcului pentru muzică, iar Rivière gândea: „Drept sau nedrept la adresa lor, nu are nicio noimă: oamenii ăştia nu există”. Omul era pentru el ca o ceară neatinsă pe care trebuia s-o modeleze. Trebuia să-i dea un suflet acestei materii, să-i făurească o voinţă. Nu credea că îi înrobeşte prin acea duritate, ci doar că îi face să se depăşească. Dacă pedepsea astfel orice întârziere, făcea un act de nedreptate, dar încorda voinţa de plecare la fiecare escală; el făurea acea voinţă. Neîngăduindu-le oamenilor să se bucure de vremea închisă, ca de o invitaţie la odihnă, îi ţinea în tensiune până ce se lumina cerul, iar aşteptarea îl umilea, în

mod tainic, până şi pe salahorul cel mai neînsemnat. Se profita astfel de cel dintâi defect care se ivea în armură: „S-a luminat spre nord, la drum!” Datorită lui Rivière, pe o distanţă de cincisprezece mii de kilometri, cultul pentru curierul poştal avea întâietate.

Rivière spunea uneori:

— Oamenii ăştia sunt fericiţi pentru că le place ceea ce fac, şi le place pentru că eu sunt aspru.

Poate că uneori făcea oamenii să sufere, dar le şi procura oamenilor bucurii intense. „Trebuie să-i stimulezi, gândea el, către o viaţă robustă care aduce după sine suferinţe şi bucurii, dar e singura care înseamnă ceva”.

Imediat după ce maşina intră în oraş, Rivière dădu dispoziţie să fie condus la biroul Companiei. Robineau, rămas singur cu Pellerin, se uită la acesta şi deschise gura ca să vorbească.

V

Or, Robineau era în seara aceea ostenit. Tocmai descoperise, în faţa unui Pellerin victorios, că viaţa lui era cenuşie. Descoperise mai cu seamă că el, Robineau, în ciuda titlului de inspector şi a autorităţii lui, valora mai puţin decât omul acela frânt de oboseală, îngrămădit în colţul maşinii, cu ochii închişi şi cu mâinile negre de ulei. Pentru prima oară în viaţa lui, Robineau era cuprins de admiraţie. Simţea nevoia s-o spună. Simţea mai ales nevoia să câştige prietenia cuiva. Era sătul de călătorie şi de eşecurile zilei, poate că se simţea şi un pic ridicol. Se încurcase seara în propriile lui socoteli verificând stocurile de benzină, iar agentul pe care dorea să-l surprindă, cuprins de milă, le dusese el însuşi la bun sfârşit ca să-l ajute. Dar criticase mai cu seamă montarea unei pompe de ulei de tipul B.6, confundând-o cu o pompă de ulei

de tipul B.4, iar mecanicii, şireţi, îl lăsaseră să înfiereze vreme de douăzeci de minute „o ignoranţă pe care nimic n-o scuză”, propria sa ignoranţă.

Se temea de asemenea de camera sa de hotel. De la Toulouse la Buenos Aires, ajungea invariabil în aceeaşi cameră după lucru. Se închidea acolo, cu conştiinţa secretelor de care era împovărat, scotea din valiză un top de hârtie, scria încet „Raport”, se încumeta să aştearnă câteva rânduri şi rupea apoi totul. I-ar fi plăcut să salveze Compania dintr-o mare primejdie. Numai că ea nu trecea prin nicio primejdie. Nu salvase până atunci decât un butuc de elice atins de rugină. Îşi plimbase degetul peste acea rugină, cu un aer funebru, încet, în faţa unui şef de aerodrom, care de altfel îi răspunsese: „Adresaţi-vă escalei precedente: avionul ăsta tocmai a sosit de acolo”. Robineau se îndoia de rolul său.

Îndrăzni, pentru a se apropia de Pellerin:

— Vrei să iei cina cu mine? Am nevoie de un pic de conversaţie, meseria mea e uneori dură…

Apoi se corectă pentru a nu coborî prea repede:

— Am atâtea responsabilităţi!

Subalternilor săi nu prea le plăcea să-l amestece pe Robineau în viaţa lor particulară. Fiecare gândea: „Dacă n-a găsit încă nimic pentru raport, cum îi e tare foame, o să mă dea gata pe mine”.

Dar Robineau, în seara aceea, nu se gândea decât la necazurile lui: la trupul chinuit de o eczemă supărătoare, singurul lui mare secret; i-ar fi plăcut să-l povestească, să fie compătimit, şi, negăsind consolare în orgoliu, s-o caute în umilinţă. Avea de asemenea o metresă, în Franţa, căreia, în noaptea întoarcerii acasă, îi istorisea inspecţiile făcute, ca să se dea mare şi să se facă iubit, dar care tocmai din acest motiv nu-l avea la inimă, iar el simţea nevoia să vorbească despre ea.

— Ei, cinezi cu mine?

Pellerin, blajin, acceptă.

VI

Secretarele moţăiau în birourile de la Buenos Aires, când intră Rivière. Îşi păstrase paltonul, pălăria, părea mereu un veşnic călător şi trecea aproape neobservat, într-atât de puţin aer deplasa mica lui persoană, într-atât părul lui cărunt şi veşmintele anonime se adaptau tuturor decorurilor posibile. Şi, cu toate astea, un zel păru că-i însufleţeşte pe oameni. Secretarele îşi pierdură cumpătul, şeful de birou cercetă de urgenţă ultimele hârtii, maşinile de scris începură să ţăcăne.

Telefonistul vâra fişele telefonice în reţea şi nota într-un registru gros telegramele.

Rivière se aşează şi începu să citească.

După aventura din Chile, recitea povestea unei zile fericite în care lucrurile se orânduiesc de la sine, în care mesajele, de care se debarasează unul după altul aeroporturile rămase în urmă, sunt nişte sobre buletine consemnând victoria. Curierul din Patagonia înainta şi el repede: era în avans asupra orarului, căci vânturile îşi împingeau dinspre sud spre nord marea tălăzuire prielnică.

— Daţi-mi mesajele meteo.

Fiecare aeroport îşi lăuda vremea frumoasă, cerul transparent, briza cea bună. O seară aurie înveşmântase America. Rivière era bucuros de zelul pe care-l dovedeau lucrurile. Acum curierul acela lupta undeva în aventura nopţii, dar cu cele mai bune şanse.

Rivière dădu la o parte caietul.

— Merge.

Şi ieşi ca să arunce o privire asupra serviciilor, paznic de noapte care veghea peste o jumătate de lume.

În faţa unei ferestre deschise se opri şi cuprinse noaptea cu privirea. Aceasta închidea în sine nu doar oraşul Buenos Aires, ci şi, precum o imensă navă, America. Nu se miră de sentimentul de măreţie: cerul de la Santiago de Chile era un cer străin, însă, o dată curierul pornit spre Santiago de

Chile, oamenii trăiau, de la un capăt la celălalt al liniei, sub aceeaşi boltă adâncă. Acum, pescarii din Patagonia vedeau lucind luminile de bord ale acestui curier, a cărui voce era pândită în căştile T.S.F. Neliniştea faţă de un avion în zbor, atunci când era apăsătoare pentru Rivière, apăsa cu vuietul motorului şi asupra capitalelor şi a provinciilor.

Fericit de noaptea asta cu adevărat limpede, îşi aducea aminte de nopţi marcate de dezordine, în care i se părea că avionul se afundă în chip primejdios, ajutorul devenind ceva extrem de dificil, îi urmăreau atunci, de la staţia radio din Buenos Aires, chemarea la ajutor amestecată cu ţârâi tul furtunilor. Sub învelişul opac, aurul undei muzicale se pierdea. Câtă nefericire în cântul minor al unui curier azvârlit ca o săgeată oarbă către obstacolele nopţii!

Rivière crezu că locul unui inspector, într-o noapte de veghe, este la birou.

— Aduceţi-mi-l pe Robineau.

Robineau era pe punctul de a-şi face dintr-un pilot un prieten, îşi desfăcuse la hotel valiza în faţa lui: aceasta dădea la iveală măruntele obiecte prin care inspectorii se apropie de restul oamenilor: câteva cămăşi de prost gust, o trusă de toaletă, apoi fotografia unei femei slabe pe care inspectorul o prinse de perete. Îi făcea astfel lui Pellerin umila spovedanie a nevoilor, a afecţiunilor, a regretelor lui. Aliniindu-şi comorile într-o ordine prăpădită, îşi etala în faţa pilotului mizeria. O eczemă morală. Îşi arăta închisoarea.

Dar pentru Robineau, ca de altfel pentru toţi bărbaţii, exista o mică lumină. Încercase un sentiment de mare plăcere scoţând din fundul valizei, cu grijă înfăşurat, un săculeţ. Bătuse uşurel cu palma peste el, îndelung, fără să spună nimic. Apoi, desfăcându-şi în sfârşit mâinile, zise:

— Am adus asta din Sahara…

Inspectorul roşise pentru că riscase o asemenea confidenţă. Se simţea consolat pentru decepţiile şi nefericirile sale conjugale, ca şi pentru tot acel adevăr

cenuşiu, de nişte pietricele negricioase care deschideau o poartă spre mister.

Roşind încă şi mai mult, spuse:

— Le poţi găsi şi în Brazilia…

Iar Pellerin bătuse pe umăr un inspector care se apleca asupra Atlantidei.

Tot din pudoare Pellerin întrebase:

— Vă place geologia?

— E pasiunea mea.

Pentru el, în viaţă, plăcute fuseseră doar pietrele.

Când fusese convocat, Robineau se întristase, dar îşi recăpătase apoi demnitatea.

— Trebuie să te părăsesc. Domnul Rivière are nevoie de mine pentru o decizie gravă.

Când Robineau intră în birou, Rivière uitase de el. Stătea pe gânduri în faţa unei hărţi atârnate pe perete, pe care se desena în roşu reţeaua Companiei. Inspectorul îi aştepta ordinele. După câteva minute lungi, Rivière îl întrebă, fără a întoarce capul:

— Ce părere ai de harta asta, Robineau?

Punea uneori întrebări enigmatice când se rupea dintr-o visare:

— Harta asta, domnule director…

Inspectorul, la drept vorbind, nu avea nicio părere, însă, fixând harta cu o căutătură severă, inspecta în mare Europa şi America. Rivière continua de altfel să reflecteze, fără să-i împărtăşească gândurile lui: „Aspectul acestei reţele e frumos, dar dur. Ne-a costat mulţi oameni, oameni tineri. Se impune aici cu autoritatea lucrurilor construite, dar câte probleme ridică!” Totuşi, pentru Rivière, scopul era mai presus de orice.

Robineau, în picioare lângă el, privind mereu ţintă, drept înaintea lui, harta, adopta treptat o atitudine mândră. Din partea lui Rivière nu aştepta nicio înduioşare.

Îşi încercase odată norocul, recunoscându-şi viaţa ratată

de ridicola lui infirmitate, iar Rivière îi răspunsese printr-o butadă: „Dacă asta te împiedică să dormi, îţi va stimula în schimb activitatea”.

Nu era decât pe jumătate butadă. Rivière avea obiceiul să afirme: „Dacă insomniile unui muzician îl fac să creeze opere frumoase, înseamnă că sunt nişte insomnii frumoase”. Într-o zi arătase spre Leroux: „Ia uitaţi-vă aici, ce frumoasă e urâţenia asta care respinge dragostea…” Tot ceea ce Leroux avea mai deosebit se datora poate acestei năpaste, care îi limitase viaţa la meserie.

— Eşti foarte legat de Pellerin?

— Ei…

— Nu ţi-o reproşez.

Rivière făcu stânga-mprejur şi, mergând cu paşi mici, cu capul plecat, îl trase pe Robineau după el. Un zâmbet trist îi răsări pe buze, pe care Robineau nu-l înţelese.

— Numai că… numai că dumneata eşti şeful.

— Da, spuse Robineau.

Rivière gândi că în fiecare noapte o acţiune se înnoda astfel în văzduh ca o dramă. O slăbire a voinţelor putea atrage după ea o înfrângere, oamenii vor avea poate mult de furcă atunci când se va face ziuă.

— Trebuie să rămâi la rolul dumitale.

Rivière îşi cântărea cuvintele.

— Îi vei comanda poate acestui pilot, în cursul nopţii următoare, o plecare primejdioasă: el va trebui să-ţi dea ascultare.

— Da…

— Aproape că dispui de viaţa oamenilor, şi încă a unor oameni care valorează mai mult decât dumneata…

Păru să şovăie.

— Asta e ceva grav.

Rivière, continuând să meargă cu paşi mărunţi, tăcu preţ de câteva secunde.

— Dacă ei îţi dau ascultare din prietenie, dumneata îi tragi pe sfoară. Dumneata n-ai dreptul la niciun sacrificiu.

— Nu… fireşte.

— Iar dacă ei cred că prietenia dumitale îi va scuti de câteva corvezi, se cheamă că tot îi tragi pe sfoară: va trebui totuşi ca ei să dea ascultare. Aşază-te aici.

Rivière îl împingea uşor cu mâna pe Robineau spre biroul lui.

— O să te pun la locul dumitale, Robineau. Dacă eşti obosit, nu aceşti oameni trebuie să te susţină. Dumneata eşti şeful. Slăbiciunea dumitale e ridicolă. Scrie.

— Eu…

— Scrie: „Inspectorul Robineau îi dă pilotului Pellerin sancţiunea cutare pentru motivul cutare…” Vei găsi dumneata un motiv.

— Domnule director!

— Fă asta ca şi cum ai înţelege, Robineau. Iubeşte-i pe cei cărora le comanzi. Dar fără să le-o spui.

Robineau va da iarăşi, cu zel, dispoziţii să fie curăţate butucile elicelor.

O pistă de aterizare de urgenţă a comunicat prin T.S.F.: „Avion în câmpul vizual. Avionul semnalează: Scăderea vitezei de rotaţie a motorului, voi ateriza”.

Se va pierde desigur o jumătate de oră. Rivière cunoscu frustrarea pe care o poate simţi cineva atunci când rapidul se opreşte pe linie, iar minutele nu mai slobozesc mulţimea lor de câmpii străbătute de tren. Acul mare al pendulei parcurgea acum un spaţiu mort; atâtea evenimente s-ar fi putut îngrămădi în deschizătura aceea de compas. Rivière ieşi ca să-şi mai înşele aşteptarea, iar noaptea îi apăru goală ca un teatru fără actori. „O astfel de noapte care se pierde!” Privea cu ciudă, prin fereastră, cerul acela senin, îmbogăţit de stele, balizarea aceea dumnezeiască, luna, aurul unei asemenea nopţi delapidat.

Dar, de îndată ce avionul decolă, noaptea aceea deveni pentru Rivière încă şi mai emoţionantă şi mai frumoasă. Purta în pântecele ei viaţă. Rivière avea grijă de ea.

— Ce fel de timp aveţi? adresă el întrebarea echipajului.

Se scurseră zece secunde.

— Foarte frumos.

Apoi fură rostite câteva nume de oraşe lăsate în urmă, iar acest lucru însemna pentru Rivière oraşe care căzeau în luptă.

VII

Radiotelegrafistul navigant al curierului din Patagonia se simţi, un ceas mai târziu, ridicat uşurel, ca săltat de umăr. Se uită în jur: nori grei stingeau stelele. Se aplecă pentru a vedea pământul: căuta luminile satelor, asemănătoare acelora ale licuricilor pitulaţi în iarbă, dar nimic nu sclipea în iarba neagră.

Se simţi posac, întrevăzând o noapte dificilă: marşuri, contramarşuri, teritorii câştigate ce trebuie înapoiate. Nu pricepea tactica pilotului; i se părea că aveau să se ciocnească mai departe de apăsarea nopţii ca de un zid.

Acum, zărea în faţa lor o sclipire imperceptibilă la dunga orizontului: o lumină ca de forjă. Radiotelegrafistul atinse umărul lui Fabien, dar acesta nu se clinti.

Primele vâltori ale furtunii îndepărtate atacau avionul. Încet ridicate de jos în sus, masele metalice apăsau peste trupul radiotelegrafistului, apoi păreau că se şterg, se topesc, iar în beznă, preţ de câteva secunde, el pluti singur. Se ţinu atunci cu amândouă mâinile de lonjeroanele din oţel.

Şi cum nu mai zărea nimic din lume în afară de becul roşu din carlingă, se înfioră simţind cum coboară în inima nopţii, fără ajutor, doar sub ocrotirea unui lămpaş ca acela al unui miner. Nu îndrăzni să-l deranjeze pe pilot pentru a afla ce va decide acesta şi, cu mâinile încleştate pe oţel, înclinat în faţă spre el, se uita la ceafa aceea întunecată.

Un cap şi nişte umeri nemişcaţi, doar atât se iţea din

lumina slabă. Trupul acela nu era decât o masă întunecată, sprijinită cam spre stânga, cu chipul întors spre furtună, spălat desigur de fiecare sclipire. Dar radiotelegrafistul nu vedea nimic din chipul acela. Toate sentimentele care-şi făceau loc pe chip în înfruntarea furtunii: strâmbătura de nemulţumire, voinţa, mânia, toate acele lucruri esenţiale care se schimbau între chipul cel palid şi străfulgerările scurte de acolo, de departe, toate astea rămâneau pentru el de nepătruns.

Ghicea totuşi puterea concentrată în imobilitatea acelei umbre şi îi era dragă. Ea îl purta desigur spre furtună, dar îl şi acoperea. Fără îndoială că mâinile acelea, care ţineau comenzile, presau deja asupra furtunii, ca pe ceafa unui animal, însă umerii plini de forţă stăteau nemişcaţi şi se simţea acolo o adâncă precauţie.

Radiotelegrafistul se gândi că, la urma urmelor, pilotul era cel responsabil. Iar acum savura, stând călare parcă în spatele unui călăreţ în galopul care-i ducea spre pârjol, tot ceea ce forma aceea întunecată din faţa lui exprima ca fiind material şi apăsător, ceea ce exprima ca fiind durabil.

La stânga, slab ca un far intermitent, un nou focar se lumină.

Radiotelegrafistul schiţă un gest pentru a atinge umărul lui Fabien, pentru a-l preveni, dar îl văzu întorcând încet capul şi ţinându-şi chipul îndreptat câteva secunde către acel nou inamic, apoi, lent, reluându-şi poziţia iniţială. Umerii mereu nemişcaţi, ceafa rezemată de pielea scaunului.

VIII

Rivière ieşise ca să umble un pic şi să scape astfel de starea de disconfort care se instala din nou, iar el, care nu trăia decât pentru acţiune, o acţiune dramatică, simţea în mod bizar că drama se deplasează, devine personală. Gândi că micii burghezi ai orăşelelor duceau, în jurul chioşcului din

oraş unde cânta fanfara, o viaţă tăcută în aparenţă, dar uneori încărcată şi de drame: boala, dragostea, doliul, şi că poate… Propria suferinţă îl învăţa multe lucruri. „Asta deschide anumite ferestre”, gândea el.

Apoi, pe la unsprezece seara, respirând mai uşor, o porni spre birou. Îşi făcea agale loc cu umerii prin mulţimea care aştepta în faţa intrărilor în cinematografe. Îşi înălţă ochii spre stele, care luceau deasupra drumului îngust, aproape eclipsate de reclamele luminoase, şi gândi: „În seara asta, cu cei doi curieri ai mei în zbor, sunt responsabil de un întreg văzduh. Steaua asta e un semn, care mă caută în mulţime şi mă găseşte: de aceea mă simt un pic străin, un pic solitar”.

Îi veni iarăşi în minte o frază muzicală: câteva note dintr-o sonată pe care o asculta ieri cu nişte prieteni. Prietenii săi nu înţeleseseră.

— Arta asta ne plictiseşte şi te plictiseşte, numai că nu recunoşti.

— Poate… răspunsese el.

Se simţise, la fel ca în seara asta, solitar, dar descoperise destul de repede bogăţia unei astfel de solitudini. Mesajul acelei muzici venea către el, doar către el printre mediocri, cu gustul dulce al unui secret. Tot astfel semnul stelei. I se vorbea, peste atâţia umeri, într-un limbaj pe care el singur îl pricepea.

Pe trotuar lumea îl îmbrâncea; mai gândi: „N-am să mă supăr. Sunt precum tatăl unui copil bolnav, care merge prin mulţime cu paşi mărunţi. Duce în sine marea tăcere a casei sale”.

Îşi ridică ochii spre oameni. Încerca să-i recunoască pe aceia dintre ei care-şi plimbau cu paşi mărunţi fantezia sau iubirea, şi se mai gândea la izolarea în care trăiesc paznicii farurilor.

Liniştea birourilor îi plăcu. Le străbătea agale, unul după altul, şi doar paşii lui răsunau. Maşinile de scris dormeau sub huse. Peste dosarele bine rânduite, dulapurile mari

stăteau zăvorâte. Zece ani de experienţă şi de muncă. Îi trecu prin minte ideea că vizita subsolurile unei bănci; acolo unde poposesc bogăţiile. Se gândea că oricare dintre acele registre acumula ceva mai de preţ decât aurul: o forţă vie. O forţă vie, dar adormită, aidoma aurului din bănci.

Undeva avea să-l întâlnească pe unicul secretar de gardă. Un om lucra undeva pentru ca viaţa să fie continuă, pentru ca voinţa să fie continuă, şi tot astfel, de la o escală la alta, pentru ca niciodată de la Toulouse până la Buenos Aires lanţul să nu se rupă.

„Omul ăsta habar n-are de măreţia lui”.

Curierii luptau undeva în lume. Zborul de noapte dura la fel ca o boală: trebuia să veghezi. Trebuia să-i asişti pe acei oameni care, folosindu-se de mâini şi de genunchi, piept la piept, înfruntau umbra şi care nu mai cunoşteau, nu mai cunoşteau nimic altceva decât lucruri mişcătoare, invizibile, din care erau nevoiţi să se smulgă, prin forţa braţelor oarbe, ca dintr-o mare. Ce mărturisiri cumplite se auzeau uneori: „Mi-am luminat mâinile ca să le pot vedea…” Catifeaua mâinilor dezvăluită doar ea în baia aceea roşie de laborator fotografic. Ceea ce rămâne din lume şi trebuie salvat.

Rivière împinse uşa biroului exploatării. O singură lampă aprinsă crea într-un ungher o plajă luminoasă. Ţăcănitul unei singure maşini de scris dădea un sens liniştii aceleia, fără s-o umple. Soneria telefonului tremura uneori; atunci secretarul de gardă se scula şi se îndrepta spre apelul acela repetat, obstinat, trist. Secretarul de gardă ridica receptorul, iar neliniştea nevăzută se potolea: era o conversaţie foarte blândă într-un ungher de umbră. Apoi, impasibil, omul se întorcea la biroul lui, cu chipul lipsit de expresie din cauza singurătăţii şi a nesomnului, închis peste o taină de nedescifrat. Ce ameninţare aduce un apel, care vine din noaptea de afară, când două avioane-curier sunt în zbor? Rivière se gândea la telegramele care ajung la familiile reunite sub luminile serii, apoi la nenorocirea care, preţ de câteva secunde aproape eterne, rămâne un secret pe chipul tatălui. Undă, mai întâi fără putere, atât de departe de

strigătul slobozit, atât de calmă. Şi, de fiecare dată, îi auzea ecoul slab în soneria aceea discretă. Şi, de fiecare dată, mişcările omului, pe care singurătatea îl făcea să fie lent ca un înotător între două ape, întorcându-se din umbră spre lampa sa, aşa cum un scufundător urcă iarăşi la suprafaţă, îi apăreau împovărate de secrete.

— Stai pe loc. Mă duc eu.

Rivière ridică receptorul şi auzi bâzâitul lumii.

— Rivière la telefon.

Un tumult slab, cel al fişelor deplasate în centrală, apoi o altă voce:

— Aici staţia radio. Vă comunicăm telegramele.

Rivière le nota şi dădea din cap:

— Bine… Bine…

Nimic important. Mesaje obişnuite de serviciu. Rio de Janeiro cerea o informaţie, Montevideo vorbea de vreme, iar Mendoza de material. Erau zgomotele familiare ale casei.

— Şi curierii?

— E timp de furtună. Nu auzim avioanele.

— Bine.

Rivière se gândi că aici noaptea era limpede, stelele strălucitoare, însă radiotelegrafiştii descopereau în ele suflul unor furtuni îndepărtate.

— Pe curând.

Rivière se ridica, iar secretarul îl opri:

— Notele de serviciu la semnat, domnule…

— Bine.

Rivière descoperea că se simte cuprins de o mare prietenie pentru omul acela, pe care de asemenea îl covârşea povara nopţii. „Un camarad de luptă, gândea Rivière. Cu siguranţă că nu va şti niciodată cât de mult ne uneşte veghea asta”.

IX

În timp ce se îndrepta spre biroul lui personal, ducând în mâini un teanc de hârtii, Rivière simţi din nou în partea dreaptă a trupului durerea aceea vie care, de câteva săptămâni, îl chinuia.

„Nu-i bine deloc…”

Se sprijini o clipă de perete:

„E ridicol”.

Apoi ajunse la fotoliu.

Se simţea, încă o dată, legat fedeleş ca un leu bătrân, şi-l năpădi o mare tristeţe.

„Atâta muncă pentru a ajunge aici! Am cincizeci de ani; vreme de cincizeci de ani mi-am împlinit viaţa, m-am format, am luptat, am schimbat cursul evenimentelor, şi iată ce-mi ocupă şi-mi umple acum zilele, şi întrece în importanţă lumea… E ridicol…”

Aşteptă, îşi şterse un pic sudoarea şi, când se simţi eliberat, începu să lucreze.

Cerceta încet notele.

„Am constatat la Buenos Aires, în cursul demontării motorului 301… îi vom da o sancţiune serioasă celui răspunzător”.

Semnă.

„Escala de la Florianopolis nerespectând instrucţiunile…”

Semnă.

„Vom dispune mutarea ca măsură disciplinară a şefului aerodromului Richard care…”

Semnă.

Apoi, cum durerea aceea dintr-o parte, amorţită, dar prezentă în el şi nouă ca un sens nou al vieţii, îl silea să se gândească la sine, fu aproape amar.

„Sunt oare drept sau nedrept? Habar n-am. Dacă pedepsesc, penele se diminuează. Responsabil nu e omul, e ca un fel de putere obscură pe care n-o poţi niciodată atinge, dacă nu atingi pe toată lumea. Dacă aş fi foarte drept, zborul de noapte ar fi de fiecare dată o şansă de a muri”.

Îl cuprinse o anume lehamite de a fi trasat atât de dur drumul acela. Se gândi că mila e un lucru bun. Frunzărea

mereu notele, absorbit în visare.

„... cât despre Roblet, cu începere de astăzi, nu mai face parte din personalul nostru”.

Îl revăzu în înninte i e omuleţul acela şi discuţia din seara respectivă:

— Un exemplu, ce vreţi, e un exemplu!

— Dar bine, domnule... dar bine, domnule... O singură dată, gândiţi-vă! Şi doar am muncit toată viaţa!

— E nevoie de un exemplu.

— Dar bine, domnule!... Uitaţi-vă, domnule!

Atunci a văzut portofelul uzat şi foaia de jurnal în care Roblet tânăr poza în picioare lângă un avion.

Rivière vedea cum tremură mâinile bătrâne peste gloria aceea naivă.

— Datează din 1910, domnule... Eu am montat, aici, primul avion din Argentina! Aviaţie din 1910... Domnule, asta înseamnă douăzeci de ani! Atunci, cum puteţi spune... şi tinerii, domnule, ce-au să mai râdă la atelier!... Ah! Ce-au să mai râdă!

— Asta nu mă interesează.

— Dar copiii mei, domnule, am copii!

— Ţi-am spus: îţi ofer un post de muncitor necalificat.

— Dar demnitatea mea, domnule, demnitatea mea! Haideţi, domnule, douăzeci de ani de aviaţie, un vechi muncitor ca mine...

— Post de muncitor necalificat.

— Refuz, domnule, refuz!

Şi mâinile bătrâne tremurau, iar Rivière îşi întorcea ochii de la pielea aceea zbârcită, groasă şi totuşi frumoasă.

— Post de muncitor necalificat.

— Nu, domnule, nu... am să vă mai spun...

— Te poţi retrage.

Rivière gândi: „Nu pe el l-am concediat astfel, brutal, ci răul de care nu era, poate, răspunzător, dar care trecea prin el”.

„Pentru că evenimentelor le poţi comanda, gândea Rivière, iar ele se supun, şi atunci tu poţi crea. Iar oamenii

sunt nişte biete lucruri, şi de asemenea îi poţi crea. Sau îi înlături atunci când răul trece prin ei”.

„Am să vă mai spun…” Ce voia să zică, bietul bătrân? Că îi erau răpite vechile bucurii? Că iubea sunetul uneltelor pe oţelul avioanelor, că viaţa lui era lipsită deo mare poezie, şi apoi… că treibuie să trăieşti?

„Sunt foarte ostenit”, gândea Rivière. Febra urca în el, mângâietoare. Bătea uşor peste foaie şi se gândea: „Îmi plăcea chipul acelui vechi camarad… Şi Rivière îi revedea în minte mâinile. Se gândea la mişcarea timidă pe care aveau s-o schiţeze pentru a se lipi una de alta. Ar fi de ajuns să spună: „Bine. Bine. Rămâi”. Rivière visa la şuvoiul de fericire care ar coborî în mâinile bătrâne. Iar bucuria pe care ar spune-o, pe care ar urma s-o spună, nu chipul, ci mâinile acelea bătrâne de muncitor, i se păru lucrul cel mai frumos din lume. „Am să rup oare nota asta?” Şi familia bătrânului, şi întoarcerea seara acasă, şi modestul orgoliu:

— Ei, te păstrează?

— Haide! Haide! Doar eu am montat primul avion din Argentina!

Iar tinerii care nu vor mai râde, prestigiul recucerit de bătrân…

„S-o rup?”

Telefonul suna, Rivière ridică receptorul.

O pauză lungă, apoi rezonanţa aceea, profunzimea pe care o aduceau vocilor omeneşti vântul, spaţiul. În sfârşit, cineva vorbi:

— Aici pista. Cine e la telefon?

— Rivière.

— Domnule director, 650 e pe pistă.

— Bine.

— În fine, totul e gata, dar am fost nevoiţi, în ultimul moment, să refacem circuitul electric, conexiunile erau defectuoase.

— Bine. Cine a montat circuitul?

— Vom verifica. Dacă permiteţi, vom da sancţiuni: o pană de lumină de bord, asta poate fi ceva grav!

— Fireşte.

Rivière se gândea: „Dacă răul nu e smuls atunci când este întâlnit, oriunde ar fi el, se produc pene de lumină: e o crimă să-l ratezi când din întâmplare îşi dezvăluie instrumentele: Roblet va pleca”.

Secretarul, care nu văzuse nimic, continuă să bată la maşină.

— Asta ce-i?

— Contabilitatea pe două săptămâni.

— De ce nu e gata?

— Eu…

— O să vedem.

„E ciudat cum evenimentele capătă prioritate, cum se dezvăluie o mare forţă neştiută, aceeaşi care înalţă pădurile virgine, care creşte, care constrânge, care ţâşneşte de pretutindeni în jurul marilor opere”. Rivière se gândea la templele pe care nişte liane mici le fac să se surpe.

„O mare operă…”

Mai gândi ca să se liniştească: „La toţi oamenii ăştia eu ţin, dar nu împotriva lor lupt. Ci împotriva a ceea ce trece prin ei…”

Inima îi bătea cu bătăi repezi care îl făceau să sufere.

„Nu ştiu dacă e bine ceea ce am făcut. Nu cunosc valoarea exactă a vieţii omeneşti, nici a justiţiei, nici a durerii. Nu ştiu exact cât valorează bucuria unui om. Nici mâna care tremură. Nici mila, nici blândeţea…”

Se pierdu în visare.

„Viaţa se contrazice atât de mult, te descurci cum poţi cu ea… Dar a dăinui, a crea, a preschimba trupul cel pieritor…”

Rivière stătu pe gânduri, apoi sună.

— Telefonaţi pilotului de pe curierul spre Europa. Să vină să mă vadă înainte să plece.

Gândea: „Nu trebuie ca acest curier să facă în mod inutil cale-ntoarsă. Dacă nu-mi scutur oamenii, noaptea îi va nelinişti mereu”.

X

Soţia pilotului, trezită de telefon, îşi privi bărbatul gândindu-se:

— Îl mai las să doarmă puţin.

Admira pieptul acela gol, clădit ca o carenă, o făcea să se gândească la un vapor frumos.

Se odihnea în patul acela liniştit ca într-un port şi, pentru ca nimic să nu-i tulbure somnul, ea ştergea cu degetul cuta, umbra, furtuna, aducea pace asupra acelui pat, precum un deget divin asupra mării.

Ea se ridică, deschise fereastra şi primi vântul în faţă. Camera aceea domina oraşul Buenos Aires. O casă vecină, în care se dansa, răspândea câteva melodii pe care le aducea vântul, căci era ora plăcerilor şi a odihnei. Oraşul acela îi strângea pe oameni în suta de mii de fortăreţe ale sale; totul era calm şi sigur; dar femeia avea senzaţia că cineva avea să strige: „La arme!” Şi că un singur om, al ei, se va ridica. Încă se odihnea, dar odihna lui era odihna redutabilă a rezervelor care vor da roade. Oraşul adormit nu-l ocrotea; luminile lui aveau să i se pară inutile, atunci când se va trezi, tânăr zeu, din pulberea lor. Se uita la braţele acelea solide care, peste un ceas, aveau să ducă soarta curierului poştal pentru Europa, responsabile de ceva măreţ, ca de soarta unui oraş. Şi se simţi tulburată. Omul acela, în mijlocul miilor de oameni, era singurul pregătit pentru acea ciudată jertfă. Încercă un sentiment de mâhnire. Pe de altă parte, el scăpa şi din blândeţea ei. Îl hrănise, îl veghease, îl mângâiase, nu pentru ea însăşi, ci pentru noaptea asta care avea să-l ia. Pentru lupte, pentru îngrijorări, pentru victorii, din care ea nu va cunoaşte nimic. Mâinile acelea tandre erau doar îmblânzite, iar adevăratele lor activităţi erau neştiute. Cunoştea zâmbetele acestui bărbat, precauţiile lui de amant, dar nu cunoştea divinele lui mânii, în timpul furtunii. Îl

împovăra cu tandre legături: de muzică, de dragoste, de flori; dar, la ceasul fiecărei plecări, legăturile acestea, fără ca el să pară că suferă, cădeau.

El deschise ochii.

— Cât e ceasul?

— Miezul nopţii.

— Cum e vremea?

— Nu ştiu…

Se ridică. Mergea încet către fereastră, întinzându-se.

— N-o să-mi fie prea frig. Care e direcţia vântului?

— Cum vrei să ştiu…

Se aplecă:

— Sud. E foarte bine. Asta ţine măcar până în Brazilia.

Observă luna şi se simţi bogat. Apoi privirea îi coborî deasupra oraşului.

Nu-l socoti nici blând, nici luminos, nici cald. Vedea deja scurgându-se nisipul van al luminilor lui.

— La ce te gândeşti?

Se gândea la ceaţa posibilă înspre Porto Allegre.

— Am tactica mea. Ştiu pe unde să ocolesc.

Continua să se aplece. Respira adânc, ca atunci când te arunci, gol, în mare.

— Nu eşti nici măcar trist… Pentru câte zile pleci?

Opt, zece zile. Nu ştia. Trist, nu; de ce?

Câmpiile, oraşele, munţii… Pleca liber, avea el impresia, ca să le cucerească. Se mai gândea şi că, în mai puţin de o oră, va fi stăpân peste Buenos Aires, pe care apoi îl va părăsi.

Zâmbi:

— Oraşul ăsta… voi fi departe de el atât de repede. E frumos să pleci noaptea. Tragi de maneta de viteză, cu faţa spre sud, iar zece secunde mai târziu dai peste cap peisajul, întorcându-te spre nord. Oraşul nu mai e decât un fund de mare.

Ea se gândea la toate câte trebuie să fie date la o parte pentru a cuceri.

— Nu-ţi iubeşti casa?

— Îmi iubesc casa…

Dar deja soţia sa îl ştia plecat. Umerii aceia largi apăsau deja cerul.

Ea i-l arătă.

— Ai vreme bună, drumul ţi-e pavat cu stele.

El râse:

— Da.

Ea îşi puse mâna pe umărul acela şi fu înduioşată simţindu-l cald: trupul acela era aşadar ameninţat?…

— Eşti foarte puternic, dar fii prudent!

— Prudent, desigur…

Râse iarăşi.

Se îmbrăca. Pentru sărbătoarea asta, alegea ţesătura cea mai aspră, pielea cea mai grea, se îmbrăca precum un ţăran. Cu cât devenea mai greoi, cu atât îl admira mai tare. Îi închidea ea însăşi catarama centurii, îi trăgea cizmele.

— Cizmele astea mă supără.

— Iată-le pe celelalte.

— Caută-mi un fir pentru lampa portativă.

Se uita la el. Repara ea însăşi ultimul defect al armurii: totul se potrivea cum trebuie.

— Eşti foarte frumos.

Îl văzu pieptănându-se cu grijă.

— O faci pentru stele?

— O fac pentru ca să nu mă simt bătrân.

— Sunt geloasă…

El râse din nou şi o îmbrăţişă şi o strânse la piept, lipind-o de împovărătoarele lui veşminte. Apoi o ridică ţinând-o cu braţele întinse, aşa cum ridici de jos o fetiţă, şi, râzând mereu, o culcă pe pat:

— Dormi!

Şi, închizând uşa în urma lui, făcu pe stradă, în mijlocul necunoscutului popor nocturn, primul pas al cuceririi sale.

Ea rămânea acolo. Privea tristă florile, cărţile, toată acea desfătare care nu mai era pentru el decât un fund de mare.

XI

Rivière îl primeşte:

— Mi-ai jucat o festă la ultimul dumitale curier. Ai făcut cale-ntoarsă când buletinele meteo erau bune: puteai trece. Ţi-a fost frică?

Pilotul surprins tace. Îşi freacă încet mâinile una de cealaltă. Apoi înalţă capul şi-l priveşte pe Rivière drept în faţă:

— Da.

Lui Rivière îi e milă, în fundul sufletului, de băiatul ăsta atât de curajos căruia i-a fost frică. Pilotul încearcă să se scuze.

— Nu mai vedeam nimic. Fireşte, mai departe… poate… T.S.F. spunea… Dar lampa de bord slăbise şi nu-mi mai vedeam mâinile. Am vrut să aprind lampa de poziţie ca să văd măcar aripa: n-am văzut nimic. Mă simţeam în fundul unei găuri adânci din care era greu să ies la suprafaţă. Atunci motorul a început să vibreze…

— Nu…

— Nu?

— Nu. L-am examinat mai apoi. E perfect. Dar poţi crede întotdeauna că motorul vibrează atunci când ţi-e frică.

— Cui nu i-ar fi fost frică! Munţii mă dominau. Când am vrut să iau altitudine, am întâlnit vâltori puternice. Ştiţi, când nu vezi nimic… vâltorile… în loc să urc, am pierdut o sută de metri. Nu mai vedeam nici măcar giroscopul, nici măcar manometrele. Mi se părea că motorul scădea viteza, că se încălzea, că presiunea uleiului cădea… Toate astea în umbră, ca o boală. Am fost foarte mulţumit să revăd un oraş luminat.

— Ai prea multă imaginaţie. Du-te.

Şi pilotul iese.

Rivière se afundă în fotoliul lui şi-şi trece mâna prin părul

cărunt.

„E cel mai curajos dintre oamenii mei. Ce a reuşit el în seara aceea e foarte frumos, dar îl scap eu de frică…”

Apoi, cum era din nou cuprins de ispita slăbiciunii:

„Pentru a te face iubit, e de ajuns să compătimeşti. Eu nu prea compătimesc, sau o ascund. Mi-ar plăcea totuşi mult să fiu înconjurat de prietenia şi de blândeţea oamenilor. Un medic, în meseria lui, le întâlneşte. Eu însă slujesc evenimentelor. Trebuie să făuresc oamenii pentru ca ei să poată sluji. Cât de bine simt legea asta obscură, seara, în biroul meu, în faţa foilor de drum. Dacă mă las în voia sorţii, dacă las evenimentele bine organizate să-şi urmeze cursul, atunci se nasc, misterioase, incidentele. Ca şi cum doar voinţa mea ar împiedica avionul să se rupă în zbor, sau furtuna să întârzie curierul deja pornit. Sunt surprins uneori de puterea mea”.

Mai cugetă: „Poate că lucrurile sunt limpezi. La fel ca lupta veşnică a grădinarului pe peluză. Simpla greutate a mâinii lui împinge pădurea începuturilor înapoi în pământul care o pregăteşte veşnic”.

Se gândeşte la pilot: „Îl scap eu de frică. Nu pe el îl atacam, ci, prin el, acea rezistenţă care îi paralizează pe oameni în faţa necunoscutului. Dacă stau să-l ascult, dacă îl compătimesc, dacă îi iau în serios aventura, va crede că se întoarce dintr-un ţinut misterios, şi doar de mister se poate teme cineva. Trebuie să nu mai existe mister. Trebuie ca oamenii să fie coborâţi în puţul acela întunecos şi să urce apoi iar la suprafaţă, spunând că n-au întâlnit nimic. Trebuie ca omul ăsta să coboare în miezul cel mai profund al nopţii, în densitatea ei, şi fără să aibă măcar lămpaşul de miner, care nu luminează decât mâinile sau aripa, dar îndepărtează cu o lăţime de umeri necunoscutul.”

Totuşi, în lupta aceea, o tăcută fraternitate îi lega, în străfundul fiinţei lor, pe Rivière şi pe piloţii săi. Erau oameni care făceau parte din aceeaşi echipă, care simţeau aceeaşi

dorinţă de a învinge. Dar Rivière îşi aminteşte de celelalte bătălii pe care le-a dat întru cucerirea nopţii.

Exista frică, în cercurile oficiale, în faţa teritoriului aceluia întunecos, ca în faţa unei jungle. A lansa un echipaj, cu două sute de kilometri pe oră, spre furtunile şi ceţurile şi obstacolele materiale pe care noaptea le conţine fără să le dezvăluie, li se părea o aventură tolerabilă pentru aviaţia militară: părăseşti o pistă pe o noapte senină, bombardezi, te întorci la aceeaşi pistă. Serviciile obişnuite însă ar da greş noaptea. „Pentru noi, replicase Rivière, asta e o problemă de viaţă şi de moarte, fiindcă pierdem, în fiecare noapte, avansul câştigat ziua pe căile ferate şi cu vapoarele”.

Rivière ascultase plictisit vorbăria despre bilanţuri, asigurări şi mai ales despre opinia publică: „Opinia publică, riposta el… o stăpâneşti!” Gândea: „Cât timp pierdut! Există ceva, ceva ce are întâietate asupra tuturor acestora. Ceea ce este viu dă la o parte totul pentru a trăi şi creează, pentru a trăi, propriile sale legi. E ceva ce nu suferă rezistenţă”. Rivière nu ştia când şi nici cum va aborda aviaţia comercială zborurile de noapte, dar trebuia pregătită soluţia asta inevitabilă.

Îşi aminteşte de mesele acoperite cu postav verde în faţa cărora, sprijinindu-şi bărbia în pumn, ascultase, cu un ciudat sentiment de forţă, atâtea obiecţii. I se păreau vane, condamnate din capul locului de viaţă. Şi îşi simţea propria forţă adunată înăuntrul lui ca o greutate: „Motivele mele au greutate, voi învinge, gândea Rivière. E mersul firesc al evenimentelor”. Când i se cereau soluţii perfecte, care puteau îndepărta toate riscurile, răspundea: „Experienţa e cea care va da legile, cunoaşterea legilor nu precedă niciodată experienţa”.

După un an îndelungat de luptă, Rivière câştigase. Unii spuneau: „Din cauza convingerii sale”, ceilalţi spuneau: „Din cauza tenacităţii, a puterii lui de urs în mişcare”, dar, potrivit lui, într-un mod mult mai simplu, pentru că trăgea în direcţia cea bună.

Dar câte precauţii la început! Avioanele nu plecau decât

cu un ceas înainte de ivirea zorilor, nu aterizau decât la un ceas după apusul soarelui. Când Rivière socoti că e mai sigur de experienţa lui, abia atunci se încumetă să-şi trimită curierii până în străfundurile nopţii. Cu greu urmat, aproape renegat, ducea acum o luptă solitară.

Rivière sună să afle ultimele mesaje de la avioanele aflate în zbor.

XII

În timpul ăsta, curierul de Patagonia dădea piept cu furtuna, iar Fabien renunţa s-o mai ocolească. Socotea că e prea întinsă, căci linia fulgerelor se înfunda spre interiorul ţării şi dădea la iveală fortăreţe de nori. Ar putea încerca să treacă pe dedesubtul lor, iar dacă treaba mergea prost, s-ar putea hotărî să facă atunci cale-ntoarsă.

Citi altitudinea: o mie şapte sute de metri. Îşi apăsă palmele pe comenzi pentru a începe să reducă din altitudine. Motorul vibră foarte tare, iar avionul se cutremură. Fabien corectă cu aproximaţie unghiul de coborâre, apoi, pe hartă, verifică înălţimea colinelor: cinci sute de metri. Pentru a-şi conserva o marjă, avea să navigheze spre şapte sute.

Îşi sacrifica altitudinea aşa cum cineva îşi pune averea în joc.

Un vârtej făcu să plonjeze avionul, care se cutremură şi mai tare. Fabien se simţi ameninţat de invizibile prăbuşiri. Visă că face cale-ntoarsă, regăsind sute de mii de stele, dar nu vira nici măcar cu un grad.

Fabien îşi calcula şansele: era vorba probabil de o furtună locală, deoarece Trelew, următoarea escală, semnala un cer pe trei sferturi acoperit. Problema era să trăiască doar douăzeci de minute în betonul acela negru. Şi, cu toate astea, pilotul era neliniştit. Aplecat la stânga împotriva

masei vântului, încerca să interpreteze luminile confuze care, în nopţile cele mai opace, încă mai circulă. Dar nu erau nici măcar lumini. Abia nişte schimbări de densitate, în hăţişul umbrelor, sau o oboseală a ochilor.

Desfăcu o hârtie dată de radiotelegrafist:

— Unde suntem?

Fabien ar fi dat mult să ştie. Răspunse:

— Nu ştiu. Traversăm, după busolă, o furtună.

Se aplecă şi mai mult. Îl stingherea vâlvătaia de la eşapament, agăţată de motor ca un buchet de foc, atât de pală că lumina lunii ar fi putut s-o stingă, dar care, în neantul acela, absorbea lumea vizibilă. O privi. Era răsucită de vânt ca flacăra unei torţe.

La fiecare treizeci de secunde, pentru a verifica giroscopul şi compasul, Fabien îşi vâra capul în carlingă. Nu mai îndrăznea să aprindă lămpile roşii cu lumină slabă, care îl orbeau vreme îndelungată, dar toate instrumentele cu cifre din radiu dădeau o lumină palidă ca de aştri. Acolo, în mijlocul limbilor cadranelor şi cifrelor, pilotul simţea o siguranţă înşelătoare: aceea a cabinei de vapor peste care trece valul. Noaptea, dimpreună cu tot ce poartă ea: stânci, epave, coline, curgea şi ea de-a lungul avionului cu aceeaşi uimitoare fatalitate.

— Unde suntem? îi repeta operatorul.

Fabien se ridica din nou şi îşi relua, sprijinit spre stânga, teribila veghe. Nu ştia cât timp, câte eforturi aveau să-l elibereze de legăturile lui întunecate. Aproape că se îndoia că va mai fi vreodată eliberat, căci îşi juca viaţa pe acel petic de hârtie, murdar şi boţit, pe care-l desfăşurase şi-l citise de mii de ori, pentru a-şi hrăni speranţa: „Trelew: cer pe trei sferturi acoperit, vânt de la vest slab”. Dacă Trelew era pe trei sferturi acoperit, îi va zări luminile în spărturile norilor. Dacă nu cumva…

Lumina palidă promisă mai departe îl silea să continue; totuşi, cum se îndoia, mâzgăli pentru radiotelegrafist: „Nu ştiu dacă voi putea trece. Află dacă e tot vreme bună în urmă”.

Răspunsul îl consternă.

„Commodoro semnalează: întoarcerea aici imposibilă. Furtună”.

Începea să ghicească insolita ofensivă care, din Anzii Cordilieri, se întorcea spre mare. Mai înainte să-i poată ajunge din urmă, ciclonul avea să cureţe oraşele.

— Întreabă cum e vremea la San Antonio.

— San Antonio a răspuns: „Vânt vest se porneşte şi furtună la vest. Cer patru sferturi acoperit”. San Antonio prinde comunicaţia foarte prost din cauza paraziţilor. Şi eu aud prost. Cred că voi fi silit curând să ridic iarăşi antena din cauza descărcărilor. O să faceţi cale-ntoarsă? Ce planuri aveţi?

— Dă-mi pace. Întreabă cum e vremea la Bahía Blanca.

Bahía Blanca a răspuns: „Prevedem în mai puţin de douăzeci de minute violentă furtună vest peste Bahía Blanca”.

— Întreabă cum e vremea la Trelew.

— Trelew a răspuns: „Uragan treizeci metri secundă vest şi rafale ploaie”.

— Comunică la Buenos Aires: „Suntem cu drumurile închise în toate direcţiile, furtuna se dezvoltă pe o mie de kilometri, nu mai vedem nimic. Ce trebuie să facem?”

Pentru pilot, noaptea aceea era una fără niciun ţărm, deoarece nu ducea nici spre vreun port (păreau toate inaccesibile), nici spre zorii zilei: benzina avea să se termine peste o oră şi patruzeci de minute. Deoarece va fi silit, mai devreme sau mai târziu, să se scufunde ca un orb în bezna aceea deasă.

Dacă ar fi putut ajunge la lumina zilei…

Fabien se gândea la zori ca la o plajă de nisip auriu pe care ar fi eşuat după noaptea asta grea. Sub avionul ameninţat s-ar fi născut ţărmul şesurilor. Pământul liniştit şi-

ar fi purtat formele adormite, turmele şi colinele. Toate epavele care se rostogoleau în întuneric ar fi devenit inofensive. Dacă ar putea, cum ar mai înota spre lumina zilei!

Se gândi că era împresurat. Totul se va rezolva, bine sau rău, în bezna asta densă.

E adevărat. A crezut uneori, când ziua creştea, că intră în convalescenţă.

Dar la ce bun să-şi pironească privirea spre răsărit, acolo unde sălăşluia soarele: era între ei un asemenea adânc de noapte, încât nu va putea să urce la suprafaţa lui.

XIII

— Curierul dinspre Asunción funcţionează bine. Îl vom avea cam pe la ora două. Prevedem în schimb o întârziere importantă a curierului dinspre Patagonia care pare să fie în dificultate.

— Bine, domnule Rivière.

— E posibil să nu-l aşteptăm pentru decolarea avionului spre Europa; imediat după sosirea celui de la Asunción, ne veţi cere instrucţiuni. Fiţi gata.

Rivière citea acum telegramele de protecţie ale escalelor din nord. Ele deschideau curierului pentru Europa un drum cu lună: „Cer senin, lună plină, vânt zero”. Munţii Braziliei, bine reliefaţi pe strălucirea cerului, îşi cufundau direct în vâltorile argintii ale mării pletele lor dese de păduri întunecate. Pădurile acelea peste care plouă, necontenit, fără să le coloreze, razele lunii. Şi tot negre, precum nişte epave pe mare, insulele. Şi luna, deasupra întregului drum, nesecată: o fântână de lumină.

Dacă Rivière ar ordona plecarea, echipajul curierului pentru Europa ar intra într-o lume stabilă care, pe întreaga durată a nopţii, lucea blând. O lume în care nimic nu ameninţa echilibrul maselor de umbre şi de lumină. În care

nu se strecura nici măcar mângâierea acelor vânturi pure, care, dacă depăşesc graniţa, pot strica în câteva ceasuri un cer întreg.

Însă Rivière şovăia, în faţa acelei străluciri, ca un prospector în faţa unor câmpuri aurifere interzise. Evenimentele din sud îl contraziceau pe Rivière, singurul apărător al zborurilor de noapte. Adversarii lui ar scoate dintr-un dezastru în Patagonia o poziţie morală atât de puternică, încât convingerea lui Rivière ar rămâne poate de acum încolo neputincioasă: căci convingerea lui Rivière nu era zdruncinată: o fisură în lucrarea lui permisese drama, însă drama arăta fisura, ea nu dovedea nimic altceva. „Poate că sunt necesare nişte posturi de observaţie la vest... Vom vedea". Gândea de asemenea: „Am aceleaşi motive solide să insist şi o cauză mai puţin de accidente posibile: cea care a fost deja arătată". Eşecurile îi fortifică pe cei tari. Din păcate, împotriva oamenilor se joacă un joc, în care contează atât de puţin adevăratul sens al lucrurilor. Câştigi sau pierzi pornind de la nişte aparenţe, marchezi nişte biete puncte. Şi te pomeneşti legat fedeleş de o aparentă înfrângere.

Rivière sună.

— Bahía Blanca tot nu ne comunică nimic prin T.S.F.?

— Nu.

— Cheamă escala la telefon.

Cinci minute mai târziu, se informa:

— De ce nu ne transmiteţi nimic?

— Nu auzim curierul.

— Tace?

— Nu ştim. Prea multe furtuni. Chiar dacă ar spune ceva, noi n-am auzi.

— Trelew aude?

— Nu auzim Trelew.

— Telefonaţi.

— Am încercat: linia e întreruptă.

— Cum e vremea la voi?

— Ameninţătoare. Fulgere la vest şi la sud. Foarte apăsătoare.

— Vânt?

— Slab încă, dar numai pentru zece minute. Fulgerele se apropie repede.

O pauză.

— Bahía Blanca? Recepţionaţi? Bine. Sunaţi-ne peste zece minute.

Iar Rivière frunzări telegramele escalelor din sud. Toate semnalau aceeaşi tăcere a avionului. Câteva nu mai răspundeau apelului de la Buenos Aires, iar pe hartă se lărgea pata provinciilor mute, în care micile oraşe suportau deja ciclonul, cu toate uşile închise, fiecare casă de pe străduţele lor fără lumină fiind la fel de izolată de lume şi de pierdută în beznă ca un vapor. Doar zorii zilei aveau să le elibereze.

Cu toate astea Rivière, aplecat peste hartă, păstra încă speranţa de a descoperi un colţişor de cer senin ca un refugiu, căci ceruse prin telegrame să afle starea vremii la poliţia din mai mult de treizeci de oraşe de provincie, iar răspunsurile începeau să-i parvină. Pe o rază de două mii de kilometri staţiile de radio primiseră dispoziţia, dacă vreuna dintre ele prindea cumva un apel al avionului, să avertizeze în următoarele treizeci de secunde staţia Buenos Aires, care urma să comunice poziţia refugiului, pentru a-i fi transmisă lui Fabien.

Secretarii, convocaţi la ora unu dimineaţa, se întorseseră în birourile lor. Aveau să afle acolo, în chip misterios, că vor fi poate suspendate zborurile de noapte, iar însuşi curierul pentru Europa nu avea să mai decoleze decât în zori. Vorbeau cu voce scăzută despre Fabien, despre ciclon, despre Rivière mai ales. Îl ghiceau acolo, foarte aproape, strivit puţin câte puţin de lovitura aceea dată de natură.

Dar toate vocile se stinseră: Rivière tocmai îşi făcuse apariţia în pragul uşii, îmbrăcat în palton, cu pălăria trasă ca de obicei peste ochi, etern călător. Făcu un pas în linişte spre şeful de birou:

— E unu şi zece, hârtiile curierului pentru Europa sunt în ordine?

— Eu… eu am crezut…

— Nu trebuie să crezi, ci să execuţi.

Făcu stânga-mprejur, lent, spre o fereastră deschisă, cu mâinile încrucişate la spate.

Un secretar veni după el:

— Domnule director, vom obţine puţine răspunsuri. Ni se semnalează că, în interior, multe linii telegrafice sunt deja distruse…

— Bine.

Rivière, nemişcat, privea noaptea.

Astfel, fiecare mesaj ameninţa curierul. Fiecare oraş, atunci când putea răspunde, înainte ca liniile să fi fost distruse, semnala mersul ciclonului, ca pe acela al unei invazii. „Vine din interior, dinspre Cordilieri. Mătură întreaga rută, spre mare…”

Rivière considera că stelele erau prea strălucitoare, aerul prea umed. Ce noapte stranie! Se strica brusc pe porţiuni, ca pulpa unui fruct luminos. Stelele în efectiv complet dominau încă Buenos Aires, dar asta nu era decât o oază, şi care dura numai o clipă. Un port, de altfel, în afara razei de acţiune a echipajului. Noapte ameninţătoare, pe care un vânt rău o atingea şi o făcea să putrezească. Noapte greu de învins.

Undeva, un avion era în primejdie, în adâncurile nopţii: la bord, oamenii se agitau neputincioşi.

XIV

Soţia lui Fabien dădu telefon.

În noaptea fiecărei întoarceri, ea calcula mersul curierului de Patagonia: „Decolează din Trelew…” Apoi adormea la loc. Ceva mai târziu: „Se apropie acum de San Antonio, probabil că-i vede deja luminile…” Atunci se ridica, dădea la o parte perdelele şi observa starea cerului: „Toţi norii ăştia îl

stingheresc…” Uneori luna se plimba precum un păstor. Atunci tânăra femeie se culca din nou, liniştită de lună şi de stele, acele mii de prezenţe din jurul soţului ei. Pe la ora unu, îl simţea aproape: „Nu trebuie să fie prea departe, sigur că vede deja Buenos Aires…” Atunci se scula iarăşi şi îi pregătea o masă, o cafea caldă: „E atât de frig acolo sus…” îl întâmpina întotdeauna de parcă ar fi coborât de pe un pisc înzăpezit: „Ţi-e frig? — Ba nu! – încălzeşte-te totuşi…” Cam pe la unu şi un sfert, totul era gata. Atunci telefona.

În noaptea asta, la fel ca în toate celelalte, ea ceru informaţii:

— Fabien a aterizat?

Secretarul care o asculta îşi pierdu un pic cumpătul:

— Cine e la telefon?

— Simone Fabien.

— A! o clipă…

Secretarul, neavând curajul să spună ceva, dădu receptorul şefului de birou.

— Cine e la aparat?

— Simone Fabien.

— A!… Ce doriţi, doamnă?

— Soţul meu a aterizat?

Se făcu un moment de linişte care păru cu siguranţă inexplicabil, apoi răspunsul veni simplu:

— Nu.

— Are întârziere?

— Da…

Un nou moment de linişte.

— Da… întârziere.

— Ah!

Era un „Ah!” de trup rănit. O întârziere nu înseamnă nimic… nu înseamnă nimic… dar când se prelungeşte…

— Ah!… şi la ce oră va fi aici?

— La ce oră va fi aici? Nu… nu ştim.

Se lovea acum de un zid. Nu obţinea decât ecoul întrebărilor ei.

— Vă rog, răspundeţi-mi! Unde se află?…

— Unde se află? Aşteptaţi…

Inerţia aceea îi făcea rău. Se întâmpla ceva acolo, îndărătul acelui zid.

Se hotărâră:

— A decolat din Commodoro la ora nouăsprezece treizeci.

— Şi de atunci?

— De atunci?… A întârziat mult… A întârziat mult din pricina vremii proaste…

— A! Vremea proastă…

Ce nedreptate, ce viclenie în luna care se etala trândavă peste Buenos Aires! Tânăra femeie îşi aminti brusc că era nevoie de numai două ceasuri pentru a străbate distanţa de la Commodoro la Trelew.

— Şi zboară de şase ore spre Trelew! Dar vă trimite mesaje! Ce spune?…

— Ce ne spune? Fireşte că pe astfel de vreme… înţelegeţi… mesajele sale nu se aud.

— Pe o astfel de vreme!

— Aşa că, ne-am înţeles, doamnă, vă telefonăm de îndată ce ştim ceva.

— A! nu ştiţi nimic…

— La revedere, doamnă…

— Nu! Nu! Vreau să vorbesc cu directorul!

— Domnul director este foarte ocupat, doamnă, este în conferinţă…

— A! Puţin îmi pasă! Puţin îmi pasă! Vreau să-i vorbesc!

Şeful de birou îşi şterse fruntea de sudoare.

— Un minut…

Împinse uşa biroului unde se afla Rivière:

— Doamna Fabien vrea să vă vorbească.

„Iată, gândi Rivière, lucrul de care mă temeam”. Elementele afective ale dramei începeau să iasă la lumină. Se gândi mai întâi să le respingă: mamele şi soţiile nu intră în sălile de operaţie. Tot astfel se pune surdină emoţiei pe vapoarele în pericol. Aceasta nu le poate fi de ajutor oamenilor. Totuşi acceptă:

— Dă-mi legătura în biroul meu.

Ascultă firicelul de glas îndepărtat, tremurător, şi îşi dădu imediat seama că nu-i va putea răspunde. O înfruntare ar fi fost nespus de lipsită de sens pentru amândoi.

— Doamnă, vă rog, liniştiţi-vă! E ceva atât de frecvent în meseria noastră, să aşteptăm îndelung veştile.

Ajunsese la acea frontieră unde se pune nu problema unei mici nefericiri particulare, ci chiar aceea a acţiunii. În faţa lui Rivière se ridica nu soţia lui Fabien, ci un alt sens al vieţii. Rivière nu putea decât să asculte, să deplângă firicelul acela de glas, cântecul acela atât de trist, dar inamic. Căci nici acţiunea, nici fericirea individuală nu admit să fie împărţite: ele se află în conflict. Femeia aceea vorbea şi ea tot în numele unei lumi absolute, în numele datoriilor şi al drepturilor ei. Dreptul la lumina unei lămpi pe masa cinei, a unui trup care chema trupul ei, a unei patrii a speranţelor, a mângâierilor, a amintirilor. Ea îşi cerea bunul ei şi avea dreptate. Şi el, Rivière, avea dreptate, însă el nu putea opune nimic adevărului acestei femei. Îşi descoperea propriul adevăr, la lumina unei umile lămpi domestice, inexprimabile şi inumane.

— Doamnă…

Ea nu mai asculta. Căzuse, aproape la picioarele lui, avea el impresia, după ce-şi vlăguise pumnii izbind în zid.

Un inginer îi spusese într-o zi lui Rivière, pe când se aplecau asupra unui rănit, aflat alături de un pod în construcţie: „Face oare podul ăsta cât preţul unui chip zdrobit?” Niciunul dintre ţăranii cărora le era deschis acel drum n-ar fi acceptat să mutileze chipul acela atât de înspăimântător doar pentru a evita să facă un ocol pe la următorul pod. Şi cu toate astea oamenii construiesc poduri. Inginerul adăugase: „Interesul general este format din interese particulare: el nu justifică nimic în plus”. „Şi totuşi, îi răspunsese mai târziu Rivière, dacă viaţa omenească nu are preţ, noi acţionăm mereu ca şi cum ceva ar depăşi în valoare viaţa omenească… Dar ce anume?”

Şi, gândindu-se la echipaj, Rivière simţi cum i se strânge inima. Acţiunea, fie şi aceea de a ridica un pod, zdrobeşte nişte posibile fericiri; Rivière nu mai putea să nu se întrebe „în numele a ce?”

„Oamenii aceştia, gândea el, care vor dispărea poate, ar fi putut trăi fericiţi”. Vedea chipuri aplecate în sanctuarul auriu al lămpilor serii. „În numele a ce le-am scos de acolo?” În numele a ce le smulsese el fericirii individuale? Oare prima lege nu e tocmai de a ocroti fericirile acelea? Dar cel care le zdrobeşte este chiar el. Şi totuşi, într-o zi, în mod fatal, sanctuarele aurite dispar precum un miraj. Bătrâneţea şi moartea le distrug, mai nemilos decât o face el însuşi. Mai există poate şi altceva de salvat, ceva mai durabil: poate că Rivière acţionează tocmai pentru a salva acea parte din om? Altfel, acţiunea nu are nicio justificare.

„A iubi, doar a iubi, ce situaţie fără ieşire!” Rivière încercă sentimentul confuz al unei datorii mai mari decât aceea de a iubi. Sau poate că era vorba şi de o tandreţe, dar atât de diferită de celelalte. Îi veni în minte o frază: „Trebuie să-i facem să fie veşnici…” Oare unde citise el asta? „Ceea ce urmăreşti în tine însuţi moare”. Revăzu în amintire un templu închinat soarelui de către vechii incaşi din Peru. Pietrele de pe munte aliniate drept. Ce-ar mai rămâne, în absenţa lor, dintr-o civilizaţie puternică, o civilizaţie care apăsa cu toată greutatea pietrelor ei peste omul de astăzi, ca o remuşcare? „În numele cărei durităţi, sau în numele cărei iubiri ciudate, conducătorul unor noroade de odinioară, silindu-şi gloatele să tragă templul sus pe munte, le-a impus aşadar să-şi înalţe veşnicia?” Rivière revăzu iarăşi ca în vis mulţimile orăşelelor, care se învârt seara în jurul chioşcului unde cântă muzica. „Soiul ăsta de fericire, hăţurile astea…” gândi el. Conducătorul unor noroade de odinioară, dacă n-a simţit poate milă faţă de suferinţa omului, a simţit însă o imensă milă faţă de moartea lui. Nu faţă de moartea lui individuală, ci milă faţă de specia pe care o va şterge marea

de nisip. Şi astfel îşi mâna norodul să înalţe măcar pietre pe care deşertul nu le va înghiţi.

XV

Hârtia aceea împăturită poate că-l va salva: Fabien o despături, strângând din dinţi.

„Imposibil să mă înţeleg cu Buenos Aires. Nu mai pot nici măcar manevra, primesc scântei în degete”.

Fabien, iritat, vru să răspundă, dar când mâinile lui lăsară comenzile pentru a putea scrie, un fel de hulă puternică îi pătrunse corpul: vâltorile îl săltau, cu toate cele cinci tone de metal, şi-l răsturnau. Renunţă să mai scrie.

Mâinile i se închiseră din nou peste hulă şi o micşorară.

Fabien trase puternic aer în piept. Dacă radiotelegrafistul avea să ridice iar antena de teama furtunii, Fabien îi va sparge mutra la sosire. Trebuia, cu orice preţ, să intre în contact cu Buenos Aires, ca şi cum, la mai mult de o mie cinci sute de kilometri, cineva le putea arunca o frânghie în abisul acela. În lipsa unei lumini şovăielnice, a unui felinar de han aproape inutil, dar care ar fi dovedit existenţa pământului aidoma unui far, avea nevoie măcar de o voce, una singură, venită dintr-o lume care deja nu mai exista. Pilotul înălţă pumnul legănându-l spre lumina roşie pentru a-l face pe celălalt, din spate, să priceapă acel tragic adevăr, însă celălalt, aplecat peste spaţiul devastat, cu oraşe îngropate, cu lumini moarte, nu află acest adevăr.

Fabien ar fi urmat toate sfaturile, numai să-i fi fost strigate de cineva. Se gândea: „Şi dacă mi se spune să mă învârt în cerc, am să mă învârt în cerc, şi dacă mi se spune să merg drept spre sud…” Existau undeva pământurile acelea cufundate în pace, plăcute sub umbrele lor mari în lumina lunii. Camarazii de acolo le cunoşteau, instruiţi cum erau precum nişte savanţi, aplecaţi peste hărţi, atotputernici, la adăpostul unor lămpi frumoase ca nişte

flori. Ce ştia el altceva în afara viitorilor şi a nopţii care îşi împingea lângă el, cu viteza unei prăbuşiri, torentul ei negru? Nu puteau fi abandonaţi doi oameni în nori, printre trombe şi flăcări. Nu se putea aşa ceva. I se va ordona lui Fabien: „Cap cu două sute patruzeci…" Va lua direcţia cu două sute patruzeci. Dar era singur.

Avu impresia că şi materia se răzvrătea. Motorul, la fiecare plonjare, vibra atât de puternic, încât toată masa avionului era cuprinsă de un tremur mânios. Fabien îşi consuma forţele încercând să stăpânească avionul, cu capul vârât în carlingă, în faţa orizontului giroscopic, căci afară nu mai desluşea masa cerului de aceea a pământului, pierdut într-o beznă în care totul se învălmăşea, o beznă de început de lume. Însă acele indicatoarelor de poziţie oscilau tot mai repede, devenind greu de urmărit. Deja pilotul, pe care acele îl induceau în eroare, se zbătea din greu, pierdea din altitudine, se împotmolea încetul cu încetul în beznă. Citi înălţimea la care se afla: „Cinci sute de metri". Acesta era nivelul colinelor. Le simţi rostogolindu-şi spre el valurile ameţitoare. Mai pricepea şi că toate masele solului, dintre care cea mai mică l-ar fi putut zdrobi, erau ca smulse din suporturi, scoase din buloane, începând să se învârtă, ca într-o beţie, în jurul lui. Şi porneau, jur-împrejurul lui, un soi de dans profund care-l împresura tot mai aproape.

Se resemnă. Cu riscul de a se izbi, va ateriza oriunde. Şi, pentru a se feri măcar de coline, dădu drumul unicei rachete luminoase. Racheta se aprinse, se răsuci, lumină o câmpie şi se stinse acolo; era marea.

Reflectă foarte iute: „Pierdut. Patruzeci de grade corecţie, am deviat totuşi. Acesta e un ciclon. Unde e pământul?" Vira spre vest. Gândi: „Fără rachetă acum, mă sinucid". Trebuia să se întâmple una ca asta o dată şi o dată. Iar camaradul lui, acolo, în spate… „A ridicat antena, cu siguranţă". Dar pilotul nu mai era supărat pe el. Dacă el însuşi ar deschide pur şi simplu mâinile, viaţa lor s-ar scurge de acolo imediat, ca un praf nefolositor. Ţinea în mâinile lui inima care bătea în pieptul camaradului său şi pe a lui însuşi. Şi dintr-odată

mâinile lui îl înspăimântară.

În vâltorile acelea ca nişte lovituri de berbece, pentru a amortiza oscilaţiile volanului, care în caz contrar ar fi tăiat cablurile de comandă, ţinea strâns volanul, cu toate puterile. Încă se mai ţinea. Şi iată că nu-şi mai simţea mâinile amorţite din pricina efortului. Vru să-şi mişte degetele ca să le primească mesajul: nu-şi dădu seama dacă îi dădeau ascultare. Ceva străin se afla la capătul braţelor lui. Nişte băşici insensibile şi mobile. Gândi: „Trebuie să-mi închipui foarte tare că strâng degetele…” Nu desluşi dacă gândul îi ajungea până la mâini. Şi cum percepea scuturăturile volanului doar după durerile din umeri, gândi: „O să-mi scape. Mâinile au să mi se deschidă…” Dar se îngrozi că-şi îngăduise astfel de cuvinte, pentru că i se păru că-şi simte mâinile ascultând de data asta de obscura putere a imaginii, deschizându-se lent, în beznă, pentru a-l preda.

Ar mai fi putut lupta încă, ar fi putut să-şi încerce norocul: nu există fatalitate exterioară. Există însă o fatalitate lăuntrică: vine o clipă când te descoperi vulnerabil; atunci erorile te pot atrage ca o bulboană.

Şi chiar în clipa aceea luciră deasupra capului său, într-o spărtură a furtunii, ca o momeală mortală pe fundul unei capcane, câteva stele.

Socoti că e o cursă: vezi trei stele într-o gaură de cer, urci spre ele, apoi nu mai poţi coborî, rămâi acolo să muşti stelele…

Dar foamea lui de lumină era atât de mare încât urcă.

XVI

Urcă, corectând mai bine mişcările, datorită reperelor pe care le ofereau stelele. Magnetul lor palid îl atrăgea. Se chinuise atât de tare în căutarea unei lumini, că n-ar fi renunţat nici măcar la cea mai slabă. Posedând lumina aceea ca de felinar de han, s-ar fi învârtit până la moarte în jurul

acelui semn căruia îi ducea dorul. Şi iată că urca spre câmpuri de lumină.

Se ridica încetul cu încetul, în spirală, în puţul care se deschisese şi care se închidea acum sub el. Iar norii îşi pierdeau, pe măsură ce el urca, tina de umbră, treceau pe lângă el, ca nişte valuri tot mai pure şi mai albe. Fabien se ridică deasupra lor.

Uluirea lui fu totală: limpezimea era atât de mare că-l orbea. Fu nevoit să închidă ochii preţ de câteva secunde. N-ar fi crezut niciodată că norii, noaptea, pot orbi cu lumina lor. Însă luna plină şi toate constelaţiile îi preschimbau în valuri strălucitoare.

Avionul dobândise dintr-odată, chiar în clipa când el se ridica deasupra norilor, un calm care i se păru extraordinar. Nicio hulă nu-l înclina. Ca o barcă depăşind digul, intra în apele liniştite. Era captiv într-o parte necunoscută a cerului, adăpostită de priviri precum golfurile insulelor preafericite. Furtuna, sub el, forma o altă lume de trei mii de metri grosime, străbătută de rafale, de trombe de apă, de fulgere, dar întorcea spre aştri un chip de cristal şi de nea.

Fabien credea că ajunsese pe tărâmuri stranii, căci totul devenea luminos, mâinile, veşmintele, aripile. Pentru că lumina nu cobora din aştri, ci se degaja, dedesubtul lui, în jurul lui, din aglomerările acelea albe.

Norii, sub el, trimiteau mai departe toată neaua pe care o primeau de la lună. Cei din dreapta şi la fel cei din stânga, înalţi ca nişte turnuri. Circula o lumină lăptoasă, care scălda echipajul. Fabien, întorcându-se, văzu că radiotelegrafistul zâmbea.

— E mai bine! striga el.

Dar vocea se pierdea în zgomotul zborului, doar zâmbetele comunicau. „Sunt complet nebun, gândea Fabien, că zâmbesc: suntem pierduţi”.

Cu toate astea, mii de braţe nocturne îi dăduseră acum drumul. Legăturile îi fuseseră desfăcute, ca acelea ale unui prizonier lăsat să meargă de unul singur, o vreme, printre flori.

„Prea frumos”, gândea Fabien. Rătăcea printre stele adunate cu densitatea unei comori, într-o lume în care nimic altceva, absolut nimic altceva în afară de el însuşi, Fabien, şi de camaradul lui, nu era viu. Aidoma acelor hoţi ai unor oraşe de poveste, zidiţi de vii în încăperea comorilor din care nu vor mai putea să iasă. Printre nestemate îngheţate, ei rătăcesc, nesfârşit de bogaţi, dar osândiţi.

XVII

Unul dintre radiotelegrafiştii de la Commodoro Rivadavia, escala din Patagonia, făcu un gest brusc şi toţi cei care stăteau de veghe, neputincioşi, în post, se strânseră în jurul acestui om şi se aplecară.

Se aplecau peste o hârtie albă, puternic luminată. Mâna operatorului şovăia încă, iar creionul se legăna. Mâna operatorului ţinea încă literele captive, dar degetele deja tremurau.

— Furtuni?

Radiotelegrafistul dădu din cap. Zgomotul lor ca de grindină îl împiedica să înţeleagă.

Apoi notă câteva semne indescifrabile. Apoi cuvinte. Apoi textul a putut fi descifrat:

„Blocaţi la trei mii opt deasupra furtunii. Navigăm în direcţia vest spre interior, căci eram deviaţi spre mare. Sub noi totul e închis. Nu ştim dacă mai survolăm marea. Comunicaţi dacă furtuna se extinde în interior”.

Din cauza furtunilor, au fost nevoiţi, pentru a transmite telegrama la Buenos Aires, să o transmită în lanţ de la o staţie la alta. Mesajul înainta în beznă, ca un foc aprins de la un turn la altul.

Buenos Aires transmise:

— Furtună generală în interior. Pentru cât timp mai aveţi benzină?

— O jumătate de oră.

Iar fraza, din strajă în strajă, urcă până la Buenos Aires.

Echipajul era condamnat să intre, în mai puţin de treizeci de minute, într-un ciclon care avea să-l devieze până la sol.

XVIII

Iar Rivière stă dus pe gânduri. Nu mai păstrează nicio speranţă: echipajul ăsta va naufragia undeva în noapte.

Rivière îşi aminteşte de o imagine care îl frapase în copilărie: un iaz era golit pentru a da de urma unui trup. Nici acum nu vor găsi nimic înainte ca masa aceea de beznă să se fi scurs de pe suprafaţa pământului, înainte să urce la lumină nisipurile, câmpiile, grânele. Nişte simpli ţărani vor descoperi poate doi copii cu chipul ascuns de cotul îndoit al braţului, părând să doarmă, eşuaţi pe uscat, peste iarba şi aurul unui fundal paşnic. Însă noaptea îi va fi înghiţit.

Rivière se gândeşte la comorile îngropate în adâncurile nopţii ca în nişte mări fabuloase. Merii aceia din noapte care aşteaptă venirea zilei dimpreună cu toate florile lor, flori care nu servesc încă la nimic. Noaptea e îmbelşugată, plină de arome, de miei adormiţi şi de flori care încă nu au culori.

Treptat, vor urca spre lumina zilei brazdele grase, pădurile umede, câmpurile de lucernă proaspătă. Dar printre coline, acum inofensive, şi păşuni, şi miei, în cuminţenia lumii, doi copii vor părea că dorm. Şi ceva se va fi scurs din lumea vizibilă în cealaltă.

Rivière ştie că soţia lui Fabien e neliniştită şi iubitoare: dragostea aceasta i-a fost de curând dăruită, precum o jucărie unui copil sărman.

Rivière se gândeşte la mâna lui Fabien, care încă îşi mai ţine pentru câteva minute soarta în comenzi. Mâna aceea care a dezmierdat. Mâna aceea care s-a aşezat peste un sân provocând tumultul, ca o mână divină. Mâna aceea care s-a aşezat peste un chip şi care a schimbat acel chip. Mâna aceea care era miraculoasă.

Fabien rătăceşte peste splendoarea unei mări de nori, noaptea, dar, mai jos, se află veşnicia. E pierdut printre constelaţii pe care le locuieşte de unul singur. Ţine încă lumea în mâinile lui şi o leagănă la piept. Strânge în volanul lui greutatea bogăţiei omeneşti şi plimbă, disperat, de la stea la alta, inutila comoară, pe care va fi nevoit s-o înapoieze…

Rivière se gândeşte că o staţie de radio poate îl ascultă încă. Doar o undă muzicală îl mai leagă pe Fabien de lume, o modulaţie minoră. Nu o lamentaţie. Nu un ţipăt. Ci sunetul cel mai pur pe care l-a format vreodată disperarea.

XIX

Robineau îl smulse din singurătate:

— Domnule director, m-am gândit… am putea poate încerca… Nu avea nimic de propus, dar dădea dovadă de bunăvoinţă. I-ar fi plăcut atât de mult să descopere o soluţie şi o căuta oarecum ca într-un rebus. Găsea mereu soluţii pe care Rivière nu le asculta niciodată: „Vezi dumneata, Robineau, în viaţă nu există soluţii. Există forţe în mers: trebuie doar să le creezi, iar soluţiile vin singure”. De aceea Robineau se mărginea să creeze o forţă în mers în corporaţia mecanicilor. O umilă forţă în mers, care apăra de rugină butucul elicei.

Însă evenimentele din noaptea asta îl găseau pe Robineau dezarmat. Titlul lui de inspector nu avea nicio putere asupra furtunilor, nici asupra unui echipaj fantomă, care într-adevăr nu se mai agita pentru o primă de punctualitate, ci pentru a scăpa de o singură sancţiune, care le anula pe cele ale lui Robineau, şi anume moartea. Iar Robineau, acum nefolositor, rătăcea prin birouri, fără ţel.

Soţia lui Fabien îşi anunţă sosirea. Împinsă de nelinişte,

aştepta în biroul secretarilor, pentru a fi primită de Rivière. Secretarii ridicau pe furiş ochii spre chipul ei. Ea încerca un soi de ruşine şi se uita cu teamă în jur: totul, aici, o respingea. Oamenii care îşi continuau munca, de parcă păşeau peste un corp, dosarele în care viaţa umană, suferinţa umană nu lăsau decât un reziduu de cifre seci. Căuta semne care i-ar fi vorbit despre Fabien. La ea acasă totul indica acea absenţă: patul pe jumătate desfăcut, cafeaua servită, un buchet de flori… Nu descoperea niciun semn. Totul se opunea milei, prieteniei, amintirii. Singura frază auzită, căci nimeni nu ridica glasul în faţa ei, a fost înjurătura unui funcţionar, care cerea un borderou. „… Borderoul dinamurilor, ce Dumnezeu! Pe care-l expediem la Santos”. Îşi înălţă privirea spre omul acela cu o expresie de nesfârşită uimire. Apoi spre peretele unde se afla desfăşurată o hartă. Buzele îi tremurau un pic, abia vizibil.

Ghicea, stingherită, că ea exprima în încăperea aceea un adevăr inamic, aproape că regreta că venise, ar fi vrut să se ascundă şi se abţinea să tuşească sau să plângă, de teamă să nu se facă şi mai mult remarcată. Se descoperea pe sine ca pe o prezenţă neobişnuită, neconvenabilă, ca şi cum ar fi fost despuiată. Dar adevărul ei era atât de puternic, încât privirile fugare urcau iarăşi, pe furiş, neobosite, ca să-l citească pe chipul ei. Femeia asta era foarte frumoasă. Ea le dezvăluia bărbaţilor lumea sacră a fericirii. Dezvăluia materia augustă pe care o poţi atinge acţionând, fără să ai habar. Sub atâtea priviri, închise în cele din urmă ochii. Dezvăluia astfel ce pace poţi distruge, fără măcar să bănuieşti.

Rivière o primi.

Venea să pledeze, timid, pentru florile ei, pentru cafeaua servită, pentru trupul ei tânăr. În biroul devenit încă şi mai rece, o cuprinse iarăşi acel slab tremur al buzelor. Îşi descoperea şi ea propriul adevăr, de neexprimat în acea lume diferită. Tot ce se înălţa în fiinţa ei, dragostea aproape sălbatică într-atât era de fervent, devotamentul, i se părea că, acolo, căpătau un chip stingheritor, egoist. Ar fi vrut să

fugă:

— Vă deranjez…

— Doamnă, îi spuse Rivière, nu mă deranjaţi. Din nefericire, doamnă, eu şi dumneavoastră nu putem face nimic altceva decât să aşteptăm.

Ea dădu uşor din umeri, gest căruia Rivière îi înţelese sensul: „La ce bun lampa, cina servită, florile pe care am să le regăsesc la întoarcere…” O tânără mamă îi mărturisise într-o zi lui Rivière: „Moartea copilului meu eu n-am priceput-o încă. Ceea ce este cu adevărat greu de suportat sunt lucrurile mărunte, hăinuţele lui peste care dau şi, când mă trezesc noaptea, duioşia care îmi năpădeşte totuşi inima, de acum fără rost, la fel ca şi laptele…” Şi pentru femeia aceasta, moartea lui Fabien va începe abia de mâine, în fiecare gest de acum zadarnic, în fiecare obiect. Fabien îşi va părăsi treptat casa. Rivière îşi înfrâna o adâncă milă.

— Doamnă…

Tânăra femeie se trăgea înapoi cu un surâs aproape umil, neavând habar de propria ei putere.

Rivière se aşează, greoi.

„Dar ea mă ajută să descopăr ce căutam…”

Bătea distrat cu degetele în telegramele de protecţie de la escalele din nord. Se gândea:

„Nu pretindem să fim veşnici, doar să nu vedem cum acţiunile şi lucrurile îşi pierd dintr-odată sensul. Atunci se dezvăluie vidul care ne înconjoară…

Privirile îi căzură peste telegrame.

„Şi iată pe unde se strecoară la noi moartea: mesajele astea care nu mai au nicio noimă…”

Se uită la Robineau. Băiatul ăsta mediocru, acum nefolositor, nu mai avea niciun rost. Rivière îi spuse aproape cu duritate:

— Trebuie oare să-ţi dau eu însumi de lucru?

Apoi Rivière împinse uşa care dădea spre sala secretarilor, iar acolo dispariţia lui Fabien, evidentă, îi sări în ochi, după semne pe care doamna Fabien nu se pricepuse să le vadă. Fişa avionului lui Fabien, *R.B. 903*, figura deja, pe tabloul de

pe perete, în coloana materialului indisponibil. Secretarii care pregăteau documentele pentru curierul de Europa, ştiind că acesta va fi întârziat, lucrau de mântuială. De pe teren erau cerute la telefon instrucţiuni pentru echipele care, acum, stăteau de veghe degeaba. Funcţiile vitale erau încetinite. „Moartea, iat-o!” gândi Rivière. Lucrarea lui era asemănătoare cu aceea a unui velier aflat în pană, fără vânt, pe mare.

Auzi glasul lui Robineau:

— Domnule director… erau căsătoriţi de şase săptămâni…

— Du-te la treabă.

Rivière continua să se uite la secretari şi, dincolo de secretari, la muncitori, la mecanici, la piloţi, la toţi cei care îl ajutaseră în lucrarea sa, cu o credinţă de ziditori. Se gândi la orăşelele de odinioară care auzeau vorbindu-se despre „Insule” şi îşi construiau o navă. Pentru a o încărca cu speranţă. Pentru ca oamenii să-şi poată vedea speranţa ridicându-şi pânzele pe mare. Cu toţii erau înălţaţi, traşi în afara fiinţei lor, eliberaţi de o navă. „Poate că scopul nu justifică nimic, dar acţiunea te eliberează de moarte. Oamenii aceia dăinuiau prin nava lor”.

Şi Rivière va lupta şi el împotriva morţii, când le va reda telegramelor întregul lor sens, când le va reda echipelor de veghe neliniştea, iar piloţilor scopul lor dramatic. Când viaţa va reînsufleţi acea lucrare, aşa cum vântul dă din nou viaţă unui velier pe mare.

XX

Commodoro Rivadavia nu mai aude nimic, dar, la o mie de kilometri de acolo, douăzeci de minute mai târziu, Bahía Blanca a captat un al doilea mesaj:

„Coborâm. Intrăm în nori…”

Apoi aceste două cuvinte ale unui text confuz apărură la staţia din Trelew:

„… vedea nimic…”

Aşa sunt undele scurte. Le captezi acolo, dar aici rămâi surd. Apoi, fără motiv, totul se schimbă. Echipajul acela, a cărui poziţie este necunoscută, se manifestă deja celor vii, în afara spaţiului, în afara timpului, iar pe foile albe ale staţiilor radio scriu deja nişte fantome.

S-a terminat oare benzina, sau cumva pilotul îşi joacă, înainte de pană, ultima carte: revenirea la sol fără ciocnire?

Vocea de la Buenos Aires ordonă staţiei din Trelew:

„Întreabă-l”.

Staţia de recepţie T.S.F. seamănă cu un laborator: nichel, alamă şi manometre, reţea de conductori. Operatorii de serviciu, în halat alb, tăcuţi, par aplecaţi asupra unei simple experienţe.

Cu degetele lor delicate ating instrumentele, explorează cerul magnetic, descoperitori de izvoare aflaţi în căutarea filonului de aur.

— Nu răspunde?

— Nu răspunde.

Poate că vor prinde nota aceea care ar putea fi un semn de viaţă. Dacă avionul şi luminile lui de bord urcă iarăşi printre stele, poate că vor auzi cum cântă steaua aceea…

Secundele se scurg. Se scurg cu adevărat ca sângele. Oare zborul mai durează încă? Fiecare secundă răpeşte câte o şansă. Şi iată că timpul care se scurge pare să distrugă. Aşa cum, vreme de douăzeci de veacuri, el roade dintr-un templu, îşi croieşte drum prin granit şi face ca templul să se risipească precum colbul, iată cum veacuri de uzură se strâng în fiecare clipă şi ameninţă un echipaj.

Fiecare secundă mai ia câte ceva. Glasul lui Fabien, râsul lui Fabien, zâmbetul lui. Liniştea câştigă teren. O linişte tot mai grea, care se aduna peste echipajul acela ca greutatea unei mări.

Atunci cineva remarcă:

— Ora unu patruzeci. Ultima limită de benzină: e cu neputinţă să mai zboare încă.

Şi se aşterne liniştea.

Ceva amar şi fad urcă pe buze ca la sfârşitul unei călătorii. S-a săvârşit ceva despre care nu se ştie nimic, ceva oarecum dezgustător. Iar printre toate acele lucruri nichelate şi artere din cauciuc, se simte însăşi tristeţea care domneşte peste uzinele căzute în ruină. Tot acel material pare împovărător, inutil, dezafectat: o încărcătură de vreascuri.

Nu se mai poate face nimic decât să se aştepte ivirea zorilor.

Peste câteva ceasuri va ieşi la lumină întreaga Argentină, iar oamenii aceia stau acolo ca pe prundiş, în faţa năvodului scos din apă, tras încet, despre care nu poţi şti ce va conţine.

Rivière, în biroul lui, trăieşte senzaţia de destindere pe care doar marile dezastre o permit, când fatalitatea îl eliberează pe om. A dat dispoziţii să fie alertată poliţia dintr-o întreagă provincie. Nu mai poate face nimic, trebuie să aştepte.

Însă ordinea trebuie să domnească până şi în casa morţilor. Rivière îi face semn lui Robineau:

— Telegramă pentru escalele din nord: „Prevedem întârziere importantă a curierului din Patagonia. Pentru a nu întârzia prea mult curierul pentru Europa, vom reuni curierul din Patagonia cu următorul curier pentru Europa”.

Se îndoaie un pic în faţă. Face însă un efort şi îşi aduce aminte de ceva, era ceva grav. A, da! Şi ca să nu uite:

— Robineau.

— Da, domnule Rivière?

— Vei întocmi o notă. Interdicţie pentru piloţi de a depăşi o mie nouă sute de turaţii; îmi masacrează motoarele.

— Bine, domnule Rivière.

Rivière se apleacă ceva mai mult. Are nevoie, mai presus de orice, de singurătate:

— Du-te, Robineau. Du-te, bătrâne…

Iar Robineau se simte înfricoşat de această egalitate în faţa unor umbre.

XXI

Robineau rătăcea acum, melancolic, prin birouri. Viaţa Companiei se oprise, din moment ce curierul prevăzut pentru ora două urma să fie decomandat şi nu avea să mai plece decât în zori. Funcţionarii cu chipuri posomorâte încă mai stăteau de veghe, dar veghea asta era zadarnică. Se primeau încă, într-un ritm regulat, mesajele de protecţie de la escalele din nord, dar specificările lor de „cer senin", „lună plină" şi „vânt zero" trezeau imaginea unei împărăţii pustii. Un deşert de lună şi de pietre. Cum Robineau frunzărea, fără să ştie de altfel de ce, un dosar la care lucra şeful de birou, îl văzu pe acesta stând în picioare în faţa lui, aşteptând, cu un respect insolent, ca Robineau să i-l dea înapoi, cu aerul de a spune: „Când veţi binevoi, nu e aşa? Doar e al meu…" Atitudinea asta a unui cadru inferior îl şocă pe inspector, dar nicio replică nu-i veni pe limbă şi, iritat, îi întinse dosarul. Şeful de birou se întoarse să se aşeze la locul lui, cu multă demnitate. „S-ar fi cuvenit să-l trimit la plimbare", gândi Robineau. Atunci, pentru a nu da senzaţia că-şi pierde cumpătul, făcu câţiva paşi gândindu-se la dramă. Drama aceea va atrage după ea anularea unei anume politici, iar Robineau deplângea o dublă pierdere.

Apoi îi veni în minte imaginea unui Rivière închis în biroul lui şi care îi spusese: „Bătrâne…" Niciodată nu mai fusese cineva atât de lipsit de reazăm. Robineau simţi pentru el o profundă milă. Îşi tot sucea în minte nişte fraze menite în chip destul de confuz să compătimească, să uşureze. Era însufleţit de un sentiment pe care-l socotea foarte frumos. Bătu atunci uşor la uşă. Nu primi niciun răspuns. Nu îndrăzni să bată mai tare, în liniştea aceea, şi împinse uşa.

Rivière era acolo. Robineau intra în biroul lui Rivière pentru prima oară aproape degajat, oarecum ca un prieten, oarecum, în mintea lui, ca sergentul care se duce în bătaia gloanţelor lângă generalul rănit, însoţindu-l în derută, devenind fratele lui de exil. „Sunt alături de dumneavoastră, orice s-ar întâmpla”, părea că vrea să spună Robineau.

Rivière tăcea şi îşi privea mâinile, ţinând capul în jos. Iar Robineau, în picioare în faţa lui, nu mai cuteza să-i vorbească. Leul, fie şi doborât, tot îl intimida. Robineau îşi pregătea cuvinte tot mai pline de devotament, dar, de fiecare dată când îşi înălţa ochii, dădea de capul acela înclinat pe trei sferturi, de părul acela cărunt, de buzele acelea strânse peste o mare amărăciune! În sfârşit se hotărî:

— Domnule director…

Rivière înălţă capul şi se uită la el. Rivière ieşea dintr-un vis atât de profund, atât de îndepărtat, că poate nu remarcase încă prezenţa lui Robineau. Şi nimeni n-a ştiut vreodată ce vis visase, nici ce simţise, nici doliul care coborâse în inima lui. Rivière îl privi pe Robineau, îndelung, ca pe un martor viu a ceva ce se întâmplase. Iar Robineau se simţi stingherit. Cu cât Rivière îl privea mai mult pe Robineau, cu atât se desena mai mult pe buzele lui o ironie de neînţeles. Cu cât Rivière îl privea mai mult pe Robineau, cu atât Robineau roşea mai tare. Şi cu atât mai mult i se părea lui Rivière că Robineau venise ca să exprime, cu o bunăvoinţă înduioşătoare şi, din nefericire, spontană, prostia de care dau dovadă oamenii.

Descumpănirea puse stăpânire pe Robineau. Nici sergentul, nici generalul, nici gloanţele nu mai aveau niciun credit. Se petrecea ceva inexplicabil. Rivière continua să-l privească. Atunci Robineau, fără să vrea, îşi corectă un pic poziţia, scoase mâna din buzunarul stâng. Rivière continua să se uite la el. Atunci, în sfârşit, cu o stingherealã imensă, Robineau rosti, fără să ştie de ce:

— Am venit să-mi daţi dispoziţii.

Rivière îşi scoase ceasul şi spuse cu simplitate:

— Este ora două. Curierul din Asunción va ateriza la două

şi zece. Dă dispoziţii să decoleze curierul pentru Europa la două şi un sfert.

Iar Robineau răspândi uimitoarea veste: nu se suspendau zborurile de noapte. Şi Robineau se adresă şefului de birou:

— Să-mi aduceţi dosarul acela la control.

Iar când şeful de birou veni în faţa lui, spuse:

— Aşteaptă.

Iar şeful de birou aşteptă.

XXII

Curierul din Asunción semnală că avea să aterizeze. Rivière, chiar şi în momentele cele mai rele, urmărise, din telegramă în telegramă, mersul lui norocos. Era pentru el, în mijlocul acelui haos, revanşa convingerii sale, dovada. Zborul acela norocos anunţa, prin telegramele trimise, mii de alte zboruri norocoase. „Nu avem ciclon în fiecare noapte”. Rivière mai gândea de asemenea: „Odată ruta trasată, nu poţi să n-o mai urmezi”.

Coborând, din escală în escală, din Paraguay, ca dintr-o minunată grădină bogată în flori, case scunde şi ape curgând molcom, avionul aluneca la marginea unui ciclon care nu-i ascundea nicio stea. Nouă pasageri înfăşuraţi în păturile lor de voiaj se rezemau cu fruntea de fereastră, ca de o vitrină plină de bijuterii, căci orăşelele Argentinei îşi înşirau deja în întuneric tot aurul, sub aurul mai palid al oraşelor de stele. Pilotul, în faţă, susţinea cu mâinile lui preţioasa-i încărcătură de vieţi omeneşti, cu ochii larg deschişi şi plini de lumina lunii, ca un păstor. Deja Buenos Aires umplea zarea cu lumina-i trandafirie, iar curând avea să scânteieze cu toate nestematele sale, aidoma unei fabuloase comori. Radiotelegrafistul lansa, bătând cu degetele, cele din urmă telegrame, precum notele finale ale unei sonate pe care ar fi bătut-o uşurel pe nişte clape, vesel, în văzduh, şi a cărei melodie Rivière o înţelegea, apoi ridică antena, se întinse un

pic, căscă şi zâmbi: soseau.

Pilotul, după ce ateriză, îl întâlni pe pilotul curierului pentru Europa, rezemat de avion, cu mâinile în buzunare.

— Tu eşti cel care continuă?

— Da.

— Patagonia e aici?

— Nu-l aşteptăm: a dispărut. Vremea e bună?

— Foarte bună. Fabien a dispărut?

Vorbiră puţin despre dispariţie. O puternică fraternitate îi scutea de fraze goale.

Se transbordau în avionul pentru Europa sacii de tranzit din Asunción, iar pilotul, tot nemişcat, cu capul dat pe spate, cu ceafa rezemată de carlingă, privea stelele. Simţea cum se naşte în el o putere imensă şi fu cuprins de o plăcere uriaşă.

— E totul încărcat? întrebă o voce. Atunci, contact.

Pilotul nu se clinti. Motorul era pus în mers. Pilotul avea să simtă avionul trăind în umerii lui rezemaţi chiar de avion. Pilotul se liniştea, în sfârşit, după atâtea alerte false: va pleca… nu va pleca… va pleca! Întredeschise gura, iar dinţii îi scânteiară în lumina lunii precum cei ai unui animal tânăr.

— Atenţie, e totuşi noapte!

Nu auzi sfatul camaradului său. Cu mâinile în buzunare, cu capul dat pe spate, cu faţa spre nori, spre munţi, spre fluvii şi mări, iată-l că începea să râdă pe tăcute. Era un râs lipsit de tărie, dar care trecea prin fiinţa lui aşa cum o adiere trece printr-un copac, iar râsul ăsta îl făcea să freamăte tot… Un râs lipsit de forţă, dar mult mai puternic decât norii, munţii, fluviile şi mările.

— Ce te-a apucat?

— Imbecilul ăla de Rivière care mi-a… care-şi închipuie că mi-e frică!

XXIII

Peste un minut, va lăsa în urmă Buenos Aires, iar Rivière,

care îşi reia lupta, vrea să-l audă. Să-l audă cum renaşte, duduie şi dispare, ca pasul nemaipomenit al unei armate în mers printre stele.

Rivière, cu braţele încrucişate, trece printre secretari. În faţa unei ferestre se opreşte, ascultă şi visează.

Dacă ar fi suspendat o singură plecare, cauza zborurilor de noapte ar fi fost pierdută. Dar, luând-o înaintea celor slabi de înger, care mâine îl vor blama, Rivière a lansat acest nou echipaj în noapte.

Victorie… înfrângere… cuvintele astea n-au nicio noimă. Viaţa se situează sub aceste imagini şi pregăteşte deja imagini noi. O victorie slăbeşte un popor, o înfrângere trezeşte un altul. Înfrângerea pe care a suferit-o Rivière este poate un angajament care aduce mai aproape adevărata victorie. Doar evenimentul în mers contează.

Peste cinci minute, staţiile T.S.F. vor fi alertat escalele. Pe o distanţă de cincisprezece mii de kilometri, freamătul vieţii va fi rezolvat toate problemele.

Deja creşte un cânt de orgă: avionul.

Iar Rivière, cu paşi înceţi, se întoarce la munca lui, printre secretarii pe care privirea sa aspră îi face să plece capul. Rivière cel Mare, Rivière Victoriosul, care-şi duce împovărătoarea sa victorie.

PĂMÂNT AL OAMENILOR

Henri Guillaumet, camarade,
Ţie îţi dedic această carte.

Pământul ne învaţă mai multe despre noi înşine decât toate cărţile. Pentru că el ne ţine piept. Omul se descoperă pe sine atunci când se ia la întrecere cu obstacolul. Dar, pentru a ajunge la el, îi trebuie o unealtă. Îi trebuie o rindea sau un plug. Ţăranul, la arat, îi smulge naturii încetul cu încetul câteva taine, iar adevărul pe care el îl desprinde este universal. Tot astfel avionul, unealta liniilor aeriene, îl confruntă pe om cu toate vechile probleme.

Am mereu în faţa ochilor imaginea primei mele nopţi de zbor în Argentina, o noapte întunecoasă în care scânteiau ca nişte stele doar rarele lumini răspândite pe câmpie.

Fiecare semnala, în oceanul acela de tenebre, miracolul unei conştiinţe. În căminul de colo se citea, se cugeta, se făceau confidenţe. În celălalt, cineva încerca poate să sondeze spaţiul, cineva se istovea în calcule privind nebuloasa Andromeda. Dincolo, cineva iubea. Ici-colo luceau luminile acelea de pe câmpie care cereau să fie alimentate. Până la cele mai discrete, cea a poetului, a dascălului, a dulgherului. Dar printre acele stele vii, câte ferestre adăstau închise, câte stele erau stinse, câţi oameni erau adormiţi…

Trebuie să încercăm cu adevărat să ajungem unii la alţii. Trebuie cu adevărat să încercăm să comunicăm cu câteva dintre luminile acelea care ard din loc în loc pe câmpie.

I

LINIA

Era în 1926. Intrasem de curând ca tânăr pilot de linie la Societatea Latécoère care a asigurat, înaintea Aeropoştalei, apoi a liniei Air France, legătura Toulouse-Dakar. Acolo învăţam meserie. La rândul meu, la fel ca şi camarazii mei, înduram noviciatul căruia tinerii erau nevoiţi să i se supună înainte de a avea cinstea de a pilota poşta. Încercări pe avioane, deplasări între Toulouse şi Perpignan, jalnice lecţii de meteorologie în fundul unui hangar îngheţat. Trăiam cu teama de munţii Spaniei, pe care nu-i cunoşteam încă, şi cu respectul faţă de cei mai vârstnici ca noi.

Pe aceşti mai vârstnici îi regăseam la restaurant, morocănoşi, un pic distanţi, dându-ne poveţe de foarte de sus. Iar când unul dintre ei, care se întorcea de la Alicante sau de la Casablanca, ne întâlnea venind cu întârziere, cu bluzonul din piele ud de ploaie, iar unul dintre noi îl întreba timid cum decursese călătoria, răspunsurile sale scurte, zilele de furtună, toate clădeau în ochii noştri o lume fabuloasă, plină de stavile, de capcane, de faleze care răsăreau de nicăieri şi de vâltori care ar fi scos din rădăcini până şi cedrii. Balauri negri străjuiau intrarea în văi, ghirlande de fulgere încununau crestele. Aceşti piloţi mai vârstnici întreţineau cu artă respectul nostru. Dar, din când în când, câte unul dintre ei, pe veci demn de respect, nu se mai întorcea.

Mi-aduc astfel aminte de o întoarcere a lui Bury, care a murit mai apoi în munţii Corbieri. Acest vechi pilot tocmai se aşezase în mijlocul nostru şi mânca greoi fără să zică nimic, cu umerii încă striviţi de efort. Era în seara uneia din acele zile proaste în care, de la un capăt la altul al liniei, cerul e tulbure, în care munţii îi pare pilotului că se tăvălesc prin murdărie, precum tunurile cu odgoanele rupte care ară şanţuri în puntea velierelor de odinioară. M-am uitat la Bury, am înghiţit în sec şi m-am încumetat să-l întreb în cele din urmă dacă zborul lui fusese dificil. Bury nu auzea, stând încruntat, aplecat peste farfurie. La bordul avioanelor descoperite, pe vreme rea, pilotul se apleca în afara

parbrizului pentru a vedea mai bine, iar rafalele vântului ca nişte palme îi şuierau multă vreme în urechi. În cele din urmă Bury înălţă capul, păru să mă audă, să-şi amintească, şi izbucni brusc într-un hohot limpede de râs. Iar râsul acela m-a încântat, căci Bury râdea puţin, râsul acela scurt care îi lumina oboseala. Nu dădu vreo altă explicaţie în legătură cu victoria sa, îşi plecă mai departe capul şi reîncepu să mestece în tăcere. Dar în atmosfera cenuşie a restaurantului, printre micii funcţionari care îşi dreg aici umilele oboseli ale zilei, camaradul ăsta cu umeri împovăraţi îmi păru de o stranie nobleţe; lăsa să iasă la iveală, de sub scoarţa aspră, îngerul care învinsese balaurul.

Veni în cele din urmă şi seara în care am fost la rândul meu chemat în biroul directorului. Mi-a spus cu simplitate:

— Ai să pleci mâine.

Stăteam acolo, în picioare, aşteptând să-mi spună să plec. Dar, după o pauză, adăugă:

— Cunoşti bine dispoziţiile?

Motoarele din vremea aceea nu ofereau deloc siguranţa pe care o oferă motoarele de astăzi. Adesea, ne lăsau baltă dintr-odată, fără să ne dea de veste, cu mare vacarm ca de veselă spartă. Şi întindeam mâna spre scoarţa stâncoasă a Spaniei care nu prea oferea locuri de refugiu. „Aici, când motorul explodează, ziceam noi, avionul – vai! – nu poate face decât acelaşi lucru”. Dar un avion se poate înlocui. Lucrul cu adevărat important era să nu nimereşti orbeşte în stâncă. De aceea ne era interzisă, sub ameninţarea celor mai grave pedepse, survolarea mărilor de nori pe deasupra zonelor muntoase. Pilotul aflat în pană, care se afunda în câlţii albi, ar fi tamponat vârfurile fără să le vadă.

De aceea, în seara respectivă, o voce lentă stăruia încă o dată asupra consemnului:

— E foarte frumos să navighezi după busolă, în Spania, pe deasupra mărilor de nori, e foarte elegant, dar…

Şi, încă şi mai rar:

— …dar aminteşte-ţi: sub mările de nori… e veşnicia.

Iată că, brusc, lumea aceea calmă, atât de netedă, atât de simplă, pe care o descoperi când ieşi din nori, căpăta pentru mine o valoare necunoscută. Blândeţea aceea devenea o capcană. Îmi închipuiam acea imensă capcană albă desfăşurată acolo, sub picioarele mele. Dedesubt nu domneau, după cum s-ar fi putut crede, nici agitaţia oamenilor, nici zarva, nici convoiul plin de viaţă al oraşelor, ci o linişte încă şi mai absolută, o pace încă şi mai definitivă. Cleiul acela alb devenea pentru mine hotarul dintre real şi ireal, dintre ceea ce este cunoscut şi ceea ce nu poate fi cunoscut. Şi deja ghiceam că un spectacol n-are noimă decât printr-o cultură, printr-o civilizaţie, printr-o meserie. Şi oamenii munţilor cunoşteau mările de nori. Numai că ei nu descopereau acolo cortina aceea fabuloasă.

Când am ieşit din birou, mă încerca un sentiment pueril de orgoliu. Aveam să fiu la rândul meu, încă din zori, responsabil de o încărcătură de pasageri, responsabil de curierul pentru Africa. Dar simţeam şi o mare umilinţă. Mă simţeam prost pregătit. Spania era săracă în locuri de refugiu; mă temeam, confruntat cu o pană ameninţătoare, că nu voi şti unde să caut ajutorul unui câmp de aterizare forţată. Mă aplecasem peste ariditatea hărţilor, fără să descopăr acolo informaţiile de care aveam nevoie; de aceea, cu inima plină de un amestec de timiditate şi de orgoliu, m-am dus să-mi petrec noaptea asta de veghe la camaradul meu Guillaumet. Guillaumet făcuse înaintea mea rutele acelea. Guillaumet cunoştea trucurile care îţi predau cheile Spaniei. Trebuia să fiu iniţiat de Guillaumet.

Când am intrat în casa lui, a zâmbit:

— Ştiu vestea. Eşti mulţumit?

S-a dus să ia din dulap sticla de Porto şi paharele, apoi s-a întors la mine, continuând să zâmbească:

— Trebuie să sărbătorim evenimentul. O să vezi, o să meargă bine.

Camaradul ăsta al meu răspândea încrederea aşa cum o lampă răspândeşte lumina, camaradul ăsta care avea să bată mai târziu recordul traversărilor poştale de pe Anzii Cordilieri şi pe cel al traversărilor din Atlanticul de sud. Cu câţiva ani mai înainte, în seara aceea, stând doar în cămaşă, cu braţele încrucişate sub lampă, zâmbind cu cel mai binefăcător zâmbet, mi-a spus cu simplitate: „Furtunile, ceaţa, zăpada îţi vor da uneori de furcă. Gândeşte-te atunci la toţi cei care au cunoscut aşa ceva înaintea ta şi spune-ţi simplu: ceea ce alţii au înfăptuit se poate întotdeauna înfăptui". În timpul ăsta eu mi-am desfăcut hărţile şi l-am rugat totuşi să revizuiască puţin împreună cu mine călătoria. Şi, aplecat sub lumina lămpii, sprijinit de umărul mai vârstnicului meu camarad, am regăsit pacea de la colegiu.

Dar ce stranie lecţie de geografie am primit! Guillaumet nu mă învăţa nimic despre Spania; el îmi făcea din Spania o prietenă. Nu-mi vorbea nici despre hidrografie, nici despre populaţie, nici despre şeptel. Nu-mi vorbea despre Guadix, ci despre cei trei portocali care, în apropiere de Guadix, mărginesc un ogor: „Fereşte-te de ei, marchează-i pe hartă..." Iar cei trei portocali ocupau de acum un loc mai important decât Sierra Nevada. Nu-mi vorbea despre Lorca, ci doar de o simplă fermă de lângă Lorca. De o fermă vie. Şi de fermierul ei. Şi de nevasta fermierului. Iar cuplul ăsta, pierdut în spaţiu, la o mie cinci sute de kilometri depărtare de noi, căpăta o importanţă covârşitoare. Bine aşezaţi pe coasta muntelui lor, aidoma unor paznici de far, erau gata, sub stelele lor, să sară în ajutorul oamenilor.

Scoteam astfel din faptul că erau nişte oameni uitaţi, din depărtarea de neconceput la care se aflau, amănunte neştiute de niciunul dintre geografii lumii. Căci pe geografi nu-i interesează decât Ebrul, care adapă marile oraşe. Şi nu pârâul tupilat sub ierburi la vest de Motril, acel părinte care hrăneşte cu apă vreo treizeci de flori. „Fereşte-te de pârâu, căci strică echilibrul câmpului... Pune-l şi pe el pe hartă". A! Aveam să-mi amintesc de şarpele de la Motril! Nu părea să însemne mare lucru, abia dacă vrăjea cu murmurul lui uşor

câteva broaşte, dar nu aţipea decât cu un ochi. În paradisul câmpului de aterizare improvizat la nevoie, alungit pe sub ierburi, mă pândea la două mii de kilometri depărtare. La prima ocazie, mă putea preschimba într-o jerbă de flăcări…

Mai aşteptam de asemenea, fără să dau înapoi, cele treizeci de oi combatante, aşezate acolo, pe costişa colinei, gata de atac: „Tu crezi că pajiştea asta e goală, şi când colo, poc! Uite cum cele treizeci de oi se năpustesc la vale sub roţile avionului tău…” Iar eu îi răspundeam printr-un zâmbet încântat la o ameninţare atât de perfidă.

Şi, treptat, Spania de pe harta mea devenea, sub lumina lămpii, o ţară de basm. Balizam cu o cruce refugiile şi capcanele. Îl marcam pe fermier, cele treizeci de oi, pârâul. O aşezam la locul ei precis pe păstoriţa pe care o neglijaseră geografii.

Când mi-am luat rămas bun de la Guillaumet, am simţit nevoia să merg pe jos în seara aceea îngheţată de iarnă. Mi-am ridicat gulerul mantalei şi, printre trecătorii neştiutori, mi-am plimbat ardoarea tânără. Eram mândru să mă-nghiontesc cu acei necunoscuţi, ducându-mi secretul în fundul sufletului. Mă ignorau, barbarii aceia, însă grijile lor, elanurile lor, mie aveau să mi le încredinţeze în revărsat de zori, odată cu încărcătura sacilor poştali. În mâinile mele aveau ei să se descarce de speranţele lor. Astfel, înfofolit în mantaua mea, făceam printre ei paşi ocrotitori, însă ei habar n-aveau de grija mea.

Ei nu primeau nici mesajele pe care eu le primeam din noapte. Căci viscolul care poate se pregătea şi care avea să complice prima mea călătorie doar trupului meu îi ridica probleme. Se stingeau stele una câte una, cum ar fi aflat ei, hoinarii, un astfel de lucru? Doar eu eram părtaş la confidenţă. Mi se comunicau poziţiile inamicului înainte de bătălie…

Cu toate astea, eu primeam aceste consemnuri, care mă angajau într-un mod atât de serios, în preajma vitrinelor luminate, în care străluceau cadourile de Crăciun. Acolo păreau expuse, în noapte, toate bunurile pământului, iar eu

gustam senzaţia de beţie orgolioasă a renunţării. Eram un războinic ameninţat: ce-mi păsa mie de cristalele sclipitoare menite sărbătorilor serii, de abajururile lămpilor, de cărţi. Deja eu mă scăldam în cerul ceţos, muşcam deja, pilot de linie, din miezul amar al nopţilor de zbor.

Era ora trei dimineaţa când am fost trezit. Am dat la o parte cu o mişcare bruscă jaluzelele, am observat că ploua peste oraş şi m-am îmbrăcat cu gravitate.

O jumătate de oră mai târziu, aşezat pe mica mea valiză, aşteptam la rândul meu pe trotuarul lucitor de ploaie să treacă omnibuzul să mă ia. Atâţia camarazi înaintea mea, în ziua consacrării, înduraseră aceeaşi aşteptare, cu inima un pic strânsă. În sfârşit, la colţul străzii, se ivi acel vehicul de odinioară, care făcea un zgomot de fiare vechi, şi mi-a venit şi mie acum rândul să mă înghesui pe banchetă, precum camarazii mei, între vameşul care încă nu se trezise de-a binelea şi alţi câţiva funcţionari de la birouri. Omnibuzul avea un miros de stătut, de administraţie prăfuită, de birou vechi în care se împotmoleşte viaţa unui om. Oprea la fiecare cinci sute de metri pentru a mai îmbarca încă un secretar, încă un vameş, un inspector. Cei care deja adormiseră răspundeau printr-un mârâit vag salutului noului sosit, care se îngrămădea şi el cum putea, adormind pe dată la rândul lui. Parcă trecea un convoi trist peste pavajele inegale din Toulouse; iar pilotul de linie, amestecat printre funcţionari, nu prea se deosebea de ei la început… Dar felinarele defilau, terenul se apropia, bătrânul omnibuz care se zgâlţâia din toate încheieturile nu mai era decât o crisalidă cenuşie din care omul avea să iasă transfigurat.

În felul acesta, într-o dimineaţă asemănătoare, de sub învelişul subalternului vulnerabil, încă supus arţagului vreunui inspector, fiecare camarad îl simţise născându-se înăuntrul lui pe pilotul responsabil de Curierul de Spania şi de Africa, îl simţise născându-se pe cel care, trei ceasuri mai târziu, avea să înfrunte printre fulgere balaurul de la

Hospitalet… pe cel care, patru ceasuri mai târziu, după ce-l va fi învins, avea să decidă în deplină libertate, cu depline puteri, ocolul pe mare sau asaltul direct asupra masivelor muntoase de la Alcoy, pe cel care avea să înfrunte furtuna, muntele, oceanul.

Astfel, fiecare camarad, contopit cu echipa anonimă sub mohorâtul cer de iarnă de la Toulouse, îl simţise, într-o dimineaţă asemănătoare, crescând în fiinţa lui pe stăpânul care, cinci ceasuri mai târziu, lăsând în urmă ploile şi zăpezile nordului, respingând iarna, avea să reducă turaţia motorului şi avea să-şi înceapă coborârea în plină vară, în soarele orbitor din Alicante.

Vechiul omnibuz a dispărut, dar austeritatea lui, lipsa lui de confort mi-au rămas vii în amintire. El simboliza cu adevărat pregătirea necesară bucuriilor aspre ale meseriei noastre. Totul căpăta acolo o sobrietate uimitoare. Şi-mi aduc aminte că în acel omnibuz am aflat, trei ani mai târziu, fără să fi fost schimbate nici zece vorbe, de moartea pilotului Lecrivain, unul dintre cei o sută de camarazi de pe linie care, într-o zi sau într-o noapte cu ceaţă, s-au retras pe veci.

Era aşadar ora trei dimineaţa, domnea aceeaşi linişte, când l-am auzit pe director, invizibil în umbră, făcându-şi auzit glasul spre inspector:

— Lecrivain n-a aterizat în noaptea asta, la Casablanca.

— Ah! a răspuns inspectorul. Ah?

Şi, smuls din visare, a făcut un efort să se trezească, să-şi arate zelul şi a adăugat:

— A! Da? N-a reuşit să treacă? A făcut cale-ntoarsă?

La care, din fundul omnibuzului, i s-a răspuns simplu: „Nu”. Noi aşteptam urmarea, dar n-a mai fost rostit niciun cuvânt. Şi, pe măsură ce secundele treceau, devenea tot mai evident că acel „nu” nu va fi urmat de niciun alt cuvânt, că acel „nu” era fără apel, că Lecrivain nu numai că nu aterizase la Casablanca, dar că nu va mai ateriza niciodată nicăieri.

Astfel, în dimineaţa aceea, în zorii zilei primului meu zbor pentru curierul poştal, mă supuneam la rândul meu riturilor sacre ale meseriei şi mă simţeam lipsit de siguranţă privind, prin geamuri, caldarâmul sclipitor în care se reflectau felinarele. Se vedeau, în băltoacele de apă, ramuri mari de palmier gonind mânate de vânt. Şi mă gândeam: „Pentru primul meu drum de curier... într-adevăr... nu prea am noroc”. Am ridicat ochii spre inspector.

— E vreme proastă?

Inspectorul aruncă spre geam o privire blazată.

— Asta nu înseamnă nimic, mârâi el. Iar eu mă întrebam după ce semne se recunoştea vremea proastă. Guillaumet ştersese doar dintr-un zâmbet, în ajun, seara, toate semnele rele cu care ne copleşeau piloţii mai vârstnici, însă ele îmi reveneau în minte: „Celui care nu cunoaşte linia, piatră cu piatră, dacă nimereşte peste un viscol, îi plâng de milă... A, da! îi plâng de milă!...” Erau desigur nevoiţi să-şi salveze prestigiul şi dădeau din cap uitându-se la noi cu o milă cam jenantă, de parcă deplângeau în noi o inocentă candoare.

Şi, într-adevăr, oare pentru câţi dintre noi servise omnibuzul ăsta drept ultim refugiu? Şaizeci, optzeci? Conduşi de acelaşi şofer taciturn, într-o dimineaţă ploioasă. Priveam în jurul meu: puncte luminoase luceau în umbră, ţigări punctau cugetările. Umile cugetări ale unor funcţionari îmbătrâniţi. Oare pentru câţi dintre noi aceşti însoţitori fuseseră ultimul cortegiu?

Mai surprindeam şi confidenţele ce se schimbau pe un ton scăzut. Toate se învârteau în jurul bolilor, al banilor, al jalnicelor griji domestice. Ele arătau de fapt zidurile temniţei mohorâte între care se închiseseră oamenii aceia. Şi, dintr-odată, îmi apăru chipul destinului.

Bătrâne birocrat, camarade al meu, aici de faţă, nimeni nu te-a făcut niciodată să evadezi, iar tu nu eşti răspunzător de acest lucru. Ţi-ai clădit pacea astupând cu ciment, aidoma termitelor, toate ieşirile spre lumină. Te-ai ghemuit în

securitatea ta burgheză, în acţiunile tale de rutină, în ritualurile sufocante ale vieţii tale provinciale, ai înălţat acest umil meterez împotriva vânturilor, a mareelor şi a stelelor. Nu vrei să te sinchiseşti de marile probleme, ţi-a fost şi aşa destul de greu să uiţi de condiţia ta umană. Nu eşti locuitorul unei planete rătăcitoare, nu-ţi pui întrebări fără răspuns: eşti doar un mic burghez din Toulouse. Nimeni nu te-a înşfăcat de umeri atunci când încă mai era timp. Acum, lutul din care eşti alcătuit s-a uscat şi s-a întărit şi nimeni nu ar mai putea trezi de acum înăuntrul tău pe muzicianul adormit, sau pe poetul, sau pe astronomul care sălăşluiau poate în tine la început.

Nu mă mai plâng de rafalele ploii. Magia meseriei îmi deschide o lume în care voi înfrunta, peste mai puţin de două ceasuri, balaurii negri şi crestele încununate cu o coamă de fulgere albastre, în care, după căderea nopţii, eliberat, îmi voi citi drumul printre aştri.

Aşa se desfăşura botezul nostru profesional, iar noi începeam să călătorim. Călătoriile astea, cel mai ades, erau lipsite de întâmplări deosebite. Coboram în tihnă, ca nişte scufundători ai meseriei, în adâncurile domeniului nostru. El este astăzi bine explorat. Pilotul, mecanicul şi radiotelegrafistul nu mai încearcă o nouă aventură, ci se închid într-un laborator. Se supun unor manevre ale acelor aparatelor, şi nu derulării peisajului. În exterior, munţii sunt cufundaţi în beznă, dar nu mai sunt munţi. Sunt nişte puteri nevăzute a căror apropiere trebuie calculată. Radiotelegrafistul notează cuminte nişte cifre la lumina lămpii, mecanicul punctează harta, iar pilotul îşi corectează ruta dacă munţii au deviat, dacă vârfurile pe care dorea să le depăşească la stânga s-au desfăşurat în faţa lui în liniştea şi în secretul unor pregătiri militare.

Cât priveşte pe radiotelegrafiştii de serviciu la sol, aceştia preiau cuminţi pe caietele lor, în aceeaşi secundă, acelaşi text dictat de camaradul lor: „Douăsprezece patruzeci

noaptea. Rută la 230. Totul merge bine la bord”.

În felul ăsta călătoreşte astăzi echipajul. Nu simte că e în mişcare. Se află foarte departe de orice reper, la fel cum se află cineva noaptea în largul mării. Însă motoarele umplu încăperea asta luminată cu un freamăt care îşi schimbă substanţa. Ora se schimbă. În cadranele astea, în lămpile-radio, în acele instrumentelor se continuă o întreagă alchimie invizibilă. Din clipă în clipă, gesturile tainice, vorbele înăbuşite, atenţia, toate pregătesc miracolul. Iar când a sosit ceasul, pilotul îşi poate lipi cu siguranţă fruntea de geam. Aurul s-a născut din Neant: el străluceşte în luminile escalei.

Şi totuşi, am cunoscut cu toţii călătorii în care, dintr-odată, luând în considerare un punct de vedere deosebit, la două ceasuri distanţă de escală, ne-am simţit depărtarea aşa cum n-am fi resimţit-o în Indii, nemaitrăgând nădăjde să ne întoarcem.

Astfel, atunci când Mermoz a străbătut pentru întâia oară Atlanticul de sud în hidroavion, a ajuns spre seară în regiunea Pot-au-Noir. A văzut în faţa lui strângându-se, de la o clipă la alta, cozile tornadelor, aşa cum vezi înălţându-se un zid, apoi a văzut cum se înstăpâneşte noaptea peste pregătirile astea, ascunzându-le. Iar când, un ceas mai apoi, s-a strecurat pe sub nori, a ajuns într-o împărăţie fantastică.

Trombe marine se ridicau, adunate şi aparent imobile, precum stâlpii negri ai unui templu. Ele susţineau, umflate la extremităţi, bolta întunecată şi joasă a furtunii, dar, printre spintecăturile bolţii, crâmpeie de lumină cădeau, iar luna plină strălucea, între stâlpi, pe lespezile reci ale mării. Şi Mermoz şi-a continuat drumul printre ruinele acelea nelocuite, umblând pieziş de la un şenal de lumină la altul, dând ocol acelor stâlpi gigantici unde vuia, desigur, marea care creştea, navigând vreme de patru ceasuri de-a lungul acelor dâre de lună, spre ieşirea din templu. Iar spectacolul ăsta era atât de copleşitor, încât Mermoz, odată ce a trecut

de Pot-au-Noir, şi-a dat seama că nu-i fusese frică.

Îmi mai amintesc şi de unul dintre acele momente în care poţi trece dincolo de hotarele lumii reale: relevmentele radiogoniometrice comunicate de escalele sahariene fuseseră greşite în tot cursul nopţii şi ne induseseră grav în eroare, pe radiotelegrafistul Neri şi pe mine. Când am văzut apa scânteind în fundul unei crevase de ceaţă şi am virat brusc în direcţia coastei, noi nu aveam de unde să ştim de câtă vreme ne tot duceam spre largul mării.

Nu mai eram siguri că vom ajunge pe coastă, căci aveam să rămânem poate fără benzină. Dar, odată ajunşi pe coastă, ar fi trebuit să nimerim din nou escala. Or, era tocmai ceasul când apunea luna. Fără informaţii privind unghiul la care ne aflam, deja surzi, rămâneam treptat şi orbi. Luna se stingea încet, ca un jăratic abia pâlpâind, într-o ceaţă care semăna cu un morman de zăpadă. Cerul, deasupra noastră, se acoperea la rândul lui de nori, iar noi navigam de acum între nori şi ceaţă, într-o lume golită de orice lumină şi de orice substanţă.

Escalele care ne răspundeau renunţau să ne mai informeze asupra propriei noastre poziţii: „Niciun fel de relevment… Niciun fel de relevment…”, căci vocea noastră le parvenea de peste tot şi de nicăieri.

Şi dintr-odată, când deja ne pierdeam speranţa, un punct strălucitor se arătă limpede la orizont, înaintea noastră, pe stânga. Am simţit o bucurie năprasnică, Neri s-a aplecat spre mine şi l-am auzit cântând! Nu putea fi decât escala, nu putea fi decât farul ei, căci Sahara, în cursul nopţii, se stinge toată, alcătuind un uriaş teritoriu mort. Lumina clipi totuşi puţin, apoi se stinse. Ne îndreptaserăm spre o stea, vizibilă în amurgul ei, şi doar pentru câteva clipe, la orizont, între stratul de ceaţă şi nori.

Atunci am văzut ridicându-se alte lumini şi, cu o surdă speranţă, o luam în direcţia fiecăreia dintre ele, rând pe rând. Iar când lumina se prelungea, încercam experienţa vitală: „Lumină la orizont, ordona Neri escalei din Cisneros, stingeţi-vă farul şi reaprindeţi-l de trei ori”. Cisneros îşi

stingea şi îşi reaprindea farul, dar lumina pe care o supravegheam rămânea imobilă, nu clipea, stea de neatins.

În pofida benzinei care se sfârşea, muşcam de fiecare dată din momeala de aur, era, de fiecare dată, o adevărată lumină de far, era de fiecare dată vorba de o escală şi de viaţă, apoi ne vedeam nevoiţi să schimbăm steaua.

De atunci începând, ne-am simţit pierduţi în spaţiul interplanetar, printre sute de planete inaccesibile, în căutarea singurei planete veritabile, a planetei noastre, a aceleia care, doar ea singură, conţinea peisajele noastre familiare, casele noastre prietenoase, iubirile noastre…

A aceleia care, doar ea singură, conţinea… Am să vă spun ce imagine mi-a răsărit înaintea ochilor şi care vi se va părea poate copilăroasă. Dar, când te afli în inima primejdiei, păstrezi preocupări omeneşti, iar mie mi-era sete, mi-era foame. Dacă am ajunge din nou la Cisneros, după ce ne-am face plinul de benzină, ne-am continua călătoria, am ateriza la Casablanca, în răcoarea zorilor. Gata cu treaba! Eu şi Neri am coborî în oraş. Poţi găsi în zori mici bistrouri care deja se deschid… Eu şi Neri ne-am aşeza la o masă, în siguranţă, râzând de noaptea trecută, în faţa cornurilor calde şi a cafelei cu lapte. Eu şi Neri am primi acel cadou matinal al vieţii. Tot astfel, o ţărancă bătrână nu-şi întâlneşte Dumnezeul decât prin mijlocirea unei imagini zugrăvite, a unui medalion naiv, a unui şirag de mătănii: trebuie să ni se vorbească într-un limbaj simplu pentru ca noi să putem pricepe. Aşa că bucuria de a trăi se concentra, în ce mă priveşte, în acea primă înghiţitură aromată şi fierbinte, în amestecul de lapte, cafea şi grâu, prin care intri în comuniune cu păşunile liniştite, cu plantaţiile exotice şi cu recolta de cereale, prin care intri în comuniune cu întregul pământ. Printre atâtea stele, doar una era cea care putea alcătui, spre a ajunge la îndemâna noastră, bolul acela plăcut mirositor al mesei luate în zori.

Însă distanţe de netrecut se acumulau între nava noastră şi pământul acela locuit. Toate bogăţiile lumii sălăşluiau într-un fir de praf rătăcit printre constelaţii. Iar astrologul Neri,

care se străduia să-l recunoască, continua să implore stelele.

Pumnul lui se abătu brusc peste umărul meu. Pe hârtia pe care mi-o vestea ghiontul ăsta, am citit: „Totul merge bine, primesc un mesaj magnific…” Şi am aşteptat, cu inima bătând puternic, să isprăvească de transcris cele cinci sau şase cuvinte care ne puteau salva. În sfârşit, am primit acel dar din partea Cerului.

Era datat din Casablanca pe care o părăsiserăm în ajun, seara. Întârziat în transmisiuni, ajungea la noi dintr-odată, la două mii de kilometri mai departe, între nori şi ceaţă, pierduţi în mare. Mesajul venea din partea unui reprezentant al statului, de pe aeroportul din Casablanca. Şi am citit: „Domnule de Saint-Exupéry, mă văd silit să cer pentru dumneavoastră o sancţiune la Paris, aţi virat prea aproape de hangare la plecarea din Casablanca”. E adevărat că virasem prea aproape de hangare. E la fel de adevărat că omul acela îşi făcea meseria supărându-se. Aş fi suportat reproşul ăsta cu umilinţă într-un birou de la aeroport. Numai că el ne ajungea din urmă acolo unde nu trebuia să ne ajungă. Distona prea puternic printre stelele acelea prea rare, stratul acela de ceaţă, izul ameninţător al mării. Ne ţineam soarta în mâini, cea a curierului şi cea a navei noastre, ne venea tare greu să ţinem cârma pentru a putea trăi, iar omul acela se elibera de meschina lui ranchiună împotriva noastră. Dar, departe de a fi iritaţi, am simţit, Neri şi cu mine, o adâncă şi bruscă jubilare. Aici, noi eram stăpânii, iar el ne făcea să descoperim acest lucru. Oare caporalul ăsta nu văzuse, după tresele de pe mânecile noastre, că fuseserăm avansaţi căpitani? Ne deranja din visarea noastră, când noi ne învârteam plini de gravitate între Carul Mare şi Săgetător, când singura treabă pe măsura noastră şi care ne-ar fi putut preocupa era această trădare a lunii…

Datoria imediată, singura datorie a planetei pe care se manifesta omul acela, era de a ne furniza cifre exacte,

pentru calculele noastre printre aştri. Iar cifrele astea erau greşite. În rest, deocamdată, planeta n-avea altceva de făcut decât să tacă. Iar Neri îmi scrise: „În loc să se distreze cu fleacuri, ar face mai bine să ne ducă undeva…” „Ei” rezuma pentru el toate noroadele pământului dimpreună cu parlamentele lor, senatul lor, marina lor, armatele şi împăraţii lor. Şi, recitind acel mesaj smintit care pretindea că are de-a face cu noi, schimbam direcţia spre Mercur.

Am fost salvaţi de hazardul cel mai straniu: a venit şi clipa când, renunţând la speranţa de a mai ajunge vreodată la Cisneros şi virând perpendicular în direcţia coastei, am decis să ţin direcţia asta până la pana de benzină. Puneam astfel de partea mea oarecari şanse de a nu ne prăbuşi în mare. Din păcate, farurile mele amăgitoare mă atrăseseră Dumnezeu ştie unde. Tot din păcate, ceaţa deasă în care am fi fost constrânşi, în cel mai bun caz, să ne afundăm în plină noapte, ne lăsa puţine şanse de a ajunge la sol fără aterizare în catastrofă. Dar nu aveam de ales.

Situaţia era atât de limpede, încât am dat melancolic din umeri când Neri mi-a strecurat un mesaj care, un ceas mai devreme, ne-ar fi salvat: „Cisneros se decide să ne determine poziţia. Cisneros indică: două sute şaisprezece îndoielnic…” Cisneros nu mai era pierdut în beznă, Cisneros se dezvăluia acolo, tangibil, la stânga noastră. Da, dar la ce distanţă? Am început, Neri şi cu mine, o scurtă discuţie. Prea târziu. Eram de acord. A merge spre Cisneros însemna să agravăm riscul de a pierde din vedere coasta. Iar Neri a răspuns: „Pentru că mai avem benzină pentru o oră, să menţinem capul la nouăzeci şi trei”.

Escalele, totuşi, se trezeau una câte una. În dialogul nostru se amestecau vocile din Agadir, din Casablanca, din Dakar. Staţiile de radio din fiecare oraş alertaseră aeroporturile. Şefii aeroporturilor îşi alertaseră camarazii. Şi, treptat, se adunau toţi în jurul nostru ca în jurul patului unui bolnav. Căldură inutilă, dar totuşi căldură. Sfaturi

sterile, dar atât de afectuoase!

Şi deodată s-a ivit Toulouse, Toulouse cap de linie, pierdut acolo jos la patru mii de kilometri depărtare. Toulouse s-a instalat din capul locului printre noi şi a transmis, fără niciun preambul.

— Aparatul pe care-l pilotezi nu e cumva F… (Am uitat înmatricularea)?

Da.

— Atunci mai dispui de benzină pentru încă două ore. Rezervorul acestui aparat nu e un rezervor standard. Cap spre Cisneros”.

Astfel, necesităţile pe care le impune o meserie transformă şi îmbogăţesc lumea. Nu e nici măcar nevoie de o noapte asemănătoare pentru a-l face pe pilotul de linie să descopere un sens nou vechilor spectacole. Peisajul monoton, care-l oboseşte pe pasager, e deja diferit pentru echipaj. Masa de nori care închide orizontul încetează de a mai fi pentru pilot un decor: ea le va da de furcă muşchilor lui. Deja pilotul ţine seamă de această masă de nori, o cumpăneşte, un adevărat limbaj o leagă de el. Iată un vârf, îndepărtat încă: oare ce chip va dezvălui? În lumina lunii, el va fi un reper comod. Dar, dacă pilotul zboară orbeşte, îşi corectează cu greutate deriva şi nu e sigur de poziţia lui, vârful se va preschimba într-un exploziv, va umple cu ameninţarea lui întreaga noapte, aşa cum o singură mină cufundată, plimbată de colo-colo de curenţi, strică liniştea întregii mări.

Tot astfel se schimbă şi oceanele. Unor simpli călători, furtuna le rămâne invizibilă: observate de atât de sus, valurile nu oferă niciun relief, iar talazurile par nemişcate. Doar ramuri mari şi albe de palmier se răsfiră, marcate de nervuri şi de contururi îngroşate, prinse parcă într-un soi de gel. Însă echipajul consideră că aici orice aterizare e interzisă. Ramurile astea ca de palmier sunt, pentru el, aidoma unor flori mari şi otrăvitoare.

Şi chiar dacă voiajul este unul cu noroc, pilotul care navighează pe undeva, pe un tronson al liniei, nu asistă la un simplu spectacol. Culorile cerului şi ale pământului, urmele vântului asupra mării, norii auriţi ai amurgului, el nu admiră toate aceste lucruri, ci meditează asupra lor. Asemeni ţăranului care îşi face drumul obişnuit prin ţarină şi prevede după mii de semne mersul primăverii, ameninţarea îngheţului, vestirea ploii, pilotul de meserie descifrează şi el semne de zăpadă, semne de ceaţă, semne de noapte liniştită. Maşina, care la început pare să-l îndepărteze de ele, îl confruntă cu şi mai multă rigoare cu marile probleme ale naturii. Singur în mijlocul uriaşului tribunal pe care i-l alcătuieşte cerul de furtună, pilotul îşi apără curierul poştal în faţa a trei divinităţi elementare, muntele, marea şi furtuna.

II

CAMARAZII

1

Câţiva camarazi, printre care Mermoz, au întemeiat linia franceză de la Casablanca la Dakar, peste Sahara nesupusă. Motoarele de atunci nerezistând prea bine, o pană l-a dat pe Mermoz pe mâna maurilor; aceştia au ezitat să-l măcelărească, l-au ţinut cincisprezece zile prizonier, apoi l-au vândut. Iar Mermoz şi-a reluat cursele de curierat pe deasupra aceloraşi teritorii.

Când s-a inaugurat linia din America, Mermoz, mereu în avangardă, a primit sarcina să studieze tronsonul de la Buenos Aires la Santiago, şi, după un pod peste Sahara, să formeze un pod pe deasupra Anzilor. I-a fost încredinţat un avion care urca până la plafonul de cinci mii două sute de metri. Crestele Cordilierilor se înalţă la şapte mii de metri. Iar Mermoz a decolat pentru a căuta deschizături printre ele. După nisip, Mermoz a înfruntat muntele, piscurile care dau drumul în bătaia vântului eşarfei lor de zăpadă, pălirea lucrurilor înaintea furtunii, stihiile atât de aspre care, îndurate între doi pereţi de stânci, obligă pilotul la un soi de luptă cu cuţitele. Mermoz se angaja în acele lupte fără să ştie nimic despre adversar, fără să ştie dacă poţi ieşi cu viaţă din asemenea încleştări. Mermoz „încerca” pentru alţii.

În sfârşit, într-o zi, tot „încercând”, s-a pomenit prizonier al Anzilor.

Eşuaţi, la patru mii de metri altitudine, pe un platou cu pereţi verticali, el şi mecanicul s-au străduit vreme de două zile să evadeze. Erau însă prinşi. Atunci, şi-au jucat ultima şansă, au lansat avionul în gol, înaintând în salturi pe solul cu denivelări până la prăpastie, unde s-au prăvălit. Avionul, în cădere, a luat suficientă viteză pentru a asculta iarăşi de comenzi. Mermoz l-a redresat în faţa unei creste, a atins creasta şi, cu apa ţâşnind din întreaga tubulură spartă de ger în cursul nopţii, deja în pană după şapte minute de zbor, a descoperit câmpia chiliană, dedesubtul lui, ca pe un

pământ al făgăduinţei.

A doua zi, o lua de la capăt.

După ce Anzii au fost bine exploraţi, odată ce tehnica traversărilor a fost bine pusă la punct, Mermoz i-a încredinţat tronsonul camaradului său Guillaumet şi a plecat să exploreze noaptea.

Luminatul escalelor noastre nu era încă realizat, iar pe pistele de sosire, dacă era noapte neagră, erau aliniate în faţa lui Mermoz luminile slabe a trei focuri de benzină.

Dar el a scos-o la capăt şi a deschis ruta.

Când noaptea a fost cu adevărat îmblânzită, Mermoz a încercat Oceanul. Iar curierul poştal, încă din 1931, a fost transportat pentru prima oară în decurs de patru zile de la Toulouse la Buenos Aires. La întoarcere, Mermoz a avut o pană de ulei în mijlocul Atlanticului de sud, pe o mare agitată. I-a salvat un vapor, pe el, curierul şi echipajul.

Astfel Mermoz desţelenise nisipurile, muntele, noaptea şi marea. Se prăbuşise de mai multe ori în nisipuri, în munţi, în beznă şi în mare. Iar când se întorsese, o făcuse mereu spre a o lua iarăşi din loc.

În sfârşit, după doisprezece ani de trudă, pe când survola o dată în plus Atlanticul de sud, a semnalat printr-un scurt mesaj că opreşte motorul din spate dreapta. Apoi s-a lăsat tăcerea.

Vestea nu părea prea îngrijorătoare, dar, cu toate astea, după zece minute de tăcere, toate staţiile radio de pe linia care leagă Parisul de Buenos Aires îşi începură veghea cuprinse de nelinişte. Căci, dacă zece minute întârziere nu înseamnă mare lucru în viaţa de zi cu zi, ele capătă în aviaţia poştală o însemnată semnificaţie. În inima acestui timp mort se află închis un eveniment încă necunoscut. Nesemnificativ sau nefericit, el este de acum deja trecut. Soarta şi-a rostit verdictul, iar împotriva acestei judecăţi nu mai există apel: o mână de fier a condus un echipaj fie spre amerizarea fără gravitate, fie spre zdrobire. Numai că verdictul nu e spus

celor ce stau în aşteptare.

Care dintre noi n-a cunoscut acele speranţe tot mai fragile, tăcerea aceea care se înrăutăţeşte din clipă-n clipă ca o boală fatală? Trăgeam nădejde, apoi orele s-au scurs şi, încetul cu încetul, s-a făcut târziu. Am fost nevoiţi să pricepem cu adevărat că nu se vor mai întoarce camarazii noştri, că se odihneau de acum în acel Atlantic de sud al cărui cer îl brăzdaseră de atâtea ori. Mermoz se izolase cu siguranţă îndărătul celor înfăptuite de el însuşi, aidoma secerătorului care, după ce şi-a legat zdravăn snopul, se culcă pe ogor.

Când un camarad moare astfel, moartea sa pare încă un act care se încadrează în ordinea meseriei şi, în primul rând, răneşte poate mai puţin decât o altă moarte. Fireşte, el a plecat departe, după ce a suferit ultima mutaţie de escală, dar prezenţa lui încă nu ne lipseşte în profunzime aşa cum ne-ar putea lipsi pâinea.

Avem într-adevăr obiceiul de a aştepta multă vreme întâlnirile. Căci camarazii de linie sunt împrăştiaţi prin lume, de la la Paris până la Santiago de Chile, izolaţi oarecum ca santinelele care n-ar putea vorbi între ele. E nevoie de hazardul călătoriilor pentru a-i aduna, aici sau acolo, pe membrii dispersaţi ai marii familii profesionale. În jurul unei mese de o seară, la Casablanca, la Dakar, la Buenos Aires, piloţii reiau, după ani de tăcere, conversaţiile întrerupte, sunt legaţi din nou datorită vechilor amintiri. Apoi pleacă iarăşi mai departe. Pământul e astfel pustiu şi bogat totodată. Bogat în acele grădini secrete, ascunse, greu de dibuit, dar la care ne readuce mereu meseria, într-o zi sau într-alta. Viaţa poate că ne îndepărtează de camarazi, ne împiedică să ne gândim mult la ei, însă ei se află undeva, nu se ştie bine unde anume, tăcuţi şi uitaţi, dar atât de fideli! Iar dacă ne încrucişăm cu ei pe drum, ne bat pe umeri cu izbucniri de bucurie! Fireşte, suntem deprinşi cu aşteptarea...

Dar, treptat, descoperim că râsul limpede al aceluia nu-l vom mai auzi niciodată, descoperim că accesul în grădina aceea ne este pe veci interzis. Atunci începe adevăratul nostru doliu, care nu e sfâşietor, ci doar un pic amar.

Nimic, niciodată, într-adevăr, nu-l va înlocui pe camaradul pierdut. Nimeni nu-şi poate face camarazi pe viaţă. Nimic nu face cât comoara atâtor amintiri comune, atâtor momente neplăcute trăite împreună, atâtor certuri, împăcări, imbolduri ale inimii. Aceste prietenii nu se pot reconstrui. Dacă plantezi un stejar, e zadarnic să aştepţi să te adăposteşti prea curând sub frunzişul lui.

Aşa e în viaţă. Mai întâi ne-am îmbogăţit, am plantat vreme de ani de zile, dar vin şi anii când timpul strică această muncă şi despădureşte. Camarazii, unul câte unul, îşi retrag umbra. Iar doliului nostru i se adaugă de acum înainte tainicul regret că îmbătrânim.

Asta este morala pe care Mermoz şi alţii ca el ne-au arătat-o. Măreţia unei meserii constă poate, mai presus de orice, în faptul că-i uneşte pe oameni: nu există decât un singur veritabil lux, acela al relaţiilor umane.

Muncind doar pentru bunuri materiale, ne construim noi singuri temniţa. Ne închidem înăuntrul ei solitari, cu moneda noastră de cenuşă care nu ne procură nimic din lucrurile pentru care ar merita să trăieşti. Dacă scotocesc printre amintirile mele după cele care mi-au lăsat un gust trainic, dacă fac bilanţul orelor care au contat, cu siguranţă le regăsesc pe cele pe care nu mi le-ar fi putut procura nicio avere. Nu poţi cumpăra prietenia unui Mermoz, a unui camarad pe care încercările trăite împreună l-au legat de tine pe veci.

Noaptea asta de zbor cu sutele-i de mii de stele, seninătatea, sentimentul de suveranitate preţ de câteva ceasuri, banii nu le pot cumpăra.

Aspectul nou al lumii de după o etapă dificilă, copacii, florile, femeile, zâmbetele proaspăt colorate de viaţa care

ne-a fost redată în zori, concertul lucrurilor mărunte care ne răsplătesc, banii nu le pot cumpăra.

Şi nici noaptea aceea trăită printre insurgenţi şi a cărei amintire îmi revine în memorie.

Eram trei echipaje ale Aeropoştalei eşuate la lăsarea serii pe coasta Rio de Oro. Camaradul meu Riguelle aterizase primul ca urmare a unei rupturi de bielă; un alt camarad, Bourgat, aterizase la rândul lui pentru a-şi culege echipajul, dar o avarie nu prea gravă îl ţintuise la sol. În fine, am aterizat şi eu, dar se lăsa deja noaptea. Am decis să salvăm avionul lui Bourgat şi, pentru a duce pregătirea la bun sfârşit, să aşteptăm să se facă ziuă.

Cu un an mai înainte, camarazii noştri Gourp şi Érable, nimeriţi în pană exact în acest loc, fuseseră masacraţi de insurgenţi. Ştiam că şi astăzi un detaşament de trei sute de puşti care făcea razii, poposise pe undeva pe la Bojador. Cele trei aterizări ale noastre, vizibile de departe, îi alertaseră poate, aşa că ne-am început veghea care putea fi şi cea de pe urmă.

Ne-am instalat aşadar pentru noapte. După ce am dat jos din compartimentul de bagaje cinci-şase lăzi cu mărfuri, le-am golit şi le-am aşezat în cerc, iar pe fundul fiecăreia dintre ele, ca în interiorul unei gherete, am aprins câte o biată lumânare, prost apărată de vânt. Astfel, în plin deşert, pe scoarţa goală a planetei, într-o izolare ca în anii de început ai omenirii, am clădit un sat omenesc.

Adunaţi pentru noapte în piaţa mare a satului nostru, porţiunea de nisip peste care lăzile noastre lăsau să cadă o lumină tremurătoare, ne-am pus pe aşteptat. Aşteptam zorii zilei care ne-ar fi salvat, sau pe mauri. Şi nu ştiu ce anume conferea acelei nopţi o savoare ca de Crăciun. Ne istoriseam amintiri, ne tachinam şi cântam.

Gustam aceeaşi fervoare uşoară ca în inima unei petreceri bine organizate. Şi totuşi, eram infinit de săraci. Doar vânt, nisip, stele. Un stil de viaţă aspru, ca pentru călugări

trapişti. Dar, pe fâşia aceea prost luminată, şase sau şapte oameni care nu mai aveau nimic pe lume, în afară de amintiri, împărţeau între ei nevăzute bogăţii.

Ne întâlniserăm în sfârşit. Poţi merge multă vreme alături de celălalt, fiecare închis în propria-i tăcere, sau poţi schimba cuvinte care nu spun nimic. Dar iată că a sosit ceasul primejdiei. Atunci ne sprijinim unul de altul. Descoperim că aparţinem aceleiaşi comunităţi. Ne lărgim orizontul prin descoperirea altor conştiinţe. Ne privim cu un zâmbet larg. Suntem aidoma prizonierului eliberat care se minunează de imensitatea mării.

2

Guillaumet, am să spun câteva cuvinte despre tine, dar n-am să te fac să te simţi stingherit stăruind excesiv asupra curajului tău sau asupra valorii tale profesionale. Altceva aş vrea eu să descriu istorisind cea mai frumoasă dintre păţaniile tale.

Există o calitate care nu are nume. Poate că aceasta e „gravitatea”, dar cuvântul nu ne poate satisface. Căci această calitate poate fi însoţită de veselia cea mai zâmbitoare. Este calitatea însăşi a dulgherului care se aşază de la egal la egal în faţa bucăţii de lemn, o palpează, o măsoară şi, departe de a o trata cu uşurinţă, face apel pentru această operaţie la toate calităţile lui.

Am citit cândva, Guillaumet, o povestire în care era ridicată în slăvi aventura ta şi vreau să pun la punct câteva lucruri mai vechi în legătură cu acea imagine infidelă. Erai văzut acolo lansând vorbe de duh precum Gavroche, ca şi cum curajul s-ar coborî la zeflemele de colegian, în miezul celor mai mari primejdii şi în clipa morţii.

Oamenii nu te cunoşteau, Guillaumet. Tu nu simţi nevoia să-ţi iei adversarii peste picior înainte de a-i înfrunta. În faţa unei furtuni urâte, tu judeci astfel: „Iată o furtună urâtă”. O

accepţi şi o cântăreşti.

Îţi aduc aici, Guillaumet, mărturia amintirilor mele.

Dispăruseşi de vreo cincizeci de ore, iarna, în timpul unei treceri peste Anzi. Când m-am întors din fundul Patagoniei, m-am alăturat pilotului Deley la Mendoza. Şi unul şi celălalt, vreme de cinci zile, am cercetat, din avion, îngrămădirea aceea de munţi, dar fără să descoperim nimic. Cele două aparate ale noastre nu erau suficiente. Ni se părea că o sută de escadrile, dacă ar fi navigat împreună timp de o sută de ani, tot n-ar fi isprăvit să cerceteze enormul masiv ale cărui creste se înalţă până la şapte mii de metri.

Ne pierduserăm orice speranţă. Până şi contrabandiştii, bandiţi care, acolo, nu se dau în lături de la o crimă pentru numai cinci franci, refuzau să se aventureze pentru noi cu caravane de ajutor pe contraforţii muntelui: „Ne-am risca viaţa, ne spuneau ei, Anzii, iarna, nu mai dau drumul înapoi oamenilor”. Când Deley sau eu însumi aterizam la Santiago, ofiţerii chilieni ne sfătuiau şi ei să ne suspendăm explorările. „E iarnă. Camaradul vostru, chiar dacă a supravieţuit căderii, nu a putut supravieţui nopţii. Noaptea, acolo sus, când trece peste om, îl preschimbă în gheaţă”. Iar când mă strecuram din nou printre pereţii şi stâlpii gigantici ai Anzilor, mi se părea nu că te caut, ci că îţi veghez trupul, în tăcere, într-o catedrală de zăpadă.

În sfârşit, în cursul celei de a şaptea zile, în vreme ce prânzeam între două traversări, într-un restaurant din Mendoza, un om a deschis uşa şi a strigat, o! nu mare lucru:

— Guillaumet… în viaţă!

Şi toţi necunoscuţii care se aflau acolo s-au îmbrăţişat.

Zece minute mai târziu, decolasem deja, după ce luasem la bord doi mecanici, Lefebvre şi Abri. Patruzeci de minute mai târziu, aterizasem de-a lungul unui drum, pentru că recunoscusem, nici eu nu ştiu după ce anume, maşina care te ducea nu ştiu unde, spre San Raphael. A fost o întâlnire frumoasă, plângeam cu toţii, şi te striveam în braţele

noastre, viu, înviat, autorul propriului tău miracol. Atunci, asta a fost prima ta frază inteligibilă, ai dat glas unui admirabil orgoliu bărbătesc: „Ceea ce eu am făcut, ţi-o jur, niciodată niciun animal n-ar fi făcut-o”.

Mai târziu, ne-ai povestit accidentul.

O furtună turnase, timp de patruzeci şi opt de ore, un strat de cinci metri de zăpadă peste versantul chilian al Anzilor, astupând întreg spaţiul; americanii de la Pan-Air făcuseră cale-ntoarsă. Tu totuşi ai decolat căutând o spărtură în văzduh. Ai descoperit-o mai spre sud, capcana aceea, iar acum, pe la şase mii cinci sute de metri, dominând norii care făceau plafon abia la şase mii şi din care ieşeau numai crestele înalte, te îndreptai spre Argentina.

Curenţii descendenţi dau uneori piloţilor o bizară senzaţie de indispoziţie. Motorul merge bine, dar te înfunzi. Cabrezi avionul pentru a-ţi salva altitudinea, avionul pierde din viteză şi rămâne lipsit de vlagă: te înfunzi mereu. Îl laşi mai moale, temându-te că ai cabrat prea mult, te laşi în derivă spre dreapta sau spre stânga pentru a avea în spate creasta favorabilă, cea care primeşte vânturile ca o trambulină, dar te înfunzi încă şi mai tare. Parcă cerul întreg coboară. Te simţi prins atunci într-un soi de accident cosmic. Nu mai există niciun refugiu. Încerci în zadar să faci cale-ntoarsă pentru a ajunge îndărăt, la zonele unde aerul te susţine, solid şi plin ca un stâlp. Dar nu mai există niciun stâlp. Totul se descompune şi aluneci într-o năruire universală spre norul care urcă moale, se înalţă până la tine şi te absoarbe.

„Fusesem deja pe punctul să rămân blocat, ne spuneai tu, dar nu eram convins încă de acest lucru. Poţi întâlni curenţi descendenţi deasupra norilor care par stabili, pentru simplul motiv că la aceeaşi altitudine se recompun la infinit. Totul e atât de bizar pe crestele munţilor…”

Şi ce nori!…

„De îndată ce am fost prins, am lăsat comenzile, agăţându-mă de scaun pentru a nu mă lăsa azvârlit afară. Zdruncinăturile erau atât de dure, încât curelele îmi răneau

umerii şi s-ar fi putut oricând desprinde. Pe deasupra, jivrajul mă lăsase fără urmă de orizont instrumental şi am fost rostogolit ca o pălărie, de la şase mii de metri la trei mii cinci sute.

La trei mii cinci sute am întrezărit o masă neagră, orizontală, care mi-a permis să echilibrez avionul. Era un lac pe care l-am recunoscut: Laguna Diamante. Ştiam că se află pitulat în fundul unei pâlnii, iar una dintre laturi, cea a vulcanului Maipu, se ridică la şase mii nouă sute de metri. Deşi scăpat din nor, eram încă orbit de vârtejuri dense de zăpadă şi nu puteam lăsa în urmă lacul fără să mă zdrobesc de una dintre laturile pâlniei. M-am învârtit aşadar în jurul lagunei, la treizeci de metri altitudine, până ce am avut pană de benzină. După două ceasuri de învârtit, am aterizat şi am capotat. Când am reuşit să ies din avion, m-a răsturnat furtuna. Mi-am restabilit echilibrul, dar m-a dat iarăşi peste cap. Am fost nevoit să mă strecor sub carlingă şi să-mi scobesc un adăpost în zăpadă. M-am înconjurat de sacii poştali şi, vreme de patruzeci şi opt de ceasuri, am aşteptat.

După care, furtuna domolindu-se, am început să merg. Am mers cinci zile şi patru nopţi”.

Dar ce mai rămânea din tine, Guillaumet? Te regăseam teafăr, dar veştejit, smochinit, micşorat precum o femeie bătrână! În aceeaşi seară, te aduceam înapoi cu avionul la Mendoza, unde cearşafuri albe se aşterneau peste tine ca un balsam. Dar nu te vindecau. Erai împovărat de trupul acela sleit de puteri, pe care-l tot învârteai de pe o parte pe alta, fără a izbuti să-l cuibăreşti în somn. Trupul tău nu uita stâncile şi zăpezile. Te marcau. Mă uitam la chipul tău negru, tumefiat, asemănător cu un fruct deja trecut care mai fusese şi lovit. Erai foarte urât şi nefericit, nemaiştiind să te foloseşti de frumoasele instrumente ale muncii tale; mâinile tale rămâneau ţepene, iar când te aşezai pe marginea patului ca să poţi respira, picioarele tale îngheţate atârnau ca două greutăţi de cântar. Nici măcar nu-ţi terminaseşi călătoria, încă mai gâfâiai, iar când te întorceai cu faţa spre pernă pentru a da de linişte, atunci, pe dată, se punea în

mişcare în interiorul craniului tău un întreg cortegiu de imagini pe care nu le puteai reţine, un alai care îşi pierdea răbdarea în culise. Şi cortegiul defila. Iar tu îţi reluai de douăzeci de ori la rând lupta împotriva unor inamici care înviau din cenuşă.

Te îndopam cu ceaiuri.

— Bea, bătrâne!

— Ce m-a uimit cel mai tare… ştii…

Boxer învingător, dar marcat de marile lovituri încasate, îţi retrăiai ciudata aventură. Şi te eliberai de ea pe crâmpeie. Iar eu te ăream, de-a lungul povestirii tale nocturne, mergând fără piolet, fără funii, fără alimente, escaladând trecători aflate la patru mii cinci sute de metri sau înaintând de-a lungul pereţilor verticali, cu picioarele, mâinile, genunchii însângeraţi, la un frig de minus patruzeci de grade. Golit treptat de sânge, de puteri, de raţiune, înaintai cu o încăpăţânare de furnică, întorcându-te pentru a ocoli un obstacol, ridicându-te iarăşi după ce căzuseşi, sau urcând pantele abrupte care nu dau decât în prăpastie, neacordându-ţi niciun strop de răgaz, căci atunci nu te-ai mai fi ridicat din patul de omăt.

Şi, într-adevăr, când alunecai, trebuia să te ridici iute ca să nu fii preschimbat în stană de piatră. Frigul te pietrifica de la o clipă la alta, iar dacă, după cădere, te bucurai de un minut de odihnă în plus, erai nevoit, pentru a te putea ridica, să pui în mişcare muşchii amorţiţi.

Rezistai ispitelor. „În zăpadă, îmi spuneai tu, îţi pierzi orice instinct de conservare. După două, trei, patru zile de mers, nu mai doreşti altceva decât somnul. Îl doream. Dar îmi spuneam: «Soţia mea, dacă totuşi crede că sunt în viaţă, crede că eu merg. Camarazii cred că eu merg. Au toţi încredere în mine. Iar eu sunt un netrebnic dacă nu merg»”.

Şi mergeai, iar cu vârful briceagului îţi lărgeai în fiecare zi

un pic mai mult deschizătura pantofilor, pentru ca picioarele tale care îngheţau şi se umflau să mai poată încăpea.

Mi-ai făcut această stranie confidenţă:

„Vezi tu, încă din a doua zi, strădania mea cea mai puternică a fost să mă împiedic să gândesc. Sufeream prea mult, iar situaţia mea era mult prea disperată. Ca să am curajul să merg, nu trebuia s-o analizez. Din păcate, îmi controlam prost creierul, lucra precum o turbină. Dar încă mai puteam să-i aleg imaginile. Îl antrenam pe câte un film, pe câte o carte. Iar filmul sau cartea defilau în mintea mea cu toată viteza. Apoi asta mă readucea la situaţia prezentă. Fără greş. Atunci îl îndreptam spre alte amintiri…”

O dată totuşi, după ce alunecaseşi, lungit pe burtă în zăpadă, ai renunţat să te mai scoli. Erai ca boxerul care, golit dintr-odată de întreaga pasiune, aude secundele căzând una câte una, până la a zecea, care e fără apel.

„Am făcut ce am putut şi nu am nicio speranţă, de ce să mă îndărătnicesc în chinul ăsta?” Mi-era de ajuns să închid ochii ca să fac pace în lume. Ca să şterg din lume stâncile, gheţurile şi zăpezile. Abia închise pleoapele acelea miraculoase, nu mai existau nici lovituri, nici căderi, nici muşchi sfârtecaţi, nici îngheţ arzător, nici balastul vieţii pe care o târăşti după tine când mergi ca un animal de povară, iar ea se face mai grea decât un car. Deja gustai frigul acela devenit otravă şi care, aidoma morfinei, te umplea acum de beatitudine. Viaţa ta se refugia în jurul inimii. Ceva plăcut şi preţios se cuibărea în miezul fiinţei tale. Conştiinţa ta abandona treptat regiunile îndepărtate ale trupului tău care, până atunci animal plin de suferinţă, avea deja acum ceva din indiferenţa marmurei.

Scrupulele tale se domoleau. Apelurile noastre nu mai ajungeau până la tine, sau, mai precis, se schimbau pentru tine în apeluri ca în vis. Tu răspundeai fericit mergând ca prin vis, cu paşi mari uşor de făcut, care îţi deschideau fără trudă porţile către deliciile câmpiilor. Cu câtă uşurinţă alunecai într-o lume devenită atât de plăcută pentru tine! Reîntoarcerea ta, Guillaumet, hotărai, cu zgârcenie, să ne-o

refuzi.

Remuşcările au venit din străfundul conştiinţei tale. Visul se amesteca acum cu detalii precise. „Mă gândeam la soţia mea. Poliţa mea de asigurare ar cruţa-o de mizerie. Da, dar poliţa…”

În cazul unei dispariţii, moartea legală este amânată cu patru ani. Amănuntul ăsta ţi s-a reliefat izbitor, ştergând celelalte imagini. Or, tu erai întins pe burtă pe o pantă abruptă de zăpadă. Trupul tău, la venirea verii, avea să se rostogolească dimpreună cu tot noroiul spre una dintre miile de crevase ale Anzilor. Ştiai acest lucru. Dar mai ştiai şi că o stâncă se ivea din zăpadă la cincizeci de metri în faţa ta: „M-am gândit: dacă mă ridic, voi fi poate în stare să ajung la ea. Iar dacă îmi sprijin trupul de piatră, îl vor găsi la venirea verii”.

Odată ridicat în picioare, ai mers timp de două nopţi şi trei zile.

Dar tu nu te gândeai că vei merge prea departe:

„Am ghicit sfârşitul după multe semne. Iată unul dintre ele. Eram silit să mă opresc cam din două în două ceasuri, ca să-mi despic şi mai mult încălţămintea, să-mi fricţionez cu zăpadă picioarele care se umflau sau pur şi simplu ca să-mi trag sufletul. Numai că în ultimele două zile am început să-mi pierd memoria. Plecasem iar de mult timp deja, când mi s-a făcut brusc lumină în minte: de fiecare dată mai uitasem câte ceva. Prima dată a fost o mănuşă, şi ăsta era un lucru grav pe frigul de acolo! O pusesem în faţa mea şi plecasem mai departe fără s-o mai iau. Apoi a venit rândul ceasului. Apoi al briceagului. Apoi al busolei. Cu fiecare oprire eram tot mai sărac…

Ceea ce te salvează e să faci un pas. Încă un pas. E vorba de acelaşi pas pe care îl iei mereu de la capăt…”

„Ceea ce eu am făcut, ţi-o jur, niciodată niciun animal n-ar fi făcut-o”. Fraza asta, cea mai nobilă din câte cunosc, fraza asta care defineşte locul omului, care îl onorează, care

restabileşte ierarhiile adevărate, îmi venea iarăşi în minte. Tu adormeai în sfârşit, conştiinţa ta amuţea, dar, din trupul acela dezmembrat, uzat, ars, ea avea să renască şi să-l domine din nou. Trupul, atunci, nu mai este decât o unealtă bună, trupul nu mai este decât un slujitor. Iar acel orgoliu de unealtă bună, te pricepeai de asemenea să-l exprimi, Guillaumet.

„Lipsită de hrană, îţi poţi închipui că în a treia zi de mers… inima mea nu mai funcţiona prea bine… Ei bine! De-a lungul unei pante verticale, pe care înaintam, atârnat deasupra vidului, scobind găuri pentru a-mi vârî pumnii, iată că inima mea rămâne în pană. Şovăie, porneşte iarăşi. Bate anapoda. Simt că, dacă mai şovăie o secundă în plus, dau drumul mâinilor. Nu mai mişc şi ascult ce se petrece în mine. Niciodată, mă auzi? Niciodată în avion nu m-am simţit atât de aproape agăţat de motorul meu cum m-am simţit, în timpul acelor câtorva minute, atârnat de inima mea. Îi spuneam: «Hai, încă un pic! Încearcă să mai baţi încă…» Era însă o inimă de bună calitate! Şovăia, dar apoi o lua iar din loc… Dacă ai şti ce mândru eram de inima asta!”

În încăperea de la Mendoza unde te vegheam, ai căzut în cele din urmă într-un somn gâfâit. Iar eu mă gândeam: dacă i s-ar vorbi despre curajul lui, Guillaumet ar ridica din umeri. Dar şi ridicându-i în slăvi modestia ar însemna să-l trădezi. El se plasează dincolo de această calitate mediocră. Dacă dă din umeri, o face din înţelepciune. Ştie că, odată prinşi în evenimente, oamenii nu se mai sperie de ele. Doar necunoscutul îi sperie. Dar, pentru oricine l-ar înfrunta, el deja nu mai este necunoscut. Mai cu seamă dacă îl observi cu gravitate lucidă. Curajul lui Guillaumet este, înainte de toate, un efect al rectitudinii lui.

Adevărata sa calitate nu este însă asta. Măreţia lui constă în faptul că se simte răspunzător. Răspunzător de el, de curierul poştal şi de camarazii care speră. Ţine în mâinile lui durerea sau bucuria lor. Răspunzător de ceea ce se clădeşte

nou acolo, în lumea celor vii, activitate la care trebuie să participe. Răspunzător un pic de soarta oamenilor, prin specificul muncii sale.

El face parte dintre fiinţele generoase care acceptă să acopere orizonturi vaste cu frunzişul lor. A fi om înseamnă tocmai să fii responsabil. Înseamnă să cunoşti ruşinea în faţa unei nimicnicii care nu pare să depindă de tine. Înseamnă să fii mândru de o victorie pe care au cucerit-o camarazii tăi. Înseamnă să simţi, aşezându-ţi şi tu piatra, că la rândul tău contribui la clădirea lumii.

Putem confunda astfel de oameni cu toreadorii sau cu jucătorii. Preamărim dispreţul lor faţă de moarte. Dar puţin îmi pasă mie de dispreţul faţă de moarte. Dacă acesta nu-şi are rădăcinile într-o responsabilitate acceptată, el nu e decât un semn de sărăcie sau de exces de tinereţe. Am cunoscut un tânăr sinucigaş. Nu mai ştiu ce suferinţă din amor îl împinsese să-şi tragă cu mare grijă un glonte în inimă. Nu mai ştiu cărei ispite livreşti cedase vârându-şi mâinile în mănuşi albe, dar mi-aduc aminte că am simţit în faţa acestei parade jalnice o impresie nu de nobleţe, ci de nimicnicie. Astfel, îndărătul acelui chip plăcut, sub acea ţeastă de om, nu existase nimic, absolut nimic. Poate doar imaginea unei fete prostuțe, asemănătoare cu atâtea altele.

În faţa acestui destin meschin, mi-aminteam de o adevărată moarte bărbătească. Aceea a unui grădinar, care îmi spunea: „Ştiţi... uneori asudam când săpam. Reumatismul mă făcea să-mi trag piciorul şi bombăneam împotriva acestei robii. Ei bine, astăzi aş vrea să sap, să sap pământul. Mi se pare un lucru atât de frumos, să dai cu sapa! Eşti atât de liber când sapi! Şi apoi, cine o să-mi mai tundă mie copacii?” Lăsa în urma lui un pământ înţelenit. Lăsa în urmă o planetă înţelenită. Era legat printr-un sentiment de iubire de toate pământurile şi de toţi copacii de pe pământ. El era cel mărinimos, cel risipitor, marele senior! El era, precum Guillaumet, omul curajos, atunci când lupta în numele Creaţiei sale, împotriva morţii.

III

AVIONUL

Ce contează, Guillaumet, dacă zilele şi nopţile tale de muncă se scurg controlând manometre, echilibrându-te pe giroscoape, urmărind suflul motoarelor, sprijinindu-te de cincisprezece tone de metal: problemele care se ridică în faţa ta sunt, la urma urmei, probleme bărbăteşti, iar tu regăseşti dintr-odată, foarte uşor, nobleţea omului de la munte. Aidoma unui poet, ştii să savurezi vestirea zorilor. Din străfundul abisului nopţilor grele, ai dorit atât de des ivirea acelui pal buchet, a acelei lumini care izvorăşte, la răsărit, din pământurile întunecate. Fântâna aceea miraculoasă s-a dezgheţat, uneori, în faţa ta, cu încetineală şi te-a tămăduit atunci când credeai că ai să mori.

Folosirea unui instrument savant n-a făcut din tine un tehnician sec. Mi se pare că aceia care se sperie prea tare de progresele noastre tehnice confundă scopul cu mijloacele. Cel care luptă doar cu speranţa lucrurilor materiale într-adevăr nu culege nimic pentru care să merite să trăieşti. Dar maşina nu e un scop în sine. Avionul nu e un scop în sine: e o unealtă. O unealtă la fel ca plugul.

Dacă noi credem că maşina îl strică pe om înseamnă, poate, că ne lipseşte perspectiva pentru a putea judeca efectele unor transformări atât de rapide ca acelea pe care le-am suferit. Ce sunt cei o sută de ani de istorie ai maşinii faţă de cei două sute de mii de ani ai istoriei omului? Abia de ne instalăm în acest peisaj de mine şi centrale electrice. Abia de începem să locuim în casa asta nouă, pe care nici măcar n-am isprăvit s-o construim. Totul s-a schimbat atât de repede în jurul nostru: raporturi umane, condiţii de muncă, obiceiuri. Psihologia noastră însăşi a fost tulburată în fundamentele ei cele mai intime. Noţiunile de despărţire, de absenţă, de distanţă, de întoarcere nu mai conţin aceleaşi realităţi, chiar dacă termenii au rămas aceiaşi. Pentru a înţelege lumea de astăzi, noi ne folosim de un limbaj care a

fost stabilit pentru lumea de ieri. Iar viaţa trecutului ni se pare că răspunde mai bine naturii noastre pentru singurul motiv că ea răspunde mai bine limbajului nostru.

Fiecare progres ne-a alungat un pic mai departe în afara deprinderilor pe care abia le dobândiserăm, şi suntem cu adevărat nişte emigranţi care încă nu şi-au întemeiat patria.

Suntem cu toţii nişte tineri barbari pe care jucăriile cele noi încă îi minunează. Cursele noastre cu avionul nu au alt înţeles. Avionul urcă mai sus, goneşte mai iute. Uităm de ce îl facem să gonească, de fapt. Cursa, deocamdată, e mai importantă decât obiectul ei. Şi aşa stau mereu lucrurile. Pentru colonistul care întemeiază un imperiu, sensul vieţii este acela de a cuceri. Soldatul îl dispreţuieşte pe colonist. Dar scopul acestei cuceriri nu era oare tocmai stabilirea acestui colonist? Astfel, cuprinşi de înflăcărarea progreselor noastre, i-am pus pe oameni să slujească instalării drumurilor de fier, înălţării de uzine, forării puţurilor de petrol. Am cam uitat că ridicam aceste construcţii pentru a-i sluji pe oameni. Morala noastră a fost, pe durata cuceririi, o morală de soldaţi. Dar acum trebuie să colonizăm. Trebuie să facem să fie vie casa asta nouă care încă nu are chip. Adevărul a însemnat, pentru unul, a construi, pentru celălalt, a locui.

Casa noastră va deveni cu siguranţă, puţin câte puţin, mai umană. Maşina însăşi, cu cât se perfecţionează mai mult, cu atât mai mult se şterge îndărătul rolului ei. Pare că tot efortul industrial al omului, toate calculele lui, toate nopţile lui de veghe petrecute aplecat peste planuri de proiectare au ca rezultat, în materie de semne vizibile, doar simplitatea, ca şi cum era nevoie de experienţa mai multor generaţii pentru a fi treptat degajată curba unei coloane, a unei carene sau a unui fuzelaj de avion, până ce ea va căpăta puritatea elementară a rotunjimii unui sân sau a unui umăr. Pare că munca inginerilor, a desenatorilor, a celor care fac calcule în birourile de studiu nu constă, în aparenţă, decât în acţiunea

de a corecta şi a şterge, a reduce un racord, a echilibra o aripă, până ce nu va mai fi remarcată, până ce nu va mai fi o aripă agăţată de un fuzelaj, ci o formă perfect dezvoltată, în fine degajată din materia din care a fost creată, un fel de ansamblu spontan, misterios legat, şi de aceeaşi calitate cu aceea a unui poem. Se pare că perfecţiunea este atinsă nu când nu mai e nimic de adăugat, ci atunci când nu mai e nimic de suprimat. La capătul evoluţiei ei, maşinăria se ascunde.

Perfecţiunea invenţiei se învecinează astfel cu absenţa invenţiei. Şi, după cum, în cazul unui instrument, orice mecanică aparentă s-a şters treptat, iar nouă ne este livrat un obiect la fel de firesc precum o piatră şlefuită de mare, e la fel de admirabil că, în chiar folosirea ei, maşinăria se face încetul cu încetul uitată.

Ne găseam odinioară în contact cu o uzină complicată. Dar astăzi uităm că un motor se învârteşte. El răspunde astfel funcţiei sale, care este aceea de a se învârti, aşa cum o inimă bate, iar noi nici inimii noastre nu-i dăm atenţie. Atenţia asta nu mai este absorbită de unealtă. Dincolo de unealtă, şi prin intermediul ei, regăsim vechea natură, aceea a grădinarului, a navigatorului, sau a poetului.

Pilotul care decolează intră în contact cu apa, cu aerul. Când motoarele sunt pornite, când aparatul deja scobeşte faţa mării, coca sună precum un gong la un clipocit puternic, iar omul poate urmări activitatea asta după zdruncinătura pe care o simte în şale. Simte cum hidroavionul, secundă după secundă, pe măsură ce ia viteză, se încarcă de putere. Simte pregătindu-se, în cele cincisprezece tone de materie, maturitatea care permite zborul. Pilotul strânge comenzile în mâini şi, treptat, primeşte în podul palmelor puterea aceea ca pe un dar. Organele din metal ale comenzilor, pe măsură ce acest dar îi este acordat, devin mesagerii puterii lui. Când ea este pregătită, printr-o mişcare mai suplă decât aceea a unui culegător, pilotul desparte avionul de ape şi-l aşază în văzduh.

IV

AVIONUL ŞI PLANETA

1

Avionul e, desigur, o maşină, dar şi ce instrument de analiză! Acest instrument ne-a făcut să descoperim adevăratul chip al pământului. Drumurile, într-adevăr, dăinuind vreme de veacuri, ne-au înşelat. Eram aidoma acelei suverane care a dorit să-şi viziteze supuşii şi să afle dacă se bucurau de domnia ei. Curtenii, vrând s-o înşele, au înălţat de-a lungul drumului ei câteva decoruri frumoase şi au plătit nişte figuranţi ca să dănţuiască. În afara îngustului traseu, ea n-a întrezărit nimic din împărăţia ei şi n-a aflat nicidecum că, pe întinsul câmpiilor, cei care mureau de foame o blestemau.

Tot astfel înaintam şi noi de-a lungul drumurilor sinuoase. Ele ocolesc pământurile sterpe, stâncile, nisipurile; ele răspund nevoilor omului şi merg de la o fântână la alta. Ele îi duc pe ţărani de la şuri la ogoarele cu grâu, ele întâmpină în pragul staulelor vitele încă adormite şi le trimit în zori spre câmpurile cu lucernă. Ele leagă satul ăsta de satul celălalt, căci de la unul la celălalt se ţine o nuntă. Şi, chiar dacă vreunul dintre ele se aventurează să străbată deşertul, iată-l cum face douăzeci de ocoluri spre a se bucura de oaze.

Astfel, înşelaţi de curbele lor ca de tot atâtea indulgente minciuni, după ce am mers, în cursul călătoriilor noastre, de-a lungul atâtor pământuri bine udate, atâtor livezi, atâtor pajişti, am înfrumuseţat multă vreme înfăţişarea temniţei noastre. Planeta asta noi am crezut-o umedă şi iubitoare.

Dar văzul ni s-a ascuţit şi am făcut un progres crud. Cu ajutorul avionului am învăţat linia dreaptă. Nici n-am decolat bine şi iată că părăsim drumurile care cotesc spre adăpători şi staule sau care şerpuiesc de la un oraş la altul. De acum scăpaţi din mult iubitele servituţi, eliberaţi de nevoia de fântâni, ţinem direcţia spre ţintele noastre îndepărtate. Abia atunci, de la înălţimea traiectoriilor noastre rectilinii,

descoperim fundamentul esenţial, temelia de stânci, de nisip şi de sare, unde viaţa, uneori, precum muşchiul în cavitatea unor ruine, se încumetă ici-colo să înflorească.

Iată-ne aşadar preschimbaţi în fizicieni, în biologi, cercetând civilizaţiile care împodobesc fundul văilor, iar uneori, ca prin minune, se dezvoltă ca nişte parcuri, acolo unde clima le favorizează. Iată-ne aşadar judecând omul la scară cosmică, observându-l prin hublourile noastre, ca prin nişte instrumente de studiu. Iată-ne recitindu-ne istoria.

2

Pilotul care se îndreaptă spre strâmtoarea Magellan survolează, ceva mai la sud de Rio Gallegos, o veche scurgere de lavă. Rămăşiţele astea apasă asupra câmpiei cu stratul lor de douăzeci de metri grosime. Apoi, el dă de o a doua scurgere de lavă, de o a treia, iar de acum înainte orice ridicătură a solului, orice movilă de două sute de metri înălţime îşi are pe coastă craterul. Nu e vorba de niciun trufaş Vezuviu: aşezate chiar pe câmpie, sunt ca nişte adevărate guri de obuziere.

Dar astăzi s-a restabilit calmul. Îl constatăm cu surprindere în acest peisaj parcă dezafectat, în care mii de vulcani îşi răspundeau unul altuia, din marile lor orgi subterane, atunci când scuipau foc. Astfel că survolăm un pământ de acum mut, împodobit cu gheţari negri.

Mai departe însă, nişte vulcani mai vechi sunt deja înveşmântaţi într-un gazon auriu. Câte un arbore mai creşte uneori în scobitura lor ca o floare într-un străvechi ghiveci. Sub o lumină de culoarea amurgului, câmpia apare bogată precum un parc, civilizată de iarba scurtă, şi abia de se mai bombează în jurul acelor gâtlejuri uriaşe. Un iepure o ia la goană, o pasăre îşi ia zborul, viaţa a luat în stăpânire o planetă nouă, unde aluatul fertil al pământului s-a aşezat în sfârşit pe astru.

În fine, cu puţin înainte de Punta Arenas, ultimele cratere se astupă. O pajişte netedă ia pe alocuri forma rotunjimilor vulcanilor: nu mai sunt de aici încolo decât forme line. Orice fisură e reparată de pânza asta ca de in moale. Pământul e neted, pantele sunt uşoare, astfel că uităm de originea lor. Pajiştea asta şterge de pe coasta colinelor semnul întunecat.

Şi iată şi oraşul cel mai sudic din lume, îngăduit de hazard să se ivească pe un pic de tină, între lava începuturilor şi gheţurile australe. Atât de aproape de erupţiile negre, ce bine simţim miracolul omului! Stranie întâlnire! Nu ştim cum, nu ştim de ce acest pasager vizitează grădinile astea pregătite, locuibile pentru un timp atât de scurt, o epocă geologică, o zi binecuvântată printre celelalte zile.

Am aterizat la ceasul plăcut al serii. Punta Arenas! Mă rezem cu spatele de o fântână şi mă uit la fete. La doi paşi de graţia lor, simt şi mai bine încă misterul uman. Într-o lume în care viaţa se întâlneşte atât de bine cu viaţa, în care florile se amestecă în însăşi matca vântului cu florile, în care lebăda cunoaşte toate lebedele, doar oamenii îşi clădesc singurătatea.

Ce spaţiu creează între ei partea lor spirituală! Visul unei fete o îndepărtează de mine, cum aş putea s-o întâlnesc? Ce poţi cunoaşte dintr-o fată care se întoarce acasă cu paşi domoli, cu ochii plecaţi, zâmbindu-şi sieşi, cu capul deja plin de născociri şi de fermecătoare minciuni? Ea şi-a putut alcătui o împărăţie din gândurile, glasul şi tăcerile unui iubit, iar de acum încolo pentru ea nu mai există, în afara lui, decât barbari. Mai mult decât dacă s-ar afla pe o altă planetă, o simt ferecată în taina ei, în deprinderile ei, în ecourile cântate ale memoriei ei. Născută ieri din vulcani, pajişti sau sarea mării, iat-o deja pe jumătate divină.

Punta Arenas! Mă rezem cu spatele de o fântână. Nişte bătrâne vin să ia apă; nu voi cunoaşte din ceea ce constituie drama lor decât mişcarea asta de slujnice. Un copil, sprijinit cu ceafa de zid, plânge pe tăcute; nu va mai rămâne din el,

în amintirea mea, decât un copil frumos pe veci neconsolat. Sunt un străin. Nu ştiu nimic. Nu pot pătrunde în împărăţiile lor.

În ce decor inconsistent se desfăşoară acest amplu joc al vrajbelor, al prieteniilor, al bucuriilor omeneşti! De unde oare îşi extrag oamenii gustul ăsta pentru veşnicie, întâmplători cum sunt pe o lavă caldă încă, şi deja ameninţaţi de nisipurile viitoare, ameninţaţi de zăpezi? Civilizaţiile lor nu sunt decât fragile străluciri; un vulcan le şterge, sau o mare nou ivită, un vânt iscat din nisip.

Oraşul ăsta pare să se sprijine pe un sol adevărat, pe care-l putem crede bogat în adâncime precum un ogor de la noi din regiunea Beauce. Uităm că viaţa, aici ca şi altundeva, este un lux, şi că nu există nicăieri un pământ foarte adânc sub pasul oamenilor. Dar eu cunosc, la zece kilometri depărtare de Punta Arenas, un iaz care ne demonstrează tocmai acest lucru. Înconjurat de copaci piperniciţi şi de case scunde, umil precum o baltă din curtea unei ferme, el se supune în mod inexplicabil fenomenului mareelor. Continuându-şi zi şi noapte lenta respiraţie printre atâtea realităţi paşnice, printre trestii, copii care se joacă, el ascultă de alte legi. Sub suprafaţa netedă, sub gheaţa nemişcată, dedesubtul unicei bărci şubrezite, energia lunii acţionează. Vâltori marine agită, în adâncimile lui, masa aceea neagră. Ciudate digestii continuă, acolo, de jur-împrejur, şi până la strâmtoarea Magellan, sub stratul subţire de iarbă şi de flori. Balta asta de o sută de metri lăţime, în pragul unui oraş unde te poţi crede acasă, bine stabilit pe pământul oamenilor, are bătaia de puls a mării.

3

Locuim pe o planetă rătăcitoare. Din când în când,

datorită avionului, ea ne arată originea ei: o baltă aflată în legătură cu luna dezvăluie înrudiri ascunse – dar eu am cunoscut şi alte semne.

Survolăm din loc în loc, pe coasta Saharei între Cap Juby şi Cisneros, platouri în formă de trunchi de con a căror lărgime variază de la câţiva centimetri la aproximativ treizeci de kilometri. Altitudinea lor, remarcabil de uniformă, este de trei sute de metri. Dar, în afară de această egalitate de nivel, ele înfăţişează aceleaşi culori, aceeaşi structură a solului, acelaşi relief al falezei. Aşa cum coloanele unui templu, care ies singure din nisip, arată încă vestigiile masei care s-a năruit, tot aşa stâlpii aceştia solitari atestă existenţa unui vast platou care îi unea odinioară.

În cursul primilor ani de existenţă a liniei Casablanca-Dakar, în perioada în care materialul era fragil, rămânerile în pană, căutările şi acţiunile de salvare ne-au constrâns să aterizăm frecvent în pofida consemnului. Or, nisipul este înşelător: îl crezi ferm şi te împotmoleşti. Cât despre vechile saline care par să aibă rigiditatea asfaltului şi sună dur sub tălpi, ele cedează uneori sub greutatea roţilor. Crusta albă de sare crapă atunci peste duhoarea unei mlaştini negre. De aceea alegeam, când ne-o permiteau împrejurările, suprafeţele netede ale acelor platouri: ele nu ascundeau niciodată capcane.

Garanţia asta se datora prezenţei unui nisip rezistent, cu boabe grele, morman enorm de scoici minuscule. Intacte încă la suprafaţa platoului, le descopeream cum se fărâmiţează şi se aglomerează, pe măsură ce coboram de-a lungul unei muchii. În sedimentul cel mai vechi, la baza masivului, ele erau deja calcar curat.

Or, la vremea prizonieratului lui Reine şi al lui Serre, camarazii pe care îi capturaseră insurgenţii, s-a întâmplat că, aterizând pe unul din aceste refugii spre a lăsa acolo un mesager maur, am cercetat împreună cu el, înainte de a-l părăsi, să vedem dacă nu cumva exista vreun drum pe unde ar fi putut coborî. Însă terasa noastră dădea, în toate direcţiile, spre o faleză care se prăvălea, pe verticală, în hău,

făcând cute ca o draperie. Orice evadare era cu neputinţă.

Şi totuşi, înainte de a decola pentru a căuta în altă parte un alt teren, am zăbovit aici. Simţeam o bucurie aproape puerilă să marchez cu paşii mei un teritoriu pe care nimeni, niciodată, animal sau om, nu-l pângărise până atunci. Niciun maur nu s-ar fi putut încumeta vreodată să ia cu asalt o asemenea fortăreaţă. Niciun european nu mai explorase vreodată acel teritoriu. Măsuram cu piciorul un nisip cu totul virgin. Eram primul care prefira dintr-o mână într-alta, ca pe un aur de preţ, praful acela de scoici. Primul care tulbura tăcerea. Pe solul acela ca o banchiză polară, care, de când e lumea lume, nu făcuse să crească nici măcar un singur fir de iarbă, eu eram, aidoma unei seminţe duse de vânt, cea dintâi dovadă de viaţă.

O stea strălucea deja şi am contemplat-o. M-am gândit că suprafaţa aceea albă rămăsese oferită doar aştrilor vreme de sute de mii de ani. Pânză imaculată întinsă sub cerul pur. Şi am simţit o împunsătură în inimă, ca atunci când te afli în pragul unei mari descoperiri, când am dat pe întinderea aceea, la cincisprezece – douăzeci de metri de mine, peste o pietricică neagră.

Mă aflam pe un strat de scoici de trei sute de metri grosime. Fundamentul enorm se opunea, cu totul, ca o dovadă peremptorie, prezenţei oricărei pietre. Silexuri dormeau poate în adâncurile subterane, ivite din lentele digestii ale globului, dar ce miracol ar fi putut face ca unul dintre ele să urce până la suprafaţa asta prea nouă? Cu inima bătându-mi tare, mi-am ridicat de jos descoperirea: o piatră dură, neagră, de mărimea pumnului, grea de parcă ar fi fost metal şi având formă de lacrimă.

Pe o pânză întinsă sub un măr nu pot cădea decât mere, pe o pânză întinsă sub stele nu pot cădea decât rămăşiţe de aştri; niciodată vreun aerolit nu-şi arătase mai evident obârşia.

Şi, în chip foarte firesc, înălţând capul, m-am gândit că din înaltul acelui măr ceresc trebuia să mai fi căzut şi alte fructe. Le voi găsi poate chiar la locul căderii lor, deoarece,

de sute de mii de ani, nimic nu putuse să le deranjeze. Deoarece nu se confundau nicidecum cu alte materiale. Şi, de îndată, am pornit în explorare ca să-mi verific ipoteza.

Ea s-a verificat. Mi-am colecţionat descoperirile cam în ritmul de o piatră pe hectar. Mereu acel aspect de lavă fasonată. Mereu o duritate de diamant negru. Şi iată că am asistat astfel, într-un racursiu uimitor, din înaltul pluviometrului meu de stele, la acea lentă aversă de foc.

4

Dar, lucrul cel mai minunat era că se afla acolo, în picioare pe spatele rotund al planetei, între acea pânză magnetizată şi stele, o conştiinţă omenească în care ploaia aceea se putea reflecta ca într-o oglindă. Pe un fundament de minerale, un vis este un miracol. Iar eu îmi amintesc un vis…

Eşuat astfel într-o altă împrejurare, într-o regiune cu nisip gros, aşteptam zorii. Colinele aurii ofereau lunii panta lor luminoasă şi povârnişuri de umbră urcau până la cumpăna luminii. Peste şantierul ăsta pustiu de umbră şi de lună domnea o tihnă ca aceea a unei munci suspendate şi, de asemenea, o linişte de capcană, în inima căreia am adormit.

Când m-am trezit, n-am văzut decât bazinul cerului nocturn, căci eram lungit pe o creastă, cu braţele în cruce şi cu faţa spre acel heleşteu de stele. Pentru că încă nu pricepusem care erau acele adâncuri, am fost cuprins de ameţeală în lipsa unei rădăcini de care să mă ţin, în lipsa unui acoperiş, a unei ramuri de copac între adâncuri şi mine, deja desprins, lăsat în voia căderii precum un scufundător.

Dar n-am căzut. De la ceafă până la călcâie, mă descopeream legat de pământ. Mă simţeam într-un fel împăcat, abandonându-i greutatea mea. Gravitatea îmi

apărea suverană precum dragostea.

Simţeam cum pământul îmi sprijină şalele, mă susţine, mă ridică, mă transportă în spaţiul nocturn. Mă descopeream pe mine însumi lipit de astru, printr-o apăsare asemănătoare apăsării pe care o simţi la virajele care te lipesc de car, gustam susţinerea aceea minunată, soliditatea, securitatea, şi ghiceam, sub trupul meu, puntea curbă a navei mele.

Aveam atât de intens conştiinţa că sunt luat pe sus, încât aş fi putut auzi fără urmă de surpriză cum urcă, din străfundul pământurilor, vaietul materiilor care se reaşază din greu, geamătul vechilor veliere care-şi caută adăpostul, lungul strigăt ascuţit pe care-l scot şlepurile contrariate. Însă liniştea dăinuia în adâncul pământurilor. Iar apăsarea se vădea, în umerii mei, armonioasă, susţinută, pe veci egală. Sălăşluiam cu adevărat în acea patrie, aşa cum trupurile ocnaşilor morţi sălăşluiesc pe fundul mărilor, îngreunate de plumb.

Şi am cugetat la condiţia mea, pierdut în deşert şi ameninţat, gol între nisip şi stele, îndepărtat de polii vieţii mele de prea multă linişte. Căci ştiam că, pentru a-i regăsi, aş rezista zile, săptămâni, luni, dacă niciun avion n-ar da de mine, dacă maurii, mâine, nu m-ar măcelări. Nu mai posedam aici absolut nimic pe lume. Nu eram nimic altceva decât un muritor rătăcit între nisip şi stele, conştient doar de bucuria de a respira.

Şi totuşi mă descopeream pe mine însumi plin de vise. M-au năpădit fără zgomot, ca apele unui izvor, iar eu n-am înţeles, la început, plăcerea care punea stăpânire pe mine. N-au fost nici voci, nici imagini, ci doar sentimentul unei prezenţe, al unei prietenii foarte apropiate şi deja pe jumătate ghicite. Apoi, am priceput şi, cu ochii închişi, m-am lăsat în voia încântării pe care mi-o producea memoria.

Exista undeva un parc plin de brazi negri şi de tei, precum şi o casă veche la care ţineam. Nu conta faptul că era departe sau aproape, că nu putea nici să-mi încălzească trupul, nici să-mi ofere adăpost, redusă aici la rolul de vis: era de ajuns ca ea să existe pentru a-mi umple noaptea de

prezenţă. Nu mai eram trupul acela eşuat pe un prundiş, mă orientam, eram copilul acelei case, plin de amintirea miresmelor ei, plin de răcoarea coridoarelor ei, plin de vocile care o însufleţiseră. Şi ajungea la mine până şi orăcăitul broaştelor în iazuri. Aveam nevoie de aceste mii de repere pentru a mă recunoaşte pe mine însumi, pentru a descoperi din ce fel de absenţe era făcut gustul acelui deşert, pentru a afla un sens acelei tăceri alcătuite din mii de tăceri, în care până şi broaştele tăceau.

Nu, nu mă mai găseam între nisip şi stele. Nu mai primeam de la decor decât un mesaj rece, iar acelui gust pentru veşnicie, pe care crezusem că-l căpătasem de la el, îi descopeream acum obârşia. Revedeam în minte dulapurile mari şi solemne ale casei. Se întredeschideau peste teancuri de cearşafuri albe ca zăpada. Se întredeschideau peste provizii îngheţate de zăpadă. Bătrâna menajeră mergea cu paşi mărunţi de guzgan de la unul la altul, tot timpul verificând, despăturind, împăturind la loc, numărând iarăşi şi iarăşi rufăria albă, exclamând: „Ah, Doamne, ce nenorocire!” la fiecare semn de uzură care ameninţa veşnicia casei, dând fuga de îndată grăbită să-şi strice ochii sub lumina vreunei lămpi ca să repare urzeala acelor învelitori de altar, să cârpească acele vele pentru corăbii cu trei catarge, să slujească nu ştiu cui, mai însemnat decât ea, lui Dumnezeu sau unei corăbii.

Ah! Îţi datorez într-adevăr o pagină. Când mă întorceam acasă din primele mele călătorii, domnişoară, te regăseam cu acul în mână, înecată până la genunchi în stiharul tău alb şi, cu fiecare an, ceva mai zbârcită, cu părul încă şi mai alb, pregătind mereu cu mâinile tale aşternuturile acelea fără cută pentru somnul nostru, feţele acelea de masă fără cusătură pentru dineurile noastre, sărbători de cristale şi de lumină. Îţi făceam o vizită în încăperea unde te ocupai de rufărie, mă aşezam în faţa ta, îţi povesteam primejdiile de moarte prin care trecusem, doar pentru a te emoţiona, pentru a-ţi deschide ochii asupra lumii, pentru a te tulbura. Nu prea mă schimbasem, ziceai tu. Copil fiind, veneam deja

cu cămăşile pline de găuri – „Ah! Ce nenorocire!” – şi cu genunchii juliţi; apoi mă întorceam acasă ca să fiu pansat, ca în seara aceea. Nu, nu, domnişoară! Nu din fundul parcului mă întorceam acum, ci de la capătul lumii, şi aduceam cu mine mirosul înţepător al singurătăţilor, vârtejul furtunilor de nisip, luna strălucitoare de la tropice! Desigur, îmi spuneai tu, băieţii sunt mereu pe drumuri, îşi frâng oasele, dar se cred foarte puternici. Nu, nu, domnişoară, am văzut ceva mai mult decât parcul ăsta! Dacă ai şti ce puţin lucru înseamnă umbrarele astea! Cât de pierdute par printre nisipuri, granituri, păduri virgine, mlaştinile pământului. Ştii tu că există teritorii unde oamenii, dacă te întâlnesc, îşi proptesc pe dată carabina pe umăr? Ştii tu că există deşerturi unde dormi, în noaptea îngheţată, fără acoperiş deasupra capului, domnişoară, fără pat, fără aşternuturi…

„Ah, barbarule!” ziceai tu.

Nu-i clinteam credinţa, aşa cum n-aş fi putut clinti credinţa unei slujitoare a bisericii. Şi deplângeam umila ei soartă care o făcea să fie oarbă şi surdă…

Dar, în noaptea aceea din Sahara, gol între nisip şi stele, i-am recunoscut meritul.

Nu ştiu ce se petrece în mine. Apăsarea asta mă leagă de sol când atâtea stele atrag ca un magnet. O altă apăsare mă readuce către mine însumi. Îmi simt greutatea care mă trage spre atâtea lucruri! Visele mele sunt mai reale decât aceste dune, decât luna, decât toate aceste prezenţe. Ah! Lucrul minunat pe care-l întruchipează o casă nu e faptul că te adăposteşte sau că te încălzeşte, şi nici că eşti stăpân peste zidurile ei. Ci faptul că ea şi-a aşezat încet în noi proviziile ei de lucruri plăcute. Faptul că alcătuieşte în fundul inimii porţiunea aceea obscură din care se nasc, precum apele unui izvor, visele…

Sahară a mea, Sahară a mea, iată-te vrăjită de o torcătoare de lână!

V

OAZA

V-am vorbit atât de mult despre deşert încât, înainte de a continua, mi-ar plăcea să descriu o oază. Aceea a cărei imagine îmi vine în minte nu e pierdută în fundul Saharei. Însă un alt miracol al avionului este că te cufundă direct în miezul misterului. Erai biologul care studia dindărătul hubloului furnicarul uman, care privea cu inimă de piatră oraşele aşezate pe câmpii, în centrul drumurilor care se deschid ca o stea şi care le hrănesc, precum nişte artere, cu seva ogoarelor. Însă un ac s-a mişcat pe un manometru, iar smocul acela verde de jos a devenit un univers. Eşti captivul unei pajişti dintr-un parc adormit.

Nu distanţa e cea care măsoară depărtarea. Zidul unei grădini de acasă poate închide în el mai multe taine decât zidul chinezesc, iar tăcerea ocroteşte mai bine sufletul unei fetiţe decât ocroteşte profunzimea nisipurilor oazele sahariene.

Am să povestesc o scurtă escală făcută undeva în lume. Era pe lângă Concordia, în Argentina, dar ar fi putut fi pretutindeni altundeva: misterul este astfel răspândit.

Aterizasem pe un câmp şi nu ştiam că aveam să trăiesc un basm. Bătrânul Ford în care rulam nu oferea nimic deosebit, şi nici paşnica familie care mă primise.

— O să vă găzduim la noapte…

Dar, la o cotitură a drumului, s-a ivit în lumina lunii un pâlc de copaci, iar îndărătul copacilor, o casă. Ce casă ciudată! Îndesată, masivă, aproape o fortăreaţă. Castel de legendă care oferea, odată ce ai trecut de poarta lui, un adăpost la fel de tihnit, la fel de sigur, la fel de ocrotit precum o mănăstire.

Îşi făcură atunci apariţia două fete. M-au măsurat din priviri cu gravitate, ca doi judecători postaţi în pragul unei împărăţii interzise: cea mai tânără se strâmbă şi lovi uşor pământul cu un beţigaş din lemn verde, apoi, odată prezentările făcute, îmi întinseră mâna fără a scoate o vorbă, cu un aer de curioasă provocare, şi se făcură nevăzute.

Eram amuzat şi de asemenea fermecat. Totul era simplu,

liniştit şi ascuns precum primul cuvânt dintr-un secret.

— Ei! Ei! Sunt cam sălbatice, spuse cu simplitate tatăl.

Şi intrarăm.

Îmi plăcea, în Paraguay, iarba aceea obraznică, iarbă care-şi scoate nasul printre lespezile din pavajul capitalei, care vine din partea pădurii virgine, nevăzute, ca să vadă dacă oamenii continuă să deţină oraşul, dacă n-a sosit ceasul să dea un pic la o parte toate acele pietre. Îmi plăcea forma aceea de năruire, care nu exprimă altceva decât o prea mare bogăţie. Aici însă am fost vrăjit.

Căci totul era aici în ruină, într-un mod fermecător, aidoma unui copac bătrân năpădit de muşchi, pe care vârsta l-a lăsat cu coaja crăpată, aidoma unei bănci de lemn pe care vin să se aşeze, de vreo zece generaţii, îndrăgostiţii. Lemnăria era mâncată, canaturile uşilor roase, scaunele şchioape. Dar, dacă nu se repara nimic, în schimb se curăţa, şi cu mare zel. Totul era curat, dat cu ceară, strălucitor.

Salonul căpăta astfel o înfăţişare de o intensitate extraordinară, precum chipul unei femei bătrâne plin de zbârcituri. Fisuri ale pereţilor, crăpături ale tavanului, admiram totul şi, mai presus de orice, parchetul, ici crăpat, colo nesigur, ca o pasarelă, dar peste tot frecat, lăcuit, lustruit. Ciudată casă, nu evoca nici neglijenţă, nici delăsare, ci un extraordinar respect. Fiecare an, neîndoielnic, mai adăuga ceva farmecului ei, complexităţii înfăţişării ei, râvnei întreţinute de atmosfera prietenoasă, ca de altfel şi pericolelor călătoriei pe care trebuia s-o întreprinzi spre a trece din salon în sufragerie.

— Atenţie!

Era o gaură. Mi s-a atras atenţia că într-o asemenea gaură mi-aş fi rupt cu uşurinţă picioarele. De gaura aceea nu era nimeni răspunzător: era opera timpului. Era o atitudine de foarte mare senior, acel suveran dispreţ afişat drept scuză pentru orice. Nu mi se spunea: „Am putea astupa toate aceste găuri, suntem bogaţi, dar…” Nu mi se spunea nici – lucru adevărat, de altfel – „Închiriem casa asta oraşului pe o durată de treizeci de ani. N-are decât s-o repare el. Dar

fiecare se încăpăţânează…” Explicaţiile erau dispreţuite, iar atâta dezinvoltură pe mine unul mă încânta. Cel mult mi s-a atras atenţia:

— Ei! Ei! e cam dărăpănat aici…

Dar spus pe un ton atât de lejer, că-i bănuiam pe prietenii mei că nu puneau prea tare la inimă lucrul ăsta. Vedeţi cumva o echipă de zidari, dulgheri, ebenişti, tencuitori etalându-şi într-un asemenea trecut uneltele lor profanatoare şi refăcând în doar opt zile o casă pe care nu o veţi fi cunoscut-o niciodată, în care vă veţi crede venit în vizită? O casă fără taine, fără unghere, fără trape sub picioare, fără ascunzători – un soi de salon de oraş?

Fetele dispăruseră într-un mod cât se poate de firesc în casa aceea plină de ascunzişuri. Ce trebuie să fi fost podul, dacă salonul conţinea deja bogăţiile pe care le afli de obicei într-un pod! Când puteai deja ghici că din cel mai neînsemnat dulap întredeschis s-ar fi putut prăvăli teancuri de scrisori îngălbenite, chitanţe de pe vremea străbunicului, mai multe chei decât broaşte existente în casă şi, evident, niciuna potrivindu-se la vreuna dintre broaşte. Chei minunat de inutile, care tulbură raţiunea şi care te fac să visezi la subterane, la sipete îngropate, la ludovici de aur.

— Să trecem la masă, de acord?

Treceam la masă. Respiram de la o încăpere la alta, răspândit precum o tămâie, mirosul acela de bibliotecă veche, miros care face cât toate parfumurile lumii. Dar mai cu seamă îmi plăcea aducerea lămpilor. Adevărate lămpi grele, cărate dintr-o încăpere în alta, la fel ca pe vremea cea mai îndepărtată a copilăriei mele, şi care făceau să se mişte pe pereţi umbre fermecate. Se ridicau din ele buchete de lumină şi ramuri de palmier întunecate. Apoi, odată lămpile aşezate la locul lor, rămâneau nemişcate spaţiile de lumină, precum şi sedimentele ample de beznă de jur-împrejur, unde trosnea lemnăria.

Cele două fete îşi făcură din nou apariţia într-un chip la fel de misterios, la fel de tăcut ca atunci când se făcuseră nevăzute. Se aşezară la masă cu gravitate. Îşi hrăniseră de

bună seamă câinii, păsările, îşi deschiseseră ferestrele în noaptea luminoasă şi savuraseră mireasma plantelor în vântul serii. Acum, despăturindu-şi şervetul de masă, trăgeau cu coada ochiului la mine, prudente, întrebându-se desigur dacă aveau sau nu să mă aşeze printre animalele lor preferate. Căci mai aveau şi o iguană, o mangustă, o vulpe, o maimuţă şi nişte albine. Toate trăiau de-a valma, înţelegându-se de minune, alcătuind un nou paradis terestru. Ele domneau peste toate animalele creaţiei, vrăjindu-le cu minutele lor, hrănindu-le, adăpându-le şi istorisindu-le poveşti pe care, de la mangustă până la albine, toate le ascultau.

Iar eu aşteptam să văd cum îşi exercită două fete atât de vioaie întreg spiritul critic, întreaga fineţe proiectând asupra comeseanului din faţa lor o judecată rapidă, secretă şi definitivă. În copilăria mea, surorile mele dădeau astfel note musafirilor care ne onorau pentru prima oară masa. Iar când conversaţia lâncezea, se auzea dintr-odată răsunând în tăcerea aceea un: „Unsprezece!”, al cărui farmec nimeni nu-l gusta în afară de surorile mele şi de mine.

Experienţa mea cu acest joc mă tulbura un pic. Şi eram cu atât mai stânjenit cu cât îmi simţeam judecătorii atât de experimentaţi. Judecători care ştiau să desluşească animalele care trişează de animalele naive, care ştiau să citească după pasul vulpii dacă aceasta era sau nu bine dispusă, care aveau o atât de profundă cunoaştere a mişcărilor lăuntrice.

Îmi plăceau ochişorii aceia atât de vioi şi sufleţelele acelea atât de sincere, dar tare aş fi vrut să-şi schimbe jocul. Cu josnică teamă şi cu frica în suflet de acel „unsprezece”, le întindeam sarea, le turnam vin în pahare, dar, când ridicam ochii, dădeam iarăşi de blânda gravitate a unor judecători care nu pot fi cumpăraţi.

Până şi linguşeala ar fi fost de prisos: ele nu ştiau ce e vanitatea. Vanitatea, dar nu şi frumosul orgoliu, astfel că aveau despre ele însele o părere mult mai bună decât aş fi îndrăznit eu să exprim. Nici măcar nu-mi trecea prin minte

să-mi sporesc prestigiul împăunându-mă cu meseria, căci e un lucru tare îndrăzneţ să te caţeri până la crengile cele mai de sus ale unui platan doar ca să verifici dacă puii de curând ieşiţi din ou au făcut deja pene sau ca să dai ziua bună prietenilor.

Astfel că cele două zâne tăcute continuau să-mi supravegheze atât de atent cina, iar eu le întâlneam atât de des privirea furişă, încât am încetat să mai vorbesc. S-a lăsat tăcerea, iar în timpul acestei tăceri ceva şuieră uşor pe parchet, foşni pe sub masă, apoi se făcu linişte. Am ridicat ochii, intrigat. Atunci, de bună seamă satisfăcută de examen, dar folosindu-se de ultima piatră de încercare şi muşcând din pâine cu dinţişorii ei sălbatici, cea mică îmi explică simplu, cu o candoare cu care spera desigur să-l lase cu gura căscată pe barbar, dacă mă considera totuşi aşa ceva:

— Astea-s viperele.

Şi tăcu, mulţumită, ca şi cum explicaţia ar fi trebuit să fie suficientă oricui nu era prea prostănac. Soră-sa strecură o privire rapidă ca să-mi vadă prima reacţie şi amândouă îşi aplecară peste farfurie mutrişoara cea mai dulce şi mai nevinovată din lume.

— Ah!… Astea-s viperele…

Fireşte, cuvintele îmi scăpară. Chestiile alea mi se strecuraseră printre picioare, îmi atinseseră pulpa piciorului şi erau doar nişte vipere…

Noroc de mine că am zâmbit. Şi fără să fiu silit: ar fi simţit, de altfel, imediat. Am zâmbit pentru că eram vesel, pentru că, fără doar şi poate, casa aceea îmi plăcea cu fiecare clipă tot mai mult; şi de asemenea pentru că doream să aflu mai multe despre vipere. Cea mare mi-a sărit în ajutor.

— Îşi au cuibul într-o gaură de sub masă.

— Se întorc la ele acasă cam pe la zece seara, adăugă soră-sa. Ziua vânează.

La rândul meu, m-am uitat pe furiş la cele două fete. La fineţea lor, la râsul lor tăcut dindărătul chipului liniştit. Şi admiram regalitatea pe care o exercitau…

Azi, visez. Toate astea au rămas undeva, departe. Ce s-o mai fi întâmplat cu cele două zâne? Cu siguranţă s-au măritat. Dar atunci înseamnă că s-au schimbat? E un lucru atât de grav trecerea de la starea de fată la starea de femeie. Oare ce fac ele într-o casă nouă? Cum s-au transformat relaţiile lor cu bălăriile şi cu şerpii? Erau amestecate în ceva universal. Dar vine o zi când în tânără se trezeşte femeia. Atunci visează să dea în sfârşit o notă de nouăsprezece. Un nouăsprezece atârnă greu în fundul inimii. Şi atunci se iveşte un dobitoc. Pentru întâia oară nişte ochi atât de ageri ajung să se înşele şi-l luminează în culori frumoase. Dobitocul, dacă mai spune şi versuri, e crezut poet. Iar ea crede că el pricepe ce e cu parchetele găurite, crede că îi plac mangustele. Crede că pe el îl măguleşte încrederea ei într-o viperă care se leagănă pe sub masă, printre picioarele lui. Îi dăruieşte inima ei, care e de fapt o grădină sălbatică, lui, căruia nu-i plac decât parcurile îngrijite. Iar dobitocul o ia pe prinţesă în sclavie.

VI

ÎN DEŞERT

1

Astfel de plăceri ne erau interzise când, vreme de săptămâni, luni, ani, eram, ca piloţi de linie în Sahara, prizonierii nisipurilor, navigând de la un mic fort la altul, fără să ne mai întoarcem. Deşertul acela nu oferea vreo oază asemănătoare: grădini şi fete, ce mai legende! Desigur, foarte departe, acolo unde, odată munca isprăvită, puteam din nou trăi, mii de fete ne aşteptau. Desigur, acolo, printre mangustele şi cărţile lor, ele îşi alcătuiau cu răbdare nişte suflete încântătoare. Desigur, se făceau frumoase…

Numai că eu ştiu ce e singurătatea. Trei ani de deşert m-au învăţat cu adevărat să-i simt gustul. Acolo nu te sperii de o tinereţe care se consumă într-un ţinut mineral, acolo ceea ce descoperi, departe de sine, este că lumea întreagă îmbătrâneşte. Copacii şi-au copt fructele, pământurile şi-au oferit grânele, femeile sunt deja frumoase. Dar timpul trece, ar trebui să te grăbeşti să te întorci acasă… Timpul trece, iar tu eşti reţinut departe… şi roadele pământului îţi alunecă printre degete aidoma nisipului fin al dunelor.

Scurgerea timpului nu e îndeobşte resimţită de oameni. Ei trăiesc într-o tihnă provizorie. Dar iată că noi o simţeam, odată ajunşi la escală, când asupra noastră îşi făceau simţită apăsarea vânturile alizee, mereu în mişcare. Eram precum călătorul care merge cu rapidul, năpădit de zgomotul osiilor păcănind în întuneric, şi care ghiceşte, după petele de lumină dindărătul geamurilor înghiţite de beznă, curgerea meleagurilor de la ţară, a satelor lor, a domeniilor lor fermecate, din care el nu poate păstra nimic fiindcă se află în călătorie. Tot astfel şi noi, uşor înfierbântaţi, cu urechile încă ţiuind de zgomotul zborului, ne simţeam tot pe drum în pofida liniştii escalei. Descopeream că şi noi eram conduşi spre un viitor incert, prin forţa vânturilor, prin bătăile inimilor noastre. Insurgenţa sporea şi ea efectul deşertului. Nopţile de la Cap Juby erau întrerupte din sfert în sfert de

ceas ca de gongul unui orologiu: santinelele se alertau una pe alta, din aproape în aproape, printr-un strigăt reglementar. Fortul spaniol de la Cap Juby, pierdut în insurgenţă, se păzea astfel împotriva ameninţărilor ce nu-şi arătau chipul. Iar noi, pasagerii acelei nave oarbe, ascultam cum creşte apelul din aproape în aproape, descriind pe deasupra noastră orbite ca acelea ale păsărilor de mare.

Şi, cu toate astea, noi am iubit deşertul.

Dacă el nu e la început decât vid şi linişte, e din pricină că nu se oferă amanţilor de o zi. Un simplu sat de pe la noi deja se eschivează cunoaşterii. Dacă nu renunţăm pentru el la restul lumii, dacă nu ne încadrăm tradiţiilor lui, datinilor lui, rivalităţilor lui, ignorăm aproape totul despre patria pe care el o alcătuieşte pentru câţiva. Mai mult încă, la doi paşi de noi, omul care s-a izolat în sihăstria lui, trăind după reguli necunoscute nouă, iese la iveală cu adevărat în solitudini tibetane, la o depărtare la care niciun avion nu ne va duce vreodată. De ce să-i vizităm chilia? E goală. Împărăţia oamenilor e lăuntrică. Astfel, deşertul nu e alcătuit din nisip, nici din tuaregi şi nici din mauri, fie ei şi înarmaţi cu puşti…

Dar iată că astăzi ni s-a făcut sete. Iar fântâna pe care o cunoşteam, abia azi descoperim că dă apă pentru toată întinderea. O femeie nevăzută poate vrăji astfel o întreagă casă. O fântână bate departe, precum iubirea.

Nisipurile sunt la început pustii, vine apoi ziua când, temându-ne de apropierea unei trupe de razie, citim în nisipuri cutele uriaşei mantale în care aceasta se înfăşoară. Şi trupa de razie transfigurează şi ea nisipurile.

Am acceptat regula jocului, jocul ne formează după chipul lui. Sahara se arată înăuntrul nostru. Abordarea ei nu înseamnă vizitarea oazei, ci înseamnă să ne facem religie dintr-o fântână.

2

Încă de la prima mea călătorie, am dat de gustul deşertului. Aterizaserăm forţat, Riguelle, Guillaumet şi cu mine, lângă micul fort de la Nouatchott. Acel mic post din Mauritania era pe atunci la fel de izolat de orice urmă de viaţă precum o insulă pierdută în largul mării. Trăia acolo un sergent bătrân, împreună cu cei cincisprezece senegalezi din subordinea sa. Ne-a primit ca pe nişte trimişi ai cerului:

— Ah! cât mă bucur să vă vorbesc… Ah! Cât mă bucur!

Se bucura într-adevăr: plângea.

— De şase luni, sunteţi primii. Vin să mă aprovizioneze la fiecare şase luni. Când locotenentul. Când căpitanul. Ultima oară era căpitanul…

Ne simţeam încă năuci. La două ceasuri depărtare de Dakar, unde se pregăteşte prânzul, angrenajul bielelor sare în aer şi iată că ţi se schimbă soarta. Jucăm rolul unei apariţii miraculoase pe lângă un sergent bătrân care plânge.

— Ah! luaţi şi beţi, îmi face plăcere să vă ofer nişte vin! Ia gândiţi-vă! Când a trecut căpitanul, nu mai aveam vin pentru căpitan.

Am povestit asta într-o carte, dar nu era un roman. Ne-a spus:

— Ultima oară n-am putut nici măcar ciocni… Şi mi-a fost atât de ruşine, încât am cerut să fiu înlocuit…

A ciocni un pahar! A da de duşcă un pahar ciocnind cu celălalt, care sare jos de pe cămila mehari, şiroind de sudoare! Şase luni trăise pentru clipa aceea! De o lună deja oamenii îşi curăţau de zor armele, lustruiau postul de la buncăr până în pod. Şi deja, de câteva zile, simţind apropierea zilei binecuvântate, scrutau neobosiţi zarea din înaltul terasei, spre a descoperi praful care va învălui plutonul mobil de la Atar, când îşi va face apariţia…

Dar lipseşte vinul: nu se poate sărbători nimic. Nu se poate ciocni un pahar. Omul se simte dezonorat…

— De abia aştept să se întoarcă. Îl aştept…

— Unde este, sergent?

Iar sergentul spune, arătând nisipurile:

— Nu se ştie, căpitanul e pretutindeni!

A fost reală noaptea aceea pe care am petrecut-o pe terasa micului fort, vorbind despre stele. Nu era nimic altceva de supravegheat. Ele se aflau acolo, prezente toate la apel, la fel ca atunci când eram în avion, erau însă neclintite.

În avion, când noaptea este prea frumoasă, te laşi dus de gânduri, nu prea mai pilotezi avionul, iar avionul se înclină puţin câte puţin spre stânga. Îl crezi încă orizontal, când iată că descoperi sub aripa dreaptă un sat. În deşert nu există sate. Atunci, o flotilă de pescuit pe mare. Dar în largul Saharei nu există flotilă de pescuit. Atunci? Atunci zâmbeşti din cauza erorii. Uşor, redresezi avionul. Şi satul îşi reia locul. Agăţi la loc în panoplie constelaţia pe care o lăsaseşi să cadă. Să fie oare un sat? Da. Un sat de stele. Însă, de la înălţimea micului fort, nu e decât un deşert care pare îngheţat, valuri de nisip lipsite de mişcare. Constelaţii bine agăţate la locul lor. Iar sergentul ne vorbeşte despre ele:

— Haide! îmi cunosc bine direcţiile... Cap spre steaua de colo, direct spre Tunis!

— Eşti din Tunis?

— Nu eu. Verişoara mea.

Se lasă o lungă tăcere. Dar sergentul nu îndrăzneşte să ne ascundă nimic:

— Într-o zi, am să merg la Tunis.

Desigur, pe un alt drum decât mergând drept în direcţia acelei stele. Doar dacă nu cumva într-o bună zi un puţ secat îl lasă în voia poeziei delirului. Atunci, steaua, verişoara şi Tunisul se vor confunda Atunci va începe mersul acela inspirat, pe care profanii îl cred dureros.

— I-am cerut o dată căpitanului o permisie la Tunis, în legătură cu verişoara asta. Şi el mi-a răspuns...

— Ce ţi-a răspuns?

— Mi-a răspuns: „Lumea e plină de verişoare”. Şi, cum e mai puţin departe, m-a trimis la Dakar.

— Era frumoasă, verişoara ta?

— Cea de la Tunis? Bineînţeles. Era blondă.

— Nu, cea de la Dakar?

Sergent, era cât pe ce să te îmbrăţişăm pentru răspunsul

tău un pic înciudat şi melancolic:

— Era neagră…

Ce era Sahara pentru tine, sergent? Era un Dumnezeu veşnic în marş spre tine. Mai era şi blândeţea unei verişoare blonde dincolo de cinci mii de kilometri de nisip.

Ce era deşertul pentru noi? Era ceea ce se năştea în noi. Ceea ce aflam despre noi înşine. Şi noi, în noaptea aceea, eram îndrăgostiţi de o verişoară şi de un căpitan…

3

Situat la marginea teritoriilor nesupuse, Port-Étienne nu e un oraş. Găseşti acolo un mic fort, un hangar şi o baracă de lemn pentru echipajele de la noi. Deşertul, jur-împrejur, este atât de absolut, încât, în pofida slabelor sale resurse militare, Port-Étienne e aproape invincibil. Trebuie să străbaţi, pentru a-l ataca, o asemenea centură de nisip şi de foc, încât trupele care fac razii nu pot ajunge acolo decât istovite, după terminarea proviziilor de apă. Cu toate astea, de când se ştie, a existat întotdeauna, undeva în nord, o trupă de razie în marş spre Port-Étienne. De fiecare dată când căpitanul-guvernator vine să bea la noi un pahar de ceai, ne arată marşul trupei pe hărţi, aşa cum cineva povesteşte legenda unei frumoase prinţese. Dar trupa asta de razie nu soseşte niciodată, secată de nisip, ca un fluviu, iar noi îi spunem trupa fantomă. Grenadele şi cartuşele pe care ni le distribuie guvernul în fiecare seară dorm la picioarele paturilor noastre în lăzile lor. Şi nu avem să ne luptăm cu alţi duşmani în afară de linişte, ocrotiţi înainte de orice de sărăcia noastră. Iar Lucas, şeful aeroportului, pune să cânte zi şi noapte gramofonul care, aflat atât de departe de viaţă, ne vorbeşte într-o limbă pe jumătate pierdută şi stârneşte o melancolie fără obiect care seamănă în mod

straniu cu setea.

Seara asta am cinat la micul fort, iar căpitanul-guvernator ne-a dus să-i admirăm grădina. A primit într-adevăr din Franţa trei lăzi pline cu pământ veritabil, care au străbătut astfel patru mii de kilometri. Cresc acolo trei frunze verzi, pe care noi le mângâiem cu degetul ca pe nişte bijuterii. Căpitanul, când vorbeşte despre asta, ne spune: „Ăsta e parcul meu”. Iar când suflă vântul nisipurilor, care usucă tot, parcul e coborât în pivniţă.

Locuim la un kilometru depărtare de micul fort şi ne întoarcem acasă sub clar de lună, după cină. În lumina lunii, nisipul e trandafiriu. Însă o chemare a santinelei restabileşte pateticul în lume. Întreaga Sahară se sperie de umbrele noastre şi ne ia la întrebări, pentru că o trupă de razie a pornit la drum.

În strigătul santinelei răsună toate vocile deşertului. Deşertul nu mai e o casă goală: o caravană maură e ca un magnet în noapte.

Ne-am putea crede în siguranţă. Şi totuşi! Boală, accident, razie, câte ameninţări circulă! Omul e o ţintă pe pământ pentru nişte trăgători neştiuţi. Dar santinela senegaleză ne-o reaminteşte, ca un profet.

Răspundem: „Francezi!” şi trecem pe dinaintea îngerului negru. Şi răsuflăm mai uşor. Câtă nobleţe ne-a fost înapoiată de ameninţarea asta... O! Atât de îndepărtată încă, atât de puţin urgentă, atât de diminuată de nesfârşitul nisip: însă lumea nu mai e totuşi aceeaşi. Deşertul redevine somptuos. O trupă de razie aflată în mişcare undeva, care nu va ajunge niciodată la destinaţie, constituie divinitatea lui.

Acum e ora unsprezece seara. Lucas se întoarce de la staţia radio şi-mi vesteşte, pentru miezul nopţii, sosirea

avionului de la Dakar. Totul e bine la bord. În avionul meu, la douăsprezece şi zece noaptea, vom fi transbordat deja poşta, iar eu voi decola spre nord. Mă rad atent în faţa unei oglinzi ciobite. Din când în când, cu prosopul în jurul gâtului, mă duc spre uşă şi mă uit la nisipul gol: e frumos afară, dar vântul se domoleşte. Mă întorc la oglindă. Visez. Un vânt stabilit pentru luni de zile, dacă se domoleşte, strică uneori întreg cerul. Şi acum, mă echipez cu tot harnaşamentul: lanternele de rezervă prinse la brâu, altimetrul, creioanele. Mă duc până la Neri, care va fi în noaptea asta radiotelegrafistul meu de bord. Şi el se rade. Îl întreb: „Cum merge treaba?” Deocamdată, merge. Operaţia asta preliminară e cea mai puţin grea dintre cele ale zborului. Dar aud un bâzâit, o libelulă se loveşte de lanternă. Fără să ştiu de ce, am o strângere de inimă.

Ies din nou şi mă uit în jur: totul e pur. O faleză care mărgineşte terenul se delimitează pe cer de parcă ar fi ziuă. Peste deşert domneşte o linişte profundă de casă bine rânduită. Iată însă că un fluture verde şi două libelule se izbesc de lanternă. Şi iarăşi mă încearcă un sentiment surd, care e poate bucurie, poate teamă, dar care vine din străfundul meu, foarte neclar încă, abia anunţându-şi prezenţa. Cineva îmi vorbeşte de foarte departe. Asta să fie instinctul? Ies iarăşi: vântul s-a potolit. E tot răcoare. Dar am primit un avertisment. Ghicesc, cred că ghicesc ce anume aştept: am oare dreptate? Nici cerul, nici nisipul nu mi-au dat niciun semn, însă mi-au vorbit două libelule şi un fluture verde.

Mă urc pe o dună şi mă aşez cu faţa spre răsărit. Dacă am dreptate, „Asta” nu va întârzia mult. Ce ar putea căuta ele aici, libelulele astea, la sute de kilometri de oazele din interior? Resturi mărunte cărate pe plaje dovedesc că un ciclon face ravagii pe mare. Astfel că aceste două insecte îmi arată că s-a pornit o furtună de nisip; o furtună dinspre răsărit, care a scuturat palmierii îndepărtaţi de fluturii lor verzi. Spuma ei m-a atins deja. Şi, solemn, fiindcă e o dovadă, solemn, fiindcă reprezintă o ameninţare serioasă,

solemn, fiindcă închide în el o furtună, vântul dinspre răsărit se ridică. Abia de mă atinge suspinul lui slab. Eu sunt piatra kilometrică cea mai îndepărtată pe care o linge valul. La douăzeci de metri în urma mea, nicio pânză nu s-ar fi mişcat. Arsura lui m-a învăluit cândva, o singură dată, într-o mângâiere ce părea moartă. Ştiu însă bine că, în cursul secundelor următoare, Sahara îşi va relua suflul şi va scoate un al doilea suspin. Şi că, în mai puţin de două minute, balonul meteo de la hangar o să înceapă deja să se agite. Şi că, în mai puţin de zece minute, nisipul va umple văzduhul. Vom decola imediat în acest foc, în această întoarcere a flăcărilor în deşert.

Dar nu asta mă emoţionează. Ceea ce mă umple de o bucurie barbară e că am înţeles din doar două-trei elemente un limbaj secret, că am luat urma ca un om primitiv, pentru care viitorul se anunţă printr-un slab freamăt, că am citit dezlănţuirea aceea în bătaia de aripi a unei libelule.

4

Eram în contact acolo cu maurii nesupuşi. Ieşeau la iveală din străfundurile teritoriilor interzise, teritorii peste care treceam în zborurile noastre; se încumetau să vină până la micile forturi de la Juby sau de la Cisneros ca să cumpere căpăţâni de zahăr sau pachete de ceai, apoi se afundau iarăşi în misterul lor. Iar noi încercam, în trecerea lor, să-i domesticim pe câţiva dintre ei.

Când era vorba despre şefi influenţi, îi luam uneori la bord, cu acordul conducerii liniilor aeriene, spre a le arăta lumea. Încercam să le stingem trufia, căci ucideau prizonierii mai curând din dispreţ decât din ură. Dacă se încrucişau cu noi în preajma forturilor, nici măcar nu ne insultau, întorceau doar capul şi scuipau. Iar trufia asta le venea din faptul că se amăgeau cu puterea lor. Câţi dintre ei

nu mi-au repetat, după ce înjghebaseră o armată de trei sute de puşti: „Aveţi noroc în Franţa că vă aflaţi la mai mult de o sută de zile de mers…”

Aşadar îi plimbam, şi s-a întâmplat că trei dintre ei au vizitat astfel Franţa aceea necunoscută. Erau din rasa acelora care, după ce mă însoţiseră o dată în Senegal, au plâns când au descoperit copaci.

Când i-am reîntâlnit în corturi, sărbătoreau music-hallul, unde dansează femei goale printre flori. Iată nişte oameni care nu mai văzuseră niciodată un copac, o fântână sau un trandafir, care ştiau doar din Coran de existenţa grădinilor unde curg pârâiaşe, deoarece aşa numeşte el raiul. Acel rai cu frumoasele lui roabe îl câştigi abia după moartea amară pe nisip, din pricina împuşcăturii unui necredincios, după treizeci de ani de mizerie. Dar Dumnezeu îi înşală din moment ce nu le cere francezilor, cărora le sunt dăruite toate aceste comori, nici răscumpărarea prin sete, nici prin moarte. Şi de aceea bătrânii şefi stau acum şi visează. Şi de aceea, contemplând Sahara care se întinde, pustie, în jurul cortului lor şi care, până la moarte, nu le va oferi decât firave plăceri, se lasă atraşi pe panta confidenţelor.

— Ştii… Dumnezeul francezilor… e mai darnic cu francezii decât este Dumnezeul maurilor faţă de mauri!

Cu câteva săptămâni mai înainte, îi plimbam prin Savoia. Călăuza i-a dus până în faţa unei cascade, un fel de coloană împletită care vuia:

— Gustaţi, le-a spus el.

Şi aceea era apă dulce. Apa! Oare de câte zile de mers e nevoie, aici, ca să ajungi la puţul cel mai apropiat şi, dacă dai de el, câte ore sunt necesare ca să scurmi nisipul cu care e umplut până să dai de un noroi amestecat cu urină de cămilă! Apa! La Cap Juby, la Cisneros, la Port-Étienne, copiii maurilor nu cerşesc bani, ci, ţinând o cutie de conserve goală în mână, cerşesc apă:

— Dă un pic de apă, dă…

— Dacă eşti cuminte.

Apa care face cât greutatea ei în aur, apa din care un biet

strop poate face să se ivească din nisip scânteia verde a unui fir de iarbă. Dacă a plouat pe undeva, un uriaş exod însufleţeşte Sahara.

Triburile urcă după iarba care va creşte la trei sute de kilometri mai departe... Iar apa aceea, atât de avară, din care n-a mai căzut nicio picătură la Port-Étienne de ani întregi, vuia acolo, de parcă rezervele lumii s-ar fi împrăştiat dintr-o cisternă spartă.

— Hai să plecăm, le zicea călăuza.

Dar ei nu se clinteau:

— Mai lasă-ne puţin...

Tăceau, asistau cu gravitate, rămaşi fără grai, la acea desfăşurare a unui mister solemn. Ceea ce se prăvălea astfel, din pântecele muntelui, era viaţă, era chiar sângele oamenilor. Debitul unei secunde ar fi readus la viaţă caravane întregi care, năucite de sete, se afundaseră pe veci în nesfârşitul lacurilor de sare şi al mirajelor. Dumnezeu, aici, îşi manifesta prezenţa: nu-i puteai întoarce spatele. Dumnezeu deschidea baierele cerului şi îşi arăta puterea: cei trei mauri stăteau nemişcaţi.

— Ce vreţi să mai vedeţi? Hai...

— Trebuie să aşteptăm.

— Să aşteptăm ce?

— Sfârşitul.

Voiau să aştepte ceasul când Dumnezeu se va fi săturat de nebunia sa. Doar se căieşte repede, e zgârcit.

— Dar apa asta curge de mii de ani!...

Astfel, în seara aceea, ei nu mai stăruie cu cascada. E mai bine să nu vorbeşti de anumite miracole. E mai bine chiar să nu te gândeşti prea mult la ele, altfel nu mai pricepi nimic. Altfel, ajungi să te îndoieşti de Dumnezeu...

— Dumnezeul francezilor, vezi tu...

Dar îi cunosc bine pe prietenii mei barbari. Sunt aici, tulburaţi în credinţa lor, descumpăniţi, şi de acum atât de aproape de supunere. Visează să fie aprovizionaţi cu orz de

către intendenţa franceză şi asiguraţi în ce priveşte securitatea lor de către trupele noastre din Sahara. Şi e adevărat că, odată supuşi, au câştigat bunuri materiale.

Numai că toţi trei se trag din sângele lui El Mammun, emirul celor din tribul Trarza. (Cred că fac o eroare în ce priveşte numele lor.)

L-am cunoscut pe emir pe când era vasalul nostru. Admis la onorurile oficiale pentru serviciile pe care le făcuse, îmbogăţit de guvernatori şi respectat de triburi, nu ducea lipsă de nimic, pare-se, din ceea ce constituie bogăţiile ce se pot vedea. Dar într-o noapte, fără ca vreun semn să fi alertat asupra acestui lucru, i-a măcelărit pe ofiţerii pe care îi însoţea în deşert, a pus stăpânire peste cămile şi puşti şi s-a alăturat triburilor nesupuse.

Numim trădare aceste răzvrătiri neaşteptate, aceste fugi, eroice şi totodată disperate, ale câte unui şef de acum înainte proscris în deşert, această scurtă glorie care în curând se va stinge, ca o rachetă, peste tirul de baraj al plutonului mobil din Atar. Şi încă ne mai mirăm de accesele astea de nebunie.

Cu toate astea, povestea lui El Mammun a fost şi aceea a multor altor arabi. EI Mammun îmbătrânea. Când îmbătrâneşti, ajungi să cugeţi. Aşa a descoperit el într-o seară că-l trădase pe Dumnezeul Islamului şi că-şi pângărise mâna pecetluind, în robia creştinilor, un schimb în care pierdea tot.

Şi într-adevăr, ce importanţă aveau pentru el orzul şi pacea? Războinic decăzut şi devenit păstor, iată că-şi aminteşte că locuise într-o Sahară în care fiecare cută de nisip era plină de ameninţările pe care le ascundea, o Sahară în care tabăra, ce înaintase în beznă, îşi punea paznici de veghe la capătul ei, o Sahară în care veştile, ce dădeau seamă de mişcările duşmanilor, făceau să bată mai tare inimile în jurul focurilor de noapte. Îşi aminteşte de gustul mării care, odată savurat de om, nu mai poate fi uitat.

Şi iată-l astăzi rătăcind lipsit de glorie peste o întindere pacificată şi golită de orice prestigiu. Abia astăzi a ajuns

Sahara un deşert.

Ofiţerii pe care îi va ucide, poate că-i venera. Dar dragostea pentru Allah vine pe primul loc.

— Noapte bună, EI Mammun.

— Dumnezeu să te ocrotească.

Ofiţerii se înfăşoară în păturile lor, lungiţi pe nisip, ca pe o plută, cu faţa spre aştri. Iată toate stelele rotindu-se încet, un cer întreg arătând ora. Iată luna aplecându-se peste nisipuri, readusă la neant de înţelepciunea Sa. Creştinii vor adormi curând. Câteva minute încă şi doar stelele vor mai lumina. Atunci, pentru ca triburile corcite să fie readuse la trecută lor splendoare, pentru ca să reînceapă urmăririle, singurele care fac nisipurile să strălucească, va fi de ajuns să facă auzit strigătul lipsit de vlagă al acelor creştini ce vor fi înecaţi în propriul lor somn… Câteva secunde încă şi, din acel ireparabil, se va naşte o lume…

Şi iată că sunt masacraţi frumoşii locotenenţi adormiţi.

5

La Juby, astăzi, Kemal şi fratele lui, Muyan, mi-au adresat o invitaţie, iar acum beau ceai în cortul lor. Muyan mă priveşte în tăcere şi îşi ţine vălul albastru tras peste gură, într-o atitudine de rezervă sălbatică. Doar Kemal îmi vorbeşte şi face onorurile:

— Cortul meu, cămilele mele, femeile mele, roabele mele îţi aparţin.

Muyan, neslăbindu-mă din ochi, se apleacă spre fratele lui, rosteşte câteva vorbe, apoi rămâne iarăşi tăcut.

— Ce zice?

— Zice aşa: „Bonnafous a furat o mie de cămile de la tribul R’Gueibat”.

Pe acest căpitan Bonnafous, ofiţer din plutoanele din Atar călare pe dromaderi, eu nu-l cunosc. Dar îi cunosc grozava legendă, care circulă printre mauri. Aceştia vorbesc despre

el cu mânie, dar privindu-l ca pe un soi de Dumnezeu. Prezenţa lui face ca nisipul să aibă mare preţ. Şi astăzi s-a ivit, nu se ştie cum, dindărătul trupelor de razie care mergeau spre sud, furându-le cămilele cu sutele, silindu-i, spre a-şi salva comorile pe care le credeau în siguranţă, să se abată din drum împotriva lui. Iar acum, după ce salvase Atar prin apariţia aceea de arhanghel, după ce îşi stabilise campamentul pe un platou calcaros, stă proţăpit acolo, ca un zălog care aşteaptă să fie înhăţat, iar gloria lui e atât de mare, încât sileşte triburile să se pună în mişcare spre paloşul lui.

Muyan se uită la mine mai aspru şi glăsuieşte iarăşi.

— Ce zice?

— Zice aşa: „O să plecăm mâine în razie împotriva lui Bonnafous. Trei sute de puşti”.

Mirosisem eu ceva. Cămilele care sunt duse spre puţ de trei zile încoace, discuţiile, zelul. Parcă s-ar pregăti un velier invizibil. Iar vântul din larg, care-l va duce departe, deja se agită. Din pricina lui Bonnafous, fiecare pas spre sud devine un pas spre glorie. Iar eu nu mai ştiu să fac diferenţa între ura sau dragostea pe care o închid în ele aceste plecări.

E ceva grandios să ai pe lume un asemenea falnic duşman pe care să-l ucizi. Acolo unde el se iveşte, triburile apropiate îşi strâng corturile, îşi adună cămilele şi fug, tremurând la gândul că s-ar putea să dea ochii cu el, însă triburile cele mai îndepărtate sunt cuprinse de aceeaşi zăpăceală ca în dragoste. Se smulg din tihna corturilor, din îmbrăţişările femeilor, din somnul fericit, descoperă că nimic pe lume, după două luni de mers istovitor spre miazăzi, de sete arzătoare, de aşteptări chinuite sub vânturile nisipurilor, nu face cât atacarea prin surprindere, în zori, a plutonului mobil din Atar, iar acolo, cu voia lui Dumnezeu, uciderea căpitanului Bonnafous.

— Bonnafous e puternic, îmi mărturiseşte Kemal.

Le ştiu acum taina. La fel ca bărbaţii care doresc o femeie, care visează la pasul ei indolent la plimbare, care se sucesc şi se învârtesc perpelindu-se o noapte întreagă, arşi de

plimbarea ei indiferentă prin visul lor, sunt obsedaţi de pasul îndepărtat al lui Bonnafous. Ocolind raziile lansate împotriva sa, creştinul ăsta îmbrăcat ca un maur, în fruntea celor două sute de piraţi mauri ai săi, a pătruns în insurgenţă acolo unde până şi ultimul dintre oamenii săi, eliberat de constrângerile francezilor, s-ar putea trezi din robie, fără a fi pedepsit, jertfindu-l Dumnezeului lui pe altarele din piatră, acolo unde doar prestigiul lui îi mai reţine, acolo unde însăşi slăbiciunea lui îi înspăimântă. Iar noaptea asta, în mijlocul oamenilor care dorm somn aspru, el merge încoace şi-ncolo, indiferent, şi pasul îi răsună până în inima deşertului.

Muyan stă pe gânduri, tot nemişcat în fundul cortului, ca un basorelief din granit albastru. Doar ochii îi sclipesc şi pumnalul din argint care nu mai e o jucărie. Ce mult s-a schimbat de când s-a alăturat trupei de razie! Îşi simte, ca niciodată, propria nobleţe şi mă striveşte sub dispreţul lui; căci va merge spre Bonnafous, se va pune în mişcare în zori, împins din urmă de o ură care poartă toate semnele dragostei.

Se apleacă din nou spre fratele lui, vorbeşte pe ton foarte scăzut şi se uită la mine.

— Ce zice?

— Zice că o să tragă asupra ta dacă o să te întâlnească departe de fort.

— De ce?

— El zice aşa: „Tu ai avioane şi T.S.F., tu îl ai pe Bonnafous, dar tu nu ai şi adevărul”.

Muyan, nemişcat în vălurile lui albastre, care fac nişte cute ca la statui, mă judecă:

— El zice aşa: „Tu mănânci salată precum caprele, şi porc precum porcii. Femeile tale îşi arată fără ruşine chipul; doar a văzut”. El zice: „Tu nu te rogi niciodată”. Şi mai zice: „La ce-ţi slujesc avioanele, T.S.F.-ul, Bonnafous, dacă nu ai adevărul?”

Iar eu îl admir pe maurul ăsta care nu-şi apără libertatea, pentru că în deşert eşti mereu liber, care nu apără comori vizibile, pentru că deşertul e gol, dar care apără o împărăţie

secretă. În liniştea valurilor de nisip, Bonnafous îşi mână plutonul ca un vechi corsar şi datorită lui campamentul ăsta de la Cap Juby nu mai e un cămin de păstori trândavi. Vijelia lui Bonnafous apasă asupra flancului şi din pricina lui sunt strânse corturile, seara. Cât e de sfâşietoare liniştea, în sud: e liniştea lui Bonnafous! Iar Muyan, vechi vânător, o ascultă mergând în bătaia vântului.

Când Bonnafous se va reîntoarce în Franţa, inamicii lui, departe de a se bucura de acest lucru, îl vor deplânge, ca şi cum plecarea sa i-ar răpi deşertului unul dintre polii săi, sau existenţei lor o fărâmă de prestigiu, şi îmi vor spune:

— De ce pleacă Bonnafous al tău?

— Nu ştiu…

Şi-a jucat viaţa împotriva vieţii lor şi, vreme de ani buni, şi-a făcut din regulile lor propriile sale reguli. A dormit cu capul rezemat de pietrele lor. În timpul veşnicei urmăriri, a avut parte ca şi ei de nopţi precum cele din Biblie, făcute din stele şi vânt. Şi iată că arată, prin plecarea lui, că nu juca un joc esenţial, părăseşte masa de joc cu dezinvoltură. Iar maurii, pe care îi lasă să joace singuri, îşi pierd încrederea într-un sens al vieţii care nu-i mai implică pe oameni până la propriul lor sânge. Ei vor totuşi să creadă în el şi mai departe:

— Bonnafous al tău, o să se întoarcă.

— Nu ştiu.

Se va întoarce, gândesc maurii. Jocurile Europei nu-l vor mai putea mulţumi, nici bridge-ul de la garnizoană, nici avansarea, nici femeile. Se va întoarce, obsedat de nobleţea lui pierdută, acolo unde fiecare pas face să-ţi bată inima, aidoma unui pas spre dragoste. A crezut poate că nu trăieşte aici decât o aventură, iar că acolo va regăsi esenţialul, dar va descoperi cu dezgust că singurele bogăţii veritabile le-a avut aici, în deşert: prestigiul nisipului, noaptea, liniştea, această patrie a vântului şi a stelelor. Iar dacă Bonnafous se va întoarce într-o zi, vestea, încă de la prima noapte, se va răspândi printre răzvrătiţi. Iar maurii vor afla că undeva, în Sahara, el doarme în mijlocul celor două sute de piraţi ai săi.

Atunci vor aduce cămilele mehari pe tăcute la fântână. Vor pregăti proviziile de orz. Vor verifica chiulasele. Împinşi din urmă de acea ură, sau de acea dragoste.

6

— Ascunde-mă într-un avion spre Marrakech…

Seară de seară, la Juby, robul ăsta al maurilor îmi adresa scurta sa rugă. După care, după ce făcuse ceea ce îi sta în putinţă pentru a trăi, se aşeza cu picioarele încrucişate sub el şi-mi pregătea ceaiul.

Liniştit de acum pe durata unei zile, după ce se destăinuise, după cum credea el, singurului medic ce l-ar fi putut tămădui, după ce îi ceruse ajutorul singurului zeu ce l-ar fi putut salva. Rumegându-şi de acum, aplecat peste ceainic, imaginile simple ale vieţii lui, pământurile negre din Marrakech, casele trandafirii, bunurile elementare de care era deposedat. Nu-mi purta pică pentru tăcerea mea, nici pentru întârzierea cu care i-aş fi putut reda viaţa: nu eram un om aidoma lui, ci o forţă de pus în mişcare, ceva asemănător unui vânt favorabil care avea să se ridice într-o bună zi şi asupra sorţii lui.

Cu toate astea, simplu pilot fiind, şef de aeroport pentru câteva luni la Cap Juby, dispunând ca unic bun de o baracă sprijinită de fortul spaniol, iar, în acea baracă, de un lighean, o cană cu apă sărată şi un pat prea scurt, eu îmi făceam mai puţine iluzii cu privire la puterea mea:

— Bătrâne Bark, o să mai vedem…

Toţi robii se numesc Bark: se numea aşadar Bark. În ciuda celor patru ani de captivitate, nu se resemnase încă: îşi amintea că fusese rege.

— Ce făceai tu, Bark, la Marrakech?

La Marrakech, unde cu siguranţă femeia lui cu cei trei copii trăiau încă, se îndeletnicise cu o meserie minunată:

— Eram conducător de turme şi mă chema Mohammed!

Funcţionarii musulmani de acolo, cu numele de „caid”, îl convocau:

— Am nişte boi de vânzare, Mohammed. Du-te să-i aduci de la munte.

Sau:

— Am o mie de oi la câmpie, du-le tu mai sus la păşune.

Iar Bark, înarmat cu un sceptru de măslin, le cârmuia exodul. Singurul răspunzător de un întreg popor de oi, încetinind mersul celor mai iuţi din cauza mieilor ce urmau să se nască, scuturându-le un pic pe cele leneşe, mergea însoţit de încrederea şi ascultarea tuturor. Singurul care ştia către ce pământuri ale făgăduinţei urcau, singurul care îşi citea drumul după mersul aştrilor, împovărat de o ştiinţă ce nu e dăruită şi oilor, hotăra de unul singur când vine ceasul de odihnă, când vine ceasul adăpatului. Stând în picioare, noaptea, în vreme ce ele dormeau, cuprins de înduioşare faţă de atâta slăbiciune neştiutoare, scăldându-se în lână până la genunchi, Bark, medic, profet şi rege, se ruga pentru poporul lui.

Într-o zi, îl opriseră nişte arabi:

— Vino cu noi să căutăm animale spre miazăzi.

Îl mânaseră să meargă multă vreme, iar când, după trei zile, pătrunse adânc pe un drum de munte ce cobora, la hotarele insurgenţilor, îi puseseră pur şi simplu mâna pe umăr, îl botezaseră Bark şi-l vânduseră.

Mai cunoşteam şi alţi robi. Mă duceam în fiecare zi în corturi ca să iau ceaiul. Întins acolo, cu picioarele goale, pe covorul de lână fină care constituie luxul nomadului şi pe care el îşi aşază preţ de câteva ceasuri locuinţa, gustam mersul zilei. În deşert, poţi simţi curgerea timpului. Sub arsura soarelui, înaintezi spre căderea serii, spre vântul răcoros care îţi va scălda membrele şi te va spăla de orice sudoare. Sub arsura soarelui, animale şi oameni înaintează spre adăpătoarea aceea mare, la fel de sigur cum merg spre moarte. Astfel, trândăvia nu e niciodată zadarnică. Şi întreaga zi pare frumoasă precum drumurile care duc către mare.

Îi cunoşteam pe robii aceia. Ei intră în cort atunci când şeful a scos din lada cu comori sobiţa pentru gătit, ceainicul şi paharele, lada aceea grea şi plină de obiecte absurde, lacăte fără chei, vaze de flori fără flori, oglinzi ieftine, arme vechi, şi care, eşuate astfel în plin deşert, te duc cu gândul la ceea ce se mai poate pescui dintr-un naufragiu.

Atunci robul încarcă, mut, sobiţa cu rămurele uscate, suflă peste jăratec, umple ceainicul, pune în mişcare, pentru nişte eforturi pe care le-ar putea face şi o fetiţă, nişte muşchi ce ar putea scoate din rădăcini un cedru. E liniştit. E captivat de joc: făcutul ceaiului, îngrijirea cămilelor mehari, mâncatul. Sub arşiţa zilei, mersul spre noapte, iar sub gheaţa stelelor dezgolite, aşteptarea arşiţei zilei. Fericite sunt ţările Nordului cărora anotimpurile le alcătuiesc, vara, o legendă de zăpadă, iar la vremea iernii, o legendă de soare, triste sunt tropicele în care nimic nu se schimbă prea mult în etuvă, dar fericită este şi această Sahară în care ziua şi noaptea îi leagănă atât de simplu pe oameni de la o speranţă la alta.

Uneori robul cel negru se ghemuieşte în faţa intrării şi gustă vântul serii. În trupul acela greoi de captiv, amintirile nu mai urcă. Abia de îşi mai aduce aminte de ceasul răpirii, de lovituri, de strigăte, de braţele bărbăteşti care l-au răsturnat în bezna lui de acum. Se afundă, de atunci, într-un somn straniu, lipsit ca un orb de fluviile lui lente din Senegal sau de oraşele lui albe din sudul marocan, lipsit ca un surd de glasurile familiare. Negrul acesta nu e nefericit, el este infirm. Nimerit într-o zi în ciclul vieţii nomazilor, legat de migraţiile lor, înlănţuit pe tot restul vieţii de orbitele pe care ei le parcurg în deşert, ce ar mai putea el păstra în comun, de acum încolo, cu un trecut, cu un cămin, cu o nevastă şi cu nişte copii care sunt pentru el la fel de morţi ca şi morţii adevăraţi?

Oamenii care au trăit vreme îndelungată o mare dragoste, fiind mai apoi lipsiţi de ea, se satură uneori de nobleţea lor solitară. Se apropie cu umilinţă de viaţă şi îşi clădesc fericirea dintr-o dragoste mediocră. Le place să abdice, să

devină servili şi să pătrundă în pacea lucrurilor. Robul îşi face un orgoliu din a întreţine focul stăpânului.

— Ţine, ia, îi spune uneori şeful celui captiv.

E ceasul când stăpânul este bun pentru rob din pricina atenuării tuturor ostenelilor, întregii arşiţe a zilei, din pricină că pătrund, unul alături de celălalt, într-o atmosferă răcoroasă. Şi îi oferă atunci un pahar de ceai. Iar captivul, plin de recunoştinţă, ar fi în stare să îmbrăţişeze, pentru acel pahar de ceai, genunchii stăpânului. Robul nu e niciodată împovărat de lanţuri. Cât de puţin are nevoie de ele! Cât e de credincios! Cu câtă înţelepciune se leapădă în sinea lui de regele negru deposedat: nu mai e decât un captiv fericit.

Într-o zi el va fi, totuşi, eliberat. Când va fi prea bătrân pentru a-şi mai merita hrana sau veşmintele, i se va acorda o libertate nemăsurată. Vreme de trei zile, îşi va oferi în van serviciile umblând din cort în cort, zi de zi tot mai lipsit de puteri, iar spre sfârşitul celei de a treia zile, se va culca, la fel de înţelept, pe nisip. Am văzut la Juby robi murind astfel, sărmani. Maurii treceau, fără cruzime, pe lângă lunga lor agonie, iar copiii maurilor se jucau lângă epava întunecată, alergând din joacă în fiecare zi ca să vadă dacă încă mai mişca, fără să râdă însă de bătrânul slujitor. Asta făcea parte din ordinea firească a lucrurilor. Era ca şi cum i s-ar fi spus: „Ai muncit bine, somnul ţi se cuvine, dormi”. Iar el, lungit pe jos, simţea foamea care nu e decât ameţeală, dar nu şi nedreptatea, singura care chinuie. Se amesteca treptat cu pământul. Uscat de soare şi primit de pământ. Treizeci de ani de muncă, apoi dreptul ăsta la somn şi la pământ.

Pe primul pe care l-am întâlnit, nu l-am auzit gemând: dar nici nu avea împotriva cui să geamă. Ghiceam în el un soi de vag consimţământ, acela al omului de la munte pierdut, ajuns la capătul puterilor, şi care se culcă în zăpadă. Nu suferinţa lui a fost cea care m-a chinuit. Nu prea credeam în ea. Însă în moartea unui om moare o lume necunoscută, astfel că mă întrebam care erau imaginile care se năruiau înăuntrul lui. Ce plantaţii din Senegal, ce oraşe albe din sudul Marocului se afundau puţin câte puţin în uitare. Nu

puteam şti dacă în masa aceea neagră se stingeau pur şi simplu nişte griji amărâte: ceaiul de pregătit, animalele de dus la fântână... dacă adormea un suflet de rob sau dacă, readus la viaţă de o revenire a amintirilor, omul murea în măreţia lui. Osul tare al craniului era pentru mine asemănător vechii lăzi cu comori. Nu ştiam ce mătăsuri colorate, ce imagini de sărbători, ce vestigii, atât de desuete aici, atât de inutile în deşertul ăsta, scăpaseră din naufragiu. Lada se afla acolo, ferecată, şi tare grea. Nu ştiam ce parte a lumii se dezmembra în om în timpul giganticului somn al ultimelor zile, se desfăcea în conştiinţa aceea şi în trupul acela care, încetul cu încetul, redeveneau beznă şi rădăcină.

— Eram conducător de turme şi mă chema Mohammed...

Bark, captiv negru, a fost cel dintâi, dintre cei pe care i-am cunoscut, care a rezistat. Nu însemna nimic faptul că maurii îi încălcaseră libertatea, că-l lăsaseră într-o zi mai gol pe pământ decât un nou-născut. Există furtuni de la Dumnezeu care pustiesc astfel, numai într-un ceas, tot ce a recoltat un om. Dar, mai profund decât în bunurile sale, maurii îl ameninţau în fiinţa sa. Bark însă nu abdica, în vreme ce atâţia alţi captivi ar fi lăsat atât de uşor să se prăpădească înăuntrul lor un biet conducător de animale, care trudea întreg anul pentru a-şi câştiga pâinea!

Bark nu se instala în sclavie aşa cum se instalează unii, sătui să mai aştepte, într-o mediocră fericire. Nu voia să-şi construiască bucurii de rob din amabilităţile stăpânului de robi. Îi păstra lui Mohammed cel absent casa în care acel Mohammed locuise în inima sa. Casa aceea tristă pentru că era goală, dar în care nimeni altcineva nu avea să locuiască. Bark semăna cu acel paznic cu păr coliliu care, printre ierburile drumurilor şi plictiseala tăcerii, moare din fidelitate.

Nu spunea: „Eu sunt Mohammed ben Lhausin”, ci: „Mă chema Mohammed”, visând la ziua când personajul acela uitat va reînvia, alungând prin simpla sa redeşteptare chipul

de rob. Uneori, în liniştea nopţii, toate amintirile îi reveneau, cu plenitudinea unui cântec din copilărie. „În toiul nopţii, ne istorisea tâlmaciul nostru maur, a vorbit despre Marrakech şi a plâns”. Nimeni nu scapă, în singurătate, de aceste întoarceri. Celălalt se deştepta în el, fără veste, îşi întindea mâinile, căuta femeia alături de el, în deşertul unde nicio femeie nu s-a apropiat niciodată de Bark. Bark asculta cum cântă apa fântânilor, acolo unde nicio fântână nu a susurat vreodată. Iar Bark, ţinându-şi ochii închişi, credea că locuieşte într-o casă albă, noapte de noapte aşezată sub aceeaşi stea, acolo unde oamenii au locuinţe din pânză aspră şi umblă după vânt. Încărcat cu vechile sale iubiri tainic împrospătate, ca şi cum polul lor s-ar fi găsit foarte aproape, Bark venea să mă vadă. Voia să-mi spună că era gata, că toate iubirile sale erau gata şi că, pentru a le împărţi, nu mai trebuia decât să se întoarcă acasă. Şi nu era nevoie decât să fac un semn. Şi Bark zâmbea, îmi arăta şmecheria, cu siguranţă că pe mine nu mă dusese încă mintea la una ca asta:

— Mâine vine poşta. Mă ascunzi în avionul spre Agadir…

— Sărmane bătrân Bark!

Căci noi trăiam printre răzvrătiţi, cum l-am fi putut ajuta să fugă? A doua zi, maurii ar fi răzbunat prin Dumnezeu ştie ce măcel furtul şi injuria. Încercasem eu să-l cumpăr, ajutat de mecanicii escalei, Laubergue, Marchal, Abgrall, dar maurii nu întâlnesc în fiecare zi europeni aflaţi în căutarea unui sclav. Şi atunci abuzează.

— Face douăzeci de mii de franci.

— Îţi baţi joc de noi?

— Ia uită-te ce braţe voinice are…

Astfel că au trecut câteva luni.

În sfârşit, pretenţiile maurilor au mai scăzut şi, ajutat de prietenii din Franţa cărora le scrisesem, m-am pomenit în măsură să-l cumpăr pe bătrânul Bark.

Au avut loc nişte frumoase târguieli. Au ţinut opt zile. Le-am petrecut, aşezaţi în cerc, pe nisip, cincisprezece mauri şi cu mine. Un prieten al proprietarului, dar care era şi

prietenul meu, Zin Uld Rhattari, un tâlhar, mă ajuta în taină:

— Vinde-l, oricum ai să-l pierzi, îi spunea la sfaturile mele. E bolnav. Răul nu se vede la început, dar e înăuntru. Vine o zi, aşa, dintr-odată, când o să se umfle. Vinde-l repede franţuzului.

Făgăduisem un comision unui alt bandit, Raggi, dacă mă ajuta să închei târgul, iar Raggi îl ispitea pe proprietar:

— Cu banii ăştia ai să cumperi cămile, puşti şi gloanţe. Ai să poţi astfel să pleci în razie şi să te războieşti cu franţujii. Aşa, ai să aduci de la Atar trei-patru sclavi noi. Termină odată cu moşul ăsta.

Şi iată că mi l-au vândut pe Bark. L-am închis cu cheia timp de şase zile în baraca noastră, căci, dacă ar fi rătăcit pe afară înainte de trecerea avionului, maurii l-ar fi înhăţat din nou şi l-ar fi vândut iarăşi ceva mai departe.

Dar l-am eliberat din starea lui de rob. A fost iarăşi o ceremonie frumoasă. Au venit vraciul musulman, vechiul proprietar şi Ibrahim, caidul din Juby. Piraţii ăştia trei, care i-ar fi tăiat capul cu dragă inimă la douăzeci de metri de zidul fortului, doar pentru plăcerea de a mă trage pe sfoară, îl îmbrăţişară cu căldură şi semnară un act oficial.

— Acum eşti fiul nostru.

Era şi al meu, potrivit legii.

Iar Bark îşi îmbrăţişa toţi taţii.

A trăit în baraca noastră o blândă captivitate până la ceasul plecării. Punea să i se descrie de câte douăzeci de ori pe zi călătoria cea uşoară: avea să coboare din avion la Agadir, iar la escala de acolo avea să-i fie înmânat un bilet de autocar până la Marrakech. Bark se juca de-a omul liber, aşa cum un copil se joacă de-a exploratorul: mersul acela spre viaţă, autocarul, mulţimile, oraşele pe care avea să le revadă…

Laubergue veni după mine în numele lui Marchal şi al lui Abgrall. Nu trebuia ca Bark să moară de foame la debarcare. Îmi dădeau o mie de franci pentru el; Bark ar putea astfel să-

şi caute de lucru.

Iar eu mă gândeam la doamnele acelea bătrâne care fac opere de caritate şi care „dau de pomană” douăzeci de franci şi pretind apoi şi recunoştinţă. Nici ei n-o făceau din milă, ca aceleaşi bătrâne doamne care visează la fericire. Pur şi simplu contribuiau la a-i reda unui om demnitatea de fiinţă umană. Ştiau prea bine, la fel ca şi mine, că, odată trecută beţia întoarcerii, cea dintâi prietenă fidelă ce avea să vină în întâmpinarea lui Bark avea să fie mizeria şi că nici nu vor trece bine trei luni şi el avea să trudească pe undeva pe la calea ferată ca să scoată traversele. Va fi mai puţin fericit decât în deşertul nostru. Avea însă dreptul de a fi el însuşi printre ai săi.

— Hai, bătrâne Bark, du-te şi simte-te om.

Avionul vibra, gata de plecare. Bark se mai apleca o ultimă oară spre imensa pustietate de la Cap Juby. În faţa avionului, două sute de mauri se adunaseră spre a vedea ce mutră face un rob la porţile vieţii. Îl vor recupera mai departe în caz de niscaiva pană.

Iar noi făceam semne de rămas-bun nou-născutului nostru de cincizeci de ani, un pic tulburaţi să-i dăm astfel drumul în lumea largă.

— Rămas-bun, Bark.

— Nu.

— Cum adică: nu?

— Nu. Eu sunt Mohammed ben Lhausin.

Am avut pentru ultima oară veşti de la el prin arabul Abdallah, care, la rugămintea noastră, l-a însoţit pe Bark la Agadir.

Autocarul pleca abia seara, Bark avea aşadar la dispoziţie o zi întreagă. A rătăcit mai întâi prin orăşel vreme atât de îndelungată şi fără să scoată o vorbă, încât Abdallah a ghicit că e neliniştit şi s-a înduioşat.

— Ce se întâmplă?

— Nimic…

Bark, descumpănit de vacanţa asta neaşteptată, încă nu simţea că înviase. Simţea o fericire surdă, dar, în afara acestei fericiri, nu prea era mare diferenţă între Bark cel de ieri şi Bark cel de azi. Se bucura totuşi de acum de lumina soarelui la egalitate cu alţi oameni şi împărţea cu ei dreptul de a se aşeza colo, în chioşcul acela al unei cafenele arabe. S-a aşezat. A comandat ceai pentru Abdallah şi pentru el. Era primul lui gest de senior; puterea lui ar fi trebuit să-l transfigureze. Dar omul care servea îi turnă ceaiul fără a părea surprins, ca şi cum gestul era ceva obişnuit. Nu simţea, turnând ceaiul acela, că preamărea un om liber.

— Hai să mergem în altă parte, spuse Bark.

Urcară spre Kasbah, care domină Agadirul.

Micile dansatoare berbere veniră spre ei. Arătau atâta blândeţe domesticită, că Bark avu impresia că avea să trăiască din nou: ele erau cele care, fără s-o ştie, aveau să-i facă o adevărată primire în viaţă. Luându-l de mână, îi oferiră aşadar ceai, cu drăgălăşenie, dar aşa cum l-ar fi oferit oricui altcuiva. Bark vru să povestească revenirea lui la viaţă. Ele râseră încetişor. Erau bucuroase pentru el, din moment ce el era bucuros. Mai adăugă pentru a le fermeca: „Eu sunt Mohammed ben Lhausin”. Dar asta nu le surprinse defel. Toţi oamenii au un nume, iar unii vin de atât de departe…

Îl trase iarăşi pe Abdallah spre oraş. Rătăci pe dinaintea prăvăliilor evreieşti, privi marea, se gândi că putea merge după pofta inimii oriunde, că era liber… Dar libertatea asta i se păru amară; îi dezvăluia mai cu seamă cât era de lipsit de legături cu lumea.

Atunci, cum trecea pe acolo un copil, Bark îl mângâie uşor pe obraz. Copilul zâmbi. Nu era un fiu de stăpân pe care trebuie să-l linguşeşti. Era un copil firav căruia Bark îi dăruia o mângâiere. Şi care zâmbea. Iar copilul ăsta îl trezi pe Bark şi Bark se descoperi pe sine însuşi ceva mai important pe pământ, din pricina unui copil firav care se simţise dator să-i zâmbească. Începea să întrevadă ceva şi mergea acum cu paşi mari.

— Ce cauţi? întreba Abdallah.

— Nimic, răspundea Bark.

Dar când nimeri, la colţul unei străzi, peste un cârd de copii care se jucau, se opri. Aici era. Se uită la ei în tăcere. Apoi, luând-o spre dughenele evreieşti, se întoarse cu braţele încărcate cu daruri. Abdallah îşi pierdu cumpătul.

— Imbecilule, ţine-ţi banii!

Dar Bark nu mai asculta. Grav, făcu semn fiecăruia pe rând. Iar mânuţele se întinseră spre jucării şi brăţări şi papucei cusuţi cu fir de aur. Şi fiecare copil, după ce-şi căpătase comoara, fugea, sălbatic.

Ceilalţi copii din Agadir, aflând vestea, dădură năvală spre el. Bark îi încălţă cu papucei auriţi. Şi în împrejurimile Agadirului, alţi copii, la urechile cărora ajunsese zvonul, se sculară şi urcară strigând spre Dumnezeul cel negru şi, agăţaţi de vechile lui veşminte de rob, îşi cerură partea. Bark se ruina.

Abdallah îl crezu „nebun de bucurie”. Dar eu nu cred că era vorba, în ce-l privea pe Bark, de împărţirea cu alţii a unui preaplin de bucurie.

El poseda, deoarece era liber, bunurile esenţiale, dreptul de a se face iubit, de a merge spre miazănoapte sau spre miazăzi şi de a-şi câştiga pâinea prin muncă. La ce bun banii ăştia… Când, aşa cum simte cineva o foame profundă, el simţea nevoia de a fi un om printre ceilalţi oameni, legat de oameni. Dansatoarele din Agadir se arătaseră iubitoare faţă de bătrânul Bark, dar el se despărţise de ele fără părere de rău, aşa cum venise; ele nu aveau nevoie de el. Băiatul care servea în prăvălia arabă, trecătorii de pe stradă, toţi respectau în el pe omul liber, împărţeau cu el soarele în deplină egalitate, dar niciunul nu arătase că avea nevoie de el. Era liber, infinit de liber, ajungând să nu-şi mai simtă greutatea pe pământ. Îi lipsea povara relaţiilor umane care îngreunează mersul, lacrimile, rămas-bunul, reproşurile, bucuriile, tot ceea ce un om dezmiardă sau rupe de fiecare dată când schiţează un gest, miile de legături care-l unesc cu ceilalţi şi-l împovărează. Dar asupra lui Bark atârnau deja

mii de speranţe…

Iar domnia lui Bark începea în acel nimb de lumină al soarelui în amurg asupra Agadirului, în răcoarea care, vreme atât de îndelungată, fusese pentru el singura plăcere pe care o aştepta, singurul staul. Şi, cum ceasul plecării se apropia, Bark păşea înainte, scăldat în mareea aceea de copii, precum odinioară printre oile lui, lăsându-şi prima brazdă în lume. Avea să se întoarcă a doua zi la mizeria alor săi, responsabil de mai multe vieţi decât ar putea vreodată hrăni braţele-i bătrâne, dar deja îşi arăta aici adevărata greutate. Ca un arhanghel, prea uşor spre a putea trăi viaţa oamenilor, dar care ar fi trişat, care şi-ar fi cusut plumb la cingătoare, Bark făcea cu greutate paşi, tras în jos de mii de copii, care aveau atâta nevoie de papucei din aur.

7

Acesta este deşertul. Un Coran, care nu e decât o regulă de joc, îi schimbă nisipul în Imperiu. În fundul unei Sahare care ar putea fi goală, se joacă o piesă secretă, care agită patimile omeneşti. Adevărata viaţă a deşertului nu e făcută din exoduri ale triburilor în căutarea ierbii de păscut, ci din jocul care încă se mai joacă aici. Ce diferenţă de materie între nisipul supus şi celălalt! Şi nu stau oare lucrurile la fel pentru toţi oamenii? În faţa acestui deşert transfigurat, îmi amintesc de jocurile copilăriei mele, de parcul întunecat şi auriu pe care-l populasem cu zei, de nesfârşita împărăţie pe care o plasam în acel kilometru pătrat, niciodată în întregime cunoscut, niciodată întru totul explorat. Formam o civilizaţie închisă, în care paşii aveau o anume savoare, în care lucrurile aveau o noimă, care nu era îngăduită în nicio altă civilizaţie. Când, devenit om în toată firea, trăieşti sub alte legi, ce mai rămâne oare din parcul plin de umbră şi de copilărie, magic, îngheţat, fierbinte, mergând, acum când vii înapoi, pe dinafara micului zid din piatră cu un soi de

disperare, minunându-te că afli închis într-o incintă atât de strâmtă un întreg ţinut din care îţi clădiseşi infinitul şi pricepând că în acel infinit nu te vei mai întoarce niciodată, căci în joc, şi nu în parc, ar trebui să te întorci.

Dar nu mai există insurgenţă. Cap Juby, Cisneros, Puerto Cansado, Saguet-El-Hamra, Dora, Smarra, nu mai există mister. Zările spre care am alergat s-au stins una după alta, precum insectele ce-şi pierd culorile odată prinse în capcana mâinilor călduţe. Însă cel care le urmărea nu era jucăria unei amăgiri. Noi nu ne amăgeam, când alergam după descoperirile astea. Nici Sultanul din *O mie şi una de nopţi,* care urmărea o materie atât de subtilă încât roabele îi mureau, în zori, una câte una în braţe, pentru că-şi pierduseră, abia atinse, aurul aripilor. Noi ne-am hrănit cu magia nisipurilor, alţii poate că-şi vor săpa acolo puţurile de petrol şi se vor îmbogăţi din marfa lor. Dar ei vor veni prea târziu. Căci oazele de palmieri interzise sau praful neatins al scoicilor ne-au dăruit nouă partea lor cea mai de preţ: ele nu ofereau decât un ceas de pasiune, şi cei care l-au trăit am fost noi.

Deşertul? Mi-a fost dat să-l cunosc într-o bună zi chiar în inima lui. În cursul unui raid spre Indochina, în 1935, m-am pomenit în Egipt, la hotarele Libiei, captiv al nisipurilor ca prins într-un clei, şi am crezut că voi muri. Iată povestea.

VII

ÎN INIMA DEŞERTULUI

1

Pornind spre Mediterana, am dat peste nori la joasă înălţime. Am coborât la douăzeci de metri. Aversele se zdrobesc de parbriz, iar marea parcă ar scoate aburi. Fac eforturi mari ca să zăresc ceva şi să nu tamponez vreun catarg de vapor.

Mecanicul meu, Andre Prévot, îmi aprinde ţigări.

— Cafea…

Dispare în partea din spate a avionului şi se întoarce cu termosul. Beau. Dau la răstimpuri câte un bobârnac manetei de gaz ca să menţin două mii o sută de turaţii. Arunc o privire peste cadrane la rând: supuşii mei sunt ascultători, fiecare ac este la locul lui. Arunc o privire spre mare care, sub ploaie, scoate aburi, ca un uriaş lighean cald. Dacă m-aş afla în hidroavion, aş regreta că e atât de agitată. Numai că mă aflu în avion. Agitată sau nu, nu pot ateriza. Şi asta îmi dă, nu ştiu de ce, un absurd sentiment de securitate. Marea face parte dintr-o lume care nu e a mea. Pana, aici, nu mă priveşte, nici măcar nu mă ameninţă: nu sunt echipat cu greement pentru mare.

După o oră şi treizeci de minute de zbor, ploaia se domoleşte. Norii sunt tot la joasă înălţime, dar lumina îi străbate deja ca un zâmbet larg. Admir această lentă pregătire a vremii bune. Ghicesc deasupra capului meu o slabă pâclă de bumbac alb. Schimb direcţia spre a evita o vijelie: nu mai e nevoie să trec prin mijlocul ei. Şi iată prima spărtură…

Am presimţit-o fără s-o văd, căci zăresc, în faţa mea, pe mare, o lungă dâră de culoarea unei pajişti, un fel de oază de un verde luminos şi profund, asemănător cu acela al

ogoarelor cu orz din sudul Marocului, care făceau să mi se strângă inima, când veneam dinspre Senegal după trei mii de kilometri de nisip. Şi aici am sentimentul că ajung într-o provincie care ar putea fi locuită şi încerc o uşoară veselie. Mă întorc spre Prévot.

— S-a terminat, e bine!

— Da, e bine…

Tunis. În timp ce se face plinul de benzină, semnez nişte hârtii. Dar în clipa în care părăsesc biroul aud un „buf!" ca de plonjon. Unul din zgomotele alea surde, fără ecou. Mi-amintesc imediat că am mai auzit un zgomot asemănător: o explozie într-un garaj. Doi oameni muriseră din „tusea" aceea aspră. Mă întorc spre drumul care merge de-a lungul pistei: fumegă un pic de praf, două maşini rapide s-au tamponat, prinse dintr-odată în imobilitate ca între gheţuri. Nişte oameni aleargă într-acolo, alţii aleargă spre noi.

— Daţi telefon… Un medic… Capul…

Simt o strângere de inimă. Fatalitatea, în liniştita lumină a serii, tocmai a reuşit o lovitură îndrăzneaţă. O frumuseţe devastată, o inteligenţă sau o viaţă… Tot astfel au mers piraţii prin deşert şi nimeni nu le-a auzit paşii elastici pe nisip. Acesta a fost, în campament, scurtul vacarm al raziei. Apoi totul a recăzut în liniştea aurie. Aceeaşi pace, aceeaşi linişte… Cineva lângă mine vorbeşte de o fractură a craniului. Nu vreau să ştiu nimic despre fruntea aceea inertă şi însângerată, mă întorc cu spatele la drum şi mă duc la avion. Dar păstrez în inimă o impresie de ameninţare. Iar zgomotul acela îl voi recunoaşte curând. Când voi grebla platoul negru cu două sute şaptezeci de kilometri la oră, voi recunoaşte aceeaşi tuse seacă: acelaşi icnet al destinului, care ne aştepta la întâlnire.

La drum spre Benghazi.

2

La drum. Încă două ceasuri de lumină. Am renunţat deja la ochelarii negri când o pornesc peste Tripolitania. Iar nisipul devine auriu. Doamne, cât e de pustie planeta asta! O dată mai mult, fluviile, locurile umbroase şi locuinţele oamenilor îmi par că se datorează conjuncţiilor unor fericite hazarduri. Câtă parte de stâncă şi câtă de nisip!

Dar toate astea îmi sunt străine, eu trăiesc în lumea zborului. Simt că vine noaptea în care ne ferecăm ca într-un templu. Unde rămânem închişi secretelor unor rituri esenţiale, într-o meditaţie fără folos. Toată această lume profană se şterge deja şi va dispărea. Tot acest peisaj e încă scăldat în lumină aurie, dar ceva din el deja se evaporă. Iar eu nu cunosc nimic, repet, nimic ce ar putea valora cât ceasul ăsta. Doar cei care au suferit de inexplicabila dragoste de zbor mă înţeleg bine.

Renunţ aşadar puţin câte puţin la soare. Renunţ la marile suprafeţe aurii care m-ar fi primit în caz de pană… Renunţ la reperele care m-ar fi ghidat, renunţ la profilul munţilor pe cer care m-ar fi ferit de colţurile stâncoase. Pătrund în noapte. Navighez. Nu mai am decât stelele ca să mă ghideze…

Această moarte a lumii se face lent. Iar lumina începe să-mi lipsească treptat. Pământul şi cerul se confundă încetul cu încetul. Pământul ăsta urcă şi pare să se împrăştie ca un abur. Primele astre licăresc răsfrânte ca într-o apă verde. Va mai trebui să aştept mult până ce se vor preschimba în diamante dure. Va mai trebui să aştept mult până ce voi asista la jocurile tăcute ale stelelor căzătoare. În miezul anumitor nopţi, am văzut atâtea scântei gonind, că mi se părea că un vânt puternic bătea printre stele.

Prévot încearcă lămpile fixe şi lămpile de urgenţă. Înfăşurăm becurile în hârtie roşie.

— Încă un strat…

Mai adaugă un strat, atinge un contact. Lumina e încă

prea clară. Ar voala, la fel ca în cazul unei fotografii, palida imagine a lumii exterioare. Ar distruge miezul acela uşor care uneori, noaptea, rămâne încă agăţat de lucruri. În noaptea asta, el s-a alcătuit. Dar încă nu e cu adevărat noapte. Încă se mai vede cornul lunii. Prévot se afundă în partea dindărăt a avionului şi se întoarce cu un sandviş. Eu ciugulesc un ciorchine de strugure. Nu mi-e foame. Nu mi-e nici foame, nici sete. Nu simt nicio oboseală, am impresia că aş putea pilota astfel zece ani de acum încolo.

Luna a murit.

Benghazi îşi face anunţată apropierea în noaptea neagră. Benghazi se află în străfundul unei bezne atât de profunde, încât nu are podoaba nici unui halou. Am zărit oraşul atunci când ajungeam acolo. Căutam terenul, dar iată că balizajul roşu se aprinde. Luminile decupează un dreptunghi negru. Virez. Lumina unui far aţintit spre cer urcă drept ca jetul apei într-un incendiu, pivotează şi desenează pe teren un drum de aur. Mai virez încă spre a putea observa bine obstacolele. Echipamentul nocturn al acestei escale este admirabil. Reduc viteza şi-mi încep plonjarea ca într-o apă neagră.

Este ora locală 23 când aterizez. Rulez spre far. Ofiţerii şi soldaţii cei mai curtenitori din lume trec dinspre umbră la lumina puternică a proiectorului, rând pe rând vizibili şi invizibili. Mi se iau actele, se face plinul de benzină. Trecerea mea va fi pusă la punct în douăzeci de minute.

— Faceţi un viraj şi treceţi pe deasupra noastră, altfel nu vom şti dacă decolarea s-a făcut cu bine.

La drum.

Rulez pe rula aceea de aur, spre o spărtură fără obstacole. Avionul meu, de tip „Simun”, îşi desprinde suprasarcina cu mult înainte de a fi epuizat aria disponibilă. Proiectorul mă urmăreşte şi mă stinghereşte când virez. În sfârşit, mă lasă în pace, cei de jos au ghicit că mă orbea. Fac cale-ntoarsă pe verticală, când lumina proiectorului mă izbeşte din nou în

faţă, dar abia m-a atins, mă evită şi îşi îndreaptă în altă direcţie lungul fus auriu. Simt, îndărătul acestor menajamente, o extremă curtoazie. Iar acum virez iarăşi spre deşert.

Buletinele meteo de la Paris, Tunis şi Benghazi mi-au anunţat vânt în spate de treizeci până la patruzeci de kilometri la oră. Contez pe o viteză de croazieră de trei sute de kilometri la oră. Iau direcţia spre mijlocul segmentului de dreapta care uneşte Alexandria de Cairo. Voi evita astfel zonele interzise de pe coastă şi, în pofida derivelor necunoscute pe care le voi suporta, voi fi agăţat, fie la dreapta, fie la stânga, de luminile unuia sau altuia din cele două oraşe, sau, în general, de cele de pe valea Nilului. Voi naviga timp de trei ore şi douăzeci de minute dacă vântul nu s-a schimbat. Trei ore patruzeci şi cinci dacă a slăbit. Şi încep să înghit o mie cincizeci de kilometri de deşert.

Nu se mai vede luna. E doar un catran negru care s-a dilatat până la stele. N-am să zăresc nicio lumină, n-am să beneficiez de niciun reper, în lipsa legăturii radio n-am să primesc niciun semn de prezenţă omenească înainte de a ajunge la Nil. Nici măcar nu încerc să mă uit la altceva decât la compas şi la cadranul Sperry[1]. Nu mă mai interesează nimic altceva, în afară de lenta perioadă de respiraţie, pe ecranul întunecat al instrumentului, a unei înguste linii de radiu. Când Prévot se deplasează, corectez uşor variaţiile centrării. Mă ridic la 2000 de metri, acolo unde vânturile, după cum mi s-a semnalat, sunt favorabile. La intervale lungi, aprind o lampă, ca să observ cadranele-motoare care nu sunt toate luminoase, dar în cea mai mare parte a timpului mă închid în beznă, printre minusculele mele constelaţii care împrăştie aceeaşi lumină minerală ca şi stelele, aceeaşi lumină de nefolosit şi tainică, şi care vorbesc acelaşi limbaj. Şi eu, ca şi astronomii, citesc o carte de mecanică cerească. Şi eu mă simt studios şi pur. Totul s-a stins în lumea exterioară. Mai e Prévot care adoarme, după

[1] Aparat de navigație aeriană, după numele inventatorului American Elmer Ambrose Sperry (n.tr.)

ce a rezistat cu bine, iar eu îmi gust mai bine singurătatea. Mai e şi duduitul blând al motorului, iar în faţa mea, pe pupitrul de bord, toate acele stele liniştite.

Cuget totuşi. Nu ne bucurăm de lună şi suntem lipsiţi de legătura radio. Niciun fir, oricât de firav, nu ne va mai lega de lume până nu ne vom lovi frontal de dâra de lumină a Nilului. Ne aflăm în afara a toate şi doar motorul ne ţine suspendaţi şi ne face să rezistăm în smoala asta. Străbatem marea vale neagră din basme, aceea a încercărilor. Aici nici vorbă de ajutor. Aici nici vorbă de iertare pentru erori. Suntem lăsaţi la voia lui Dumnezeu.

O geană de lumină se întrezăreşte într-un punct al tabloului electric. Îl trezesc pe Prévot ca s-o stingă. Prévot se mişcă în umbră ca un urs, se scutură, înaintează. Dispare prin nu ştiu ce combinaţie cu o batistă şi cu hârtie neagră. Geana mea de lumină a dispărut. Făcea o discordanţă în lumea asta. Nu era de aceeaşi calitate cu îndepărtata lumină pală a radiului. Era o lumină de cabaret şi nu o lumină de stea. Dar mai ales mă orbea, ştergea celelalte lumini.

Trei ceasuri de zbor. O strălucire care mi se pare puternică ţâşneşte în dreapta. Mă uit. O lungă dâră luminoasă se prinde de lumina de la vârful aripii, care, până atunci, îmi rămăsese invizibilă. E o lumină intermitentă, când apăsată, când ştearsă: iată că reintru într-un nor. El e cel care îmi reflectă lumina de la aripă. În preajma reperelor mele, aş fi preferat un cer limpede. Aripa se luminează sub halou. Lumina se instalează, se fixează, străluceşte şi formează acolo un buchet rozaliu. Vâltori profunde mă răstoarnă. Navighez pe undeva prin pântecele unui nor cumulus a cărui grosime n-o cunosc. Mă ridic până la două mii cinci şi nu ies la suprafaţă. Cobor din nou la o mie de metri. Buchetul de flori continuă să fie prezent, nemişcat şi tot mai strălucitor. Bun. Merge şi aşa. Cu atât mai rău. Mă gândesc la altceva. O să vedem cum stăm când o să ieşim. Dar nu-mi place lumina asta ca de han de proastă calitate.

Socotesc: „Aici dansez un pic şi e normal, dar am suportat vâltori de-a lungul întregului drum, în ciuda cerului limpede

şi a altitudinii. Vântul nu s-a domolit, iar eu trebuie să depăşesc viteza de trei sute de kilometri la oră". La urma urmei, nu ştiu nimic precis, am să încerc să mă orientez când am să ies din nor.

Şi ieşim din nor. Buchetul s-a topit brusc. Dispariţia lui e ceea ce-mi vesteşte evenimentul. Privesc drept în faţă şi zăresc, atât cât se poate zări ceva, o îngustă vale de cer şi zidul următorului cumulus. Buchetul s-a reînsufleţit deja.

N-am să mai ies din cleiul ăsta, decât poate câteva secunde. După trei ore şi treizeci de minute de zbor, începe să mă îngrijoreze, căci mă apropii de Nil dacă înaintez aşa cum îmi închipui. Cu un dram de noroc am să pot totuşi să-l zăresc, printre culoarele astea, numai că nu sunt prea numeroase. Nu mă încumet să cobor mai mult: dacă, din întâmplare, sunt mai puţin iute decât cred, survolez încă pământuri înalte.

Nu simt în continuare nicio nelinişte, mă tem doar că riscăm să pierdem vremea. Dar fixez o limită seninătăţii mele: patru ore şi cincisprezece minute de zbor. După această durată, chiar şi pe vânt zero, iar vântul zero e improbabil, voi fi trecut deja de valea Nilului.

Când ajung la franjurile norului, buchetul lansează lumini intermitente tot mai precipitate, apoi se stinge brusc. Nu-mi plac aceste comunicări cifrate cu demonii nopţii.

O stea verde răsare în faţa mea, strălucitoare ca un far. O fi o stea sau o fi un far? Nici lumina asta supranaturală nu-mi place, astrul ăsta asemănător celui al regilor magi, invitaţia asta primejdioasă.

Prévot s-a trezit şi luminează cadranele-motoare. Îi dau la o parte, pe el şi lampa lui. Tocmai am ajuns la falia asta dintre doi nori şi profit ca să mă uit la ce se află sub mine. Prévot adoarme la loc.

De altfel, nu e nimic de privit.

Patru ore şi cinci minute de zbor. Prévot a venit să se aşeze lângă mine.

— Ar cam trebui să ajungem la Cairo…

— Aşa cred şi eu…

— Asta e stea sau far?

Am redus puţin motorul şi desigur asta l-a trezit pe Prévot. E sensibil la toate variaţiile zgomotelor de zbor. Încep o coborâre lentă, ca să mă strecor pe sub masa norilor.

Mi-am consultat adineaori harta. Oricum, am abordat cotele zero: nu risc nimic. Cobor mereu şi virez drept spre nord. Astfel voi primi la ferestre luminile oraşelor. Le-am depăşit cu siguranţă, îmi vor apărea aşadar pe stânga. Zbor acum sub norii cumulus. Dar înaintez de-a lungul unui alt nor care coboară mai jos la stânga mea. Virez spre a nu mă lăsa prins în plasa lui, merg spre nord-nord-est.

Norul ăsta coboară negreşit mai jos şi îmi maschează întreg orizontul. Nu mai îndrăznesc să mai pierd din altitudine. Am atins cota 400 la altimetru, dar nu ştiu presiunea aici. Prévot se apleacă, îi strig: „O să mă retrag până la mare, voi termina de coborât deasupra mării, ca să evit să mă ciocnesc…”

Nimic nu dovedeşte de altfel că nu am deviat deja spre largul mării. Bezna de sub norul ăsta este impenetrabilă. Mă trag spre fereastră. Încerc să citesc ce se află sub mine. Încerc să descopăr lumini, semne. Sunt un om care scotoceşte prin cenuşă. Sunt un om care se străduie să regăsească jarul vieţii pe fundul unei vetre.

— Un far marin!

Am văzut amândoi în acelaşi timp capcana asta intermitentă. Ce nebunie! Unde era, farul ăsta fantomă, născocirea asta a nopţii? Căci exact în secunda în care Prévot şi cu mine ne aplecam ca să dăm de el, la trei sute de metri sub aripile noastre, brusc…

— Ah!

Cred că n-am mai spus altceva. Cred că n-am simţit nimic altceva decât un formidabil trosnet care a zguduit lumea noastră din temelii. Cu viteza de două sute şaptezeci de kilometri la oră ne-am ciocnit cu botul de sol.

Cred că n-am aşteptat nimic altceva, în sutimea de secundă care a urmat, decât uriaşa stea purpurie a exploziei în care aveam să ne contopim amândoi. Nici Prévot, nici eu

n-am încercat nici cea mai mică emoţie. Nu observam în mine decât o nemăsurată aşteptare, aşteptarea acelei stele strălucitoare în care trebuia, în chiar secunda respectivă, să dispărem. Dar nu a existat nicio stea purpurie. A fost ca un fel de cutremur care ne-a distrus cabina, smulgând ferestrele, expediind bucăţi de tablă la o sută de metri, umplându-ne până şi măruntaiele cu vuietul lui. Avionul vibra ca un cuţit înfipt de la distanţă într-un lemn tare. Iar noi eram scuturaţi de furia asta. O secundă, două secunde… Avionul trepida mereu şi aşteptam cu o nerăbdare de-a dreptul monstruoasă ca rezervele lui de energie să-l facă să explodeze ca o grenadă. Dar zgâlţâielile subterane se prelungeau fără să ajungă la erupţia definitivă. Iar eu nu pricepeam nimic din acţiunea asta invizibilă. Nu pricepeam nici trepidaţia, nici furia, nici răgazul acela interminabil… cinci secunde, şase secunde… Şi, brusc, am avut o senzaţie de rotaţie, o izbitură care ne-a azvârlit ţigările prin fereastră afară, pulverizând aripa dreaptă, şi apoi, nimic. Nimic în afară de o imobilitate de gheaţă. I-am strigat lui Prévot:

— Sări iute!

El striga în acelaşi timp:

— Foc!

Şi deja ne rostogoliserăm afară prin fereastra smulsă. Eram în picioare la douăzeci de metri distanţă. I-am spus lui Prévot:

— Te doare ceva?

El mi-a răspuns:

— Nu mă doare nimic!

Dar îşi freca genunchiul.

I-am spus:

— Palpează-te, mişcă-te, jură-mi că n-ai nicio fractură…

Iar el mi-a răspuns:

— Nu e nimic, pompa de rezervă…

Eu credeam că avea să se prăbuşească dintr-odată, spintecat din cap până la mijloc, dar el îmi tot repeta, cu privirea fixă:

— Pompa de rezervă!…

Eu gândeam: a înnebunit, o să înceapă să danseze…

Dar, desprinzându-şi în sfârşit privirea de pe avionul care, de acum, era salvat de foc, se uită la mine şi reluă:

— Nu e nimic, pompa de rezervă s-a prins de genunchiul meu.

3

E inexplicabil că suntem în viaţă. Merg, cu lanterna în mână, refăcând drumul urmelor avionului pe sol. La două sute cincizeci de metri de punctul unde s-a oprit, dăm deja peste fiare răsucite şi bucăţi de tablă cu care, de-a lungul întregului parcurs, a împroşcat nisipul. Vom afla, la momentul cuvenit, că am tamponat aproape tangenţial o pantă blândă în vârful unui platou pustiu. La punctul de impact o groapă în nisip seamănă cu aceea lăsată de fierul unui plug. Avionul, fără să se dea peste cap, şi-a continuat drumul pe burtă cu furia şi cu mişcările din coadă ale unei reptile. La viteza de două sute şaptezeci de kilometri la oră el s-a târât. Ne datorăm fără îndoială viaţa acelor pietre negre şi rotunde care se rostogolesc libere pe nisip şi care au alcătuit un platou cu bile.

Prévot debranşează acumulatoarele pentru a evita un incendiu tardiv prin scurt-circuit. M-am rezemat de motor şi stau acum să cuget: am putut suporta, la altitudine, timp de patru ore şi cincisprezece minute, un vânt de cincizeci de kilometri la oră, eram într-adevăr scuturat. Dar, dacă el s-a schimbat faţă de previziunile meteo, n-am habar de direcţia pe care a luat-o. Mă plasez aşadar într-un careu cu latura de patru sute de kilometri.

Prévot vine să se aşeze alături de mine şi-mi spune:

— E nemaipomenit că suntem în viaţă…

Nu-i răspund nimic şi nu simt nicio bucurie. Mi-a venit o mică idee care-şi croieşte drum în mintea mea şi deja mă cam chinuie.

Îl rog pe Prévot să-şi aprindă lanterna lui ca să am un reper şi o pornesc drept înainte, cu lanterna mea în mână. Mă uit cu atenţie la sol. Înaintez încet, fac un semicerc mare, schimb orientarea de mai multe ori. Cercetez mereu solul de parcă aş căuta un inel pierdut. Tot aşa mai adineaori căutam jarul vieţii. Înaintez mereu în beznă, aplecat peste discul alb pe care-l plimb. Asta e… asta e… Mă întorc agale spre avion. Mă aşez lângă cabină şi reflectez. Căutam un motiv de speranţă şi nu l-am aflat. Căutam un semn oferit de viaţă, dar viaţa nu mi-a făcut semn.

— Prévot, n-am văzut nici măcar un fir de iarbă…

Prévot tace, nu ştiu dacă m-a înţeles. O să mai vorbim despre asta când o să se ridice cortina, când o să se facă lumină. Simt doar o mare sfârşeală, mă gândesc: „La aproape patru sute de kilometri depărtare, în deşert!…” Sar deodată în picioare.

— Apa!

Rezervoarele de benzină, rezervoarele de ulei sunt sparte. Rezervele de apă la fel. Nisipul a înghiţit absolut tot. Mai găsim o jumătate de litru de cafea pe fundul unui termos pulverizat, un sfert de litru de vin alb pe fundul altuia. Filtrăm lichidele astea şi le amestecăm. Mai găsim şi câţiva struguri şi o portocală. Dar eu socotesc: „În cinci ore de mers, sub bătaia soarelui, în deşert, le terminăm repede…”

Ne instalăm în cabină aşteptând să se facă ziuă. Mă întind, o să dorm. Fac, în timp ce adorm, bilanţul aventurii noastre: habar nu avem unde ne aflăm. Nu avem nici măcar un litru de lichid. Dacă ne situăm oarecum pe linie dreaptă, vor da de noi peste opt zile, nu ne putem aştepta la mai puţin, şi atunci va fi prea târziu. Dacă am deviat lateral, ne vor regăsi peste şase luni. Nu trebuie să contăm pe avioane: ele ne vor căuta pe o rază de trei mii de kilometri.

— Ah! păcat… îmi spune Prévot.

— De ce?

— Puteam să terminăm atât de frumos dintr-odată!…

Dar nu trebuie să renunţăm atât de repede. Eu şi Prévot ne venim în fire. Nu trebuie să pierdem şansa, oricât de

slabă ar fi ea, a unei salvări miraculoase pe calea aerului. Nu trebuie nici să stăm pe loc şi să nu ajungem poate la oaza cea mai apropiată. Vom merge azi toată ziua. Şi ne vom reîntoarce la aparat. Şi, înainte de a pleca, ne vom scrie programul cu litere mari pe nisip.

M-am făcut aşadar ghem şi am de gând să dorm până în zori. Şi sunt foarte fericit să adorm. Oboseala mă înfăşoară într-o prezenţă multiplă. Nu sunt singur în deşert, somnul meu iepuresc e populat cu voci, amintiri, confidenţe şuşotite. Nu mi-e sete încă, mă simt bine, mă las în voia somnului şi a aventurii. Realitatea pierde teren în faţa visului…

Ah! Lucrurile au stat cu totul altfel când s-a făcut ziuă!

4

Am iubit mult Sahara. Am petrecut acolo nopţi în completă izolare. M-am trezit pe întinderea aceea aurie tălăzuită de vânt ca marea. Am aşteptat ajutoare dormind sub aripa avionului, dar nu puteam face comparaţie.

Mergem spre versantul colinelor rotunjite. Solul se compune din nisip în întregime acoperit de un singur strat de pietricele strălucitoare şi negre. Parcă ar fi nişte solzi din metal, astfel că toate ridicăturile care ne înconjoară strălucesc precum nişte armuri. Am nimerit într-o lume minerală. Suntem închişi într-un peisaj din fier.

Odată trecută prima creastă, mai departe se anunţă o altă creastă asemănătoare, strălucitoare şi neagră. Mergem râcâind solul cu picioarele, spre a înscrie un fir conducător ca să ne putem întoarce mai târziu. Înaintăm cu faţa spre soare. Am decis împotriva oricărei logici s-o ţinem tot spre est, căci totul mă face să cred că am trecut dincolo de Nil: previziunile meteo, timpul meu de zbor. Dar am făcut o scurtă tentativă spre vest şi am simţit o nelinişte pe care nu mi-am putut-o explica. Am lăsat atunci drumul spre vest pentru a doua zi. Şi am sacrificat provizoriu nordul care

totuşi duce la mare. Trei zile mai târziu, când ne vom hotărî, într-un semidelir, să ne abandonăm definitiv aparatul şi să mergem drept înainte până la cădere, tot spre est vom pleca. Mai precis spre est-nord-est. Şi asta tot împotriva oricărei raţiuni, după cum şi împotriva oricărei speranţe. Iar noi vom descoperi, odată salvaţi, că nicio altă direcţie nu ne-ar fi permis să revenim, pentru că spre nord, fiind prea epuizaţi, nici la mare n-am fi ajuns. Oricât de absurd mi s-ar părea, am impresia azi că, în lipsa vreunei indicaţii care ne-ar fi putut influenţa alegerea, am ales această direcţie pentru singurul motiv că ea îl salvase pe prietenul meu Guillaumet în Anzi, unde l-am căutat atât de mult. Ea devenise pentru mine, în chip confuz, direcţia spre viaţă.

După cinci ore de mers, peisajul se schimbă. Un râu de nisip pare să curgă printr-o vale, aşa că noi o apucăm prin fundul văii aceleia. Mergem cu paşi mari, trebuie să ajungem cât mai departe cu putinţă şi să ne întoarcem înainte de căderea nopţii, dacă n-am descoperit nimic. Şi deodată, mă opresc:

— Prévot.

— Ce-i?

— Urmele…

De cât timp am uitat să mai lăsăm îndărătul nostru o dâră? Dacă n-o mai regăsim, asta înseamnă moartea.

Facem cale-ntoarsă luând-o spre dreapta. Când vom fi destul de departe, vom vira perpendicular pe direcţia noastră iniţială şi ne vom recupera urmele de acolo unde încă le marcam.

După ce am reînnodat firul ăsta, pornim din nou. Căldura creşte şi, odată cu ea, se nasc mirajele. Dar deocamdată sunt doar miraje elementare. Se formează lacuri mari care dispar când ne apropiem. Hotărâm să trecem peste valea de nisip şi să escaladăm colina cea mai ridicată spre a putea observa zarea. Mergem deja de şase ceasuri. Cred că putem face un total, pentru că am mers cu paşi mari, treizeci şi cinci de kilometri. Am ajuns în creştetul acelei crupe negre unde ne aşezăm, în tăcere. Valea noastră de nisip, aflată la picioare,

dă într-un deşert de nisip fără pietre, a cărui orbitoare lumină albă arde ochii. Cât cuprinzi cu privirea e doar vidul. Dar, în zare, nişte jocuri de lumini alcătuiesc miraje deja mai tulburătoare. Fortăreţe şi minarete, mase geometrice cu linii verticale. Mai observ o pată neagră şi mare care simulează vegetaţia, dar e dominată de ultimul dintre norii care s-au topit în lumina zilei şi care vor renaşte odată cu seara. Nu e decât umbra unui cumulus.

E zadarnic să înaintăm mai mult, tentativa asta nu duce nicăieri. Trebuie să ajungem înapoi la avion, baliza aceea roşie şi albă care va fi, poate, reperată de camarazi. Deşi nu-mi pun speranţa în căutările astea, ele îmi apar ca singura şansă de salvare. Dar mai cu seamă ne-am lăsat acolo ultimele noastre picături de lichid şi deja avem nevoie să le bem. Trebuie să ne întoarcem pentru a trăi. Suntem captivii acestui cerc de fier: scurta autonomie a setei noastre.

Dar cât e de greu să faci cale-ntoarsă când mergi poate spre viaţă! Dincolo de miraje, orizontul e poate bogat în cetăţi veritabile, în canale cu apă dulce şi în pajişti. Ştiu că am dreptate să fac cale-ntoarsă. Dar am totuşi impresia că ne scufundăm, atunci când hotărăsc această teribilă schimbare bruscă de direcţie.

Ne-am culcat alături de avion. Am străbătut mai mult de şaizeci de kilometri. Ne-am terminat rezervele de lichide. N-am recunoscut nimic spre est şi niciun camarad n-a survolat acest teritoriu. Cât timp vom rezista oare? Ne e deja atât de sete…

Am clădit un rug mare, luând nişte sfărâmături din aripa pulverizată. Am pregătit benzina şi bucăţile de tablă de magneziu care dau o strălucire albă intensă. Am aşteptat ca noaptea să fie complet neagră pentru a ne aprinde vâlvătaia… Dar unde sunt oamenii?

Acum flacăra creşte. Privim cu religiozitate cum arde felinarul nostru din deşert. Privim cum străluceşte în beznă tăcutul şi luminosul nostru mesaj. Iar eu mă gândesc că,

dacă el duce cu sine un apel deja patetic, mai duce şi multă iubire. Cerem de băut, dar cerem şi să comunicăm. Fie ca un alt foc să se aprindă în noapte, numai oamenii dispun de foc, fie ca ei să ne răspundă!

Revăd ochii soţiei mele. Nu voi mai revedea nimic altceva decât ochii aceia. Ei pun întrebări. Revăd ochii tuturor acelora care ţin poate la mine. Şi ochii aceia pun la rândul lor întrebări. O întreagă adunare de priviri îmi reproşează tăcerea. Răspund! Răspund! Răspund din toate puterile mele, nu pot trimite, în beznă, flacără mai strălucitoare!

Eu am făcut ce am putut. Noi am făcut ce am putut: şaizeci de kilometri aproape fără să bem. Acum nu vom mai bea. E oare vina noastră dacă nu putem aştepta mult timp? Am fi putut rămâne acolo, cuminţi, trăgând din ploscă. Dar, încă din secunda în care am aspirat ce mai rămăsese pe fundul paharului de cositor, un ceas s-a pus în mişcare. Încă din clipa în care am supt ultima picătură, am început să cobor o pantă. Ce pot face dacă timpul mă ia şi mă duce precum un fluviu? Prévot plânge. Îl bat pe umăr. Îi spun ca să-l consolez:

— Dacă suntem terminaţi, suntem terminaţi…

Îmi răspunde:

— Dacă ţi se pare că plâng de mila mea…

Ei! Fireşte, am descoperit deja evidenţa asta. Nimic nu e intolerabil. Am să aflu mâine, şi poimâine, că, în mod sigur, nimic nu e intolerabil. Nu cred decât pe jumătate în supliciu. Am făcut deja reflecţia asta. Am crezut într-o zi că mă înec, întemniţat într-o cabină, şi n-am suferit prea tare. Am crezut uneori că-mi sparg capul şi nu mi s-a părut deloc un eveniment ieşit din comun. Nici aici nu voi şti ce înseamnă neliniştea. Mâine voi afla în legătură cu acest aspect lucruri încă şi mai stranii. Şi numai Dumnezeu ştie dacă, în pofida vâlvătăii pe care am aprins-o, am renunţat să mă mai fac auzit de oameni!…

„Dacă ţi se pare că plâng de mila mea…” Da, da, iată ceea ce este cu adevărat intolerabil. De fiecare dată când revăd ochii aceia care aşteaptă, simt ca o arsură. Mă cuprinde

brusc pofta de a mă ridica şi de a alerga drept înainte. Acolo cineva strigă după ajutor, cineva naufragiază!

E o ciudată răsturnare de roluri, dar am simţit mereu că aşa stăteau lucrurile. Aveam totuşi nevoie de Prévot ca să fiu cu totul sigur. Ei bine, Prévot nu va mai cunoaşte nici el neliniştea în faţa morţii cu care ne sunt împuiate urechile. Există însă ceva ce el nu suportă, şi nici eu.

Ah! Accept să adorm, să adorm fie pentru o noapte, fie pentru secole. Dacă adorm, nu cunosc diferenţa. Şi apoi, ce pace! Dar strigătele care se vor auzi acolo, flăcările acelea mari de disperare... nu suport imaginea lor. Nu pot sta cu braţele încrucişate în faţa acestor prăbuşiri! Fiecare clipă de tăcere îi mai omoară încă un pic pe cei pe care îi iubesc. Iar în mine îşi face loc o furie puternică: pentru ce lanţurile astea care mă împiedică să ajung la timp şi să le sar în ajutor celor care se scufundă? Pentru ce rugul nostru nu ne duce ţipătul până la capătul lumii? Răbdare... Sosim!... Sosim!... Noi suntem salvatorii!

Magneziul s-a consumat şi focul nostru e acum roşu. Nu mai e decât o grămadă de jăratec peste care ne aplecăm ca să ne încălzim. Gata cu mesajul nostru luminos. Oare ce a pus el în mişcare în lume? Ei! Ştiu eu bine că nu a pus nimic în mişcare. Era vorba aici de o rugăciune care n-a putut fi auzită.

E bine. Am să mă duc să dorm.

5

În zori, am cules de pe aripile avionului, cu ajutorul unei cârpe, un pic de rouă pe fundul unui pahar, amestecată cu vopsea şi cu ulei.

Era scârboasă la gust, dar am băut-o. În lipsă de ceva mai bun, măcar ne-am muiat buzele. După festinul ăsta, Prévot

mi-a spus:

— Mai există din fericire şi revolverul.

Mă simt brusc agresiv şi mă întorc către el cu o ostilitate rea. Nimic n-aş urî mai mult în clipele astea decât o efuziune sentimentală. Am o extremă nevoie să consider că totul e simplu. E simplu să te naşti. Şi e simplu să creşti. Şi e simplu să mori de sete.

Şi trag cu coada ochiului la Prévot, gata să-l rănesc, dacă va fi nevoie, ca să-l fac să tacă. Dar Prévot mi-a vorbit liniştit. A tratat o problemă de igienă. A abordat acest subiect de parcă mi-ar fi spus: „Ar trebui să ne spălăm pe mâini". Aşa că suntem de acord. M-am gândit deja ieri, văzând teaca de piele. Reflecţiile mele erau rezonabile şi nu patetice. Doar elementul social este patetic. Neputinţa noastră de a-i linişti pe cei de care suntem răspunzători. Şi nu revolverul.

Tot nu suntem căutaţi sau, mai precis, suntem căutaţi fără îndoială în altă parte. Probabil prin Arabia. Nu vom auzi de altfel niciun avion mai devreme de mâine, când deja îl vom fi părăsit pe al nostru. Trecerea aceea unică, atât de îndepărtată, ne va lăsa atunci indiferenţi. Puncte negre amestecate cu mii de alte puncte negre în deşert, nu vom putea avea pretenţia să fim zăriţi. Nimic nu va fi exact din reflecţiile ce-mi vor fi puse în seamă în legătură cu acest supliciu. Nu voi suporta niciun supliciu. Salvatorii îmi vor părea că circulă printr-un alt univers.

E nevoie de cincisprezece zile de căutări pentru a găsi în deşert un avion despre care nu se ştie nimic, pe o rază de aproximativ trei mii de kilometri: or, noi suntem probabil căutaţi din Tripolitania până în Persia. Cu toate astea, şi astăzi încă, îmi rezerv această firavă şansă, din moment ce nu există o alta. Şi, schimbând tactica, decid să plec de unul singur în cercetare. Prévot va pregăti un foc şi-l va aprinde în caz de vizită, numai că nu vom fi vizitaţi.

Plec aşadar, şi nici măcar nu ştiu dacă voi avea forţa de a

mă reîntoarce. Îmi revine în minte ceea ce ştiu despre deşertul Libiei. În Sahara se menţine un procent de 40 umiditate, când aici el scade la 18. Iar viaţa se evaporă precum un abur. Beduinii, călătorii, ofiţerii coloniali spun că poţi rezista nouăsprezece ore fără să bei. După douăzeci de ore, ochii se umplu de lumină şi începe sfârşitul: marşul setei e fulgerător.

Însă vântul dinspre nord-est, vântul ăsta anormal care ne-a înşelat, care, în ciuda oricărei previziuni, ne-a ţintuit aici pe platoul ăsta, acum ne prelungeşte fără îndoială rezistenţa. Dar ce răgaz ne va acorda oare înainte de ora primelor lumini?

Plec aşadar, dar am impresia că mă îmbarc în canoe pe ocean.

Şi totuşi, datorită zorilor, decorul ăsta mi se pare mai puţin funebru. Şi merg la început cu mâinile în buzunare, ca un hoinar fără ocupaţie. Ieri seară am întins capcane la gura unor vizuini misterioase, şi iată că braconierul din mine se trezeşte. Mă duc mai întâi să verific capcanele: sunt goale.

Nu voi bea aşadar sânge. La drept vorbind, nu speram aşa ceva.

Dacă nu sunt prea dezamăgit, sunt dimpotrivă intrigat. Din ce trăiesc oare animalele acelea, în deşert? Sunt, desigur, „feneci” sau vulpi de nisip, mici carnivore de mărimea unor iepuri de casă, cu nişte urechi enorme. Nu rezist curiozităţii şi merg pe urmele unuia dintre ei. Ele duc spre un îngust râu de nisip unde toţi paşii se imprimă foarte limpede. Admir frumosul evantai pe care-l alcătuiesc trei degete răsfirate. Mi-l închipui pe prietenul meu mergând cu paşi mărunţi în zori şi lingând rouă de pe pietre. Aici urmele se răresc: fenecul meu a alergat. Dincoace, un tovarăş i s-a alăturat şi au tropăit unul lângă altul. Asist astfel cu o bucurie ciudată la plimbarea asta matinală. Îmi plac aceste semne ale vieţii. Şi mai uit un pic de sete…

În sfârşit ajung şi la cămara vulpilor mele. La suprafaţa nisipului răsare, la fiecare o sută de metri, câte un minuscul arbust uscat de mărimea unui castron de supă şi având

tulpinile încărcate cu melcişori aurii. Fenecul se duce în zori după provizii. Iar eu mă izbesc aici de o mare taină naturală.

Fenecul meu nu se opreşte la toţi arbuştii. Există unii, plini de melci, la care nici nu se uită. Mai sunt şi alţii cărora le dă ocol cu vizibilă circumspecţie. De alţii se apropie, dar fără să le facă vreun rău. Scoate două-trei cochilii, apoi îşi schimbă restaurantul.

Se preface oare că nu-şi potoleşte foamea dintr-odată pentru a se bucura mai îndelung de plimbarea lui matinală? Nu-mi vine a crede. Jocul lui coincide prea bine cu o tactică indispensabilă. Dacă fenecul s-ar sătura cu produsele de pe primul arbust, l-ar despuia din doar două-trei mese de încărcătura lui vie. Şi astfel, din arbust în arbust, şi-ar nimici crescătoria. Dar fenecul se fereşte cu adevărat să stingherească însămânţarea. Nu doar că se adresează, pentru o singură masă, unui grup de aproximativ o sută de astfel de tufe brune, dar nu ia niciodată două cochilii vecine de pe aceeaşi ramură. Totul se petrece ca şi cum ar fi conştient de risc. Dacă s-ar sătura fără precauţii, n-ar mai fi melci. Dacă n-ar mai fi melci, n-ar mai fi nici feneci.

Urmele mă duc la vizuină. Fenecul e acolo, ascultându-mă desigur, îngrozit de zgomotul paşilor mei. Şi îi spun: „Micuţă vulpe, sunt pierdut, dar, ciudat lucru, asta nu m-a împiedicat să mă intereseze în ce dispoziţie te afli…”

Şi continui să stau acolo dus pe gânduri şi mă gândesc că te poţi adapta la orice. Ideea că va muri poate peste treizeci de ani nu-i strică omului bucuriile. Treizeci de ani, trei zile… e o problemă de perspectivă.

Trebuie doar să uităm anumite imagini…

Acum îmi continui drumul şi deja, odată cu oboseala, ceva în mine se transformă. Mirajele, dacă nu există, le născocesc…

— Hei!

Am înălţat braţele strigând, dar omul care gesticula nu era decât o stâncă neagră. Totul se însufleţeşte deja în deşert.

Am vrut să-l trezesc pe beduinul care dormea, dar el s-a preschimbat într-un trunchi de copac negru. În trunchi de copac? Prezenţa asta mă surprinde şi mă aplec. Vreau să iau de pe jos o ramură ruptă: e din marmură! Mă ridic şi mă uit în jurul meu: zăresc şi alte trunchiuri din marmură neagră. O pădure antediluviană a năpădit solul cu trunchiurile ei frânte. S-a prăbuşit precum o catedrală, acum o sută de mii de ani, sub izbitura unui uragan al genezei. Iar veacurile au rostogolit până la mine tronsoanele astea de coloane uriaşe lustruite ca nişte bucăţi de oţel, pietrificate, vitrificate, de culoarea cernelii. Desluşesc încă împletitura ramurilor, zăresc răsucirile vieţii, număr inelele trunchiului. Pădurea asta, care a fost plină de păsări şi de muzică, a fost lovită de blestem şi preschimbată în sare. Iar eu simt că peisajul ăsta îmi e ostil. Mai negre decât armura de fier a colinelor, epavele astea solemne mă resping. Ce caut eu aici, viu, printre statuile astea din marmură inalterabile? Eu, perisabilul, eu, al cărui corp se va dezagrega, ce caut eu aici, în veşnicie?

De ieri, am parcurs deja aproape optzeci de kilometri. Pot pune fără îndoială pe seama setei ameţeala care mă încearcă. Sau pe seama soarelui. Străluceşte peste trunchiurile astea care par unse cu ulei. Străluceşte peste carapacea asta universală. Nu mai există aici nici nisip, nici vulpi. Nu mai există aici decât o imensă nicovală. Iar eu merg pe nicovala asta. Şi simt cum mă loveşte soarele în cap. Ah! Acolo…

— Hei! Hei!

„Nu e nimic acolo, nu te agita, e de vină delirul”.

Vorbesc astfel cu mine însumi, căci am nevoie să fac apel la raţiunea mea. Îmi e atât de greu să resping ceea ce văd. Îmi e atât de greu să nu alerg spre caravana aceea în mers… acolo… vezi!…

— Imbecilule, ştii bine că tu eşti cel care inventează…

— Atunci, înseamnă că nimic pe lume nu e adevărat…

Nimic nu e adevărat, în afară de crucea aceea de pe colină la douăzeci de kilometri depărtare de mine. Cruce sau far…

Dar nu e în direcţia mării. Atunci înseamnă că e o cruce. Toată noaptea am studiat harta. Munca mea era zadarnică deoarece nu-mi cunoşteam poziţia. Dar mă aplecam peste toate semnele care-mi indicau prezenţa omului. Şi, undeva, am descoperit un cerculeţ având deasupra o cruce asemănătoare. Am căutat legenda şi am citit: „Aşezământ religios". Alături de cruce am văzut un punct negru. M-am uitat din nou la legendă şi am citit: „Puţ permanent". Am primit ca un fel de lovitură drept în inimă şi am citit iarăşi cu voce tare: „Puţ permanent... Puţ permanent... Puţ permanent!" Ali-Baba şi comorile sale înseamnă oare ceva în comparaţie cu un puţ permanent? Ceva mai încolo am remarcat două cercuri albe. Am citit la legendă: „Puţ temporar. Era deja mai puţin frumos. Apoi jur-împrejur nu mai era nimic. Nimic.

Iată aşezământul religios! Călugării au înălţat o cruce mare pe colină ca să-i cheme pe cei aflaţi în suferinţă! Iar mie nu-mi rămâne altceva de făcut decât să merg spre ea. Şi doar să alerg spre dominicanii aceia...

— Dar în Libia nu există decât mănăstiri copte.

— ...spre dominicanii aceia studioşi. Ei au o bucătărie frumoasă şi răcoroasă cu dale roşii, iar în curte o minunată pompă ruginită. Sub pompa ruginită, sub pompa ruginită, aţi ghicit... sub pompa ruginită se află puţul permanent! Ah! Ce mai sărbătoare are să fie acolo când am să sun la poartă, când o să trag clopotul cel mare...

— Imbecilule, descrii o casă din Provence unde de altfel nu există clopot.

— ...când am să trag clopotul cel mare! Portarul o să-şi ridice braţele spre cer şi o să-mi strige: „Eşti un trimis al Domnului!" şi o să-i cheme pe toţi călugării. Iar ei au să se bulucească. Şi au să mă sărbătorească la fel ca pe un copil sărman. Şi au să mă mâne din urmă spre bucătărie. Şi au să-mi spună: „O clipă, doar o clipă, fiule, să dăm o fugă până la puţul care are mereu apă..."

Iar eu am să tremur de fericire...

Ba nu, nu vreau să plâng, pentru unicul motiv că nu mai

există nicio cruce pe colină.

Făgăduielile dinspre vest sunt doar minciuni. Am virat drept spre nord.

Nordul e plin, măcar el, de cântecul mării.

Ah! Creasta aceea odată depăşită, orizontul se întinde în faţă. Iată cel mai frumos oraş din lume.

— Ştii bine că e doar fata morgana…

Ştiu bine că e doar fata morgana. Pe mine nu mă duc de nas chestiile astea! Dar, dacă mie îmi place să mă afund într-un miraj? Dacă mie îmi place să trag nădejde? Dacă îmi place să îndrăgesc oraşul ăsta plin de creneluri şi împodobit de sărbătoare în lumina soarelui? Dacă mie îmi place s-o ţin aşa drept înainte, cu pas vioi, din moment ce nu-mi mai simt sfârşeala, din moment ce sunt fericit… Prévot şi revolverul lui, daţi-mi voie să râd! Prefer beţia mea. Sunt beat. Mor de sete!

Amurgul m-a dezmeticit. M-am oprit brusc, speriat că am ajuns atât de departe. În amurg, mirajul se topeşte. Orizontul şi-a lepădat slava, palatele, veşmintele sacerdotale. E un orizont deşertic.

— Ce să zic, mare scofală! O să te prindă noaptea, o să fii nevoit să aştepţi să se facă ziuă, iar mâine urmele tale au să fie acoperite şi n-ai să mai ştii unde te afli.

— Atunci mai bine merg drept înainte… La ce bun să fac iar cale-ntoarsă? Nu mai vreau să schimb din nou direcţia când aveam poate să-mi deschid, când îmi deschideam braţele spre mare…

— Unde ai văzut tu marea? De altfel, n-ai să ajungi la ea niciodată. Trei sute de kilometri fără doar şi poate te despart de ea. Iar Prévot stă de veghe lângă „Simun”! Şi poate că a fost zărit de vreo caravană…

Da, am să mă-ntorc, dar mai întâi să chem oamenii:

— Hei!

Dumnezeule, dar planeta asta e totuşi locuită…

— Hei! Oameni!…

Sunt răguşit. Nu mai am glas. Mă simt ridicol strigând astfel... Mai lansez o dată:

— Hei, oameni!

Se aude un sunet emfatic şi pretenţios.

Şi fac atunci cale-ntoarsă.

După două ceasuri de mers, am zărit flăcările pe care Prévot, înspăimântat şi crezându-mă pierdut, le aruncă spre cer. Ah!... mi-e atât de indiferent...

Încă un ceas de mers... încă cinci sute de metri. Încă o sută de metri. Încă cincizeci.

— Ah!

M-am oprit stupefiat. Bucuria o să-mi năpădească inima, iar eu încerc să-i stăvilesc violenţa. Prévot, luminat de vâlvătaie, stă de vorbă cu doi arabi rezemaţi de motor. Nu m-a zărit încă. E prea ocupat cu propria-i bucurie. Ah! Dacă aş fi aşteptat ca el... aş fi deja eliberat! Strig vesel:

— Hei!

Cei doi beduini tresar şi se uită la mine. Prévot pleacă de lângă ei şi vine singur în întâmpinarea mea. Deschid braţele. Prévot mă prinde de cot, era cumva să cad? îi spun:

— În sfârşit, s-a terminat!

— Ce?

— Păi, arabii!

— Care arabi?

— Arabii care sunt aici, cu tine!...

Prévot se uită la mine ciudat şi am impresia că-mi încredinţează, fără voie, o mare taină:

— Nu există niciun arab...

Cu siguranţă, de data asta am să plâng.

6

Se poate trăi aici nouăsprezece ore fără apă, iar noi ce am

băut de ieri seară? Câteva picături de rouă în zori?

Dar vântul dinspre nord-est bate mereu şi ne încetineşte evaporarea. Ecranul ăsta mai favorizează şi înaltele eşafodaje ale norilor în văzduh. Ah! Dacă ar devia până spre noi, dacă ar putea să plouă! Dar în deşert nu plouă niciodată.

— Prévot, să tăiem în triunghiuri o paraşută. O să fixăm panourile astea de sol cu nişte pietre. Şi, dacă vântul nu şi-a schimbat direcţia, în zori o să culegem rouă într-unul din rezervoarele de benzină, storcând pânzele.

Am aliniat cele şase panouri albe sub stele. Prévot a desfăcut un rezervor. Nu ne mai rămâne decât să aşteptăm zorii.

Prévot a mai dibuit printre sfărâmăturile avionului o miraculoasă portocală. O împărţim. Sunt tulburat şi, cu toate astea, e prea puţin lucru când noi am avea nevoie de douăzeci de litri de apă.

Culcaţi lângă focul nostru de noapte, mă uit la fructul ăsta luminos şi-mi spun: „Oamenii nu ştiu ce înseamnă o portocală…” îmi mai spun: „Suntem condamnaţi şi, o dată în plus, certitudinea asta nu-mi răpeşte plăcerea. Jumătatea aceea de portocală pe care o strâng în mână îmi dăruieşte una dintre cele mai mari bucurii din viaţă…” Mă întind pe spate, sug zeama fructului, număr stelele căzătoare. Iată-mă, preţ de o clipă, nespus de fericit. Şi îmi spun iarăşi: „Lumea, în rânduiala căreia trăim, n-o poţi ghici dacă nu eşti închis tu însuţi în ea”. Înţeleg astăzi doar ţigara şi paharul de rom al condamnatului. Nu concepeam cum poate acesta să accepte acea nimicnicie. Şi cu toate astea el se bucură mult de aceste lucruri. Ni-l imaginăm pe acest om curajos dacă zâmbeşte. Numai că el zâmbeşte pentru că îşi bea romul. Nu ştim că el şi-a schimbat perspectiva şi că a făcut, din acel ultim ceas, o viaţă de om.

Am cules o enormă cantitate de apă: doi litri poate. Gata cu setea! Suntem salvaţi, o să bem!

Umplu un pahar de cositor cu apă luată din rezervorul pregătit, dar apa asta are o frumoasă culoare verde-galben, iar încă de la prima înghiţitură simt un gust atât de oribil încât, în ciuda setei care mă chinuie, îmi ţin respiraţia… Aş bea totuşi până şi noroi, dar gustul acela de metal otrăvit e mai tare decât setea.

Mă uit la Prévot care se învârteşte cu ochii în pământ, de parcă ar căuta ceva cu mare atenţie. Deodată se apleacă şi vomită, fără să se oprească din învârtit. Peste treizeci de secunde îmi vine mie rândul. Sunt cuprins de asemenea convulsii încât vomit îngenuncheat, cu degetele înfipte în nisip. Nu ne vorbim şi, vreme de un sfert de ceas, stăm aşa scuturaţi de convulsii, nemaidând afară decât puţină bilă.

Gata. Nu mai simt decât o îndepărtată greaţă. Dar ne-am pierdut şi ultima speranţă. Nu ştiu dacă eşecul nostru se datorează unei substanţe cu care a fost impregnată paraşuta sau unui reziduu de tetraclorură de carbon care s-a depus pe pereţii rezervorului. Ne-ar fi trebuit un alt rezervor sau alte cârpe.

Atunci, să ne grăbim! E deja lumină. La drum! O să fugim de platoul ăsta blestemat şi o să mergem cu paşi mari, drept înainte, până ce vom cădea. Urmez exemplul lui Guillaumet în Anzi: de ieri, mă gândesc mult la el. Încalc acel consemn categoric care cere să rămâi lângă epavă. Nu ne vor mai căuta aici.

Încă o dată descoperim că nu suntem naufragiaţi. Naufragiaţi sunt cei care aşteaptă! Cei pe care îi ameninţă tăcerea noastră. Cei care sunt deja sfâşiaţi de o îngrozitoare eroare. Nu poţi să nu alergi spre ei. Şi Guillaumet mi-a povestit, la întoarcerea din Anzi, că alerga spre cei naufragiaţi! Acesta e un adevăr universal.

— Dacă aş fi singur pe lume, îmi spune Prévot, m-aş culca.

Şi iată că mergem drept înainte spre est-nord-est. Dacă am trecut de Nil, ne înfundăm, cu fiecare pas, în adâncul deşertului Arabiei.

De ziua aceea nu-mi mai amintesc. Nu-mi amintesc decât de graba mea. Graba mea spre orice, spre cădere. Îmi mai amintesc şi că am mers cu privirile în pământ, eram scârbit de miraje. Din când în când, ne-am rectificat direcţia cu ajutorul busolei. Ne-am mai şi întins uneori ca să ne tragem sufletul. Mi-am aruncat pe undeva şi mantaua de cauciuc pe care o ţineam pentru noapte. Nu ştiu nimic altceva. Amintirile mele nu se leagă decât de răcoarea serii. Şi eu eram alcătuit parcă din nisip şi totul s-a şters în mine.

Ne hotărâm, la apusul soarelui, să poposim. Ştiu bine că ar trebui să ne continuăm mersul: noaptea asta fără apă o să ne vină de hac. Am luat însă cu noi panourile din pânză de paraşută. Dacă otrava nu vine de la substanţa de pe paraşută, s-ar putea ca mâine dimineaţă să putem bea. Trebuie să ne mai întindem o dată capcanele pentru rouă, la lumina stelelor.

Dar spre nord, cerul e în seara asta lipsit de nori. Vântul are parcă alt gust, schimbat. Şi-a schimbat şi direcţia. Suntem deja atinşi de suflul cald al deşertului. Asta e trezirea fiarei! O simt cum ne linge mâinile şi feţele…

Dar dacă încă merg, nu voi putea totuşi parcurge zece kilometri. De trei zile, fără să beau, am acoperit mai mult de o sută optzeci de kilometri… Numai că, în clipa când dădeam să ne oprim:

— Îţi jur că e un lac, îmi zice Prévot.

— Eşti nebun!

— La ora asta, în amurg, mai poate fi un miraj?

Nu răspund nimic. Am renunţat, de multă vreme, să mă încred în ce-mi văd ochii. Poate că nu e un miraj, dar atunci înseamnă că e o născocire a nebuniei noastre. Cum poate Prévot să mai creadă încă?

Prévot se îndărătniceşte:

— E doar la douăzeci de minute distanţă, mă duc să văd…

Încăpăţânarea asta mă irită:

— Du-te să vezi, du-te să iei aer… e excelent pentru

sănătate. Dar dacă lacul tău există, atunci e sărat, s-o ştii de la mine. Sărat sau ba, e la dracu-n praznic. Şi, colac peste pupăză, nici nu există.

Prévot, cu privirea fixă, se îndepărtează deja. Cunosc eu atracţiile astea suverane! Şi mă gândesc: „Există somnambuli care se aruncă drept sub roţile locomotivelor”. Ştiu că Prévot nu se va mai întoarce. Vertijul vidului îl va cuprinde şi nu va mai putea face cale-ntoarsă. Şi va cădea ceva mai departe. Şi va muri acolo, iar eu voi muri aici. Iar toate astea au atât de puţină însemnătate!…

Nu mi se pare de bun augur indiferenţa asta care a pus stăpânire pe mine. Când eram pe jumătate înecat, am simţit aceeaşi pace. Profit însă ca să scriu o scrisoare ce va fi postumă, culcat pe burtă pe nişte pietre. Scrisoarea mea e foarte frumoasă. Foarte demnă. Dau acolo nişte sfaturi înţelepte. Recintind-o, încerc o vagă plăcere născută din vanitate. Se va spune despre ea: „Iată o admirabilă scrisoare postumă! Ce păcat că autorul a murit!”

Mai voiam să ştiu cam în ce stare sunt. Încerc să văd dacă mai am salivă: oare de câte ceasuri n-am scuipat? Nu mai am salivă. Dacă ţin gura închisă, o materie cleioasă îmi lipeşte buzele. Se usucă şi apoi formează, în afară, un fel de sul tare. Totuşi, încă mai reuşesc să fac nişte încercări de deglutiţie. Iar ochii nu mi se umplu încă de lumini. Când îmi va fi oferit acest radios spectacol, va însemna că nu mai am decât vreo două ceasuri de trăit.

E noapte. Luna a mai crescut faţă de noaptea trecută. Prévot nu se întoarce. Stau lungit pe spate şi rumeg toate aceste evidenţe. Regăsesc în mine o mai veche impresie. Încerc s-o definesc. Sunt…

Sunt… Sunt la bordul unui vas! Mă duceam în America de Sud, mă întinsesem la fel ca acum pe puntea superioară. Vârful catargului se plimba în lung şi-n lat, foarte încet, printre stele. Aici lipseşte un catarg, dar mă aflu totuşi îmbarcat spre o destinaţie care nu mai depinde de strădaniile mele. Nişte negustori de sclavi negri m-au azvârlit, legat, pe un vapor.

Mă gândesc la Prévot care nu se mai întoarce. Nu l-am auzit plângându-se nici măcar o singură dată. E foarte bine. Mi-ar fi fost de nesuportat să aud gemete. Prévot e un adevărat bărbat.

A! Iată-l la cinci sute de metri în faţa mea agitându-şi lanterna! A pierdut urmele! N-am lanternă să-i răspund, mă ridic, strig, dar nu aude…

O a doua lanternă se aprinde la două sute de metri de a lui, apoi o a treia. Doamne, se desfăşoară o goană ca la vânătoare şi sunt căutat! Strig:

— Hei!

Dar nu mă aude nimeni.

Cele trei lanterne îşi continuă semnalele de apel.

N-am înnebunit, în seara asta. Mă simt bine. Sunt împăcat. Privesc cu atenţie. Sunt trei lanterne la cinci sute de metri distanţă.

— Hei!

Dar tot nu mă aude nimeni.

Atunci mă cuprinde o scurtă panică. Singura pe care o voi cunoaşte. A! Încă mai pot alerga: „Aşteptaţi… Aşteptaţi…” Vor face stânga-mprejur! Se vor îndepărta, vor căuta în altă parte, iar eu voi cădea! Voi cădea pe pragul vieţii, când existau nişte braţe care mă puteau primi!…

— Hei! Hei!

— Hei!

M-au auzit. Mă sufoc, mă sufoc, dar tot alerg. Alerg în direcţia vocii: „Hei!!” îl zăresc pe Prévot şi cad…

— Ah! Când am zărit toate lanternele astea!…

— Care lanterne?

Aşa e, e singur.

De data asta nu mai simt nicio disperare, ci doar o surdă mânie.

— Şi lacul?

— Se îndepărta când înaintam. Şi am mers spre el cam o jumătate de ceas. După jumătatea aceea de ceas, era încă prea departe. M-am întors. Dar acum sunt sigur că există un lac…

— Eşti nebun, nebun de legat. Ah! De ce ai făcut asta?… De ce?

Ce a făcut? De ce a făcut-o? Mai că aş plânge de indignare, dar habar n-am de ce sunt indignat. Iar Prévot îmi explică frumos cu glas sugrumat:

— Aş fi vrut atât de mult să găsesc de băut… Ai buzele atât de albe!

Ah! Mânia mea s-a dus naibii… îmi trec mâna peste frunte, de parcă m-aş deştepta, şi mă simt trist. Şi povestesc încetişor:

— Am văzut, aşa cum te văd, am văzut limpede, fără putinţă să mă-nşel, trei lumini… îţi spun că le-am văzut, Prévot!

Prévot la început tace:

— Ei, da! recunoaşte el în sfârşit, stăm prost.

Pământul reverberează repede sub atmosfera asta lipsită de vapori. E deja foarte frig. Mă scol şi umblu. Dar curând sunt cuprins de un insuportabil tremurat. Sângele meu deshidratat circulă foarte prost şi mă pătrunde un frig de gheaţă, care nu e doar frigul nopţii, îmi clănţăne maxilarele şi întreg corpul mi-e zgâlţâit de scuturături. Nu mă mai pot servi de lanternă, atât de tare o scutură mâna mea. N-am fost niciodată sensibil la frig şi cu toate astea am să mor de frig, ce straniu efect al setei!

Am lăsat să-mi cadă pe undeva pelerina cauciucată, sătul s-o mai car pe căldură. Iar vântul treptat se înteţeşte. Iar eu descopăr că în deşert nu există refugiu. Deşertul e neted ca marmura. Nu face pic de umbră în timpul zilei, iar noaptea te lasă gol-goluţ în bătaia vântului. Niciun copac, niciun gard de mărăcini, nicio piatră sub care să mă adăpostesc. Vântul se năpusteşte asupra mea precum cavaleria la atac pe teren descoperit. Mă învârt în cerc spre a-l evita. Mă culc şi iar mă scol. Culcat sau în picioare, sunt expus acestui bici de gheaţă. Nu pot fugi, nu mai am putere, nu pot fugi de asasini şi cad în genunchi, cu capul în mâini, sub sabie!

Îmi dau seama un pic mai târziu; m-am ridicat şi merg drept înainte, dârdâind mereu! Unde mă aflu? Ah! Tocmai am plecat, îl aud pe Prévot! M-au trezit apelurile lui…

Mă întorc la el, tot agitat de tremur, de acel icnet al întregului corp. Şi-mi spun: „Nu e frig. E altceva. Ăsta e sfârşitul”. M-am deshidratat deja prea mult. Am mers atât de mult, alaltăieri, şi ieri, când umblam singur.

Mă întristează să sfârşesc de frig. Aş prefera mirajele mele lăuntrice. Crucea aceea, arabii, lanternele. La urma urmei, toate astea începeau să mă intereseze. Nu-mi place să fiu biciuit ca un sclav…

Iată-mă iar în genunchi.

Am luat cu noi ceva medicamente. O sută de grame de eter pur, o sută de grame de alcool de 90 şi un flacon de iod. Încerc să beau două-trei înghiţituri de eter pur. Parcă aş înghiţi cuţite. Apoi un pic de alcool de 90, dar care îmi încleştează gâtlejul.

Scobesc o groapă în nisip, mă culc acolo şi mă acopăr cu nisip. Doar chipul îmi iese afară. Prévot a dat peste nişte rămurele şi aprinde un foc ale cărui flăcări se istovesc curând. Prévot refuză să se îngroape în nisip. Preferă să tropăie pe loc. Greşeşte.

Gâtlejul îmi rămâne încleştat, ăsta e semn rău, dar mă simt totuşi mai bine. Mă simt liniştit. Mă simt liniştit dincolo de orice speranţă. Plec fără voia mea în călătorie, legat fedeleş pe puntea vasului de către negustorii de sclavi negri, sub lumina stelelor. Dar nu sunt poate prea nefericit…

Nu mai simt frigul, cu condiţia să nu mai mişc niciun muşchi. Atunci, îmi uit trupul adormit în nisip. N-am să mă mai mişc şi astfel n-am să mai sufăr niciodată. De altfel, oamenii suferă atât de puţin de-adevăratelea… Există, în spatele tuturor acestor chinuri, orchestraţia oboselii şi a delirului. Şi totul se preschimbă într-o carte cu poze, într-un basm cam crud… Adineauri, vântul gonea după mine ca la o vânătoare cu gonaci, iar eu, ca să fug de el, mă învârteam în cerc precum un animal. Apoi mi-a venit tot mai greu să respir: un genunchi îmi strivea parcă pieptul. Un genunchi.

Iar eu mă zbăteam luptând cu greutatea îngerului. N-am fost niciodată singur în deşert. Acum, când nu mai cred în ceea ce mă înconjoară, mă retrag acasă, închid ochii şi nu mai mişc nici măcar o geană. Tot acel torent de imagini mă ia cu el ducându-mă, o simt, spre un vis liniştit: fluviile se liniştesc atunci când se pierd în densitatea mării.

Rămas-bun, vouă, celor pe care îi iubeam. Nu e vina mea că trupul omenesc nu poate rezista trei zile fără apă. Nu credeam că sunt un asemenea prizonier al fântânilor. Nu bănuiam că am o atât de redusă autonomie. Noi avem impresia că omul poate merge aşa, drept înaintea lui. Credem că omul e liber… Nu vedem funia care-l leagă de fântână, care îl leagă, aidoma unui cordon ombilical, de pântecele mamei sale. Dacă face doar un pas mai mult, moare.

În afară de suferinţa voastră, nu regret nimic. Dacă fac bilanţul, m-am bucurat de partea cea mai frumoasă a vieţii. Dacă m-aş întoarce, aş lua-o de la capăt. Am nevoie să trăiesc. În oraşe, nu mai există viaţă umană.

Nu e vorba aici de aviaţie. Avionul nu e un scop în sine, e un mijloc. Nu de dragul avionului îţi rişti viaţa. Nu de dragul plugului ară ţăranul. Dar, cu ajutorul avionului, poţi lăsa în urma ta oraşele şi contabilii şi poţi regăsi adevărul unui ţăran.

Omul face în domeniul ăsta o muncă bărbătească şi înfruntă griji bărbăteşti. El intră în contact cu vântul, cu stelele, cu noaptea, cu nisipul, cu marea. Umblă cu tertipuri spre a îmblânzi forţele naturii. Aşteaptă zorile aşa cum grădinarul aşteaptă primăvara. Aşteaptă escala ca pe un pământ al făgăduinţei şi îşi caută adevărul în stele.

N-am să mă plâng. De trei zile, am mers, mi-a fost sete, am urmat piste în nisip, mi-am pus speranţa în rouă. Am căutat să-mi regăsesc specia, despre care uitasem unde locuia pe pământ. Iar toate astea sunt grijile unui om viu. Nu pot să nu le consider mai importante decât alegerea, seara, a unui spectacol de music-hall.

Nu mai pot înţelege gloatele care folosesc trenurile de centură, oamenii aceia care se cred oameni şi care totuşi sunt reduşi, printr-o presiune pe care ei n-o simt, la fel ca furnicile, la întrebuinţarea ce li se dă. Oare cu ce anume îşi umplu ei, când sunt liberi, absurdele lor duminici?

Odată, în Rusia, am auzit interpretându-se Mozart într-o uzină. Am scris despre asta. Am primit două sute de scrisori pline de injurii. Nu mi-e ciudă pe cei care preferă muzica de şantan. Ei nu cunosc altceva. Mi-e ciudă doar pe patronul acestui şantan. Nu-mi place ca oamenilor să le fie stricat sufletul.

Eu unul sunt fericit în meseria mea. Mă simt ca un ţăran al escalelor. În trenul de centură îmi simt agonia cu totul altfel decât aici! Aici, dacă stau să mă gândesc bine, ce lux! … Nu regret nimic. Am jucat, am pierdut. Asta intră în ordinea meseriei mele. Dar, indiferent de ce s-a întâmplat, am respirat vântul mării.

Cei ce l-au gustat o dată, nu mai uită hrana asta. Nu-i aşa, camarazi? Şi nu e vorba de a trăi primejdios. Formula asta e pretenţioasă. Toreadorii nu prea-mi plac. Nu primejdia e ceea ce iubesc. Ştiu eu prea bine ce iubesc. Eu iubesc viaţa.

Am impresia că cerul o să se lumineze. Scot un braţ afară din nisip. Am un panou chiar la îndemână, îl pipăi, dar e uscat. Să mai aşteptăm. Rouă se depune în zori. Dar se luminează de ziuă fără ca pânzele noastre să fie înmuiate. Atunci gândurile mele încep să se cam încurce între ele şi mă aud zicând: „Se află aici o inimă de piatră… o inimă de piatră… o inimă de piatră care nu mai ştie să verse lacrimi! …”

— La drum, Prévot! încă nu ni s-au încleştat gâtlejurile: trebuie să mergem.

7

Bate vântul acela dinspre vest care usucă omul în nouăsprezece ore. Esofagul nu mi s-a strâns încă, dar e tare şi dureros. Ghicesc deja acolo ceva care râcâie. Curând va începe tusea, care mi-a fost descrisă şi pe care o aştept. Limba mă supără. Dar lucrul cel mai grav e că zăresc deja pete strălucitoare. Când se vor schimba în flăcări, mă voi culca.

Mergem repede. Profităm de răcoarea zorilor. Ştim bine că în amiaza mare, după cum se zice, nu vom mai merge. În amiaza mare…

Nu avem dreptul să transpirăm. Nici să aşteptăm. Răcoarea asta nu e decât o răcoare cu doar optsprezece la sută umiditate. Vântul care suflă vine dinspre deşert. Şi sub mângâierea asta mincinoasă şi blândă, sângele mi se evaporă.

Am mâncat câţiva struguri în prima zi. De trei zile, o jumătate de portocală şi o jumătate de madlenă. Cu ce salivă ne-am fi putut mesteca hrana? Dar nu simt niciun pic de foame, nu simt decât sete. Şi mi se pare că, de acum, mai mult simt efectele setei decât setea. Gâtul tare. Limba ca de ipsos. Senzaţia de râcâit în gât şi acel gust îngrozitor în gură. Toate aceste senzaţii sunt noi pentru mine. Fireşte că apa le-ar tămădui, dar nu am amintiri care să le alăture acest leac. Setea devine tot mai mult boală şi tot mai puţin dorinţă.

Mi se pare că fântânile şi fructele îmi oferă deja imagini mai puţin sfâşietoare. Uit strălucirea portocalei, aşa cum mi se pare că am uitat dezmierdările. Deja uit poate totul.

Ne-am aşezat, dar trebuie s-o pornim din nou. Renunţăm la etapele lungi. După cinci sute de metri de mers, ne prăbuşim de oboseală. Şi simt o mare bucurie să mă întind. Dar trebuie s-o pornim din nou.

Peisajul se schimbă. Pietrele se fac mai rare. Mergem acum pe nisip. La doi kilometri în faţa noastră, nişte dune. Pe dunele astea, câteva pete de vegetaţie pitică. Armurii de oţel îi prefer nisipul. Acesta e deşertul auriu. E Sahara. Cred c-o recunosc…

Acum ne simţim istoviţi la doar două sute de metri parcurşi.

— O să mergem totuşi, măcar până la arbuştii ăia.

E limita extremă. Aveam să verificăm mergând cu maşina, la întoarcerea pe urmele noastre, opt zile mai târziu, pentru a căuta „Simunul”, că această ultimă tentativă a fost de optzeci de kilometri. Aşadar am parcurs deja până acum două sute de kilometri. Cum aş mai putea continua?

Ieri, mergeam fără speranţă. Astăzi, aceste cuvinte şi-au pierdut sensul. Astăzi, mergem pentru că mergem. Tot aşa merg şi boii la arat. Visam ieri paradisuri cu portocali. Astăzi, însă, pentru mine nu mai există paradisuri. Nu mai cred în existenţa portocalelor.

Nu mai descopăr nimic în mine, în afară de o mare pustietate a inimii. Am să cad, dar nu cunosc disperarea. Nici măcar nu simt mâhnire. Regret lucrul ăsta: mâhnirea mi s-ar părea plăcută ca apa. Ajungi să-ţi fie milă de tine însuţi şi te plângi aşa cum ţi se plânge un prieten. Dar eu nu mai am prieteni pe lume.

Când mă vor regăsi, cu ochii arşi, îşi vor imagina că am strigat îndelung după ajutor, că am suferit mult. Însă elanurile, regretele, suferinţele tandre sunt încă nişte bogăţii. Iar eu nu mai am bogăţii. Tinerele fete fragede, în seara primei lor iubiri, cunosc durerea şi plâng. Durerea este legată de freamătul vieţii. Iar eu nu mai am nicio durere…

Eu sunt deşertul. Nu mai am salivă, dar nu mai am nici imagini blânde spre care aş fi putut tinde gemând. Soarele a secat în mine izvorul lacrimilor.

Şi totuşi, ce-am zărit? Un suflu de speranţă a trecut peste mine ca o briză peste faţa mării. Oare ce semn mi-a alertat instinctul înainte de a se impune conştiinţei mele? Nu s-a schimbat nimic şi, cu toate astea, totul s-a schimbat. Întinderea asta de nisip, movilitele şi micile pete de verdeaţă nu mai alcătuiesc un peisaj, ci o scenă. O scenă goală încă, dar care stă pregătită. Mă uit la Prévot. E cuprins de aceeaşi uimire ca şi mine, dar nici el nu pricepe ce simte.

Vă jur că ceva se va întâmpla…

Vă jur că deşertul s-a însufleţit. Vă jur că absenţa asta, tăcerea asta sunt dintr-odată mai emoţionante decât zarva unei pieţe publice…

Suntem salvaţi, există urme pe nisip!…

Ah! Pierdusem urma speciei umane, eram izolaţi de trib, rămăseserăm singuri pe lume, uitaţi de o migraţie universală, şi iată că descoperim, imprimate în nisip, picioarele miraculoase ale omului.

— Aici, Prévot, s-au despărţit doi oameni…

— Aici, a îngenuncheat o cămilă…

— Aici…

Şi totuşi nu suntem încă salvaţi. Nu e de ajuns să aşteptăm. Peste câteva ceasuri, nu vom mai putea fi ajutaţi. Înaintarea setei, o dată tuşea pornită, e mult prea rapidă. Iar gâtul nostru…

Dar eu cred în caravana asta care se leagănă pe undeva, prin deşert.

Aşadar am mers iarăşi şi, dintr-odată, am auzit cântecul cocoşului. Guillaumet îmi spusese: „Spre sfârşit, auzeam cocoşii cântând în Anzi. Auzeam tot aşa uruitul trenurilor…”

Mi-aduc aminte de istorisirea lui chiar în clipa în care cântă cocoşul şi-mi spun: „La început m-au înşelat ochii. E desigur efectul setei. Urechile mi-au rezistat mai bine…” Dar Prévot m-a apucat de braţ:

— Ai auzit?

— Ce?

— Cocoşul!

— Atunci… Atunci…

Atunci, fireşte, imbecilule, asta înseamnă viaţă…

Am mai avut o ultimă halucinaţie: trei câini care se urmăreau. Prévot, care se uita şi el, n-a văzut nimic. Dar suntem doi care întindem acum braţele spre beduin. Suntem

doi care ne consumăm şi ultimul suflu de viaţă strigând după el. Suntem doi care râdem de fericire!…

Însă glasurile noastre nu bat până la treizeci de metri. Corzile noastre vocale sunt deja uscate. Vorbeam foarte încet unul cu altul şi nici măcar nu remarcaserăm acest lucru!

Iar beduinul şi cămila sa, care tocmai s-au arătat dindărătul unei moviliţe, iată că acum, încet, încet, se îndepărtează. Poate că omul acela e singur. Un demon crud ni l-a arătat, iar acum ni-l răpeşte…

Iar noi nu am mai putea alerga!

Un alt arab se iveşte din profil pe dună. Urlăm, dar e foarte încet. Atunci, ne agităm braţele şi ni se pare că umplem văzduhul cu semnale uriaşe. Însă beduinul se uită mereu tot spre dreapta…

Şi iată că, fără grabă, a schiţat o rotaţie de un sfert de cerc. În clipa când va fi cu faţa, totul se va împlini. În secunda când va privi în direcţia noastră, el va şterge deja în noi setea, moartea şi mirajele. A schiţat o rotaţie de un sfert de cerc care schimbă deja lumea. Doar printr-o mişcare de bust, doar plimbându-şi privirea, el creează viaţă, iar mie îmi apare aidoma unui zeu…

E un miracol… Merge către noi pe nisip, păşind ca un zeu pe mare…

Arabul s-a uitat cu simplitate la noi. Ne-a apăsat cu mâinile peste umeri, iar noi i-am dat ascultare. Ne-am întins pe jos. Nu mai există aici nici rase, nici limbi, nici divizări… Există doar nomadul ăsta sărman care a pus pe umerii noştri mâini de arhanghel.

Am aşteptat, cu fruntea în nisip. Iar acum, bem stând culcaţi pe burtă, cu capul vârât în ligheanul cu toarte, ca nişte viţei. Beduinul se sperie şi ne sileşte, la fiecare clipă, să ne oprim. Dar, de cum ne dă drumul, ne afundăm iar obrazul în apă.

Apa!

Apă, tu n-ai gust, nici culoare, nici aromă, nu te putem defini, te gustăm fără să te cunoaştem. Tu nu eşti necesară

vieţii: tu eşti însăşi viaţa. Ne pătrunzi, dăruindu-ne o plăcere care nu se poate explica prin simţuri. Odată cu tine se reîntorc în fiinţa noastră toate puterile la care noi am renunţat. Prin harul tău, se deschid în noi toate izvoarele secate ale inimii noastre.

Tu eşti cea mai mare bogăţie care există pe lumea asta, şi totodată tu eşti cea mai delicată, tu care eşti atât de pură în pântecul pământului. Se poate muri deasupra unui izvor cu apă magnezică. Se poate muri la doi paşi de un lac cu apă sărată. Se poate muri în ciuda a doi litri de rouă care păstrează în suspensie câteva săruri. Tu nu accepţi amestecul, tu nu suporţi alterarea, tu eşti o divinitate bănuitoare…

Dar tu răspândeşti în lăuntrul nostru o fericire nespus de simplă.

Cât despre tine, beduinule din Libia, tu te vei şterge totuşi pe veci din amintirea mea. Nu-mi voi aminti niciodată de chipul tău. Tu eşti Omul şi tu îmi apari totodată cu chipul tuturor oamenilor. Tu nu ne-ai privit niciodată, dar tu ne-ai recunoscut deja. Eşti fratele mult iubit. Iar eu, la rândul meu, te voi recunoaşte în toţi oamenii.

Îmi apari înveşmântat în nobleţe şi bunăvoinţă, mare Domn care ai puterea de a dărui apa de băut. Toţi prietenii mei, toţi duşmanii mei întruchipaţi în fiinţa ta vin spre mine, iar eu nu mai am nici măcar un singur duşman pe lume.

VIII

OAMENII

1

O dată în plus am trecut pe lângă un adevăr pe care nu l-am înţeles. M-am crezut pierdut, am crezut că am ajuns în culmea disperării şi, odată renunţarea acceptată, am descoperit pacea. Am impresia că în momentele acelea te descoperi pe tine însuţi, devenind propriul tău prieten. Nimic n-ar mai putea depăşi un sentiment de plenitudine care satisface în noi nu ştiu ce nevoie esenţială de care nu aveam habar. Îmi imaginez că Bonnafous, care se istovea gonind ca vântul, a cunoscut această seninătate, tot astfel Guillaumet afundat în zăpadă. Cum aş putea eu însumi uita că, îngropat în nisip până la ceafă şi sufocându-mă încetul cu încetul de sete, am simţit o asemenea căldură la inimă sub pelerina mea de stele?

Cum am putea ocroti în noi acest fel de eliberare? Totul e paradoxal în om, o ştim bine. Unuia care creează îi asiguri pâinea ca să poată crea, iar el doarme, cuceritorul victorios se moleşeşte, mărinimosul, dacă îi dăruieşti bogăţie, devine cărpănos. Ce ne interesează pe noi doctrinele politice care au pretenţia că îi ajută pe oameni să se dezvolte, dacă noi nu ştim mai întâi ce fel de tip de om vor ajuta să se dezvolte. Cine se va naşte? Nu suntem un şeptel de îngrăşat, iar apariţia unui Pascal sărac înseamnă mai mult decât venirea pe lume a câtorva anonimi prosperi.

Nu ştim să intuim esenţialul. Fiecare dintre noi a avut parte de bucuriile cele mai fireşti acolo unde nimic nu le vestea. Ele ne-au lăsat o asemenea nostalgie încât ajungem să regretăm până şi necazurile, dacă necazurile au îngăduit aceste bucurii. Am savurat cu toţii, atunci când ne-am regăsit camarazii, farmecul amintirilor neplăcute.

Ce cunoaştem noi, în afară de faptul că există condiţii necunoscute care ne îmbogăţesc? Unde sălăşluieşte adevărul omului?

Adevărul nu este ceea ce se demonstrează. Dacă pe acest teren, şi nu pe un altul, portocalii formează rădăcini solide şi se umplu de roade, terenul acela constituie adevărul portocalilor. Dacă această religie, dacă această cultură, dacă această scară de valori, dacă această formă de activitate, şi nu altele, favorizează în om plenitudinea, înlesnesc scoaterea la lumină a unui mare senior care nu se cunoştea pe sine, asta înseamnă că această scară de valori, această cultură, această formă de activitate constituie adevărul omului. Dar unde e logica? N-are decât să se descurce pentru a justifica viaţa.

De-a lungul acestei cărţi, i-am citat pe câţiva dintre cei care au ascultat, pare-se, de o vocaţie suverană, care au ales deşertul sau linia aeriană, aşa cum alţii ar fi ales mănăstirea; dar mi-am trădat scopul dacă am lăsat cumva impresia că vă îndemn să admiraţi mai întâi oamenii. Ceea ce este admirabil în primul rând este terenul care a contribuit la formarea lor.

Vocaţiile joacă fără doar şi poate un rol. Unii se închid în prăvăliile lor. Alţii îşi construiesc drumul, în mod imperios, într-o direcţie necesară: regăsim în germene în istoria copilăriei lor elanurile care le vor explica destinul. Însă Istoria, citită după ce s-a săvârşit, amăgeşte. Elanurile acelea le-am putea găsi la aproape toată lumea. Am cunoscut cu toţii prăvăliaşi care, în timpul unor nopţi de naufragiu sau de incendiu, s-au dovedit mai mari decât credeau că sunt. Ei nu se înşală asupra calităţii plenitudinii lor: incendiul ăsta va rămâne noaptea vieţii lor. Dar, în lipsa unor ocazii noi, în lipsa unui teren prielnic, în lipsa unei religii exigente, au recăzut în amorţeală fără să fi crezut în propria lor măreţie. Fireşte, vocaţiile ajută omul să se elibereze: este însă necesar ca vocaţiile să fie descătuşate.

Nopţi aeriene, nopţi în deşert… sunt prilejuri rare, care nu le sunt oferite tuturor oamenilor. Şi totuşi, când împrejurările îi stimulează, cu toţii dau la iveală aceleaşi

nevoi. Nu mă îndepărtez de la subiect dacă am să povestesc o noapte în Spania care mi-a deschis ochii în legătură cu acest lucru. Am vorbit prea mult despre câţiva şi mi-ar plăcea să vorbesc despre toţi.

Se întâmpla pe frontul din Madrid, pe care-l vizitam în calitate de reporter. Cinam în seara cu pricina în fundul unui adăpost subteran, la masa unui tânăr căpitan.

2

Stăteam de vorbă când a sunat telefonul. A început un lung dialog: e vorba de un atac local al cărui ordin e comunicat de P.C., un atac absurd şi disperat care trebuie să dea gata, la periferia aceea muncitorească, vreo câteva case transformate în fortăreţe de ciment. Căpitanul dă din umeri şi revine la ale noastre:

— Primii dintre noi, zice el, care se vor arăta… apoi împinge două pahare de coniac spre un sergent care se află acolo şi spre mine. Tu ieşi primul, împreună cu mine, îi spune sergentului. Bea şi dormi.

Sergentul s-a dus să doarmă. În jurul acelei mese, suntem cam vreo zece inşi de veghe. În încăperea aceea bine izolată, din care nu răzbate nicio rază, lumina e atât de puternică încât mă face să strâng ochii. Am strecurat o privire, acum cinci minute, printr-o deschizătură îngustă. Dând la o parte cârpa care masca deschizătura, am zărit, înghiţite de clarul de lună care răspândea o lumină ca de adâncuri, ruine semănând cu cele ale unor case bântuite. Când am tras cârpa la loc, am avut impresia că şterg raza de lună ca pe o dâră de ulei. Mai păstrez şi acum în ochi imaginea aceea a unor fortăreţe verzi-albăstrui.

Soldaţii aceia cu siguranţă nu se vor mai întoarce, dar tac din pudoare. Asaltul ăsta intră în ordinea lucrurilor. Se face apel la o rezervă de oameni. Se iau grâne dintr-un grânar. Se aruncă un pumn de seminţe pentru semănături.

Iar noi ne bem coniacul. În dreapta mea, se desfăşoară o partidă de şah. În stânga mea, se glumeşte. Eu unde mă situez? Îşi face apariţia un bărbat pe jumătate beat. Îşi mângâie o barbă ţepoasă şi îşi plimbă pe deasupra noastră ochii afectuoşi. Privirea îi alunecă peste coniac, se fereşte, se întoarce la coniac, se aţinteşte, imploratoare, asupra căpitanului. Căpitanul râde încetişor. Bărbatul, începând să tragă nădejde, râde şi el. Un râs uşor pune stăpânire pe spectatori. Căpitanul trage uşurel sticla înapoi, privirea bărbatului mimează disperarea, începând astfel un joc pueril, un soi de balet tăcut care, prin fumul dens al ţigărilor, epuizarea adusă de noaptea albă, imaginea atacului care urmează, ţine de vis.

Iar noi jucăm, închişi la căldură în cala vaporului nostru, în vreme ce afară se intensifică exploziile asemănătoare unor scurte furtuni pe mare.

Oamenii se vor curăţa imediat de sudoarea, de alcoolul, de îmbâcseala aşteptării în apele regale ale nopţii de război. Îi simt atât de aproape de purificare. Dar încă mai dansează, atâta vreme cât o mai pot face, baletul beţivului şi al sticlei. Mai continuă, atâta cât o mai pot continua, partida de şah. Mai fac să dureze viaţa atâta cât mai le stă lor în putinţă. Au pus însă să sune un deşteptător care tronează pe o etajeră. Soneria lui va suna aşadar. Atunci oamenii ăştia se vor ridica, se vor întinde şi îşi vor închide centironul. Căpitanul îşi va lua apoi revolverul din cuiul unde atârnă. Beţivul va scutura aburii beţiei. Toţi o vor porni atunci, fără să se grăbească prea tare, pe coridorul care urcă uşor până la un dreptunghi albastru de lumină de lună. Vor zice ceva simplu, ca de pildă: „Al naibii atac…” sau „E frig!” Apoi vor plonja.

La momentul cuvenit, am asistat la trezirea sergentului. Dormea lungit pe un pat de fier, printre ruinele unei pivniţe. Iar eu îl priveam cum doarme. Aveam impresia că şi eu cunosc gustul ăsta al somnului lipsit de nelinişte, dar atât de fericit. Mi-amintea de prima mea zi în Libia, în cursul căreia Prévot şi cu mine, eşuaţi fără apă şi condamnaţi, am putut, înainte de a simţi o sete prea puternică, să dormim, o dată, o

singură dată, vreme de două ceasuri. Aveam sentimentul, adormind, că mă folosesc de o putere minunată: aceea de a respinge lumea prezentă. Proprietar al unui trup care încă mă lăsa liniştit, nimic n-a mai făcut deosebire pentru mine, odată ce mi-am vârât obrazul la adăpostul braţelor, între noaptea aceea şi o noapte fericită.

Tot astfel se odihnea şi sergentul, făcut ghem, fără formă omenească, iar când cei care au venit să-l trezească au aprins o lumânare şi au fixat-o în interiorul gâtului unei sticle, n-am desluşit nimic la început care să iasă la iveală din grămada informă în afară de nişte pantofi grosolani. Nişte enormi pantofi cu ţinte, cu blacheuri, o încălţăminte de salahor sau de docher.

Omul acela era încălţat cu instrumente de lucru şi totul, pe trupul lui, nu era altceva decât instrumente: cartuşiere, revolvere, curele din piele, centiron. Ducea samarul, hăţul, întreg harnaşamentul calului de povară. Se pot vedea în fundul pivniţelor în Maroc pietre de moară trase de cai orbi. Aici, în lumina tremurătoare şi roşiatică a făcliei, era trezit tot un cal orb ca să-şi tragă piatra de moară.

— Hei! Sergent!

Se mişcă uşor, arătându-şi chipul încă adormit şi îngăimând nu ştiu ce. Dar se întoarse iar cu faţa la perete, nevrând să se trezească, vârându-se iarăşi în adâncurile somnului ca în tihna unui pântece matern, ca sub nişte ape adânci, ţinându-se cu pumnii pe care îi tot deschidea şi închidea de nu ştiu ce alge întunecate. Am fost nevoiţi să-i desfacem degetele. Ne-am aşezat pe patul lui, unul dintre noi şi-a trecut uşurel braţul pe sub gâtul lui şi a ridicat capul acela greu zâmbind. Şi s-a petrecut ceva ce se petrece de obicei în căldura plăcută dintr-un staul, blândeţea cailor care îşi mângâie unul altuia gâtul. „Ei! Camarade!” N-am văzut niciodată în viaţa mea ceva mai tandru. Sergentul a mai făcut un ultim efort de a se întoarce la visele lui fericite, respingând universul nostru de dinamită, epuizare şi noapte îngheţată; dar, prea târziu. Ceva i se impunea, ceva ce venea din afară. Tot astfel clopotul colegiului, duminica, îl trezeşte

încet pe copilul pedepsit. Uitase de pupitru, de tablă şi de pedeapsa scrisă. Visa jocuri pe câmpie; degeaba. Clopotul sună mereu şi-l readuce, inexorabil, în miezul nedreptăţii oamenilor. Asemenea copilului, sergentul îşi reasuma încetul cu încetul trupul acela istovit, trupul acela pe care nu-l voia şi care, în frigul deşteptării, avea să cunoască peste puţin timp durerile neplăcute la articulaţiile degetelor, apoi greutatea echipamentului, apoi cursa aceea greoaie, apoi moartea. Nu atât moartea, cât sângele încleiat în care omul îşi bagă mâinile pentru a se ridica, respiraţia anevoioasă, gheaţa din jur; nu atât moartea, cât inconfortul de a muri. Şi continuam să mă gândesc, tot uitându-mă la el, la tristeţea propriei mele treziri, la acea asumare a setei, a soarelui, a nisipului, la acea asumare a vieţii, visul pe care nu-l poţi alege.

Dar iată-l în picioare, cătând drept în ochii noştri.

— A sosit momentul?

Aici apare cu adevărat omul. Aici scapă el previziunilor logicii: sergentul zâmbea! Oare ce ispită poate fi aceasta? Mi-aduc aminte de o noapte la Paris în care eu şi Mermoz, după ce am sărbătorit împreună cu câţiva prieteni nu ştiu ce aniversare, ne-am pomenit în zori în pragul unui bar, dezgustaţi că vorbiserăm atât de mult, că băuserăm atât de mult, că eram degeaba atât de obosiţi. Dar, cum cerul se lumina deja, Mermoz m-a strâns brusc de braţ, atât de puternic, că i-am simţit unghiile. „Vezi tu, asta e ora când, la Dakar… Era ora la care mecanicii se freacă la ochi şi scot husele elicelor, ora la care pilotul se duce să consulte buletinul meteo, ora la care pământul nu mai e populat decât de camarazi. Cerul se colora deja, se pregătea deja serbarea, dar pentru alţii, se punea deja masa pentru un ospăţ la care noi nu aveam să fim invitaţi. Alţii vor fi cei ce-şi vor asuma riscurile…

„Aici, ce gunoi… A încheiat Mermoz.

Dar tu, sergent, la ce banchet erai poftit, încât să merite

să mori?

Primisem deja confidenţele tale. Mi-ai povestit istoria ta: mărunt contabil pe undeva pe la Barcelona, aliniai cândva coloane de cifre fără să te sinchiseşti prea tare de divizările prin care trecea ţara ta. Dar până la urmă un camarad s-a angajat, apoi al doilea, apoi al treilea, iar tu ai suferit cu surprindere o ciudată transformare: ocupaţiile tale ţi-au apărut treptat inconsistente. Plăcerile tale, preocupările tale, confortul tău, toate astea ţineau de o altă epocă. Nu acolo erau lucrurile cu adevărat importante. A venit în cele din urmă vestea morţii unuia dintre voi, ucis pe lângă Málaga. Nu era vorba de un prieten pe care ai fi vrut poate să-l răzbuni. Cât despre politică, ea nu-ţi dăduse niciodată dureri de cap. Cu toate astea, vestea aceea a trecut peste voi, peste măruntele voastre destine, ca o furtună pe mare. Un camarad s-a uitat la tine într-o bună dimineaţă:

— Mergem?

— Mergem.

Şi v-aţi dus.

Mi-au venit în minte câteva imagini care să-mi explice adevărul acela pe care nu te-ai priceput să-l tălmăceşti în cuvinte, dar a cărui evidenţă te-a condus.

Când raţele sălbatice trec la vremea migraţiei, ele stârnesc ciudate maree în teritoriile pe care le stăpânesc. Raţele domestice, atrase parcă de marele stol în formă de triunghi, încearcă şi ele un salt greoi. Chemarea celor sălbatice a trezit în ele un vestigiu de viaţă în sălbăticie. Şi iată raţele de la fermă transformate preţ de o clipă în păsări migratoare. Iată că în căpşorul cela încăpăţânat în care circulau umile imagini legate de baltă, viermi, coteţ, se desfăşoară întinderile continentale, gustul pentru vânturile largului şi geografia mărilor. Animalul habar n-avea că în creierul lui pot încăpea atâtea minunăţii, dar iată-l cum dă din aripi, se uită de sus la grăunţe, se uită de sus la viermişori şi vrea să devină raţă sălbatică.

Dar mai cu seamă îmi revedeam gazelele: căci am crescut gazele la Juby. Toţi am crescut gazele acolo. Le închideam

într-un fel de casă cu zăbrele, în aer liber, căci gazelele au nevoie de fluidul viu al vânturilor şi nimic nu e mai fragil decât ele. Capturate de tinere, trăiesc totuşi şi ajung să-ţi pască iarbă din mână. Se lasă mângâiate şi îşi vâră boticul umed în podul palmei celui ce le mângâie. Şi le crezi îmblânzite. Ai sentimentul că le-ai ţinut la adăpost de durerea necunoscută care face ca gazelele să se stingă fără zgomot într-o moarte foarte uşoară... Vine însă ziua când le găseşti, apăsându-şi corniţele în gratiile ţarcului, cu capul îndreptat spre deşert. Sunt parcă magnetizate. Ele nu ştiu că fug de tine. Vin să bea laptele pe care li-l aduci. Se lasă încă mângâiate, îşi vâră cu şi mai multă tandreţe boticul în podul palmei tale... Dar abia de le dai drumul şi descoperi că, după o scurtă goană ce pare fericită, sunt iarăşi atrase de ceva în preajma zăbrelelor. Şi dacă nu mai intervii, ele rămân acolo, neîncercând măcar să lupte împotriva obstacolului, apăsând doar cu corniţele în barieră, cu capul plecat, până ce mor. Să fie anotimpul dragostei sau simpla nevoie de galop zdravăn până ce li se taie respiraţia? Ele n-au de unde să ştie. Nu făcuseră încă ochi atunci când au fost capturate pentru voi. Nu cunosc libertatea în nisipuri şi nici mirosul de mascul. Dar voi sunteţi mult mai inteligenţi decât ele. Voi ştiţi ce caută ele: întinderea care le va împlini. Vor să devină gazele şi să-şi danseze dansul. Vor să cunoască goana în linie dreaptă, cu o viteză de o sută treizeci de kilometri la oră, întreruptă de ţâşniri bruşte, ca şi cum, ici-colo, flăcări ar scăpa din nisip. Ce contează şacalii, dacă adevărul gazelelor constă în a gusta teama, singura care le sileşte să se întreacă pe sine şi care le face în stare de cele mai grozave acrobaţii! Ce contează leul, dacă adevărul gazelelor constă în a se lăsa spintecate de o lovitură de gheară în plin soare! Te uiţi la ele şi gândeşti: iată-le cuprinse de nostalgie. Nostalgia înseamnă dorinţa de nu ştiu ce... Obiectul dorinţei există, dar nu există cuvinte pentru a-l numi.

Dar nouă, ce ne lipseşte?

Ce ai putea găsi aici, sergent, ce ţi-ar putea da sentimentul că nu-ţi mai trădezi destinul? Poate braţul acela de frate care îţi saltă capul adormit, poate zâmbetul acela tandru care nu compătimea, ci împărţea? „Ei! Camarade!…” A compătimi înseamnă a fi doi. Înseamnă tot divizare. Există însă o altitudine a relaţiilor la care recunoştinţa, ca şi mila, îşi pierde sensul. La înălţimea asta respiri aşa cum o face un prizonier eliberat.

Am cunoscut sentimentul ăsta de unire când treceam, în echipă de două avioane, peste un Rio de Oro încă nesupus. N-am auzit niciodată un naufragiat mulţumind salvatorului. Cel mai adesea, chiar, ne insultam în timpul epuizantei transbordări, de la un avion la altul, a sacilor poştali: „Ticăloşiile! Dacă am avut pană, e din vina ta, cu ţicneala ta de a zbura la două mii de metri, din plin în curenţi contrarii! Dacă ai fi urmat mai jos, am fi acum deja la Port-Étienne!” Iar celălalt care îşi punea viaţa la bătaie descoperea că se simte ruşinat că e un ticălos. De altfel, pentru ce i-am fi mulţumit? Şi el avea drept la viaţa noastră. Eram ramurile aceluiaşi copac. Şi eram mândru de tine, care mă salvai!

De ce te-ar fi compătimit, sergent, cel care te pregătea pentru moarte? V-aţi asumat acest risc unii pentru alţii. Poţi descoperi într-o clipă ca asta unitatea care nu mai are nevoie de limbaj. Ţi-am înţeles plecarea. Dacă erai sărac la Barcelona, poate singur după terminarea lucrului, dacă nici măcar trupul tău nu avea un ungher unde să se refugieze, aveai aici sentimentul împlinirii, te alăturai astfel universalului; iată că pe tine, un paria, te primea aici iubirea.

Puţin îmi pasă dacă vorbele mari ale politicienilor care şi-au lăsat seminţele în tine erau sincere sau nu, logice sau nu. Dacă au rodit în tine, aşa cum seminţele dau rod, înseamnă că răspundeau nevoilor tale. Tu eşti singur judecător. Doar pământul poate recunoaşte grâul.

3

Legaţi de fraţii noştri printr-un scop comun care se situează în afara noastră, abia atunci respirăm cu adevărat, iar experienţa ne arată că a iubi nu înseamnă a ne privi unul pe celălalt, ci a privi împreună în aceeaşi direcţie. Nu sunt camarazi decât cei ce îşi unesc forţele trăgând de aceeaşi coardă, spre acelaşi vârf, regăsindu-se în aceeaşi acţiune. Altfel pentru ce, în chiar secolul confortului, încercăm o bucurie atât de deplină împărţind între noi ultimele merinde în deşert? Câte parale mai fac aici previziunile sociologilor? Tuturor acelora dintre noi care au avut parte de marea bucurie a depanărilor sahariene orice altă plăcere li s-a părut superficială.

De aceea poate că lumea de astăzi începe să se destrame în jurul nostru. Fiecare se lasă cuprins de entuziasm pentru religii care îi făgăduiesc această plenitudine. Cu toţii exprimăm, sub cuvinte contradictorii, aceleaşi elanuri. Suntem divizaţi asupra metodelor care sunt fructele raţionamentelor noastre, nu asupra scopurilor: acestea sunt aceleaşi.

Din acest moment, să nu ne mai mirăm. Cel care nu bănuia existenţa necunoscutului care dormea înăuntrul lui, dar care l-a simţit trezindu-se o singură dată într-o pivniţă a unor anarhişti la Barcelona, din cauza jertfei, a întrajutorării, a unei imagini rigide a justiţiei, acela nu va mai cunoaşte decât un singur adevăr: adevărul anarhiştilor. Iar cel care va fi stat o dată de veghe pentru a apăra un norod de călugăriţe îngenuncheate, înspăimântate, în mănăstirile din Spania, acela va muri pentru Biserică.

Dacă i-aţi fi obiectat lui Mermoz, atunci când plonja spre versantul chilian al Anzilor, cu victoria în inimă, că se înşela, că scrisoarea unui negustor, poate, nu făcea ca el să-şi rişte viaţa spre a o duce la destinaţie, Mermoz şi-ar fi râs de voi. Adevărul însemna tocmai acel om care se năştea în el când trecea peste Anzi.

Dacă vreţi să-l convingeţi de oroarea războiului pe cel care nu refuză războiul, nu-l trataţi drept barbar: căutaţi să-l înţelegeţi mai înainte de a-l judeca.

Uitaţi-vă la acel ofiţer din sud care comanda, la războiul din Rif, un post înaintat, plasat pieziş între doi munţi plini de răzvrătiţi. Primea într-o seară nişte persoane venite să negocieze, coborâte din masivul dinspre vest. Stăteau să bea ceai, după cum se obişnuieşte, când au izbucnit împuşcăturile. Triburile din masivul dinspre est atacau postul. Căpitanului, care îi expulza pentru a se duce să se lupte, negociatorii inamici i-au răspuns: „Astăzi suntem oaspeţii tăi. Dumnezeu nu îngăduie să te părăsim…” S-au alăturat aşadar oamenilor lui, au salvat postul, apoi s-au reîntors la cuibul lor de vulturi.

Însă, în ajunul zilei în care, la rândul lor, se pregătesc să-l ia cu asalt, îşi trimit solii la căpitan:

— Seara trecută te-am ajutat…

— E adevărat…

— Am prăpădit pentru tine trei sute de cartuşe…

— E adevărat.

— Ar fi drept să ni le dai înapoi.

Iar căpitanul, ca un adevărat domn, nu poate exploata avantajul pe care l-ar avea de pe urma generozităţii lor. Le înapoiază cartuşele de care se vor folosi împotriva lui.

Adevărul pentru om este ceea ce face din el un om. Atunci când cel care a cunoscut demnitatea raporturilor, loialitatea jocului, dăruirea reciprocă a unei stime care angajează însăşi viaţa, ajunge să compare această nobleţe care i-a fost permisă cu mediocra bonomie a demagogului care şi-ar fi exprimat fraternitatea cu aceiaşi arabi bătându-i răsunător pe umeri, măgulindu-i şi totodată umilindu-i, acela nu va avea pentru voi, dacă raţionaţi împotriva lui, decât o milă un pic dispreţuitoare. Iar cel care va avea dreptate va fi tocmai el.

Dar şi voi veţi avea dreptate să urâţi războiul.

Pentru a înţelege omul şi nevoile lui, pentru a-l cunoaşte în ce are el esenţial, nu trebuie să puneţi faţă-n faţă evidenţele adevărurilor voastre. Da, aveţi dreptate. Cu toţii aveţi dreptate. Logica demonstrează totul. Are dreptate cel care pune nefericirile lumii pe seama cocoşaţilor. Dacă le vom declara război cocoşaţilor, vom învăţa rapid să ne entuziasmăm. Vom răzbuna crimele cocoşaţilor. Pentru că, fireşte, şi cocoşaţii comit crime.

Trebuie, pentru a încerca să extragem esenţialul, să uităm o clipă divizările care, odată admise, trag după ele un întreg Coran de adevăruri de neclintit, precum şi fanatismul care decurge de aici. Putem rândui oamenii în oameni de dreapta şi în oameni de stânga, în cocoşaţi şi în necocoşaţi, în fascişti şi în democraţi, iar aceste distincţii sunt inatacabile. Dar adevărul, o ştiţi doar, este ceea ce simplifică lumea şi nu ceea ce creează haosul. Adevărul este limbajul care degajează universalul. Newton nu a „descoperit” o lege mult timp ascunsă în felul unei soluţii de rebus. Newton a efectuat o operaţie creatoare. El a întemeiat un limbaj omenesc care să poată exprima căderea mărului pe o pajişte şi totodată urcuşul soarelui. Adevărul nu e ceea ce se demonstrează, el este ceea ce simplifică.

La ce bun să discutăm ideologiile? Dacă toate pot fi demonstrate, înseamnă că toate pot să se opună una alteia, iar astfel de discuţii te fac să-ţi pierzi speranţa în mântuirea omului. Când de fapt omul, pretutindeni, în jurul nostru, arată că are aceleaşi nevoi.

Vrem să fim eliberaţi. Cel ce dă o lovitură de hârleţ vrea să ştie că lovitura lui are un sens. Iar lovitura de hârleţ a ocnaşului, care-l umileşte pe ocnaş, nu e tot una cu lovitura de hârleţ a celui ce face prospecţiuni, care-l înnobilează pe cel ce o face. Ocna nu se află totuşi acolo unde sunt date lovituri cu hârleţul. Nu există oroare materială. Ocna sălăşluieşte acolo unde loviturile de hârleţ ce se dau n-au niciun sens, pentru că nu-l leagă pe cel care le dă de comunitatea oamenilor.

Iar noi vrem să evadăm de la ocnă.

Există două sute de milioane de oameni în Europa care nu au sens şi ar vrea să se nască. Industria i-a smuls limbajului neamurilor lor de ţărani şi i-a închis în acele ghetouri enorme care seamănă cu nişte gări de triaj încărcate cu garnituri de vagoane negre. Din adâncul oraşelor muncitoreşti, ei ar vrea să fie treziţi.

Mai există şi alţii, prinşi în angrenajul tuturor meseriilor, cărora le sunt interzise bucuriile celui ce face pionierat, bucuriile religioase, bucuriile savantului. S-a crezut că, pentru a-i face să se simtă mai importanţi, era de ajuns ca ei să fie îmbrăcaţi, hrăniţi, că era de ajuns să se răspundă tuturor nevoilor lor. Astfel că printre ei s-a format încetul cu încetul măruntul burghez al lui Courteline, politicianul de ţară, tehnicianul fără viaţă lăuntrică. Dacă sunt totuşi puşi să înveţe carte, nimeni în schimb nu-i mai cultivă. Îşi formează o jalnică idee despre cultură cel care ajunge să creadă că ea se sprijină pe memorizarea unor formule. Un elev slab de la cursul de Discipline Speciale ştie mai multe despre natură şi legi decât Descartes şi Pascal. Este el oare capabil de aceleaşi demersuri ale minţii?

Cu toţii, într-un mod mai mult sau mai puţin confuz, simt nevoia de a se naşte. Există însă soluţii înşelătoare. Desigur, putem stimula oamenii îmbrăcându-i în uniforme. Atunci îşi vor intona imnurile lor războinice şi vor frânge pâinea între camarazi. Vor regăsi ceea ce caută, gustul universalului. Dar vor muri de pe urma pâinii ce le va fi oferită.

Putem dezgropa idolii de lemn şi putem învia vechile mituri care, de bine, de rău, au arătat de ce sunt în stare, îi putem învia pe misticii pangermanismului sau pe cei ai Imperiului Roman. Îi putem ameţi pe germani cu încântarea de a fi germani şi compatrioţi ai lui Beethoven. Îi putem îmbăta cu sentimentul ăsta până la ultimul soldat de serviciu într-un buncăr. E, cu siguranţă, mai uşor decât să scoţi din soldatul din buncăr un Beethoven.

Însă astfel de idoli sunt nişte idoli carnivori. Cel care

moare pentru progresul cunoştinţelor sau pentru vindecarea maladiilor, acela, prin moartea lui, slujeşte totuşi viaţa. E poate un lucru frumos să mori pentru extinderea unui teritoriu, dar războiul de astăzi distruge ceea ce pretinde că favorizează. Nu mai e vorba azi să jertfim un pic de sânge pentru a învioara întreaga rasă. Un război, de când se face cu avionul şi iperita, nu mai e decât o chirurgie sângeroasă. Fiecare se instalează la adăpostul unui zid de ciment, fiecare, în lipsă de ceva mai bun, lansează, noapte de noapte, escadrile care torpilează măruntaiele celuilalt, îi aruncă în aer centrii vitali, îi paralizează producţia şi schimburile. Victoria îi aparţine aceluia care va putrezi ultimul. Şi cei doi adversari putrezesc împreună.

Într-o lume devenită deşert, ne era sete să ne regăsim camarazii: gustul pâinii frânte între camarazi ne-a făcut să acceptăm valorile războiului. Dar nu avem nevoie de război pentru a găsi căldura umerilor apropiaţi în cursa către acelaşi scop. Războiul ne amăgeşte. Ura nu adaugă nimic exaltării cursei.

Pentru ce să ne urâm? Suntem solidari, purtaţi de aceeaşi planetă, echipajul aceluiaşi vapor. Şi dacă e un lucru bun ca nişte civilizaţii să se opună una alteia spre a favoriza sinteze noi, este monstruos ca ele să se devoreze.

Deoarece e suficient, pentru a ne elibera, să ne ajutăm să conştientizăm un scop care ne leagă pe unii de alţii, atunci e bine să-l căutăm acolo unde el ne uneşte pe toţi. Chirurgul care-şi face vizita medicală nu pleacă urechea la lamentaţiile celui pe care-l ascultă: prin intermediul acestuia, el încearcă să tămăduiască omul. Chirurgul vorbeşte un limbaj universal. Tot astfel şi fizicianul, atunci când cugetă la acele ecuaţii aproape divine prin care el cuprinde şi atomul, şi nebuloasa. Şi tot aşa până la simplul păstor. Căci cel care veghează cu modestie asupra câtorva oi sub stele, dacă devine conştient de rolul său, se descoperă pe sine mai mult decât un simplu slujitor. El este o santinelă. Şi fiecare

santinelă e răspunzătoare de întreg imperiul.

Credeţi cumva că păstorul acela nu doreşte să fie conştient de rolul lui? Am vizitat pe frontul din Madrid o şcoală instalată la cinci sute de metri de tranşee, îndărătul unui mic zid din piatră, pe un deal. Un caporal preda acolo botanica. Desfăcând cu mâinile lui fragilele componente ale unui mac, atrăgea pelerini bărboşi care se scuturau de noroiul din jur şi urcau spre el, în ciuda obuzelor, în pelerinaj. Aşezaţi cuminţi în jurul caporalului, îl ascultau, stând turceşte pe jos, sprijinindu-şi bărbia în pumn. Se încruntau, strângeau din dinţi, nu pricepeau mare lucru din lecţie, dar li se spusese: „Sunteţi nişte brute, abia ieşite din bârlog, trebuie să ajungeţi din urmă omenirea!” Şi ei se grăbeau cu paşii lor greoi s-o ajungă din urmă.

Când vom deveni conştienţi de rolul nostru, chiar şi de cel mai şters, abia atunci vom fi fericiţi. Abia atunci vom putea trăi în pace şi vom putea muri în pace, căci ceea ce dă un sens vieţii dă un sens şi morţii.

Aceasta e atât de blândă când face parte din ordinea lucrurilor, când bătrânul ţăran din Provence, ajuns la capătul domniei lui, le lasă în păstrare fiilor lui turma de capre şi pâlcul de măslini, pentru ca ei să le transmită la rândul lor fiilor fiilor lor. Într-o familie ţărănească nu se moare decât pe jumătate. Fiecare existenţă se termină la rândul ei plesnind ca o păstaie şi oferindu-şi boabele.

M-am aflat odată în preajma a trei ţărani, lângă patul de moarte al mamei lor. Fireşte, era dureros. Pentru a doua oară, era tăiat cordonul ombilical. Pentru a doua oară, se desfăcea un nod: cel care leagă o generaţie de cealaltă. Acei trei fii descopereau că sunt singuri, trebuind să înveţe totul, lipsiţi de o masă de familie la care să se adune în zilele de sărbătoare, lipsiţi de centrul în care se regăseau cu toţii. Dar mai descoperem, în ruptura aceea, că viaţa poate fi dată şi

a doua oară. Fiii aceia aveau şi ei la rândul lor să devină întemeietori de generaţie, puncte de reunire şi patriarhi, până la ceasul când vor trece şi ei comanda gloatei de copii care până mai ieri se jucau în curte.

Mă uitam la mamă, ţăranca aceea bătrână cu chipul liniştit şi aspru, cu buzele strânse, mă uitam la chipul acela schimbat într-o mască de piatră. Şi recunoşteam în el chipul fiilor. Masca aceea slujise ca s-o întipărească pe a lor. Trupul acela slujise ca să întipărească acele trupuri, acele frumoase exemplare bărbăteşti. Iar acum ea se odihnea, fără viaţă, ca un înveliş din care a fost scos fructul. La rândul lor, fii şi fiice vor întipări, din carnea lor, pui de om. De fapt nu murea nimeni la fermă. Mama a murit, trăiască mama!

Dureroasă, da, dar atât de simplă imaginea aceea a descendenţei, abandonându-şi una câte una, pe drum, frumoasele rămăşiţe cu păr dalb, mergând spre un ştiu care adevăr, trecând prin metamorfoze succesive.

Iată de ce, în aceeaşi seară, dangătul pentru răposaţi din sătuc mi s-a părut răsunând nu a deznădejde, ci a veselie discretă şi afectuoasă. Clopotul care vestea cu acelaşi glas îngropăciunile şi botezurile, vestea o dată mai mult trecerea de la o generaţie la alta. Astfel că încercam o adâncă linişte auzind cum se cântă logodna aceea a unei sărmane bătrâne cu ţarina.

Ceea ce se transmitea astfel din generaţie în generaţie, cu încetul mers al dezvoltării unui copac, era viaţa, dar era şi conştiinţa.

Ce misterioasă ascensiune! Am ieşit din lavă în fuziune, din aluat de stele, dintr-o celulă vie germinată printr-un miracol, şi treptat, ne-am înălţat, ajungând să scriem cantate şi să cercetăm căi lactee.

Mama nu transmisese doar viaţă: ea îi învăţase pe fiii ei un limbaj, le încredinţase bagajul atât de încet acumulat de-a lungul veacurilor, patrimoniul spiritual pe care ea însăşi îl primise în păstrare, micul lot de tradiţii, de concepte şi de

mituri care constituie întreaga diferenţă care îi desparte pe Newton sau pe Shakespeare de bruta cavernelor.

Ceea ce simţim când ne e foame, foamea aceea care îi mâna pe soldaţii din Spania aflaţi sub tir să vină la lecţia de botanică, foamea care l-a mânat pe Mermoz spre Atlanticul de Sud, care îl mână pe un altul spre poem, este faptul că geneza nu s-a încheiat încă şi că trebuie să devenim conştienţi de noi înşine şi de univers. Trebuie să aruncăm punţi, în beznă. Singurii care ignoră acest lucru sunt doar cei care îşi trag înţelepciunea dintr-o indiferenţă pe care ei o cred egoistă; dar totul neagă înţelepciunea asta! Camarazi, camarazii mei, vă iau drept martori: când ne-am simţit noi fericiţi?

4

Şi iată că-mi amintesc, în ultima pagină a acestei cărţi, de birocraţii îmbătrâniţi care ne-au făcut alai, la începutul primei curse poştale, când noi ne pregăteam să ne transformăm în bărbaţi, având şansa să fim printre cei desemnaţi pentru cursă. Erau totuşi aidoma nouă, dar habar n-aveau că sufereau de foame.

Sunt prea mulţi cei pe care îi lăsăm să-şi doarmă somnul.

Cu câţiva ani în urmă, în cursul unei lungi călătorii cu trenul, am vrut să vizitez patria din mers, închizându-mă în tren pentru trei zile, prizonier pentru trei zile al zgomotului asemănător celui al pietrelor rostogolite de mare, şi m-am ridicat la un moment dat. Pe la ora unu dimineaţa, am străbătut trenul pe toată lungimea lui. Vagoanele de dormit erau goale. Vagoanele de clasa întâi erau goale.

Dar vagoanele de clasa a treia adăposteau sute de muncitori polonezi concediaţi din Franţa şi care se întorceau în Polonia lor. Şi am trecut în sens invers pe culoare păşind

peste corpuri. M-am oprit ca să privesc. În picioare, sub lumina lămpilor slabe, zăream în acel vagon fără compartimentări, care semăna cu un dormitor de şcoală, care mirosea a cazarmă sau a comisariat, o întreagă populaţie zăpăcită şi clătinată de mişcările rapidului. Un întreg norod afundat în vise urâte şi care se întorcea la mizeria lui. Capete mari şi rase se legănau dintr-o parte în alta pe lemnul banchetelor. Bărbaţi, femei, copii, toţi se întorceau de la dreapta spre stânga, de parcă erau atacaţi de toate acele zgomote, de toate acele zgâlţâieli care îi ameninţau în uitarea lor. Nu reuşiseră să găsească ospitalitatea unui somn sănătos.

Şi iată că mi se părea că-şi pierduseră pe jumătate calitatea de oameni, trambalaţi de la un capăt la altul al Europei de curenţii economici, smulşi din căsuţa din nord, din minuscula grădină cu trei ghivece cu muşcate pe care le remarcasem odinioară la ferestrele caselor minerilor polonezi. Nu-şi adunaseră decât ustensilele de bucătărie, pătura şi perdelele, în nişte pachete prost legate cu sfoară şi plesnite de cât fuseseră strânse. Dar tot ce mângâiaseră sau alinaseră, tot ce izbutiseră să domesticească vreme de patru sau cinci ani de şedere în Franţa, câinele, pisica sau muşcata, fuseseră nevoiţi să sacrifice, neluând cu ei decât cratiţele.

Un copil era hrănit la sân de mama lui, atât de ostenită, că părea adormită. Viaţa se transmitea în absurdul şi dezordinea acelei călătorii. L-am privit pe tată. O ţeastă greoaie şi pleşuvă ca o piatră. Un trup încovoiat în somnul inconfortabil, întemniţat în hainele de lucru, face tot felul de cocoaşe şi de scobituri. Omul semăna cu o grămadă de lut. Tot astfel, noaptea, nişte epave fără formă zac greoi pe băncile din hale. Şi m-am gândit: problema nu stă în mizeria asta, în murdăria asta, şi nici măcar în urâţenia asta. Dar acelaşi bărbat şi aceeaşi femeie s-au cunoscut într-o zi, iar bărbatul i-a zâmbit desigur femeii: cu siguranţă, după lucru, i-a adus flori. Timid şi stângaci, tremura poate să nu se vadă dispreţuit. Dar femeia, din cochetărie firească, femeia,

sigură pe graţia ei, se amuza poate să-l sâcâie. Iar celălalt, care nu mai e astăzi decât o maşină de săpat sau de izbit, simţea astfel în inima lui plăcuta nelinişte. Misterul constă în faptul că s-au transformat în grămezile astea de lut. Prin ce cumplit tipar au fost oare nevoiţi să treacă, rămânând marcaţi ca piesele fasonate de o maşină de ştanţat? Un animal îmbătrânit îşi păstrează totuşi graţia. Pentru ce această argilă umană e distrusă?

Şi mi-am continuat călătoria printre acei oameni al căror somn era agitat ca un loc bântuit. Plutea peste ei un zgomot vag alcătuit din sforăituri răguşite, plânsete nedesluşite, târşâitul pe podea al pantofilor ieftini al celor care, amorţiţi de statul pe o parte, încercau să-şi schimbe poziţia. Şi mereu, în surdină, necontenitul acompaniament al pietrelor rostogolite parcă de mare.

M-am aşezat în faţa unei perechi. Între bărbat şi nevastă, de bine, de rău, copilul îşi făcuse un culcuş şi dormea. Dar s-a întors în somn şi chipul lui mi-a apărut în lumina slabă a becului. Ah! Ce feţişoară încântătoare. Se născuse din perechea aceea un soi de fruct auriu. Se născuse din ţoalele acelea ponosite o combinaţie reuşită de farmec şi de graţie. M-am plecat peste fruntea netedă, peste strâmbătura dulce a buzelor, şi mi-am spus: iată un chip de muzician, iată-l pe Mozart copil, iată o frumoasă promisiune a vieţii. Prinţişorii din legende nu erau altfel decât el: ocrotit, înconjurat, cultivat, câte ar putea face în viaţă! Când prin diverse mutaţii se naşte în grădini un trandafir nou, toţi grădinarii se entuziasmează. Trandafirul e izolat, trandafirul e cultivat, trandafirul e favorizat. Dar nu există grădinari şi pentru oameni. Mozart copil va fi marcat la fel ca ceilalţi de maşina de ştanţat. Mozart îşi va extrage cele mai mari bucurii dintr-o muzică decadentă, în duhoarea sălilor de şantan. Mozart e condamnat.

M-am întors în vagonul meu. Îmi spuneam: oamenii ăştia nu suferă prea tare din pricina sorţii lor. Şi nu mila îmi dă mie dureri de cap. Nu trebuie să ne înduioşăm la gândul unei răni veşnic deschise. Cei care o poartă nu o simt. Cea

rănită, lezată, este specia umană, şi nu individul. Eu unul nu prea cred în milă. Pe mine mă preocupă punctul de vedere al grădinarului. Mă preocupă nu mizeria în care, la urma urmei, ajungem să ne instalăm la fel de bine ca în lene. Generaţii întregi de orientali trăiesc în mizerie şi se simt bine. Nu supele populare vindecă ceea ce mă preocupă pe mine. Nu cocoaşele, nici scobiturile, nici urâţenia nu mă preocupă. Ci faptul că, în fiecare din oamenii ăştia, Mozart e asasinat.

Doar duhul, dacă suflă peste lut, îl poate zidi pe Om.

PILOT DE RĂZBOI

Comandantului Alias, tuturor colegilor mei din Escadrila Aeriană 2/33 de Mare Recunoaştere şi, îndeosebi, căpitanului observator Moreau şi locotenenţilor observatori Azambre şi Dutertre, care mi-au fost rând pe rând tovarăşi de bord, în cursul tuturor zborurilor mele de război din campania 1939 – 1940, şi cărora le voi rămâne, întreaga mea viaţă, prieten credincios.

I

Neîndoielnic, visez. Mă aflu la colegiu. Am cincisprezece ani. Îmi rezolv cu răbdare problema de geometrie. Cu coatele proptite pe biroul negru, mă servesc cuminte de compas, de riglă, de raportor. Sunt studios şi liniştit. Nişte colegi de lângă mine vorbesc cu glas scăzut. Unul dintre ei scrie o coloană de cifre pe tablă. Unii, mai puţin serioşi, joacă bridge. La răstimpuri, mă cufund mai departe în visare şi arunc câte o privire pe geam. O creangă de copac se leagănă încet în soare. Privesc îndelung. Sunt un elev împrăştiat… Mă bucur să gust lumina asta a soarelui, la fel cum savurez mirosul copilăresc al pupitrului, al cretei, al tablei. Mă închid cu atâta bucurie în copilăria asta atât de ocrotită! Ştiu eu bine: mai întâi există copilăria, colegiul, colegii, vine apoi ziua în care dai examene. Ziua în care primeşti poate vreo diplomă. Ziua în care treci, cu o strângere de inimă, de un anume prag, dincolo de care te pomeneşti, din capul locului, bărbat. Atunci pasul se face mai greu pe pământ. Îţi croieşti deja drumul în viaţă. Primii paşi din drumul tău personal. Îţi vei încerca deja armele asupra unor adevăraţi adversari. Rigla, echerul, compasul le vom folosi pentru a clădi lumea sau pentru a triumfa asupra duşmanilor. Gata cu jocurile!

Ştiu că în mod obişnuit un colegian nu se teme să înfrunte viaţa. Un colegian tropăie de nerăbdare. Chinurile, primejdiile, amărăciunile unei vieţi omeneşti nu-l intimidează.

Dar iată că eu sunt un colegian mai ciudat. Sunt un colegian care îşi cunoaşte fericirea şi care nu e prea grăbit să se ia la trântă cu viaţa…

Trece Dutertre… Îl invit.

— Ia loc, am să-ţi fac o şmecherie cu cărţile…

Şi sunt fericit să-i dibuiesc asul de pică.

În faţa mea, Dutertre stă aşezat pe un birou negru ca al meu, cu picioarele bălăbănindu-se. Râde. Eu zâmbesc cu modestie. Pénicot ni se alătură şi îşi pune braţul pe umărul meu:

— Hei, bătrâne camarad, ce mai zici?

Doamne, cât de plăcute sunt toate astea!

Un pedagog (să fie oare un pedagog?...) deschide uşa ca să-i convoace pe doi dintre camarazi. Ei îşi lasă rigla, compasul, se ridică şi ies. Îi urmărim din ochi. Pentru ei colegiul s-a terminat. Li se dă drumul în viaţă. Ştiinţa va fi de folos. Aidoma unor adevăraţi bărbaţi, îşi vor încerca asupra adversarilor soluţiile calculelor. Ciudat colegiu, din care plecăm fiecare, rând pe rând. Şi fără gesturi mari de rămas bun. Cei doi camarazi nici măcar nu s-au uitat la noi. Cu toate astea, hazardul vieţii îi va duce poate mai departe decât China. Atât de departe! Când viaţa, la terminarea colegiului, îi împrăştie pe oameni, mai pot ei jura să se revadă?

Lăsăm capetele în jos, noi, ceilalţi, care continuăm să trăim în tihna caldă a clocitoarei…

— Ascultă, Dutertre, în seara asta…

Dar aceeaşi uşă se deschide pentru a doua oară. Şi aud ca un verdict:

— Căpitanul de Saint-Exupéry şi locotenentul Dutertre la comandant.

Gata cu colegiul. Asta e viaţa.

— Tu ştiai că ne vine rândul?

— Pénicot a zburat azi dimineaţă.

Plecăm fără doar şi poate în misiune, din moment ce suntem convocaţi. Suntem la sfârşitul lui mai, în plină retragere, în plin dezastru. Sunt sacrificate echipajele aşa cum ar fi azvârlite nişte pahare cu apă peste un incendiu în pădure. Cum ar putea fi cântărite riscurile când totul se năruie? Mai există încă, pentru întreaga Franţă, cincizeci de echipaje de Mare Recunoaştere. Cincizeci de echipaje a câte

trei oameni, dintre care douăzeci şi trei la noi, la Escadrila 2/33. În trei săptămâni, am pierdut şaptesprezece echipaje din douăzeci şi trei. Ne-am topit ca ceara. I-am spus ieri locotenentului Gavoille:

— O să vedem ce va mai fi după război.

Iar locotenentul Gavoille mi-a răspuns:

— Doar n-aveţi pretenţia, domnule căpitan, să mai fiţi în viaţă după război?

Gavoille nu glumea. Ştim bine că nu putem face altfel decât să ne aruncăm în foc, chiar dacă gestul este zadarnic. Suntem cincizeci la număr, pentru toată Franţa. Pe umerii noştri se sprijină întreaga strategie a armatei franceze! E o imensă pădure care arde şi doar câteva pahare cu apă de sacrificat spre a o stinge: aşadar le vom sacrifica.

E corect. Cine se gândeşte să se plângă? S-a mai auzit vreodată ca cineva de la noi să răspundă altceva decât: „Bine, domnule comandant. Da, domnule comandant. Mulţumesc, domnule comandant. Am înţeles, domnule comandant”? Există însă o impresie care a pus stăpânire pe toţi ceilalţi în cursul acestui sfârşit de război. Aceea a absurdului. Totul crapă în jurul nostru. Totul se surpă. E ceva atât de total, încât moartea însăşi pare absurdă. Moartea e lipsită de seriozitate în tot haosul ăsta…

Intrăm la comandantul Alias. (Se mai află şi astăzi, în Tunis, la comanda aceleiaşi Escadrile 2/33.)

— Bună ziua, Saint-Ex. Bună ziua, Dutertre. Luaţi loc.

Ne aşezăm. Comandantul întinde o hartă pe masă şi se întoarce spre planton:

— Du-te după buletinul meteo.

Apoi începe să bată în masă cu creionul. Mă uit la el cu atenţie. Are chipul obosit. N-a dormit. A făcut naveta, cu maşina, în căutarea unui stat major fantomă, statul major al Subdiviziei… A încercat să se lupte cu magaziile de aprovizionare care nu livrau piesele de schimb. A fost prins pe drum în ambuteiaje de netrecut. A mai condus şi ultima mutare, ultima instalare, căci noi schimbăm terenul ca nişte amărâţi hăituiţi de vreun portărel nemilos. Alias a izbutit să

salveze, de fiecare dată, avioanele, camioanele şi zece tone de material. Dar ghicim că e la capătul puterilor, la limita nervilor.

— Ei bine, iată…

Continuă să bată uşurel în masă şi nu se uită la noi.

— E foarte neplăcut…

Apoi dă din umeri.

— E o misiune neplăcută. Dar cei de la Statul Major ţin la ea. Ţin încă foarte tare… Am discutat, dar ţin morţiş… Asta e.

Eu şi Dutertre privim pe geam cerul liniştit. Aud cotcodăcind găinile, căci biroul comandantului e instalat într-o fermă, aşa cum Sala Informaţiilor este într-o şcoală. N-am de gând să pun faţă-n faţă vara, fructele care se coc, puii de găină care cresc, grânele care dau în spic, cu moartea atât de apropiată. Nu văd prin ce anume tihna verii ar contrazice moartea, nici prin ce anume blândeţea lucrurilor ar fi o ironie. Dar îmi vine în minte o idee vagă: „Asta e o vară care se strică. O vară în pană…” Am văzut treierători abandonate. Secerători mecanice de snopi părăsite. În şanţurile drumurilor, maşini în pană lăsate de izbelişte. Sate abandonate. Fântâna dintr-un sat pustiu lăsa să i se scurgă apa. Apa curată se preschimba într-o baltă, ea care îi costase pe oameni atâta trudă. Dintr-odată îmi trece prin minte o imagine absurdă. Aceea a orologiilor rămase în pană. A tuturor orologiilor rămase în pană. Orologiile bisericilor de prin sate. Orologiile gărilor. Pendulele de pe căminele caselor pustii. Şi, în vitrina unui ceasornicar care a fugit, osuarul de pendule moarte. Război… nimeni nu mai întoarce ceasurile. Nimeni nu mai adună sfecla de pe câmp. Nimeni nu mai repară vagoanele. Iar apa, extrasă cândva pentru a potoli setea, sau pentru a spăla frumoasele dantele pe care şi le puneau ţărăncile duminica, se răspândeşte într-o băltoacă în faţa bisericii. Iar oamenii mor vara…

E ca şi cum aş avea o boală. Medicul vine să-mi spună: „E ceva neplăcut…” S-ar cuveni aşadar să mă gândesc la notar, la cei care rămân. De fapt, am înţeles, eu şi Dutertre, că e o

vorbă de o misiune de sacrificiu:

— Date fiind împrejurările, încheie Comandantul, nu prea putem ţine seama de risc…

Fireşte. Nu se „prea poate” ţine seama. Şi nimeni nu greşeşte. Nici noi, care ne simţim melancolici. Nici comandantul, care se simte stingherit. Nici Statul Major, care dă ordine. Comandantul bombăne pentru că ordinele sunt absurde. O ştim şi noi, dar şi Statul-Major o ştie. El dă ordine pentru că trebuie să dea ordine. În cursul unui război, un stat major dă ordine. Le încredinţează unor falnici călăreţi, sau, mai modern, unor motociclişti. Acolo unde domneau haosul şi deznădejdea, fiecare din aceşti falnici călăreţi sare de pe un cal care scoate aburi. El arată Viitorul, precum steaua Magilor. El aduce Adevărul. Iar ordinele reclădesc lumea.

Asta e schema războiului. Arsenalul de imagini colorate ale războiului. Şi fiecare se străduieşte, cât mai bine, ca războiul să semene cu războiul. Cu pioşenie. Fiecare se străduieşte să respecte regulile. Poate că atunci războiul ăsta va binevoi să aducă a război.

Şi, pentru ca el să aducă a război, sunt jertfite, fără ţintă precisă, echipajele. Nimeni nu recunoaşte în sinea lui că războiul ăsta nu seamănă cu nimic, că nimic din el n-are noimă, că nicio schemă nu se potriveşte, că sunt trase cu gravitate nişte sfori care nu mai comunică deloc cu marionetele. Statele majore expediază pline de convingere ordine care nu vor mai ajunge nicăieri. Ni se cer informaţii cu neputinţă de adunat. Aviaţia nu-şi poate asuma sarcina de a explica războiul statelor majore. Aviaţia, prin observaţiile ei, poate doar controla nişte ipoteze. Dar nu mai există ipoteze. Şi de fapt se solicită de la vreo cincizeci de echipaje să-i modeleze un chip unui război care n-are chip. Statul Major ni se adresează ca unui trib de ghicitoare în cărţi. Mă uit la Dutertre, observatorul meu-cartomancian. Îi obiecta ieri unui colonel din Divizie:

— Şi cum am să fac, la zece metri de la sol şi cu cinci sute treizeci de kilometri la oră, să vă reperez poziţiile?

— Păi, o să vezi de unde se trage asupra dumitale! Dacă se trage asupra dumitale, înseamnă că poziţiile sunt germane.

— M-am distrat grozav, conchidea Dutertre, după discuţie.

Căci soldaţii francezi n-au văzut niciodată avioane franceze.

Există vreo mie, răspândite de la Dunkerque până în Alsacia. Mai corect ar fi să spunem că sunt diluate în infinit. De aceea, când, pe front, un aparat trece ca o rafală, cu siguranţă e german. E preferabil să te străduieşti să-l dobori înainte să dea drumul la bombe. Uruitul lui e suficient pentru a declanşa mitralierele şi tunurile cu tir rapid.

— Cu o astfel de metodă, adăuga Dutertre, informaţiile lor au să fie tare preţioase!…

Şi se va ţine seama de ele, pentru că, într-o schemă de război, trebuie să se ţină seama de informaţii!…

Da, dar şi războiul a luat-o razna.

Din fericire – că doar o ştim bine –, nu se va ţine seama de informaţiile noastre. Nu le vom putea transmite. Drumurile vor fi blocate. Telefoanele vor fi în pană. Statul Major se va fi mutat de urgenţă. Informaţiile importante asupra poziţiei duşmanului le va furniza duşmanul însuşi. Discutam, cu câteva zile în urmă, pe lângă Laon, despre eventuala poziţie a liniilor. Trimitem un locotenent de legătură la general. La jumătatea drumului între baza noastră şi general, maşina locotenentului se izbeşte de-a curmezişul drumului de un cilindru compresor, îndărătul căruia se adăpostesc două maşini blindate. Locotenentul face cale-ntoarsă. Dar o rafală de mitralieră îl ucide pe loc şi răneşte şoferul. Blindatele sunt germane.

În fond, statul major seamănă cu un jucător de bridge pe care l-ar întreba cineva dintr-o încăpere alăturată:

— Ce trebuie să fac cu dama mea de pică?

Izolatul ar da din umeri. Nevăzând nimic din joc, ce-ar putea el răspunde?

Dar un stat major nu are dreptul să dea din umeri. Dacă

totuşi încă mai controlează câteva elemente, trebuie să le facă să acţioneze pentru a le păstra în mână şi pentru a pune la bătaie toate şansele, atâta timp cât ţine războiul. Deşi lipsit de informaţii, el trebuie să acţioneze, şi mai ales să facă să se acţioneze.

Este însă greu să fie atribuit un rol, la întâmplare, unei dame de pică. Am constatat deja, la început cu surprindere, apoi ca pe o evidenţă pe care am fi putut mai apoi s-o prevedem, că, atunci când începe prăbuşirea, munca e absentă. Îl credem pe cel învins covârşit de un noian de probleme, folosindu-şi până la ultima limită, pentru a le rezolva, infanteria, artileria, tancurile, avioanele… Dar înfrângerea ascunde la început problemele. Nu se mai cunoaşte nimic din joc. Nu se mai ştie pentru ce anume să fie întrebuinţate avioanele, tancurile, dama de pică…

O azvârlim la întâmplare pe masă, după ce ne-am frământat creierii ca să descoperim un rol eficace pentru ea. Domneşte stinghereala, şi nu înfierbântarea. Doar victoria e însoţită de înfierbântare. Victoria organizează, victoria construieşte. Şi fiecare se străduieşte să-şi dea concursul. Însă înfrângerea îi face pe oameni să se confrunte cu o atmosferă de incoerenţă, de plictiseală, şi, mai presus de orice, de zădărnicie.

Căci, mai întâi de toate, sunt zadarnice acele misiuni care ni se cer. Pe zi ce trece mai zadarnice. Mai sângeroase şi mai zadarnice. Celor care dau ordine nu le rămâne altceva de făcut, pentru a se opune unei operaţii care aduce cu o alunecare a muntelui, decât să-şi arunce ultimele atuuri pe masă.

Eu şi Dutertre suntem nişte atuuri şi-l ascultăm pe comandant. El ne desfăşoară programul după-amiezii. Ne trimite să survolăm, la şapte sute de metri altitudine, parcul de tancuri al regiunii Arras, la întoarcerea dintr-un lung parcurs la zece mii de metri, spunând toate astea cu vocea cu care ne-ar spune:

— Veţi urma atunci a doua stradă la dreapta până la colţul cu prima piaţă: acolo se află o tutungerie, de unde îmi veţi

cumpăra nişte chibrituri…

— Bine, domnule comandant.

O misiune nici mai mult, nici mai puţin utilă. Iar limbajul care o indică nu e nici el nici mai mult, nici mai puţin liric.

Îmi spun: „Misiune de sacrificiu”. Mă gândesc… mă gândesc la multe lucruri. Am să aştept să se facă noapte, dacă mai sunt în viaţă, ca să cuget. Dar în viaţă… Când o misiune e uşoară, se întoarce doar unul din trei oameni. Când e un pic „neplăcută”, e mai greu, evident, să se întoarcă. Iar aici, în biroul comandantului, moartea nu-mi pare nici augustă, nici maiestuoasă, nici eroică, nici sfâşietoare. Ea nu e decât un semn de dezordine. Un efect al dezordinii. Escadrila o să ne piardă, aşa cum se pierd bagajele în haosul corespondenţelor pe calea ferată.

Şi asta nu înseamnă că nu cuget la război, la moarte, la sacrificiu, la Franţa, la orice altceva, dar îmi lipsesc conceptul conducător, limbajul limpede. Gândesc în contradicţii. Adevărul meu e făcut din bucăţi, iar eu nu pot decât să le iau în considerare una după alta. Dacă rămân în viaţă, am să aştept să se facă noapte ca să reflectez. Mult iubita noapte. Noaptea, raţiunea doarme, iar lucrurile pur şi simplu sunt. Cele care au cu adevărat însemnătate îşi recapătă forma, supravieţuiesc distrugerilor aduse de analizele făcute ziua. Omul îşi reconstituie bucăţile şi redevine un copac liniştit.

Ziua aparţine scenelor domestice, dar noaptea cel care s-a certat regăseşte Dragostea. Căci dragostea e mai mare decât noianul acela de vorbe. Iar bărbatul se reazămă în coate de pervazul ferestrei, sub stele, din nou responsabil de pruncii care dorm, de pâinea de care trebuie să facă rost, de somnul nevestei care odihneşte colo, atât de fragilă, de delicată şi de trecătoare. Dragostea nu stai s-o discuţi. Ea este. Să vină noaptea, ca să mi se arate vreo evidenţă care să merite cât dragostea! Pentru ca să stau să mă gândesc la civilizaţie, la soarta omului, la gustul prieteniei în ţara mea. Pentru ca să doresc să slujesc vreunui adevăr imperios, deşi, poate, încă inexprimabil…

Deocamdată, sunt întru totul asemănător creştinului pe care l-a părăsit harul. Îmi voi juca rolul, împreună cu Dutertre, în mod cinstit, asta e lucru sigur, dar aşa cum sunt salvate ritualurile atunci când nu mai au niciun conţinut. Când zeul care sălăşluia în ele s-a retras. Am să aştept să se facă noapte, dacă am să fiu încă în viaţă, ca s-o iau un pic pe jos pe drumul mare care străbate satul, învăluit în mult iubita-mi singurătate, ca să încerc să desluşesc pentru ce anume trebuie să mor.

II

Mă trezesc din visare. Comandantul mă ia prin surprindere printr-o propunere ciudată:

— Dacă misiunea asta vă supără prea tare… dacă nu vă simţiţi în formă, pot…

— Haideţi, domnule comandant!

Comandantul ştie bine că o astfel de propunere e absurdă. Dar, când un echipaj nu se întoarce, ajungi să-ţi aminteşti de gravitatea chipurilor la ceasul plecării. Interpretezi atunci gravitatea asta ca fiind semnul unui presentiment. Te acuzi că ai neglijat-o.

Scrupulele comandantului mi-amintesc de Israel. Fumam, alaltăieri, la fereastra Sălii de Informaţii. Când l-am zărit de la fereastră, Israel mergea repede. Avea nasul roşu. Un nas mare cât se poate de iudaic şi foarte roşu. Am fost brusc frapat de nasul roşu al lui Israel.

Nutream o prietenie profundă pentru acest Israel, la al cărui nas mă uitam. Era unul dintre cei mai curajoşi camarazi piloţi ai Escadrilei. Unul dintre cei mai curajoşi şi unul dintre cei mai modeşti. Atâta i se vorbise de prudenţa evreiască, încât probabil că-şi lua curajul drept prudenţă. E un lucru prudent să fii învingător.

Așadar, am remarcat nasul lui mare și roșu, care n-a lucit decât o clipă, având în vedere rapiditatea pașilor care-l

duceau pe Israel cu nasul lui cu tot. Fără să vreau să fac o glumă, m-am întors spre Gavoille:

— Ce i s-a lungit aşa nasul?

— Aşa i l-a făcut maică-sa, răspunse Gavoille.

Dar adăugă:

— Ciudată misiune la joasă altitudine. Se pregăteşte de plecare.

— Ah!

Şi, fireşte, mi-am amintit, seara, când am încetat să mai aşteptăm întoarcerea lui Israel, de nasul acela care, înfipt într-o faţă total impasibilă, exprima cu un soi de talent special, de unul singur, cea mai împovărătoare preocupare. Dacă aş fi fost eu în situaţia de a comanda plecarea lui Israel, imaginea acelui nas m-ar fi urmărit vreme îndelungată ca un reproş. Israel nu răspunsese, desigur, nimic altceva la ordinul de plecare în afară de: „Da, domnule comandant. Bine, domnule comandant. Am înţeles, domnule comandant". Cu siguranţă, niciunul dintre muşchii feţei lui Israel nu tresărise. Dar, uşor, pe nesimţite, pe ascuns, nasul i se aprinsese. Israel îşi controla trăsăturile chipului, dar nu şi culoarea nasului. Iar nasul se folosise de ea pentru a se manifesta, pe socoteala ei, pe tăcute. Nasul, fără ştirea lui Israel, îşi exprimase puternica dezaprobare faţă de comandant.

De aceea poate comandantului nu-i place să-i pună să plece pe aceia pe care şi-i închipuie copleşiţi de presentimente. Presentimentele înşală aproape întotdeauna, dar fac de asemenea ca ordinele de război să sune a condamnare. Alias e şef, nu judecător.

Tot aşa s-a întâmplat zilele trecute în legătură cu plutonierul T.

Pe cât era Israel de curajos, pe atât era T. de fricos. Era singurul om din câţi am cunoscut pe care-l încerca într-adevăr frica. Când i se dădea lui T. un ordin de război, ordinul declanşa în el o bizară ameţeală care sporea. Era ceva simplu, inexorabil şi lent. T. devenea treptat băţos un creştet până-n tălpi. Chipul îi rămânea parcă spălat de orice

expresie! Iar ochii începeau să-i lucească.

În opoziţie cu Israel, al cărui nas mi se păruse atât de pleoştit, pleoştit de moartea probabilă a lui Israel, şi totodată iritat, T. nu lăsa să se vadă niciun fel de agitaţie lăuntrică. Nu reacţiona: se transforma. Când cel care îi vorbea isprăvea ce avea de spus lui T., descoperea că pur şi simplu declanşase în el starea de nelinişte. Neliniştea începea să răspândească peste chipul lui un fel de lumină uniformă. De atunci începând, T. era în afara oricărei atingeri. Se simţea cum se întinde, între univers şi el, un deşert de indiferenţă. Nicăieri şi niciodată, la nimeni pe lume, n-am mai cunoscut forma asta de extaz.

— N-ar fi trebuit niciodată să-l las să plece în ziua aia, zicea mai târziu comandantul.

În ziua aceea, când comandantul îi anunţase lui T. plecarea, acesta nu doar că pălise, dar începuse să zâmbească. Pur şi simplu să zâmbească.

Aşa fac probabil cei supuşi chinurilor când călăul întrece cu adevărat orice limită.

— Nu te simţi bine. Am să te înlocuiesc…

— Nu, domnule comandant. Din moment ce e rândul meu, e rândul meu.

Şi T., luând poziţie de drepţi în faţa comandantului, se uita ţintă la el, fără să facă o mişcare.

— Dar dacă nu te simţi sigur pe dumneata…

— E rândul meu, domnule comandant, e rândul meu.

— Haide, T…

— Domnule comandant…

Omul părea un bloc.

Iar Alias continuă:

— Atunci l-am lăsat să plece.

Ceea ce a urmat n-a avut niciodată parte de vreo explicaţie. T., mitralior la bordul aparatului, a suferit o tentativă de atac din partea unui avion inamic de vânătoare. Dar avionul de vânătoare, pomenindu-se cu mitralierele în stare de nefuncţionare, a făcut stânga-mprejur. Pilotul şi T. au vorbit unul cu altul până în preajma terenului de bază,

fără ca pilotul să bage de seamă ceva anormal. Dar, la cinci minute după sosire, n-a mai căpătat niciun răspuns.

Şi l-au găsit pe T., în cursul serii, cu craniul zdrobit de ampenajul avionului. Sărise cu paraşuta în condiţii dezastruoase, în plină viteză, iar asta se petrecea pe teritoriul nostru, când nu-l mai pândea nicio primejdie. Trecerea avionului de vânătoare acţionase ca un apel irezistibil.

— Duceţi-vă să vă îmbrăcaţi, ne spuse comandantul, să fiţi în văzduh la ora cinci treizeci.

— La revedere, domnule comandant.

Comandantul răspunde printr-un gest vag. Să fie o superstiţie? Cum ţigara mi s-a stins şi mă scotocesc degeaba prin buzunare, zice:

— De ce nu ai niciodată chibrituri?

Aşa e. Şi ies pe uşă după acest rămas-bun, întrebându-mă: „Oare de ce n-am niciodată chibrituri?”

— Îl sâcâie misiunea, remarcă Dutertre.

Eu mă gândesc: „Lui puţin îi pasă!” Dar nu la Alias mă gândesc atunci când formulez butada asta nedreaptă. Mă simt şocat de o evidenţă pe care nimeni n-o recunoaşte: viaţa Spiritului este intermitentă. Doar viaţa Inteligenţei este permanentă, sau aproape. Există puţine variaţii în facultăţile mele de analiză. Dar Spiritul nu ia în considerare obiectele, el ia în considerare sensul care le leagă între ele. Chipul care se citeşte prin ele. Iar Spiritul trece de la deplina viziune la cecitatea absolută. Pentru cel care îşi iubeşte domeniul, vine momentul când nu mai vede în iubire decât griji, contrarietăţi şi constrângeri. Pentru cel care avea preferinţă pentru cutare muzică, vine momentul când nu mai primeşte nimic de la ea. Vine momentul, ca acum, când nu îmi mai înţeleg ţara. O ţară nu e doar suma ţinuturilor, a datinilor, a lucrurilor materiale, pe care mintea mea o poate mereu pricepe. Ea e o fiinţă. Şi vine momentul când mă descopăr pe mine orb faţă de Fiinţe.

Comandantul Alias şi-a petrecut noaptea la general, discutând despre logica pură. Logica pură distruge viaţa Spiritului.

Apoi s-a chinuit pe drum cu nesfârşite blocaje de circulaţie. Mai târziu, când s-a întors la Escadrilă, s-a văzut confruntat cu sute de dificultăţi materiale, dintre cele care te consumă încetul cu încetul la fel ca miile de efecte ale unei alunecări de teren pe care n-o poţi opri. Ne-a convocat în sfârşit ca să ne lanseze într-o misiune imposibilă. Suntem nişte obiecte ale incoerenţei generale. Noi nu suntem pentru el Saint-Exupéry sau Dutertre, înzestraţi cu un mod special de a vedea lucrurile sau de a nu le vedea, de a gândi, de a merge, de a bea, de a zâmbi. Noi suntem bucăţi dintr-o mare construcţie pentru care e nevoie de timp, de linişte şi de distanţare pentru a-i putea descoperi întregul. Dacă aş avea un tic, Alias n-ar remarca decât ticul. N-ar mai expedia, peste Arras, decât imaginea unui tic. În dezordinea problemelor care se pun, în prăbuşire, suntem noi înşine divizaţi în bucăţi. Vocea. Nasul. Ticul. Iar bucăţile nu produc emoţie.

Nu e vorba aici de comandantul Alias, ci de toţi oamenii. În cursul corvezilor legate de îngroparea cuiva, îl iubeam pe cel care murise, dar nu eram în contact cu moartea. Moartea e ceva măreţ. Este un nou sistem de relaţii cu ideile, obiectele, obiceiurile celui mort. E o nouă rânduială a lumii. Nu s-a schimbat în aparenţă nimic, dar totul s-a schimbat. Paginile cărţii sunt aceleaşi, dar nu şi sensul cărţii. Trebuie, pentru a resimţi efectele morţii, să ne imaginăm momentele când avem nevoie de cel mort. Atunci ne lipseşte. Trebuie să ne imaginăm momentele când el ar fi avut nevoie de noi. Însă el nu mai are nevoie de noi. Trebuie să ne imaginăm ora vizitei amicale. Şi s-o descoperim goală. Trebuie să vedem viaţa în perspectivă. Dar nu există nici perspectivă şi nici spaţiu, în ziua în care-l înmormântăm. Cel care a murit este şi el o imagine făcută din bucăţi. În ziua îngropăciunii, ne dispersăm încălcări în picioare, în strângeri de mână adevărate sau mincinoase, în preocupări materiale. Cel mort

va muri abia mâine, pe tăcute. Ni se va înfăţişa în toată plenitudinea, pentru a se smulge, în toată plenitudinea, substanţei noastre. Atunci vom striga după cel care pleacă şi pe care nu-l mai putem reţine.

Nu-mi plac pozele dulcege despre război. Războinicul dârz varsă o lacrimă şi îşi ascunde emoţia sub vorbe de duh ursuze. E fals. Războinicul dârz nu ascunde nimic. Dacă scapă o vorbă de duh, înseamnă că gândeşte o vorbă de duh.

Calitatea omului nu e pusă în discuţie. Comandantul Alias e perfect sensibil. Dacă noi nu ne vom întoarce, va suferi, poate, mai mult decât un altul. Cu condiţia să fie vorba de noi şi nu de o sumă de detalii diverse. Cu condiţia ca liniştea să-i îngăduie această reconstrucţie. Căci dacă, noaptea asta, portărelul care se ţine după noi sileşte iarăşi Escadrila să se mute, o roată de camion în pană, în avalanşa problemelor, va amâna pe mai târziu moartea noastră. Iar Alias va uita să mai sufere.

Astfel, eu care plec în misiune, nu mă gândesc la lupta Occidentului împotriva nazismului. Mă gândesc la detalii imediate. Mă gândesc la absurdul unei survolări a Arrasului la şapte sute de metri altitudine. La zădărnicia informaţiilor dorite de noi. La încetineala echipării care îmi apare ca o toaletă pentru călău. Şi apoi mă gândesc la mănuşile mele. Unde dracu' am să găsesc mănuşi? Mi-am pierdut mănuşile.

Nu mai văd catedrala în care sălăşluiesc.

Mă îmbrac pentru slujirea unui zeu mort.

III

— Grăbeşte-te… Unde-mi sunt mănuşile?… Nu… Nu-s astea… caută-le în sacul meu…

— Nu le dibuiesc, domnule căpitan.

— Eşti un dobitoc.

Toţi sunt nişte dobitoci. Cel care nu ştie să-mi găsească mănuşile. Şi celălalt, de la Statul Major, cu ideea lui fixă de

misiune la joasă altitudine.

— Ţi-am cerut un creion. De zece minute ţi-am cerut un creion… N-ai niciun creion?

— Ba da, domnule căpitan.

Uite unul deştept.

— Leagă creionul ăsta de o sfoară. Şi agaţă-mi sfoara de butoniera asta… Ia zi, mitraliorule, nu prea ai aerul că te grăbeşti…

— Păi sunt gata, domnule căpitan.

— A! Bine.

Mă îndrept spre observator:

— Cum merge, Dutertre? Nu lipseşte nimic? Ai calculat direcţiile?

— Am direcţiile gata, domnule căpitan…

Bun, are direcţiile gata. O misiune de sacrificiu… Vă întreb numai dacă are noimă să sacrifici un echipaj pentru nişte informaţii de care n-are nimeni nevoie şi care, dacă mai rămâne unul dintre noi în viaţă ca să le aducă, nu vor fi niciodată transmise nimănui…

— Ar trebui să angajeze nişte spiritişti la Statul Major…

— De ce?

— Ca să putem să le comunicăm informaţiile în seara asta, la masa la care sunt chemate spiritele.

Nu sunt prea mândru de butada mea, dar bombăn în continuare:

— Statele majore… Statele majore… să se ducă statele majore să îndeplinească misiuni de sacrificiu!

Căci ceremonialul echipării e lung atunci când misiunea e una aproape lipsită de speranţă şi când te încarci atât de grijuliu cu tot harnaşamentul doar ca să fii prăjit de viu. E complicată treabă să îmbraci triplul strat de veşminte suprapuse, să te împopoţonezi cu acel adevărat magazin de accesorii pe care-l cari după tine ca un vânzător ambulant, să organizezi circuitul oxigenului, circuitul încălzirii, circuitul comunicaţiilor telefonice între membrii echipajului. De respirat, respir în mască. Un tub din cauciuc mă leagă de avion, la fel de esenţial ca şi cordonul ombilical. Avionul

intră în circuit cu temperatura sângelui meu. Avionul intră în circuit cu comunicaţiile umane. Mi-au fost adăugate organe care se interpun, întrucâtva, între mine şi inima mea. De la o clipă la alta mă fac tot mai greoi, sunt tot mai împovărat, mai greu de manevrat. Mă răsucesc cu totul, iar dacă mă aplec să strâng nişte curele sau să trag de nişte fermoare care rezistă, toate încheieturile mele protestează. Vechile fracturi mă dor.

— Dă-mi o altă cască, ţi-am zis deja de douăzeci şi cinci de ori până acum că n-o mai vreau pe a mea. E prea fixă.

Asta, pentru că, doar Cel-de-Sus ştie de ce, craniul se umflă la altitudine mare. Iar o cască normală la sol presează oasele ca o menghine la zece mii de metri altitudine.

— Dar casca dumneavoastră e alta, domnule căpitan. Am schimbat-o…

— Da? Bine!

Căci bombăn tot timpul, dar fără nicio remuşcare. Doar am dreptate! Toate astea n-au de altfel nicio importanţă. În clipa asta, omul străbate chiar miezul acelui deşert lăuntric despre care vorbeam. Nu mai există aici decât sfărâmături. Nici măcar nu mă încearcă vreun sentiment de ruşine când doresc să se întâmple miracolul care va schimba cursul acestei după-amiezi. Pana de laringofon[1], de pildă. Laringofoanele sunt mereu în pană! Marfă proastă! O pană de laringofon ne-ar salva misiunea de la sacrificiu…

Căpitanul Vezin mă opreşte cu un aer sumbru. Căpitanul Vezin îl opreşte pe fiecare dintre noi, înaintea plecării în misiune, cu un aer sumbru. Căpitanul Vezin are, în grupul nostru, sarcina relaţiilor cu organismele de supraveghere a avioanelor inamice. Rolul lui este de a ne informa asupra mişcărilor lor. Vezin e un prieten la care ţin mult, dar e o adevărată cobe. Îmi pare rău că-l zăresc.

[1] Microfon aplicat exterior pe gât şi care înregistrează exclusiv vibraţiile laringelui, folosit mai ales în transmisiuinile radio din tanc sau din avion, (n.tr.)

— Bătrâne, îmi zice Vezin, e neplăcut, e neplăcut, e neplăcut!

Şi scoate nişte hârtii din buzunar. Apoi, uitându-se la mine, bănuitor:

— Pe unde ai să ieşi?

— Prin zona Albert.

— Păi tocmai asta e. Asta e. Ah, ce neplăcut!

— Nu fi idiot; ce se întâmplă?

— Nu poţi pleca!

Nu pot pleca!… Hai că e nostim, Vezin! Poate capătă de la Dumnezeu-Tatăl o pană de laringofon!

— Nu poţi trece.

— De ce nu pot trece?

— Pentru că există trei misiuni de vânătoare nemţeşti care se schimbă în permanenţă pe deasupra zonei Albert. Una la şase mii de metri, alta la şapte mii cinci sute, cealaltă la zece mii. Niciuna nu părăseşte zona mai înainte de sosirea schimbului. Fac interdicţie *a priori.* Ai să te arunci ca-ntr-o plasă. Şi apoi, uite, priveşte!…

Şi-mi arată o hârtie pe care a mâzgălit nişte demonstraţii de neînţeles.

Vezin ar face mai bine să mă lase în pace. Cuvintele „interdicţie *a priori”* m-au impresionat. Mă gândesc la luminile roşii şi la contravenţii. Dar contravenţia aici înseamnă moarte. Detest mai cu seamă acel *a priori.* Parcă aş fi personal vizat.

Fac un mare efort de înţelegere. Inamicul îşi apără întotdeauna poziţiile *a priori.* Cuvintele astea sunt nişte baliverne… şi apoi puţin îmi pasă mie de vânătoare. Când am să cobor la şapte sute de metri, are să mă doboare D.C.A.[1] Nu se poate să nu mă nimerească. Iată-mă devenit brusc agresiv:

— La urma urmei, vii să-mi spui, şi încă foarte urgent, că existenţa unor avioane germane îmi face plecarea foarte imprudentă! Fugi să-l avertizezi pe general!

Nu l-ar fi costat prea mult pe Vezin să mă liniştească

[1] *Défense contre les aéronefs,* adică apărarea antiaeriană (n.tr.)

amabil, botezându-şi faimoasele avioane: „Avioane de vânătoare care zăbovesc în zona Albert…”

Sensul era acelaşi!

IV

Totul e gata. Suntem la bord. Mai rămâne să încercăm laringofoanele…

— M-auzi bine, Dutertre?

— V-aud bine, domnule căpitan.

— Şi dumneata, mitraliorule, m-auzi bine?

— Păi… da… foarte bine.

— Dutertre, dumneata îl auzi pe mitralior?

— Îl aud bine, domnule căpitan.

— Mitralior, dumneata îl auzi pe locotenentul Dutertre?

— Păi… da… foarte bine.

— De ce spui mereu: „Păi… da… foarte bine?”

— Păi îmi caut creionul, domnule căpitan.

Aşadar laringofoanele funcţionează.

— Mitralior, e normală presiunea aerului în butelii?

— Păi… da… normală.

— În cele trei butelii?

— În cele trei butelii.

— Gata, Dutertre?

— Gata.

— Gata, mitralior?

— Gata.

— Atunci, îi dăm drumul.

Şi decolez.

V

Neliniştea se datorează pierderii unei identităţi adevărate. Dacă aştept un mesaj de care depind fericirea sau deznădejdea mea, sunt ca azvârlit în neant. Atâta timp cât incertitudinea mă ţine în suspans, sentimentele şi atitudinile mele nu sunt decât o formă provizorie de deghizare. Timpul încetează de a mai crea, secundă după secundă, aşa cum clădeşte un copac, personajul veritabil care va sălăşlui înăuntrul meu peste o oră. Acest eu necunoscut vine în întâmpinarea mea, din exterior, ca o fantomă. Am atunci o senzaţie de nelinişte. Vestea proastă stârneşte nu neliniştea, ci suferinţa: e cu totul altceva.

Or, iată că timpul a încetat să mai curgă în gol. Sunt în sfârşit instalat în funcţia mea. Nu mă mai proiectez într-un viitor fără chip. Nu mai sunt cel care poate că va porni în vrie în vârtejul incendiului. Viitorul nu mă mai obsedează ca o apariţie străină. De acum, acţiunile mele, una câte una, îl alcătuiesc. Sunt cel care controlează compasul pentru a menţine cursul la 313. Care reglează pasul elicelor şi încălzirea uleiului. Sunt preocupări imediate şi sănătoase. Sunt grijile casei, micile îndatoriri ale zilei care nu-ţi lasă timp să îmbătrâneşti. Ziua devine o casă bine îngrijită, cu podea lustruită, cu oxigen bine distribuit. Controlez într-adevăr debitul de oxigen, căci urcăm repede: şase mii şapte sute de metri.

— Merge, ai oxigen, Dutertre? Te simţi bine?

— Merge, domnule căpitan.

— Hei! mitralior, funcţionează oxigenul?

— Păi… da… merge, domnule căpitan.

— Nu ţi-ai găsit creionul?

Sunt de asemenea şi cel care apasă pe butonul S şi pe butonul A în vederea controlării mitralierelor. Că tot veni vorba…

— Hei! mitralior, nu ai cumva un oraş prea mare, în spate, în câmpul dumitale de tir?

— Păi… nu, domnule căpitan.
— Dă-i drumul. Încearcă-ţi mitralierele.
Îi aud rafalele.
— A mers bine?
— A mers bine.
— Toate mitralierele?
— Păi… da… toate.

Trag la rândul meu. Mă întreb unde se duc gloanţele care sunt aruncate fără grijă în largul câmpiilor prietene. Nu omoară niciodată pe nimeni. Pământul e mare.

Fiecare minut mă alimentează astfel cu conţinutul lui. Sunt la fel de puţin neliniştit ca un fruct care se coace. Fireşte, condiţiile de zbor se vor schimba în jurul meu. Condiţiile şi problemele. Dar eu sunt inclus în fabricarea acestui viitor. Timpul mă modelează încetul cu încetul. Copilul nu se înspăimântă că va alcătui cu răbdare un om bătrân. El e copil şi se joacă de-a jocurile lui de copil. Şi eu mă joc. Număr cadranele, manetele, butoanele, pârghiile împărăţiei mele. Număr o sută trei obiecte de verificat, de tras, de răsucit sau de împins. (Am trişat puţin numărând de două ori dispozitivul de comandă al mitralierelor: are un ştift de siguranţă.) Am să fac pe grozavul diseară pe lângă fermierul care mă găzduieşte. Am să-i spun aşa:

— Ştii cumva cam câte instrumente are de controlat un aviator din ziua de azi?
— Cum vreţi să ştiu?
— Nu-i nimic. Zi o cifră.
— Ce cifră vreţi să vă zic?

Căci fermierul meu n-are nicio măsură.

— Zi orice cifră!
— Şapte.
— O sută trei!

Şi am să fiu mulţumit.

Liniştea mea mai e dată şi de faptul că toate instrumentele de care mă loveam şi-au luat locul cuvenit şi şi-au căpătat semnificaţia. Toate acele măruntaie făcute din tuburi şi cabluri au devenit reţea de circulaţie. Sunt un organism

extins la avion. Avionul îmi generează starea de bine atunci când învârt de un buton care îmi încălzeşte treptat hainele şi oxigenul. Oxigenul, de altfel, e prea cald şi-mi arde nasul. Şi chiar oxigenul ăsta e debitat, în proporţie cu altitudinea, de un instrument complicat. Avionul e cel care mă alimentează. Lucrul ăsta mi se părea inuman înainte de zbor, iar acum, când sunt ca alăptat chiar de avion, simt pentru el un soi de tandreţe filială. Un soi de tandreţe precum aceea a sugarului.

Cât priveşte greutatea mea, ea e distribuită pe puncte de sprijin. Triplul meu strat de veşminte suprapuse, greaua paraşută dorsală apasă asupra scaunului. Uriaşele mele cizme îmblănite se odihnesc pe palonier. Mâinile vârâte în mănuşi groase şi ţepene, atât de neîndemânatice la sol, manevrează volanul cu uşurinţă. Manevrează volanul... Manevrează volanul...

— Dutertre!

— ...căpitan?

— Verifică mai întâi contactele dumitale. Nu te aud decât intermitent. Mă auzi?

— ...Vă... ud... căpi...

— Scutură drăcovenia! Mă auzi?

Vocea lui Dutertre redevine limpede:

— Vă aud foarte bine, domnule căpitan!

— Bun. Ei bine, şi azi încă mai îngheaţă comenzile; volanul e dur; cât priveşte palonierul, e complet blocat!

— Stăm bine. Care e altitudinea?

— Nouă mii şapte.

— Cât e de frig?

— Patruzeci şi opt de grade. La dumneata funcţionează oxigenul?

— Funcţionează, domnule căpitan.

— Mitralior, cum stai cu oxigenul?

Niciun răspuns.

— Hei, mitralior!

Niciun răspuns.

— Dutertre, îl auzi pe mitralior?

— N-aud nimic, domnule căpitan…
— Cheamă-l!
— Mitralior, hei! Mitralior!
Niciun răspuns.
Dar, înainte de a plonja, scutur brutal avionul ca să-l trezesc dacă doarme.
— Domnule căpitan!
— Dumneata eşti, mitralior?
— Păi… eu… da…
— Nu eşti sigur?
— Ba da!
— De ce nu răspundeai?
— Încercam radioul. Debranşasem!
— Eşti un netrebnic! Trebuia să previi! Am fost pe punctul să plonjez! Credeam că ai murit!
— Păi… nu.
— Te cred pe cuvânt. Dar să nu-mi mai faci figura asta! Anunţă, ce dracu'! înainte de a debranşa.
— Iertaţi-mă, domnule căpitan. Am înţeles, domnule căpitan. Am să anunţ.
Căci organismul nu simte pana de oxigen. Ea se traduce printr-o vagă euforie care ajunge în câteva secunde la leşin, iar în câteva minute la moarte. Controlul permanent al debitului de oxigen este deci indispensabil, ca şi controlul, de către pilot, al stării pasagerilor.
Pipăi aşadar cu ciupituri mici tubul de alimentare al măştii mele, ca să gust pe nas adierile calde care aduc viaţa.
În fond, eu îmi fac meseria. Nu simt nimic altceva decât plăcerea fizică a unor acte încărcate de sens care îşi sunt lor suficiente. Nu încerc nici sentimentul unei mari primejdii (eram mai îngrijorat când mă echipam), nici pe cel al unei mari datorii. Lupta între Occident şi nazism devine, de data asta, la scara actelor mele, o acţiune asupra manetelor, a pârghiilor şi a robinetelor. E bine aşa. Iubirea pentru Dumnezeul lui, la un paracliser, devine iubire pentru actul de aprindere a lumânărilor. Paracliserul merge cu pas egal, printr-o biserică pe care n-o vede, şi e mulţumit să facă să

înflorească unul după altul sfeşnicele. Când s-au aprins toate, îşi freacă mâinile. E mândru de el însuşi.

Eu mi-am reglat de minune pasul elicelor şi ţin direcţia la diferenţă nu mai mare de un grad. Lucrul ăsta îl uluieşte pe Dutertre, dacă stă totuşi să se uite un pic la compas…

— Dutertre… eu… cap compas… merge treaba?

— Nu, domnule căpitan. Prea mare deriva. Schimbaţi direcţia spre dreapta.

Cu atât mai rău!

— Domnule căpitan, trecem de linii. Încep să fac fotografii. Ce altitudine arată altimetrul?

— Zece mii.

VI

— Domnule căpitan… compas!

Exact. Am luat-o spre stânga. Nu din întâmplare… Mă respinge oraşul Albert. Îl ghicesc foarte departe, în faţă. Dar el apasă deja peste corpul meu cu toată greutatea „interdicţiei sale *a priori*”. Ce memorie se ascunde aşadar în profunzimea membrelor! Corpul meu îşi aminteşte de căderile suferite, de fracturile de craniu, de stările de comă vâscoase ca un sirop, de nopţile petrecute în spital. Corpul meu se teme de lovituri. Încearcă să evite zona Albert. Când nu-l supraveghez, schimbă direcţia spre stânga. Trage spre stânga, precum un cal bătrân care s-ar feri tot restul vieţii lui de obstacolul care l-a speriat o dată. Şi e vorba de corpul meu… nu de mintea mea… Atunci când sunt distrat, corpul meu profită pe furiş şi se fereşte de zona Albert.

Căci nu simt nimic ce ar putea fi apăsător. Nu mai doresc să ratez misiunea. Am crezut adineaori că-mi doresc lucrul ăsta. Îmi ziceam: „Laringofoanele sunt în pană. Mi-e somn. Am să mă duc să dorm”. Îmi cream o imagine minunată a acestui culcuş de trândăvie. Dar mai ştiam în străfundul meu şi că nu e nimic de aşteptat de la o misiune ratată, în afară

de un fel de jenă acută. E ca şi cum o metamorfoză necesară ar fi eşuat.

Asta îmi aduce aminte de colegiu… Când eram băieţel…

— …căpitan?

— Ce e?

— Nu, nimic, mi se părea că văd.

Nu-mi place deloc ce anume i se părea lui că vede.

Da… când eşti mic, la colegiu, te scoli prea devreme. Te trezeşti la şase dimineaţa. E frig. Te freci la ochi şi suferi dinainte din pricina lecţiei cenuşii de gramatică. De aceea tot visezi să te îmbolnăveşti ca să te trezeşti la infirmerie, unde nişte călugăriţe cu scufie albă îţi vor aduce la pat ceaiuri îndulcite. Ne croim cu toţii mii de iluzii despre acest paradis. Atunci, fireşte, dacă sufeream de guturai, tuşeam ceva mai mult decât era necesar. Iar din infirmeria unde mă trezeam, auzeam bătând clopotul pentru ceilalţi. Dacă trişasem cam mult, clopotul mă pedepsea: mă preschimba în fantomă. Bătea afară ore adevărate, cele care marcau austeritatea orelor de clasă, cele ale zarvei din recreaţii, cele care aminteau de căldura din sala de mese. El le fabrica celor vii, de afară, o existenţă densă, bogată în necazuri, nerăbdări, satisfacţii, păreri de râu. Eu, în schimb, eram furat, uitat, scârbit de ceaiurile fade, de patul jilav şi de orele fără chip.

Nu e nimic de aşteptat de la o misiune ratată.

VII

Fireşte, uneori, ca astăzi de pildă, misiunea poate să nu dea roade. E atât de evident că noi jucăm un joc ce imită războiul. Ne jucăm de-a hoţii şi vardiştii. Respectăm întocmai morala de la orele de istorie şi regulile din manuale. Astfel, am rulat în noaptea asta, în maşină, pe teren. Iar santinela de gardă, potrivit consemnului, a barat cu baioneta drumul maşinii, care ar fi putut fi la fel de bine

un tanc! Ne jucăm de-a baratul drumului în faţa unor tancuri.

Cum am putea să ne înflăcărăm în faţa unor astfel de şarade cam crude, în care deţinem un rol atât de evident de figuranţi, când ni se cere să-l păstrăm până la moarte? Moartea e ceva mult prea serios pentru o simplă şaradă.

Cine s-ar mai echipa cu înflăcărare? Nimeni. Hochedé însuşi, care e un soi de sfânt printre noi, care a ajuns la starea aceea de permanentă dăruire care constituie neîndoielnic desăvârşirea omului, Hochedé însuşi se refugiază în spatele tăcerii. Camarazii care se echipează aşadar tac, cu înfăţişare posacă, şi asta nu din pudoare de eroi. Aerul ăsta morocănos nu ascunde nicio exaltare. El spune exact ce spune. Iar eu îl recunosc. E aerul morocănos al administratorului care nu pricepe nimic din dispoziţiile pe care i le-a dictat un stăpân absent. Dar care rămâne totuşi fidel. Toţi camarazii visează la camera lor calmă, dar nu există printre noi nici măcar unul care ar alege într-adevăr să se ducă să doarmă!

Căci important nu e să te înflăcărezi. Nu există, în înfrângere, nicio speranţă de înflăcărare. Important e să te echipezi, să urci la bord, să decolezi. Ce gândeşti tu în sinea ta n-are nicio însemnătate. Iar copilul care s-ar lăsa cuprins de înflăcărare la ideea lecţiilor de gramatică mi s-ar părea că e înfumurat şi suspect. Important e să te concentrezi asupra unui scop care nu se vădeşte imediat. Scopul acesta nu se adresează Inteligenţei, ci Spiritului. Spiritul ştie să iubească, însă el doarme. Ispita ştiu eu bine în ce constă, la fel de bine cum o ştiu Părinţii Bisericii. A fi ispitit înseamnă, atunci când Spiritul doarme, a te lăsa atras să cedezi raţiunilor Inteligenţei.

La ce serveşte să-mi angajez viaţa în această alunecare de munte? Habar n-am. Mi s-a repetat de o sută de ori: „Lăsaţi-vă trimişi colo sau dincolo. Acolo e locul vostru. Veţi fi mai utili acolo decât în escadrilă. Piloţi, pot fi formaţi cu miile…” Demonstraţia era peremptorie. Toate demonstraţiile sunt peremptorii. Inteligenţa mea era de acord, dar instinctul

câştiga în faţa inteligenţei.

Pentru ce acest raţionament îmi apărea amăgitor când nu aveam nimic să-i obiectez? Îmi spuneam: „Intelectualii se ţin de-o parte, ca borcanele de dulceaţă, pe rafturile Propagandei, ca să fie mâncaţi după război. Ăsta nu era un răspuns!

Şi astăzi, la fel ca toţi ceilalţi camarazi, am decolat împotriva tuturor raţionamentelor, a tuturor evidenţelor, a tuturor reacţiilor instinctului. Va veni ea şi ora când voi şti că aveam dreptate împotriva raţiunii mele. Mi-am făgăduit, dacă voi trăi, plimbarea aceea nocturnă prin satul meu. Atunci poate că mă voi obişnui în sfârşit eu însumi. Şi voi vedea.

Poate că nu voi avea nimic de spus despre ceea ce voi vedea. Atunci când o femeie mi se pare frumoasă, n-am nimic de spus despre acest lucru. O văd zâmbind, pur şi simplu. Intelectualii iau la disecat chipul ca să-l explice pe bucăţi, dar nu mai văd zâmbetul.

A cunoaşte nu înseamnă a sta să diseci, nici să explici, înseamnă să ai acces la o viziune. Dar, pentru a vedea, se cuvine mai întâi să participi. Asta reprezintă o grea ucenicie…

Toată ziua satul meu mi-a fost invizibil. Era vorba, înainte de misiune, de ziduri din chirpici şi de ţărani, mai mult sau mai puţin murdari. E vorba acum de puţin moloz la zece kilometri sub mine. Iată satul meu.

Dar poate că noaptea asta un câine de pază se va trezi şi va lătra. Am gustat mereu magia unui sat care visează cu voce tare prin lătratul unui singur câine de pază, în noaptea limpede.

Nu trag deloc nădejde să mă fac înţeles, iar asta îmi este complet indiferent. Să mi se arate pur şi simplu satul meu bine instalat pentru somn, cu porţile lui închise asupra proviziilor de grâne, asupra vitelor, asupra datinilor!

Ţăranii, întorşi de la câmp, după ce vor strânge masa, vor culca plozii şi vor stinge lampa, se vor topi în liniştea lui. Şi nu va mai fi nimic, afară poate de încetele mişcări ale

respiraţiei sub frumoasele aşternuturi ţepene de la ţară, ca o urmă de hulă, după furtună, pe mare.

Dumnezeu suspendă folosirea bogăţiilor pe durata bilanţului nocturn. Moştenirea ţinută în rezervă îmi va apărea astfel şi mai limpede atunci când oamenii se vor odihni, ţinându-şi deschise mâinile sub influenţa jocului unui somn inflexibil care, până la ivirea zorilor, desface degetele până atunci strânse.

Atunci poate că voi contempla ceea ce nu are nume. Voi merge ca un orb pe care palmele care pipăie l-au condus spre foc. Nu l-ar putea descrie şi totuşi l-a găsit. Astfel, poate, se va arăta ceea ce se cuvine ocrotit, ceea ce nu se vede, dar dăinuie, ca jarul sub cenuşa nopţilor de ţară.

Nu aveam nimic de aşteptat de la o misiune ratată. Pentru a înţelege un simplu sat, trebuie mai întâi…

— Domnule căpitan!

— Da?

— Şase avioane de vânătoare, şase, în faţa noastră pe stânga!

A sunat ca bubuitul unui tunet.

Trebuie… trebuie… mi-ar plăcea totuşi să fiu plătit la timp. Mi-ar plăcea să am dreptul la dragoste. Mi-ar plăcea să recunosc pentru cine mor…

VIII

— Mitralior!

— Domnule căpitan?

— Ai auzit? Şase avioane de vânătoare, şase, în faţa noastră pe stânga!

— Am auzit, domnule căpitan!

— Dutertre, ne-au văzut?

— Ne-au văzut. Virează spre noi. Le survolăm cu cinci sute de metri.

— Mitralior, ai auzit? Le survolăm cu cinci sute de metri.

Dutertre! Sunt încă departe?

— …câteva secunde.

— Mitralior, ai auzit? Vor fi în coada avionului peste câteva secunde.

Uite-le, le văd! Mici. Un roi de viespi otrăvite.

— Mitralior! Trec oblic. Le vei zări peste o secundă. Uite-le!

— Eu… eu nu văd nimic. A! le văd!

Eu însă nu le mai văd!

— Ne urmăresc?

— Ne urmăresc!

— Urcă în forţă?

— Nu ştiu… Nu cred… Nu!

— Ce hotărâţi, domnule căpitan?

Cel care a vorbit e Dutertre.

— Ce vreţi să hotărăsc!

Aşa că tăcem.

Nu e nimic de hotărât. Asta îl priveşte exclusiv pe Dumnezeu. Dacă aş face un viraj, aş scurta intervalul care ne desparte. Cum mergem în direcţia soarelui, iar la înaltă altitudine nu te poţi ridica cu cinci sute de metri fără să pierzi câţiva kilometri faţă de cel urmărit, se poate ca înainte de a ajunge la nivelul nostru, unde îşi vor regăsi viteza, să ne fi pierdut în soare.

— Mitralior, continuă?

— Continuă.

— Câştigâm faţă de ei?

— Hm… nu… ba da!

Asta e treaba lui Dumnezeu şi a soarelui.

În ipoteza eventualei lupte (deşi o escadrilă de vânătoare mai curând asasinează decât luptă), mă străduiesc, luptând împotriva lui cu toate puterile, să-mi deblochez palonierul îngheţat. Încerc o ciudată senzaţie, dar am în continuare avioanele de vânătoare sub ochi. Şi apăs cu toată greutatea peste comenzile rigide.

O dată mai mult observ că sunt, în realitate, mult mai puţin emoţionat în această acţiune, care mă reduce totuşi la o aşteptare absurdă, decât eram în timp ce mă echipam. Simt şi un soi de mânie. O mânie binefăcătoare.

Dar nicio beţie a sacrificiului. Aş vrea să muşc.

— Mitralior, îi semănăm?

— Îi semănăm, domnule căpitan.

O să meargă.

— Dutertre… Dutertre…

— Domnule căpitan?

— Nu… nimic.

— Ce era, domnule căpitan?

— Nimic… Credeam că… nimic…

N-am să le spun nimic. Nu e un renghi care le poate fi jucat. Dacă amorsez o vrie, o vor vedea. Vor vedea că amorsez o vrie…

Nu e firesc să fiu lac de sudoare pe un frig de 50. Nu e firesc. O! Am înţeles deja ce se întâmplă: sunt pe punctul să leşin foarte uşor. Foarte uşor…

Văd panoul de bord. Nu mai văd panoul de bord. Mâinile mi se moleşesc pe volan. Nu mai am nici măcar forţa să vorbesc. Mă abandonez. Abandonul…

Am ciupit furtunul de cauciuc. Am primit în nări suflarea purtătoare de viaţă. Aşadar nu e o pană de oxigen. Este… Da, fireşte. Am fost un prost. Palonierul e de vină. Am exercitat asupra palonierului o presiune ca a unui docher sau a unui camionagiu. La zece mii de metri altitudine m-am purtat ca un luptător de bâlci. Or, oxigenul meu era măsurat. Trebuia să fac uz cu măsură. Acum plătesc orgia…

Respir la frecvenţă înaltă. Inima îmi bate repede, foarte repede. E ca un clopoţel firav. N-am să spun nimic echipajului. Dacă amorsez o vrie, vor avea timp să afle! Văd panoul de bord… Nu mai văd panoul de bord… şi mă simt trist, în sudoarea mea.

Viaţa mi s-a întors încetişor.

— Dutertre!…
— Domnule căpitan?
Mi-ar plăcea să-i mărturisesc ce s-a petrecut.
— Am… crezut… că…
Dar renunţ să mă exprim. Vorbele consumă prea mult oxigen, iar cele trei cuvinte m-au lăsat deja fără suflare. Sunt un convalescent slăbit, slăbit…
— Ce era, domnule căpitan?
— Nu… nimic.
— Domnule căpitan, sunteţi cu adevărat enigmatic!
Sunt enigmatic. Dar trăiesc.
— …nu… nu ne-au… nu ne-au prins…
— O! domnule căpitan, e ceva provizoriu!
E provizoriu: mai există şi Arras.

Astfel, preţ de câteva minute, am crezut că nu mă mai întorc, şi totuşi n-am observat înăuntrul meu îngrijorarea aceea cumplită care, zice-se, îţi albeşte părul. Şi îmi aduc aminte de Sagon. De mărturia lui Sagon, pe care l-am vizitat, la câteva zile de la lupta care l-a doborât, cu două luni în urmă, în zona franceză: ce simţise Sagon când, după ce avioanele de vânătoare l-au încadrat, după ce a fost oarecum ţintuit în faţa plutonului de execuţie, se considerase mort în următoarele zece secunde?

IX

Îl revăd cu precizie în amintire, culcat pe patul lui de spital. Genunchiul i-a fost agăţat şi zdrobit de ampenajul avionului, când a sărit cu paraşuta, dar Sagon n-a simţit izbitura. Faţa şi mâinile îi sunt destul de grav arse, dar, judecând bine lucrurile, n-a suferit nimic îngrijorător. Ne povesteşte încet întâmplarea lui, cu o voce oarecare, ca pe o dare de seamă în urma unei sarcini.

— …Am înţeles că ei trăgeau văzându-mă învăluit de gloanţe luminoase. Panoul meu de bord a explodat. Apoi am zărit puţin fum, o, nu prea mult! Care părea să provină din partea din faţă. Am crezut că era… ştiţi că e acolo un furtun de legătură… O, nu ardea cu flacără prea mare…

Sagon se strâmbă. Cântăreşte problema. Socoteşte că e important să ne spună dacă chestia aia ardea cu flacără sau nu. Şovăie:

— Totuşi… era foc… Atunci le-am spus să sară…

Căci focul, în cele zece secunde, preface avionul într-o torţă!

— Mi-am deschis atunci trapa de pornire. Am greşit. Asta a însemnat activarea aerului… focul… Asta m-a deranjat.

Un cuptor de locomotivă îţi toarnă în burta avionului un torent de flăcări, la şapte mii de metri altitudine, iar tu eşti deranjat! Nu-l voi trăda pe Sagon ridicându-i în slăvi eroismul sau pudoarea. N-ar recunoaşte nici eroismul, nici pudoarea. Ar spune: „Ba da! Ba da! Asta m-a deranjat…” Face de altfel eforturi vizibile ca să fie precis.

Iar eu ştiu bine cât de minuscul e câmpul conştiinţei. Aceasta nu acceptă decât o singură problemă în acelaşi timp. Dacă te încaieri cu lovituri de pumni, iar strategia luptei te preocupă, nu vei suferi din pricina loviturilor de pumni. Când am crezut că mă înec, în cursul unui accident de hidroavion, apa, care era îngheţată, mi s-a părut călduţă. Sau, mai exact, conştiinţa mea n-a luat în considerare temperatura apei. Ea era absorbită de alte preocupări. Temperatura apei n-a lăsat nicio urmă în amintirea mea. Astfel, conştiinţa lui Sagon era absorbită de tehnica pornirii. Universul lui Sagon s-a limitat la manivela care comandă trapa culisantă, la un anumit mâner de paraşută a cărei înlocuire l-a preocupat şi la soarta tehnică a echipajului. „Ai sărit?” Niciun răspuns. „Nimeni la bord?” Niciun răspuns.

— M-am crezut singur. Am crezut că puteam porni… (avea deja faţa şi mâinile arse). M-am ridicat, am păşit peste carlingă şi am stat la început în echilibru pe aripă. Odată ajuns acolo, m-am aplecat în faţă: nu l-am văzut pe

observator…

Observatorul, ucis pe loc de tirul avioanelor de vânătoare, zăcea în fundul carlingii.

— M-am tras atunci înapoi şi nu l-am văzut pe mitralior…

Mitraliorul se prăbuşise şi el.

— M-am crezut singur…

Medita:

— Dacă aş fi ştiut… aş fi putut urca iarăşi la bord… Nu ardea chiar atât de tare… Am stat aşa, mult timp, pe aripă… înainte de a părăsi carlinga, reglasem avionul pe poziţie cu botul înălţat. Zborul era corect, suflul suportabil şi mă simţeam la largul meu. O, da, am stat mult timp pe aripă… Nu ştiam ce să fac…

Nu că i s-ar fi pus lui Sagon probleme de nerezolvat: se credea singur la bord, avionul era în flăcări, iar avioanele de vânătoare reveneau mereu, împroşcându-l cu proiectile. Ceea ce ne făcea cunoscut Sagon era că el nu dorea nimic. Nu simţea nimic. Dispunea de tot timpul. Se scălda într-un fel de răgaz nesfârşit. Şi, punct cu punct, recunoşteam acea extraordinară senzaţie care însoţeşte uneori iminenţa morţii: un răgaz neaşteptat… Cât de mult sunt dezminţite de realitate imaginile aruncării cu sufletul la gură! Sagon stătea acolo, pe aripă, azvârlit parcă în afara timpului!

— Şi apoi am sărit, a spus el, am sărit prost. M-am văzut răsucindu-mă ca un vârtej. M-am temut că, dacă am să deschid paraşuta prea repede, am să mă încurc în ea. Am aşteptat să fiu stabilizat. O, am aşteptat mult timp…

Sagon îşi păstrează astfel amintirea de a fi aşteptat, de la începutul până la capătul păţaniei lui. Aşteptase ca avionul să ardă mai tare. Aşteptase apoi pe aripă, nu se ştie ce anume. Şi, în cădere liberă, la verticală spre sol, aşteptase iarăşi.

Şi era într-adevăr vorba despre Sagon, era chiar vorba despre un Sagon rudimentar, mai comun decât de obicei, de un Sagon un pic perplex, care, deasupra abisului, bătea din picior plictisit.

X

Sunt două ceasuri deja de când ne scăldăm într-o presiune exterioară redusă la o treime din presiunea normală. Atenţia echipajului slăbeşte încet. Abia ne vorbim. Am încercat iarăşi, o dată sau de două ori, cu prudenţă, să acţionez asupra palonierului. N-am stăruit. Am fost de fiecare dată pătruns de aceeaşi senzaţie de o epuizantă blândeţe.

Dutertre mă previne cu mult timp înainte de virajele pe care le cere fotografiatul. Mă descurc, aşa cum pot, cu ce mai pot folosi din volan. Înclin avionul şi trag spre mine manşa. Şi reuşesc pentru Dutertre nişte viraje în douăzeci de episoade.

— Ce altitudine avem?

— Zece mii două sute…

Mă duc cu gândul iarăşi la Sagon… Omul e om. Oameni suntem cu toţii. Iar în mine, eu n-am întâlnit niciodată decât pe mine însumi. Sagon nu l-a cunoscut decât pe Sagon. Cel care moare, moare aşa cum a fost. În moartea unui miner obişnuit, cel care moare e un miner obişnuit. Unde se află oare dementa aceea buimacă pe care o născocesc scriitorii spre a ne ului?

Am văzut, în Spania, un om adus la suprafaţă, după câteva zile de muncă, din pivniţa unei case făcute zob de o torpilă. Mulţimea îl înconjura în tăcere şi, mi se părea mie, cu o bruscă timiditate, pe cel care se întorcea aproape din lumea de dincolo, încă acoperit de moloz, pe jumătate năuc de asfixie şi de zilele de nemâncare, semănând cu un monstru istovit. Când vreo câţiva se încumetară să-i pună întrebări, iar el arătă faţă de întrebări o atenţie tulbure, timiditatea mulţimii se preschimbă în stânjeneală.

Oamenii încercau să ajungă la el folosind cheile unui limbaj stângace, pentru că adevărata întrebare nimeni nu ştia cum s-o formuleze. Era întrebat: „Ce simţeai… Ce gândeai… Ce făceai…” Erau astfel aruncate punţi, la întâmplare, peste un abis, aşa cum se face uz de o primă

convenţie pentru a te putea face înţeles de orbul surdo-mut prăbuşit în bezna lui, pe care ai încerca să-l ajuţi.

Dar când omul a putut în sfârşit să răspundă, el a răspuns:

— A, da, auzeam lungi trosnituri…

Sau:

— Îmi făceam griji. Ţinea mult… Ah, ţinea tare mult…

Sau tot astfel:

— Mă dureau şalele, mă dureau foarte tare…

Iar omul acela cumsecade nu ne vorbea decât de omul cel cumsecade. Ne-a vorbit îndeosebi de ceasul lui, pe care şi-l pierduse…

— L-am căutat… ţineam mult la el… dar în bezna aia…

Dar fireşte că viaţa îl deprinsese cu senzaţia timpului care se scurge sau cu dragostea pentru obiectele familiare. Iar el se slujea de omul care era el însuşi spre a-şi simţi universul, fie el şi acela al unei surpări în beznă. Iar la întrebarea fundamentală pe care nimeni nu se pricepea să i-o pună, dar care se afla în gândul tuturor: „Cine erai dumneata? Ce fiinţă a ieşit la iveală dinlăuntrul dumitale?” n-ar fi fost în stare să răspundă nimic, poate doar: „Eu însumi…”

Nicio circumstanţă nu trezeşte în noi un străin despre care n-am fi putut bănui nimic. A trăi înseamnă a te naşte lent. Ar fi cam prea lesne să luăm cu împrumut suflete gata alcătuite!

O iluminare neaşteptată pare uneori să devieze un destin. Dar iluminarea nu e decât viziunea bruscă, în Spirit, a unui drum pregătit fără grabă. Am învăţat încet gramatica. Am fost pus să fac exerciţii de sintaxă. Mi-au fost trezite sentimentele. Şi iată că dintr-odată un poem mă izbeşte drept în inimă.

Desigur, nu simt deocamdată nicio iubire, dar dacă, în seara asta, ceva mi s-a revelat, înseamnă că aşa, în mod greoi, mi-am adus şi eu contribuţia la invizibila construcţie. Pregătesc o sărbătoare. Nu voi avea dreptul de a vorbi de vreo ivire bruscă înăuntrul meu a altuia decât mine, fiindcă pe acest altul eu îl construiesc.

N-am nimic de aşteptat de la aventura războiului, în afară

de această lentă pregătire. Ea îşi va arăta roadele mai târziu, la fel ca gramatica…

Orice suflu de viaţă s-a atenuat în noi, din pricina acestei lente uzuri. Îmbătrânim. Misiunea îmbătrâneşte. Cât costă altitudinea înaltă? O oră trăită la zece mii de metri altitudine face cât o săptămână, cât trei săptămâni sau o lună de viaţă organică, de exerciţiu al inimii, al plămânilor, al arterelor? Puţin îmi pasă mie, de altfel. Semileşinurile mele m-au îmbătrânit cu secole: mă scald în seninătatea bătrânilor. Emoţiile echipării îmi apar infinit de îndepărtate, pierdute undeva în trecut. Arras e infinit de departe în viitor. Aventura războiului? Unde există vreo aventură a războiului?

Am fost cât pe ce, cu zece minute în urmă, să dispar, şi n-am nimic de povestit, în afară de trecerea aceea a unor minuscule viespi întrezărite preţ de trei secunde. Aventura adevărată ar fi ţinut a zecea parte dintr-o secundă. Iar în meseria noastră nu te întorci, nu te mai întorci niciodată ca s-o povesteşti.

— Palonierul un pic la stânga, domnule căpitan.

Oare Dutertre a uitat că palonierul meu a îngheţat? Mă duc cu gândul la o gravură care m-a fermecat în copilărie. Se vedea acolo, pe un fundal de auroră boreală, un extraordinar cimitir de nave pierdute, imobilizate în mările australe. Ele desfăceau, în lumina cenuşie a unei înserări eterne, nişte braţe cristalizate. Într-o atmosferă moartă, ele întindeau încă nişte pânze care mai păstraseră amprenta vântului, aşa cum patul poate păstra urma unui umăr iubitor. Dar le simţeai ţepene şi gata să pârâie.

Aici totul e îngheţat. Comenzile mele sunt îngheţate. Mitralierele mele sunt îngheţate. Iar când l-am întrebat pe mitralior în ce stare sunt ale lui:

— Cum îţi merg mitralierele?…

— Nu mai sunt bune de nimic.

— A, bine.

În furtunul de expiraţie al măştii mele scuip ace de gheaţă. Trebuie să scuip din când în când, prin cauciucul suplu, dopul de chiciură care mă sufocă. Când apăs, îl simt cum scârţâie în palmă.

— Mitralior, cum stai cu oxigenul?

— Merge…

— Cât e presiunea în butelii?

— Păi… şaptezeci.

— Ah, bine.

Pentru noi timpul a îngheţat şi el. Suntem trei bătrâni cu barba albă. Nu e nimic mobil. Nu e nimic urgent. Nu e nimic crud.

Aventura războiului? Comandantul Alias a crezut într-o zi că trebuie să-mi spună:

— Încearcă să fii atent!

Atent la ce, domnule comandant Alias? Vânătoarea dă peste tine ca trăsnetul. Escadrila de vânătoare, care zboară cu o mie cinci sute de metri mai sus deasupra ta, dacă te-a descoperit sub el, nu se grăbeşte. Manevrează, se orientează, se plasează. Tu, habar n-ai încă de toate astea. Eşti şoricelul ţinut în umbra păsării de pradă. Şoricelul îşi închipuie că trăieşte. Încă se mai zbenguie prin lanuri. Dar el este deja captiv al retinei eretelui, mai lipit de retina aceea ca de un clei, pentru că eretele nu-i va mai da drumul.

Şi tu, de asemenea, continui să pilotezi, să visezi, să observi solul, când deja te-a condamnat imperceptibilul semn negru care s-a format pe retina unui om.

Cele nouă avioane din escadrila de vânătoare se vor năpusti pe verticală, când le va veni cheful. Au tot timpul. Cu nouă sute de kilometri la oră, vor azvârli acel prodigios harpon care nu-şi ratează niciodată prada. O escadrilă de bombardament constituie o forţă de tir care oferă şanse apărării, dar echipajul de recunoaştere, izolat în văzduh, nu învinge niciodată cele şaptezeci şi două de mitraliere care de altfel nu i se vor dezvălui decât prin jerba luminoasă a

gloanţelor.

Chiar în clipa când vei constata că se dă o luptă, avionul de vânătoare care dă drumul la venin dintr-odată, precum cobra, deja neutru şi inaccesibil, îţi va trece pe deasupra. Tot aşa se leagănă şi cobrele, îşi aruncă fulgerul şi îşi reiau legănarea.

Astfel, când escadrila de vânătoare a dispărut, nimic nu s-a schimbat încă. Nici chipurile nu s-au schimbat încă. Se schimbă acum, când văzduhul e pustiu şi s-a restabilit tihna. Avionul de vânătoare nu mai e deja decât un martor imparţial, când din carotida secţionată a observatorului ţâşneşte cel dintâi spasm de sânge, când, din capota motorului drept, se strecoară, şovăielnică, cea dintâi limbă de foc din cuptor. Tot astfel cobra s-a repliat deja când veninul pătrunde în inimă şi când primul muşchi al feţei se schimonoseşte. Escadrila de vânătoare nu ucide. Ea seamănă moarte. Care încolţeşte când escadrila a trecut deja.

Atent la ce, domnule comandant Alias? Când ne-am încrucişat cu avioanele de vânătoare, n-am avut nimic de hotărât. Aş fi putut să nu-i cunosc. Dacă m-ar fi dominat, nu i-aş fi cunoscut niciodată!

Atent la ce anume? Cerul e pustiu.

Pământul e pustiu.

Nu mai există oameni când privim de la zece kilometri distanţă. Mersul omului nu se mai poate citi la scara asta. Aparatele noastre de fotografiat cu focar lung ne servesc aici drept microscoape. E nevoie de microscop ca să prinzi nu omul – el scapă mereu acestui instrument –, ci semnele prezenţei lui, drumurile, canalele, garniturile de tren, şlepurile. Omul însămânţează o lamelă de microscop. Eu sunt un savant glacial, iar războiul lor nu mai reprezintă, pentru mine, decât un studiu de laborator.

— Ce fac ăştia, Dutertre, trag?

— Cred că trag.

Dutertre nu ştie nimic. Exploziile sunt prea îndepărtate, iar petele de fum se confundă cu solul. Ei nu-şi pot dori să ne doboare printr-un tir atât de imprecis. Suntem, la zece mii de metri, practic invulnerabili. Trag ca să ne situeze şi ca să ghideze, poate, vânătoarea pe urmele noastre. O vânătoare pierdută în văzduhul ăsta ca un praf invizibil.

Cei de la sol ne reperează din cauza eşarfei de sidef alb pe care un avion, dacă zboară la mare altitudine, o târăşte după el ca pe un văl de mireasă. Tulburarea pricinuită de trecerea bolidului cristalizează vaporii de apă din atmosferă. Astfel că desfăşurăm în urma noastră un nor cirus de ace de gheaţă. Dacă toate condiţiile exterioare se dovedesc propice formării norilor, dâra asta se va mări progresiv şi va deveni nor de seară peste câmpii.

Avioanele de vânătoare sunt ghidate spre noi de staţia radio de la bord, de exploziile gloanţelor, apoi de luxul ostentativ al eşarfei noastre albe. Totuşi, ne scăldăm într-un vid aproape sideral.

Navigăm, o ştiu bine, cu cinci sute treizeci de kilometri la oră… Cu toate astea, totul a rămas imobil. Viteza se arată pe un câmp de curse. Aici însă totul stă în spaţiu. Astfel, pământul, în pofida celor patruzeci şi doi de kilometri pe secundă ai săi, face lent ocolul soarelui. Are nevoie pentru acest ocol de un an. Şi noi suntem, poate, încet ajunşi din urmă în acest exerciţiu de gravitaţie. Densitatea războiului aerian? Fire de praf într-o catedrală! Fir de praf, atragem poate către noi câteva zeci sau câteva sute de alte fire de praf. Şi toată această cenuşă, precum aceea dintr-un covor scuturat, urcă încet în lumina soarelui.

Atenţie la ce, domnule comandant Alias? Nu văd, pe verticală, decât bibelouri dintr-o altă epocă, sub un cristal limpede care nu tremură. Mă aplec peste nişte vitrine de muzeu. Dar deja ele se înfăţişează în contra luminii. Foarte departe în faţa noastră, se află desigur Dunkerque şi marea. Dar, pe linie oblică, nu mai desluşesc mare lucru. Soarele este acum foarte jos, iar eu domin o imensă placă sclipitoare.

— Vezi ceva, Dutertre, prin porcăria asta?

— Pe verticală, da, domnule căpitan…

— Hei, mitralior, nicio veste dinspre avioanele de vânătoare?

— Nicio veste…

În realitate, habar n-am dacă suntem sau nu urmăriţi şi dacă suntem sau nu văzuţi de la sol cum târâm după noi o întreagă colecţie de funigei sub forma firului nostru de păianjen.

„Funigel” mă face să visez. Îmi reînvie în minte o imagine pe care o socotesc, la început, fermecătoare: „… inaccesibili precum o preafrumoasă femeie, ne ducem soarta, trăgând încet în urma noastră rochia cu trenă din stele de gheaţă…”

— Palonierul un pic la stânga!

Asta da, asta e realitatea. Dar mă întorc la poezia mea de doi bani:

„…virajul ăsta va provoca virajul unui întreg cer de adoratori…”

Palonierul la stânga… palonierul la stânga… Numai să pot!

Preafrumoasa femeie îşi ratează virajul.

— Dacă o să cântaţi… o să daţi ochii peste cap… domnule căpitan.

Am cântat?

De altfel, Dutertre îmi răpeşte orice chef de muzică uşoară:

— Aproape că am terminat cu fotografiile. Curând o să puteţi coborî spre Arras.

O să pot… O să pot… fireşte! Trebuie să profit de ocaziile bune.

Ia te uită! Manetele de gaz sunt îngheţate…

Şi-mi spun: „Săptămâna asta s-a întors numai o misiune din trei. Aşadar există o mare densitate a pericolului de

război. Totuşi, dacă facem parte dintre cei ce se întorc, nu vom avea nimic de povestit. Am trăit odinioară aventuri: crearea liniilor poştale, insurgenţa saharianã, America de Sud… însă războiul nu e o aventură adevărată, el nu e decât un surogat de aventură. Aventura se sprijină pe bogăţia legăturilor pe care le stabileşte, a problemelor pe care le pune, a creaţiilor pe care le suscita. Pentru a transforma în aventură simplul joc de dat cu banul, nu e de ajuns să pui la bătaie prin joc viaţa sau moartea. Războiul nu e o aventură. Războiul e o boală. Ca tifosul”.

Poate că am să înţeleg mai târziu că singura mea aventură adevărată de război a fost cea din camera mea de la Orconte.

XI

Locuiam la Orconte, sat din împrejurimile localităţii Saint-Dizier, unde escadrila mea a fost încartiruită pe durata iernii din 1939, iarnă foarte aspră, într-o fermă clădită cu pereţi din chirpici.

Temperatura cobora pe timp de noapte destul de mult cât să transforme în gheaţă apa din cana mea rustică, astfel că prima mea acţiune, înainte de a mă îmbrăca, era evident aprinderea focului. Numai că gestul ăsta presupunea să ies din patul unde mi-era cald şi în care mă făceam ghem cu desfătare.

Nimic nu mi se părea mai minunat decât patul ăsta simplu mănăstiresc, în odaia goală şi îngheţată. Gustam acolo beatitudinea odihnei de după zilele grele. Gustam şi sentimentul de securitate. Nimic nu mă ameninţa în patul acela. Corpul meu era oferit, pe durata zilei, rigorilor altitudinii mari şi proiectilelor tăioase. Corpul meu putea fi preschimbat, pe durata zilei, în cuib de suferinţă şi putea fi pe nedrept sfârtecat. Corpul meu, ziua, nu-mi mai aparţinea. Pur şi simplu nu-mi mai aparţinea. Îi puteau fi extrase

membrele, îi putea fi scos sângele. Căci tot un fapt de război este transformarea corpului tău într-un magazin de accesorii care nu-ţi mai aparţin. Vine portărelul şi-ţi cere ochii. Iar tu îi cedezi darul tău de a vedea. Vine portărelul şi-ţi cere picioarele. Iar tu îi cedezi darul tău de a umbla. Vine portărelul cu lanterna şi-ţi cere toată carnea chipului tău. Iar tu nu mai eşti altceva decât un monstru, care i-ai cedat, ca răscumpărare, darul tău de a zâmbi şi de a-ţi arăta prietenia oamenilor. Astfel, corpul acela care se putea dovedi chiar în ziua respectivă duşmanul meu şi care mă putea face să sufăr de durere, corpul acela care se putea preschimba într-o uzină de vaiete, iată că încă era prietenul meu, ascultător şi fratern, bine ghemuit în aşternuturi în somnul lui iepuresc, neîncredinţând conştiinţei mele decât plăcerea lui de a trăi, torsul lui fericit. Trebuia însă să-l trag afară din pat şi să-l spăl cu apă ca gheaţa, să-l rad, să-l îmbrac, pentru a-l oferi, cât se poate de corect, schijelor din fontă. Iar ieşirea asta din pat semăna cu smulgerea din braţele mamei, de la sânul mamei, de la tot ceea ce în cursul copilăriei iubeşte, mângâie, ocroteşte un trup de copil.

Atunci, după ce îmi cântărisem cum se cuvine, după ce îmi rumegasem bine, după ce amânasem cât putusem decizia, ţâşneam dintr-odată, cu dinţii încleştaţi, până la cămin, unde lăsam să se prăvălească un braţ de lemne pe care le stropeam cu benzină. Apoi, acestea odată aprinse, reuşind pentru a doua oară traversarea camerei, mă vâram la loc în pat unde redescopeream căldura mea cea minunată şi de unde îmi supravegheam căminul, afundat sub cuverturi şi sub plapumă până la ochiul stâng. La început focul nu prea se aprindea, apoi se iscau scurte scântei care luminau tavanul. Mai târziu începea să duduie, să sforăie, să cânte. Era vesel ca un ospăţ de nuntă ţărănească, atunci când mulţimea se pune pe băut, se încălzeşte, începe să-şi dea coate.

Sau aveam impresia că sunt păzit de focul meu cel cumsecade ca de un câine ciobănesc agil, fidel şi harnic, care-şi făcea bine treaba. Uitându-mă la el, simţeam o

satisfacţie surdă. Iar când sărbătoarea era în toi cu acel dans al umbrelor pe tavan, cu muzica aurie şi caldă şi, prin unghere, construcţiile din jăratec, atunci când camera mea se umpluse deja de magica aromă de fum şi de răşină, îmi părăseam dintr-un salt un prieten pentru celălalt, alergam din pat la foc, mă duceam către cel mai darnic şi nu ştiu prea bine dacă îmi perpeleam la foc pântecele sau îmi încălzeam inima. Între două ispite, cedasem, cu laşitate, în faţa celei mai puternice, celei mai scânteietoare, în faţa celei care, cu fanfara şi fulgerele ei, îşi făcea cel mai bine reclamă.

În felul ăsta, de trei ori la rând, spre a-mi aprinde mai întâi focul, a mă culca la loc şi a mă întoarce pentru a-mi culege recolta de flăcări, aşadar de trei ori la rând străbătusem clănţănind din dinţi stepele pustii şi îngheţate ale odăii mele, cunoscând astfel ceva din ceea ce înseamnă expediţiile polare. Umblasem prin deşert spre o preafericită escală şi eram răsplătit de focul măreţ care dănţuia în faţa mea, pentru mine, dansul lui de câine ciobănesc.

Istoria asta pare să nu însemne mare lucru. Or, ea reprezenta o mare aventură. Odaia mea îmi arăta, în transparenţă, ceea ce n-aş fi ştiut niciodată să descopăr acolo dacă într-o bună zi aş fi vizitat, în chip de turist, ferma. Ea nu mi-ar fi oferit decât vidul ei banal abia mobilat cu un pat, o cană cu apă şi un cămin deloc grozav. Aş fi căscat preţ de câteva minute. Cum aş fi putut oare deosebi una de alta cele trei provincii ale ei, cele trei civilizaţii ale ei, cea a somnului, cea a focului, cea a deşertului? Cum aş fi putut presimţi aventura trupului, care este mai întâi trup de copil agăţat de sânul matern, primit şi ocrotit, apoi trup de soldat, clădit pentru a suferi, apoi trup de bărbat îmbogăţit de bucuria civilizaţiei focului, care întruchipează polul tribului. Focul cinsteşte oaspetele şi cinsteşte camarazii. Dacă aceştia îşi vizitează prietenul, iau parte la ospăţul lui, îşi trag scaunele în jurul scaunului acestuia şi, vorbindu-i despre problemele zilei, despre griji şi corvezi, spun, frecându-şi mâinile şi umplându-şi pipele: „Un foc e totuşi ceva tare plăcut!”

Dar nu mai există foc în stare să mă facă să cred în iubire. Nu mai există odaie îngheţată care să mă facă să cred în aventură. Mă trezesc din vis. Nu mai există decât un vid absolut. Nu mai există decât o extremă bătrâneţe. Nu mai există decât o voce, vocea lui Dutertre, îndărătnic în dorinţa lui iluzorie, care-mi spune:

— Palonierul un pic la stânga, domnule căpitan…

XII

Îmi fac corect meseria. Totuşi sunt un echipaj al înfrângerii. Mă bălăcesc în înfrângere. Înfrângerea musteşte de peste tot şi ţin chiar în mână un semn al ei.

Manetele de viteză sunt îngheţate. Sunt condamnat să merg cu motorul în plin. Şi iată că cele două bucăţi de fier îmi pun nişte probleme de nerezolvat.

Pe avionul pe care-l pilotez, mărirea pasului elicelor e limitată prea jos. Dacă am să cobor în picaj cu motorul în plin, nu pot spera să evit o viteză de aproape opt sute de kilometri la oră şi ambalarea motoarelor. Or, ambalarea unui motor atrage după sine riscuri de ruptură.

La nevoie, mi-ar fi cu putinţă să întrerup contactele. Dar mi-aş produce astfel o pană definitivă. Pana asta ar atrage la rândul ei eşecul misiunii şi eventuala pierdere a avionului. Nu toate terenurile sunt favorabile aterizării unui aparat care ia contact cu solul cu o sută optzeci de kilometri la oră.

Este aşadar esenţial să deblochez manetele. În urma unui prim efort, izbutesc cu cea din stânga. Dar cea din dreapta continuă să reziste.

Mi-ar fi acum posibil să-mi efectuez coborârea cu o viteză de zbor tolerabilă, dacă aş reduce măcar motorul asupra căruia pot deja să acţionez, motorul din stânga. Dar dacă reduc motorul din stânga, voi fi nevoit să compensez tracţiunea laterală a motorului din dreapta, care va tinde în mod evident să facă avionul să pivoteze spre stânga. Va

trebui să rezist la acea rotaţie. Or, palonierul de care depinde manevra asta este şi el complet îngheţat. Îmi este aşadar interzis să compensez ceva. Dacă reduc motorul din stânga, o pornesc în vrie.

Nu-mi rămâne decât să-mi asum riscul de a depăşi, în cursul coborârii, regimul teoretic de ruptură. Trei mii cinci sute de turaţii: pericol de ruptură.

Toate astea sunt absurde. Nimic nu e precis. Lumea noastră e alcătuita din angrenaje care nu se potrivesc unele cu altele. Nu materialele sunt de vină, ci Ceasornicarul. Ceasornicarul e absent.

După nouă luni de război, încă nu izbutiserăm să facem să fie adaptate mitralierele şi comenzile la climatul de mare altitudine, cu ajutorul industriilor de care ele depind. Şi nu de delăsarea oamenilor ne loveam. Oamenii, în majoritatea lor, sunt cinstiţi şi conştiincioşi. Inerţia lor este, aproape întotdeauna, un efect şi nu o cauză a ineficacităţii lor.

Ineficacitatea atârnă asupra noastră a tuturor ca o fatalitate. E ca o povară asupra infanteriştilor înarmaţi cu baionete în faţa tancurilor. E ca o povară asupra echipajelor care luptă unu contra zece.

E ca o povară tocmai asupra acelora care ar trebui să aibă drept minune modificarea mitralierelor şi a comenzilor.

Trăim în pântecele lipsit de lumină al unei administraţii. O administraţie e o maşinărie. Cu cât o administraţie e mai perfecţionată, cu atât ea elimină mai bine arbitrarul uman. Într-o administraţie perfectă, în care omul joacă rolul unui angrenaj, lenea, necinstea, nedreptatea nu mai au ocazia să se manifeste.

Dar, aşa cum maşina e construită pentru a administra o succesiune de mişcări prevăzute o dată pentru totdeauna, nici administraţia nu creează ceva. Ea gerează. Ea aplică o sancţiune unei greşeli, o soluţie unei probleme. O administraţie nu e concepută pentru a rezolva probleme noi. Dacă într-o maşină de ambutisare, de obţinere de forme, se

introduc bucăţi de lemn, nu vor ieşi din ea mobile. Pentru ca maşina să se adapteze, ar trebui ca un om să dispună de dreptul de a o schimba complet. Dar, într-o administraţie, concepută pentru a evita inconvenientele arbitrarului uman, angrenajele refuză intervenţia omului. Ele îl refuză pe Ceasornicar.

Din noiembrie fac parte din Escadrila 2/33. Camarazii m-au avertizat încă de la sosire:

— Te vei plimba prin Germania fără mitraliere şi fără comenzi.

Apoi, ca să mă consoleze, au continuat:

— Stai liniştit. N-ai să-ţi baţi capul pe degeaba. Avioanele de vânătoare te doboară întotdeauna înainte să le fi observat.

În mai, şase luni mai târziu, mitralierele şi comenzile încă mai îngheaţă.

Mă gândesc la o formulă la fel de veche ca ţara mea: „În Franţa, atunci când totul pare pierdut, un miracol salvează Franţa”. Am înţeles de ce. S-a întâmplat uneori ca un dezastru să strice frumoasa maşinărie administrativă, ea dovedindu-se ireparabilă, şi atunci i s-au substituit acesteia, în lipsă de ceva mai bun, nişte simpli oameni. Iar oamenii au salvat totul.

Când o torpilă o să facă fărâme Ministerul Aerului, vor convoca de urgenţă pe un caporal oarecare şi îi vor spune:

— Ai primit sarcina de a dezgheţa comenzile. Ai toate drepturile. Descurcă-te. Dar, dacă peste cincisprezece zile ele încă mai îngheaţă, vei merge la ocnă.

Poate atunci comenzile se vor dezgheţa.

Cunosc o sută de ilustrări ale acestei tare. Comisiile de rechiziţionare ale unui departament din nord, de pildă, au rechiziţionat nişte vaci gestante şi au transformat astfel abatoarele în cimitire de fetuşi. Niciun angrenaj al

maşinăriei, niciun colonel din serviciul de rechiziţionări nu avea calitatea de a acţiona altfel decât ca angrenaj. Ascultau cu toţii de un alt angrenaj, ca rotiţele unui ceas. Orice revoltă era inutilă. De aceea, maşinăria, odată ce a început să se strice, s-a pus vesel în mişcare ca să ucidă nişte vaci gestante. Poate că ăsta era un rău ceva mai mic. Ea ar fi putut, stricându-se şi mai tare, să înceapă să ucidă colonei.

Mă simt descurajat până în străfundul sufletului de năruirea asta universală. Dar, cum mi se pare inutil să fac să-mi explodeze curând unul dintre motoare, exercit asupra manetei din stânga o nouă apăsare. În starea mea de dezgust, exagerez efortul. Apoi abandonez. Efortul ăsta m-a costat o nouă înţepătură în inimă. Cu siguranţă omul nu e construit ca să poată face educaţie fizică la zece mii de metri altitudine. Înţepătura asta e o durere în surdină, un soi de conştiinţă locală ciudat de trează în noaptea organelor.

Motoarele vor exploda dacă vor. Puţin îmi pasă. Mă străduiesc să respir. Am impresia că n-aş mai respira dacă m-aş lăsa distras. Îmi amintesc de foalele de odinioară cu ajutorul cărora se reaprindea focul. Îmi reaprind focul. Aş vrea să-l hotărăsc să se aprindă.

Oare ce anume am stricat ireparabil? La zece mii de metri, un efort fizic mai mare poate antrena o ruptură a muşchilor inimii. O inimă e ceva tare fragil. Ea trebuie să slujească multă vreme. E absurd s-o compromitem pentru acţiuni atât de vulgare. E ca şi cum am arde diamante ca să coacem un măr.

XIII

E ca şi cum cineva ar arde toate satele din nord, fără a întârzia astfel prin distrugerea lor, fie şi cu o jumătate de zi, înaintarea germană. Dar, cu toate astea, sumedenia de sate,

bisericile vechi, casele vechi, dimpreună cu toată încărcătura lor de amintiri, cu parchetele lor din nuc lustruit, cu frumoasa lenjerie adunată prin dulapuri, cu dantelele de la ferestre, care până mai ieri îşi făcuseră treaba fără să se strice – iată că, de la Dunkerque şi până în Alsacia, le văd cum ard.

„Ard” e o vorbă mare când stai să le observi de la zece mii de metri altitudine, căci, peste toate satele, ca şi peste păduri, nu se vede altceva decât un fum nemişcat, un soi de pojghiţă albă. Focul nu mai e decât o digestie secretă. La scara celor zece mii de metri, timpul e oarecum încetinit, deoarece nu mai există mişcare. Nu mai există flăcări care trosnesc, bârne care se prăbuşesc cuprinse de foc, vârtejuri de fum negru. Nu mai există altceva decât laptele ăsta cenuşiu încremenit în chihlimbar.

Oare oamenii vor putea tămădui pădurea aceea? Vor tămădui satul de colo? Văzut de unde mă aflu, focul roade cu încetineala unei boli.

Şi aici sunt multe de spus. „Nu vom face economie de sate”. Am auzit aceste cuvinte. Iar cuvintele erau necesare. Un sat, în cursul unui război, nu constituie un nod de tradiţii. În mâinile inamicului, el nu mai e decât un cuib de şobolani. Totul îşi schimbă sensul. Astfel se întâmplă că nişte copaci, bătrâni de trei sute de ani, adăposteau vechea ta reşedinţă de familie. Numai că ei deranjează câmpul de tir al unui locotenent de douăzeci şi doi de ani. Acesta expediază atunci vreo cincisprezece oameni ca să doboare, la tine acasă, opera timpului. El consumă, pentru o acţiune de zece minute, trei sute de ani de răbdare şi de soare, trei sute de ani de religie a casei şi de logodne pecetluite sub frunzişul parcului. Îi spui:

— Copacii mei!

Dar el nu te aude. El se războieşte. Şi are dreptate.

Dar iată că satelor li se dă foc pentru a fi jucat jocul războiului, tot aşa cum sunt sfintecate parcurile şi sunt jertfite echipajele, tot aşa cum e angajată infanteria împotriva tancurilor. Şi o inexprimabilă stingherealã

domneşte pretutindeni. Căci nimic nu serveşte la nimic.

Inamicul a recunoscut o evidenţă şi o exploatează. Oamenii ocupă puţin loc în imensitatea pământurilor. Ar fi nevoie de o sută de milioane de soldaţi pentru a face un zid continuu. Aşadar, între trupe, există goluri. Golurile astea sunt anulate, în principiu, de mobilitatea trupelor, dar, din punctul de vedere al maşinăriei blindate, o armată adversă puţin motorizată e ca şi cum ar fi imobilă. Golurile constituie deci veritabile deschizături. De unde simpla regulă tactică: „Divizia blindată trebuie să acţioneze precum apa. Ea trebuie să preseze uşor contra peretelui adversarului şi să progreseze doar acolo unde nu întâlneşte rezistenţă”. Tancurile presează aşadar contra peretelui. Există întotdeauna goluri. Astfel că ele trec mereu.

Or, aceste raiduri ale tancurilor care circulă cu uşurinţă, în lipsa unor tancuri care să li se opună, atrag după ele consecinţe ireparabile, deşi ele nu operează decât distrugeri în aparenţă superficiale (cum ar fi capturarea unor state-majore locale, distrugerea unor linii telefonice, incendierea unor sate). Ele au jucat rolul unor agenţi chimici care ar distruge nu organismul, ci nervii şi ganglionii. Pe teritoriul pe care l-au măturat într-un raid-fulger, orice armată, chiar dacă apare aproape intactă, şi-a pierdut caracterul de armată. Ea s-a transformat în nişte grămăjoare independente. Acolo unde exista un organism nu mai există decât o sumă de organe ale căror legături s-au rupt. Între aceste grămăjoare – oricât de combativi ar fi oamenii – inamicul înaintează apoi după cum are chef. O armată încetează de a mai fi eficace atunci când nu mai este decât o adunătură de soldaţi.

Nu se poate fabrica un material în doar cincisprezece zile. Nici măcar… Cursa înarmărilor nu putea fi decât perdantă. Ne-am pomenit patruzeci de milioane de agricultori în faţa a optzeci de milioane de industrializaţi!

Noi îi opunem inamicului un om la trei oameni. Un avion la zece sau douăzeci de avioane, iar, după Dunkerque, un tanc la o sută de tancuri. Noi nu avem răgazul de a medita

asupra trecutului. Noi asistăm la prezent. Aşa arată prezentul. Nicio jertfă, niciodată, nicăieri, nu e susceptibilă de a încetini înaintarea germană.

De aceea domneşte din vârful ierarhiilor civile şi militare până la baza lor, de la instalator până la ministru, de la soldat până la general, un soi de conştiinţă vinovată care nu ştie şi nu cutează să se formuleze. Jertfa îşi pierde orice măreţie dacă nu mai e decât parodie sau sinucidere. E frumos să te jertfeşti: câţiva mor pentru ca ceilalţi să fie salvaţi. În incendiu se ţine seama de foc. Te lupţi până la moarte, în tabăra încercuită, pentru a lăsa timp salvatorilor. Da, dar focul, orice ai face, va cuprinde toate părţile. Şi nu există tabără în care să te ascunzi. Nu există salvatori pe care să-i aştepţi. Iar celor pentru care te lupţi, pentru care pretinzi că te lupţi, se pare că pur şi simplu le provoci moartea prin asasinare, căci avionul care zdrobeşte oraşele îndărătul trupelor a schimbat războiul.

Voi auzi desigur străini reproşând Franţei mai târziu cele câteva poduri care nu vor fi sărit în aer, cele câteva oraşe care nu vor fi fost pârjolite şi oamenii care nu vor fi murit. Dar ceea ce mă frapează atât de tare este contrariul, exact contrariul. Este vorba de imensa noastră voinţă de a ne astupa ochii şi urechile. Este vorba de lupta noastră deznădăjduită împotriva evidenţei. Deşi nimic nu poate servi la nimic, facem totuşi să sară în aer podurile, pentru a juca jocul. Pârjolim sate adevărate pentru a juca jocul. Doar pentru a juca jocul ne mor oamenii.

Fireşte, mai şi uităm! Uităm de poduri, uităm de sate, mai lăsăm nişte oameni să trăiască. Însă drama acestei derute constă în faptul că răpeşte actelor orice semnificaţie. Cel care aruncă un pod în aer nu poate face acest lucru decât în silă. Soldatul acela nu-l întârzie pe inamic: el fabrică doar un pod în ruină. El îşi distruge ţara pentru a obţine o frumoasă caricatură a războiului!

Pentru ca actele să fie entuziaste, e nevoie să se vadă semnificaţia lor. E frumos lucru să dai foc unor case care vor îngropa inamicul sub cenuşa lor. Dar inamicului, care se

sprijină pe cele o sută şaizeci de divizii ale sale, puţin îi pasă de pârjolul nostru şi de morţii noştri.

Trebuie ca semnificaţia incendierii unui sat să echilibreze semnificaţia satului. Or, rolul satului ars nu mai e decât o caricatură de rol.

Trebuie ca semnificaţia morţii să echilibreze moartea. Oamenii se bat bine sau rău? Întrebarea însăşi nu are noimă! Se ştie că apărarea teoretică a unui sătuc va rezista trei ceasuri! Dar oamenii au totuşi ordin să reziste. Fără mijloace de luptă, chiar ei îl solicită pe inamic să le distrugă satul, spre a fi respectate regulile de joc ale războiului. La fel ca amabilul adversar de la şah: „Ai uitat să iei pionul ăsta…”

Aşadar îl vom sfida pe inamic:

— Noi suntem apărătorii acestui sat. Voi sunteţi atacantul. Daţi-i bătaie!

Problema a fost înţeleasă. O escadrilă striveşte satul sub călcâi.

— O mişcare bine făcută!

Există fireşte oameni inerţi, dar inerţia este o formă rudimentară a disperării. Există fireşte şi oameni care fug. Comandantul Alias însuşi a ameninţat de vreo două-trei ori cu revolverul nişte epave posace, întâlnite pe drumuri, care răspundeau anapoda la întrebările lui. Poţi dori tare mult să-l ai în mână pe cel răspunzător de un dezastru şi, suprimându-l, să salvezi totul! Oamenii care fug sunt răspunzători de fugă, deoarece n-ar exista fugă fără oameni care fug. Aşadar, dacă îţi aţinteşti revolverul asupra lor, totul va merge bine… Dar asta înseamnă să îngropi bolnavii pentru a suprima boala. Comandantul Alias îşi vâra în cele din urmă revolverul în buzunar, deoarece revolverul acela căpătase dintr-odată, în ochii săi, un aspect prea pompos, ca o sabie de operă comică. Alias simţea cu adevărat că soldaţii aceia erau efecte ale dezastrului, şi nu cauze.

Alias ştie bine că oamenii ăştia sunt aceiaşi, exact aceiaşi ca şi cei care, prin alte părţi, încă şi astăzi, acceptă să moară. O sută cincizeci de mii au acceptat acest lucru de cincisprezece zile. Există însă şi îndărătnici care cer să li se furnizeze un pretext serios.

E greu să-l formulezi.

Alergătorul va alerga în ceea ce este cursa vieţii lui împotriva unor alergători de aceeaşi clasă. Însă el îşi dă seama încă de la plecare că trage după el o ghiulea de ocnaş prinsă de picior. Concurenţii sunt uşori de parcă ar avea aripi. Lupta nu mai înseamnă nimic. Omul abandonează:

— Nu contează…

— Ba da! Ba da!…

Ce să născoceşti ca să-l faci totuşi pe om să dea ce e mai bun în el, într-o cursă care nu mai e cursă?

Alias ştie bine ce gândesc soldaţii. Şi ei gândesc:

— Nu contează…

Alias îşi vâră la loc revolverul şi caută un răspuns potrivit.

Unul singur. Desfid pe oricine să găsească un altul:

— Moartea voastră nu va schimba nimic. Înfrângerea s-a consumat. Dar se cuvine ca o înfrângere să se manifeste prin morţi. Trebuie să existe un doliu. Voi sunteţi de serviciu ca să jucaţi rolul ăsta.

— Bine, domnule comandant.

Alias nu-i dispreţuieşte pe fugari. Ştie prea bine că răspunsul lui potrivit a fost întotdeauna suficient. Acceptă el însuşi moartea. Toate echipajele lui acceptă moartea. Şi nouă ne-a fost suficient răspunsul ăsta potrivit, abia deghizat:

— E cam neplăcut… Dar cei de la Statul Major ţin la acest lucru… ţin încă tare mult… asta e…

— Bine, domnule comandant.

Cred pur şi simplu că aceia care au murit servesc drept

garanţie celorlalţi.

XIV

Am îmbătrânit atât de mult, încât am lăsat totul în urmă. Privesc geamul mare şi sclipitor al vitrinei mele. Dedesubt se află oamenii. Nişte protozoare pe o lamelă de microscop. Pot oare interesa pe cineva dramele familiale ale protozoarelor?

De n-ar fi la inimă durerea asta care-mi pare vie, aş cădea în visări confuze, ca un tiran îmbătrânit. Acum zece minute născoceam povestea aceea a adoratorilor. Era greţos de falsă. Când am zărit avioanele de vânătoare, m-am gândit oare la suspine dulci? M-am gândit la nişte viespi cu ac ascuţit. Asta, da. Erau minuscule, scârboşeniile alea.

Am putut născoci fără silă imaginea acelor rochii cu trenă! N-am visat la o rochie cu trenă, pentru simplul motiv că nu mi-am văzut niciodată propria dâră lăsată pe cer! Din carlinga în care stau vârât ca o pipă în teacă, mi-e cu neputinţă să văd ceva în urma mea. Mă uit îndărăt prin ochii mitraliorului. Şi chiar şi aşa! Dacă laringofoanele nu sunt în pană! Iar mitraliorul nu mi-a zis niciodată până acum: „Iată nişte pretendenţi îndrăgostiţi de noi, care se ţin după rochia noastră cu trenă…”

Nu mai e aici decât scepticism şi jonglerie. Desigur, mi-ar plăcea să cred, mi-ar plăcea să lupt, mi-ar plăcea să înving. Dar degeaba ne prefacem că am crede, că am lupta şi că am învinge pârjolindu-ne propriile noastre sate, e tare greu să obţinem o cât de mică exaltare.

E greu să exişti. Omul nu e decât un nod de relaţii, şi iată că legăturile mele nu mai înseamnă mare lucru.

Oare ce anume a rămas în pană înăuntrul meu? Care e secretul schimburilor? De unde vine faptul că ceea ce acum îmi este abstract şi îndepărtat în alte circumstanţe mă poate

bulversa? De unde vine faptul că o vorbă sau un gest pot face la nesfârşit cercuri concentrice într-un destin? De unde vine faptul că, dacă sunt Pasteur, jocul protozoarelor va putea să mi se pară patetic, astfel încât o lamelă de microscop îmi va apărea ca un teritoriu la fel de vast ca o pădure virgină şi-mi va permite să trăiesc, aplecat asupra ei, suprema formă a aventurii?

Cum se explică faptul că punctul acela negru care reprezintă o casă a unor oameni, acolo jos…

Şi o amintire îmi revine în minte.

Când eram băieţel… mă întorc mult înapoi în copilărie. Copilăria, acel teritoriu vast din care a ieşit fiecare dintre noi! De unde vin? Vin din copilăria mea. Vin din copilăria mea ca dintr-o ţară… Deci, când eram băieţel, am trăit într-o seară o experienţă ciudată.

Aveam cinci-şase ani. Era ora opt. Ora opt, ora la care copiii trebuie să doarmă. Mai cu seamă iarna, pentru că e întuneric. Totuşi uitaseră de mine.

Or, la parterul casei mari de ţară se afla un vestibul care mi se părea imens şi în care dădea încăperea caldă unde noi, copiii, luam cina. Îmi fusese întotdeauna frică de vestibulul acela din cauza lămpii cu lumină slabă care, spre centru, abia îl scotea din bezna lui, mai curând semnal decât lampă, din cauza lambriurilor înalte care se auzeau trosnind în tăcerea casei, dar şi din cauza frigului. Căci ajungeai acolo venind dinspre încăperi luminoase şi calde, intrând în vestibul ca într-o peşteră.

În seara aceea însă, văzându-mă uitat, am cedat demonului răului, m-am înălţat pe vârful picioarelor până la clanţa uşii, am împins uşurel, am ieşit în vestibul şi am pornit-o pe furiş să explorez lumea.

Trosnetul lemnăriei mi s-a părut totuşi un avertisment al mâniei celeste. Zăream vag, în penumbră, panourile mari şi dojenitoare. Neavând curaj să merg mai departe, m-am căţărat de bine, de rău pe o consolă şi, cu spatele rezemat

de perete, am rămas acolo, cu picioarele în gol, cu inima bătându-mi tare, aşa cum fac naufragiaţii nimeriţi pe un recif, în largul mării.

Atunci s-a deschis uşa unui salon şi doi dintre unchii mei, care îmi inspirau o sfântă teamă, după ce închiseră uşa la loc în urma lor peste zgomotul de voci şi peste lumini, o porniră de-a lungul vestibulului.

Tremuram că voi fi descoperit. Unul dintre ei, Hubert, era pentru mine severitatea întruchipată. Un sol al justiţiei divine. Omul acela, care n-ar fi dat niciodată un bobârnac unui copil, îmi tot repeta, încruntând cumplitele-i sprâncene, de fiecare dată când mai făceam câte o boroboaţă: „Data viitoare când am să mă duc în America, am să aduc de acolo o maşină de biciuit. În America au perfecţionat totul. De aceea copiii sunt acolo cuminţenia în persoană. Şi asta înseamnă o mare tihnă pentru părinţi…”

Mie nu-mi plăcea America.

Or, iată că ei umblau, fără să mă vadă, în lung şi-n lat, de-a lungul coridorului friguros şi interminabil. Îi urmăream cu ochii şi cu urechile, ţinându-mi răsuflarea, cuprins de ameţeală. „Epoca prezentă”, ziceau ei… şi se îndepărtau, cu secretul lor pentru oameni mari, iar eu îmi repetam: „Epoca prezentă…” Apoi veneau îndărăt ca un flux care şi-ar fi rostogolit iarăşi spre mine indescifrabilele sale comori. „E absurd, zicea unul dintre ei, e cu adevărat absurd…” Reţineam fraza ca pe un obiect extraordinar. Şi repetam rar, pentru a încerca puterea cuvintelor asupra conştiinţei mele de omuleţ de cinci ani: „E absurd, e cu adevărat absurd…

Aşadar, mareea îi îndepărta pe unchi. Mareea îi aducea înapoi. Fenomenul ăsta, care-mi deschidea asupra vieţii perspective încă neclare, se reproducea cu o regularitate stelară, ca un fenomen de gravitaţie. Eram blocat pe veci sus pe consola pe care şedeam, auditor clandestin al unei conversaţii secrete pe şoptite, în cursul căreia cei doi unchi ai mei, care ştiau totul, colaborau la facerea lumii. Casa mai putea să dăinuie încă o mie de ani, iar doi unchi, vreme de o mie de ani de acum încolo, mergând de-a lungul coridorului

cu încetineala cu care bate limba unei pendule, vor continua să-i confere gustul veşniciei.

Punctul acela la care mă uit e fără îndoială o casă cu oameni aflată la zece kilometri sub mine. Iar eu nu primesc nimic din direcţia aceea. Poate că e totuşi vorba de o casă mare de ţară, în care doi unchi se preumblă şi clădesc încet, într-o conştiinţă de copil, ceva la fel de fabulos ca nemărginirea mărilor.

Descopăr de la înălţimea celor zece mii de metri un teritoriu de mărimea unei provincii, dar, cu toate astea, totul s-a îngustat, ajungând aproape să mă sufoce. Dispun aici de mai puţin spaţiu decât dispuneam în grăuntele acela negru.

Am pierdut sentimentul întinderii. Sunt orb în faţa întinderii. Dar îi cam duc dorul. Şi mi se pare că ajung aici la o comună măsură a tuturor aspiraţiilor tuturor oamenilor.

Când un hazard trezeşte iubirea, totul se orânduieşte în om potrivit acestei iubiri, iar iubirea îi aduce sentimentul întinderii. Când locuiam în Sahara, dacă nişte arabi iviţi din beznă în jurul focurilor noastre ne avertizau asupra unor ameninţări îndepărtate, deşertul se organiza şi căpăta un sens. Mesagerii aceia îi clădiseră întinderea. Tot asta se poate spune despre muzică, atunci când ea este frumoasă. Tot aşa, despre simplul miros al unui dulap vechi, atunci când trezeşte şi leagă amintirile. Pateticul reprezintă sentimentul întinderii.

Dar mai înţeleg şi că nimic din ce-l priveşte pe om nu se numără, nici nu se măsoară. Întinderea veritabilă nu e pentru ochi, ea nu e acordată decât spiritului. Ea valorează tot atât cât valorează limbajul, căci limbajul e ceea ce leagă lucrurile.

Mi se pare acum că întrevăd mai bine ce este o civilizaţie. O civilizaţie e o moştenire de credinţe, datini şi cunoştinţe, lent dobândite de-a lungul veacurilor, greu uneori de justificat prin logică, dar care se justifică de la sine, ca nişte drumuri, dacă ele duc undeva, deoarece ele îi deschid

omului întinderea lui interioară.

O literatură proastă ne-a vorbit despre nevoia de evadare. Fireşte, fugim în călătorie în căutarea întinderii. Dar întinderea nu se află. Ea se întemeiază. Iar evadarea n-a dus niciodată nicăieri.

Când omul are nevoie, pentru a se simţi om, să alerge la competiţii, să cânte în cor sau să facă război, acestea sunt deja legături pe care el şi le impune ca să se lege cu seamănul său şi cu lumea. Dar cât de sărace sunt aceste legături! Dacă o civilizaţie e puternică, ea îl copleşeşte pe om, chiar dacă îl putem vedea pe acesta imobil.

Într-un orăşel liniştit, în atmosfera cenuşie a unei zile ploioase, zăresc o infirmă claustrată care stă şi meditează la geam. Cine este ea? Ce-au făcut cu ea? În ce mă priveşte, eu am să judec civilizaţia orăşelului în funcţie de densitatea acelei prezenţe. Cât mai valorăm, odată rămaşi imobili?

În dominicanul care se roagă există o prezenţă puternică. Omul acesta nu e niciodată mai om decât atunci când îl vedem prosternat şi imobil. În Pasteur, care-şi ţine respiraţia deasupra microscopului, există o prezenţă puternică. Pasteur nu e niciodată mai om decât atunci când observă. Atunci el progresează. Atunci se grăbeşte. Atunci înaintează cu paşi de uriaş, deşi imobil, şi descoperă întinderea. Astfel Cezanne imobil şi mut, în faţa schiţei sale, are o prezenţă inestimabilă. Nu e niciodată mai om decât atunci când tace, simte şi judecă. Atunci pânza sa devine mai vastă ca marea.

Întindere dăruită de casa copilăriei, întindere dăruită de odaia mea de la Orconte, întindere dăruită lui Pasteur de câmpul microscopului său, întindere deschisă de poem, iată câte bunuri fragile şi minunate pe care doar o civilizaţie le poate împărţi, căci întinderea este pentru spirit, nu pentru ochi, şi nu există întindere fără limbaj.

Dar cum să-mi reînsufleţesc sensul limbajului, la ceasul la care toate se confundă? Când arborii parcului sunt navă

pentru generaţiile unei familii şi, totodată, simplu ecran care-l stânjeneşte pe artilerist. Când teascul bombardierelor, care apasă greu asupra oraşelor, a făcut să se scurgă un întreg norod pe drumuri, ca un suc negru. Când Franţa arată sordida dezordine a unui muşuroi de furnici călcat în picioare. Când lupta se duce nu împotriva unui adversar palpabil, ci împotriva unor paloniere care îngheaţă, a unor manete care se înţepenesc, împotriva unor buloane care dau greş…

— Puteţi coborî!

Pot coborî. Am să cobor. Am să mă îndrept spre Arras la joasă altitudine. Am o mie de ani de civilizaţie în urma mea care să mă ajute. Dar nu mă ajută deloc. Nu suntem, desigur, la ora recompenselor.

Cu opt sute de kilometri la oră şi trei mii cinci sute treizeci de turaţii pe minut, pierd altitudine.

Am părăsit, virând, un soare polar exagerat de roşu. În faţa mea, la cinci-şase kilometri sub mine, zăresc o banchiză de nori cu front rectiliniu. O întreagă parte a Franţei e îngropată în umbra lor. Arras se află în umbra lor. Îmi imaginez că dedesubtul banchizei melc totul e negricios la culoare. Parcă ar fi interiorul unui uriaş castron de supă în care mocneşte războiul. Drumuri blocate, incendii, materiale împrăştiate, sate distruse, harababură… o imensă harababură. Se agită toţi în absurd, sub norul lor, ca nişte gândaci sub o piatră.

Coborârea asta aduce a ruină. Vom fi nevoiţi să ne bălăcim în noroiul lor. Ne întoarcem la un soi de barbarie şubrezită. Totul se descompune, acolo, jos! Suntem precum acei călători bogaţi care, după ce au trăit vreme îndelungată în ţinuturi cu corali şi palmieri, se întorc, căzuţi în ruină, pentru a împărţi, în mediocritatea natală, cina cu mâncăruri unsuroase a unei familii zgârcite, atmosfera acră a certurilor din familie, portăreii, conştiinţa vinovată a grijilor băneşti, falsele speranţe, schimbările ruşinoase de locuinţă, aroganţa

hotelierilor, mizeria şi moartea fetidă la spital. Măcar aici, moartea e curată! O moarte de gheaţă şi de foc. De soare, de cer, de gheaţă şi de foc. Dar acolo, jos, mistuirea aceea în lut!

XV

— Cap spre sud, domnule căpitan. Am face mai bine dacă am rezolva problema cu altitudinea asta cât suntem în zona franceză.

Uitându-mă la drumurile acelea negre, pe care deja le pot observa, înţeleg pacea. Pe timp de pace, totul e bine ferecat în sine. În sate, seara, sătenii se întorc de la muncă. În hambare se adună grânele. Iar aşternuturile împăturite sunt frumos rânduite în dulapuri. În ceasurile de tihnă, oamenii ştiu unde să dea de urma fiecărui lucru. Ştiu unde să dea de urma fiecărui prieten. Mai ştiu şi unde se vor duce la culcare seară de seară. Ah! Pacea moare atunci când urzeala se destramă, când nu-ţi mai găseşti locul pe lume, când nu mai ştii unde să-l afli pe cel pe care-l iubeşti, când soţul care se duce pe mare nu s-a întors.

Pacea înseamnă să descifrezi un chip care se arată printre lucruri, atunci când ele şi-au dobândit sensul şi locul. Când ele fac parte din ceva mai vast, precum mineralele disparate ale pământului odată ce sunt cuprinse într-un copac.

Dar iată războiul.

Survolez aşadar drumurile negre ale interminabilului sirop care nu mai conteneşte să se scurgă. Sunt evacuate, se spune, populaţiile. Deja asta nu mai e adevărat. Ele se evacuează singure. Există o contagiune smintită în acest exod. Căci unde se duc oare toţi vagabonzii ăştia? Se pornesc cu toţii spre sud, ca şi cum ar exista acolo locuinţe şi alimente, ca şi cum ar exista acolo rezerve de iubire care

să-i întâmpine. Dar în sud nu există decât oraşe pline până la refuz, unde oamenii dorm prin şuri, iar proviziile sunt pe sfârşite. Unde cei mai mărinimoşi devin încetul cu încetul agresivi din pricina absurdului acestei năvale care, treptat, cu încetineala unui fluviu de noroi, îi înghite. O singură provincie nu poate găzdui şi nici hrăni întreaga Franţă!

Unde se duc oamenii ăştia? Habar n-au! Merg spre escale-fantomă, căci nici n-ajunge bine caravana în oază, că oaza deja nu mai există. Fiecare oază plesneşte când îi vine rândul şi, la rândul ei, se varsă într-o caravană. Iar dacă această caravană ajunge într-un sat adevărat, care se preface că încă mai trăieşte, ea îi istoveşte încă din prima seară toată substanţa. Îl curăţă aşa cum viermii curăţă un os.

Inamicul înaintează mai repede decât exodul. Maşini blindate, în anumite puncte, depăşesc acest fluviu care, atunci, se umflă şi dă pe dinafară. Divizii germane bâjbâie prin terciul ăsta şi poate fi întâlnit acest paradox surprinzător care face ca, în unele puncte, cei care ucideau prin alte părţi, să dea acum de băut.

Am fost încartiruiţi, în cursul retragerii, prin vreo zece sate succesive. Ne-am băgat şi noi prin gloata care străbătea încet satele acelea:

— Unde mergeţi?

— Nu ştim.

Niciodată nu ştiau nimic. Nimeni nu ştia nimic. Părăseau locurile. Niciun refugiu nu mai era disponibil. Niciun drum nu mai era practicabil. Totuşi părăseau locurile. Fusese dată, în nord, o lovitură zdravănă de picior muşuroiului de furnici, iar furnicile acum plecau. Trudnic. Fără panică. Fără speranţă. Fără disperare. Ca dintr-un sentiment al datoriei.

— Cine v-a dat ordin de evacuare?

Era mereu fie primarul, fie învăţătorul, fie adjunctul primarului. Cuvântul de ordine, într-o dimineaţă, cam pe la ora trei, dăduse brusc peste cap viaţa satului:

— Evacuarea.

Se aşteptau la aşa ceva. De cincisprezece zile, de când

vedeau trecând refugiaţi, renunţau să mai creadă în statornicia casei lor. Totuşi, omul a încetat cam de mult să mai fie nomad. El îşi clădea sate care dăinuiau veacuri. Îşi lustruia mobile care mai foloseau şi strănepoţilor. Casa familială îl primea la naştere şi-l ducea până la moarte, apoi, ca o corabie solidă, îl trecea la rândul lui pe fiu de pe un mai pe celălalt. Dar s-a isprăvit cu locuinţa! Omul pleca unde vedea cu ochii fără măcar să ştie de ce!

XVI

E apăsătoare experienţa drumului pe care o avem! Uneori avem misiunea să aruncăm o privire, în cursul unei singure dimineţi, peste Alsacia, Belgia, Olanda, nordul Franţei şi peste mare. Dar cea mai mare parte a problemelor noastre o constituie problemele terestre, iar orizontul nostru, cel mai ades, se îngustează până ce ajunge să se limiteze la blocarea circulaţiei la o răspântie! Astfel, acum nu mai departe de trei zile, am văzut, Dutertre şi cu mine, cum pur şi simplu plesneşte satul în care locuiam.

N-am să pot scăpa cu siguranţă niciodată de amintirea aceea lipicioasă. Pe la şase dimineaţa, eu şi Dutertre ne lovim ieşind din casă de o dezordine greu de exprimat în cuvinte. Toate garajele, toate şurile, toate hambarele au aruncat pe străzile înguste maşinăriile cele mai disparate, maşini noi şi care vechi, ce dormeau, perimate, de cincizeci de ani în praf, căruţele uşoare pentru fân şi camioanele, omnibuzurile şi tomberoanele. S-ar putea găsi în bâlciul ăsta, dacă s-ar căuta bine, până şi diligenţe! Toate lădoaiele urcate pe roţi sunt scoase la lumină. Casele sunt golite de comorile lor. Acestea sunt cărate claie peste grămadă spre maşini, în cearşafuri cu înfăţişare de hernii strangulate. Iar acum nu mai seamănă cu nimic.

Acestea toate alcătuiau chipul casei. Erau obiectele de cult ale unor religii particulare. Fiecare lucru la locul lui,

făcut necesar de obiceiuri, înfrumuseţat de amintiri, avea însemnătate prin patria intimă la întemeierea căreia contribuia. Dar oamenii le-au crezut de preţ prin ce reprezintă ele, le-au smuls de pe căminul pe care se aflau, de pe masa lor, de pe peretele lor, le-au îngrămădit la întâmplare, iar acolo nu se mai află acum decât nişte obiecte de bazar care-şi dau la iveală uzura. Relicvele pioase, dacă sunt înghesuite la un loc, produc dezgust!

În faţa noastră, ceva deja se descompune.

— Aţi înnebunit aici! Ce se petrece?

Patroana cafenelei spre care ne îndreptăm dă din umeri:

— Se evacuează.

— Pentru ce? Dumnezeule mare!

— Nu se ştie. Aşa a zis primarul.

E foarte ocupată. Năvăleşte în sus pe scară. Eu şi Dutertre contemplăm strada. În camioane, automobile, şarete, căruţe cu bănci se află un întreg amestec de copii, saltele şi ustensile de bucătărie.

Mai cu seamă automobilele vechi arată jalnic. Un cal bine proptit între hulubele unei şarete dă o senzaţie de sănătate. Un cal nu are nevoie de piese de schimb. O şaretă poate fi reparată cu doar trei cuie. Dar toate acele vestigii ale unei ere mecanice! Acele asamblări de pistoane, supape, magnetouri şi angrenaje, oare până când au să funcţioneze?

— …căpitan… n-aţi putea să mă ajutaţi?

— Desigur. Pentru ce anume?

— Să-mi scot maşina din hambar…

O privesc cu stupefacţie:

— Nu… ştii să conduci?

— O!… pe drum, are să meargă… E mai puţin greu…

E vorba de ea, de cumnata ei şi de cei şapte copii…

Pe drum! Pe drum are să înainteze câte douăzeci de kilometri pe zi, în etape de câte două sute de metri! La fiecare două sute de metri va trebui să frâneze, să oprească, să debreieze, să ambreieze, să schimbe viteza în zăpăceala unui blocaj de nedescâlcit. O să strice tot! Şi mai e şi benzina care o să se termine! Şi uleiul! Şi până şi apa de

care va uita:

— Atenţie la apă. Radiatorul dumitale e ciuruit.

— A! Maşina nu e tocmai nouă…

— Ar trebui să poţi rula opt zile… cum ai să izbuteşti?

— Nu ştiu…

Nu va face bine nici măcar zece kilometri şi o să tamponeze trei maşini, o să gripeze debreiajul, o să se aleagă cu cauciucurile sparte. Atunci cumnata şi cei şapte copii au să înceapă să plângă. Atunci ea, cumnata şi cei şapte copii, confruntaţi cu probleme cu mult peste forţele lor, vor renunţa să mai ia vreo hotărâre şi se vor aşeza pe marginea drumului ca să aştepte vreun păstor. Dar păstorii…

Asta e… E uimitor cât de mult lipsesc păstorii! Vom asista, eu şi Dutertre, la iniţiative luate de nişte oi. Iar oile o pornesc într-un formidabil vacarm de fierărie. Trei mii de pistoane. Şase mii de supape. Tot acest material scrâşneşte, râcâie şi izbeşte. Apa fierbe în câteva radiatoare. Astfel începe să se pună în mişcare, trudnic, caravana asta condamnată! Caravana asta fără piese de schimb, fără cauciucuri, fără benzină, fără mecanici. Ce nebunie!

— N-aţi putea rămâne acasă?

— A, da! sigur că am prefera să rămânem acasă!

— Atunci de ce plecaţi?

— Aşa ni s-a spus…

— Cine v-a spus?

— Primarul…

Mereu primarul.

— Bineînţeles că am prefera să rămânem acasă.

Tocmai. Nu respirăm aici o atmosferă de panică, ci una de corvoadă oarbă. Eu şi Dutertre profităm ca să-i mai scuturăm pe unii dintre ei:

— Mai bine aţi da jos toate astea. Măcar aţi bea apă din fântânile voastre…

— Sigur că ar fi mai bine aşa!…

— Bine, dar sunteţi liberi!

Am câştigat partida. S-a format un grup. Oamenii ne

ascultă. Dau din cap în semn că ne dau dreptate.

— …are dreptate căpitanul!

Preiau ştafeta nişte discipoli. Am convertit un cantonier care se face şi mai convingător.

— Eu am spus-o mereu! Odată ajunşi pe şosea, o să paştem pavajul.

Oamenii discută. Se pun de acord. Au să rămână. Câţiva se îndepărtează ca să le ţină predica asta şi celorlalţi. Dar iată că se întorc descurajaţi:

— Nu merge. Suntem şi noi siliţi să plecăm.

— De ce?

— A plecat brutarul. Cine o să mai facă pâine?

Satul s-a ţicnit deja. Pe ici, pe colo, unitatea s-a spart. Totul se va duce de râpă, scurgându-se prin aceeaşi spărtură. Nu mai e nicio speranţă.

Dutertre ţine la ideea lui:

— Partea proastă e că i-au făcut pe oameni să creadă că războiul e anormal. Cândva oamenii rămâneau pe la casele lor. Războiul şi viaţa se amestecau…

Reapare patroana. Trage după ea un sac.

— Noi decolăm peste trei sferturi de ceas… Mai aveţi un pic de cafea?

— Ah! bieţii mei băieţi…

Îşi tamponează ochii. O! Nu plânge de mila noastră. Nici de a ei. Plânge deja de epuizare. Se simte deja înghiţită în caravana cea şubredă care, cu fiecare kilometru parcurs, se va dezorganiza şi mai mult.

Mai departe, la nimereală peste câmpuri, avioane de vânătoare care zboară jos vor scuipa câte o rafală de mitralieră peste turma asta jalnică. Dar lucrul cel mai uimitor este faptul că, în mod obişnuit, nu stăruie. Iau foc câteva maşini, dar puţine. Sunt puţini morţi. E ca un fel de lux, ceva ce aduce a consiliu. Să mai vorbim de câinele care muşcă de pulpe pentru a grăbi turma? Aici e doar ca să semene şi el dezordinea. Dar atunci pentru ce toate acţiunile astea locale, sporadice, care abia presează? Inamicul îşi bate prea puţin capul să distrugă caravana. E adevărat că ea nu

are nevoie de el ca să se distrugă singură. Maşinăria se strică spontan. Maşina e concepută pentru o societate paşnică, liniştită, care nu se grăbeşte. Maşina, când omul nu mai e lângă ea ca s-o repare, s-o regleze, s-o oblojească, îmbătrâneşte vertiginos. Maşinile astea, diseară, au să arate ca de o mie de ani.

Am impresia că asist la agonia maşinilor.

Cel de colo îşi biciuieşte calul cu măreţia unui rege. Tronează, impunător, pe capră. Bănuiesc de altfel că a tras o duşcă:

— Da' ştiu că pari mulţumit!

— Ăsta e sfârşitul lumii!

Simt o surdă stinghereală spunându-mi că toţi aceşti muncitori, toţi aceşti oameni mărunţi, cu funcţii atât de bine definite, cu calităţi atât de diverse şi de valoroase, nu vor mai fi diseară decât paraziţi şi pleavă.

Au să se împrăştie peste câmpuri şi au să devoreze tot.

— Cine are să vă hrănească?

— Nu ştim…

Cum să dai de mâncare la milioanele de emigranţi pierduţi pe şosele pe unde se circulă cu viteza de cinci până la douăzeci de kilometri pe zi? Dacă ar exista aprovizionare, ar fi cu neputinţă s-o direcţionezi!

Amestecul ăsta de oameni şi fiare vechi îmi aminteşte de deşertul Libiei. Ne aflam, eu şi Prévot, într-un peisaj de nelocuit, acoperit de pietre negre care străluceau în soare, un peisaj îmbrăcat într-o scoarţă de fier…

Iar acum mă uit la spectacolul ăsta cu un soi de deznădejde: un stol de lăcuste care cade pe caldarâm mai poate oare trăi mult?

— Şi, ca să beţi apă, o să aşteptaţi să plouă?

— Nu ştim…

Satul lor, de zece zile, era necontenit străbătut de refugiaţi care veneau dinspre nord. Au asistat, vreme de zece zile, la exodul ăsta nesecat. Le-a venit acum şi lor rândul. Îşi ocupă locul în procesiune. O! Fără pic de încredere.

— Eu aş prefera să mor la mine acasă.

— Toţi am prefera să murim la noi acasă.

Şi aşa stau într-adevăr lucrurile. Satul întreg se năruie ca un castel de nisip, când de fapt nimeni nu avea de gând să plece.

Dacă Franţa ar poseda nişte rezerve, direcţionarea acestor rezerve ar fi radical împiedicată de blocarea şoselelor. La nevoie, în pofida maşinilor rămase în pană, a maşinilor prinse unele într-altele, a nodurilor de nedescâlcit de la răspântii, se poate coborî odată cu valul, dar cum ai mai putea merge în sens invers?

— Nu există rezerve, îmi spune Dutertre, asta face ca lucrurile să meargă totuşi…

Umblă zvonul că, de ieri, guvernul a interzis evacuările satelor. Dar ordinele se propagă Dumnezeu ştie cum, căci nu se mai poate circula pe şosele. Cât priveşte circuitele telefonice, ele sunt blocate, tăiate sau suspecte. Şi apoi nu mai e vorba de dat ordine. E vorba de reinventarea unei morale. Omul a fost învăţat de o mie de ani că femeia şi copilul trebuie să fie daţi la o parte din calea războiului. Războiul e treabă de bărbaţi. Primarii cunosc bine legea asta, la fel ca adjuncţii lor, la fel ca învăţătorii. Şi deodată ei primesc ordin să interzică evacuările, adică să silească femeile şi copiii să rămână sub bombardamente. Le-ar trebui o lună ca să-şi pună în acord conştiinţa cu vremurile astea noi. Nu poţi răsturna dintr-odată un întreg sistem de gândire. Or, inamicul înaintează. De aceea, primarii, adjuncţii, învăţătorii îşi lasă oamenii s-o ia razna la drumul mare. Ce trebuie făcut? Unde e adevărul? Şi iată că oile astea fără păstor pleacă la întâmplare.

— Există vreun medic pe aici?

— Nu sunteţi din sat?

— Nu. Noi venim de mai departe, dinspre nord.

— La ce vă trebuie medic?

— Nevastă-mea stă să nască în căruţă…

Printre oale de bucătărie, în pustiul acestui morman de fierărie universală, stând ca pe nişte mărăcini.

— Nu puteaţi să vă gândiţi la asta?

— De patru zile suntem pe drum.

Căci drumul e un fluviu imperios. Unde să opreşti? Satele, măturate unul după altul, se golesc de la sine, de parcă s-ar sparge la rândul lor în canalul comun.

— Nu, nu e niciun medic. Cel al Escadrilei e la douăzeci de kilometri.

— A! bine.

Omul se şterge pe faţă. Totul se duce dracului. Nevastă-sa naşte în mijlocul străzii printre oale de bucătărie. Nimic din toate astea nu e crud. E, înainte de orice, monstruos de inuman. Nimeni nu se plânge, văicărelile nu mai înseamnă nimic. Nevastă-sa o să moară, dar el nu se plânge. Asta e. E vorba de un vis urât.

— Dacă am putea măcar opri undeva…

Dacă ar putea găsi undeva un sat adevărat, un han adevărat, un spital adevărat… dar sunt evacuate şi spitalele, Dumnezeu ştie de ce! Asta face parte din joc. Nu e timp de reinventat reguli. Dacă ar putea da undeva peste o moarte adevărată! Dar nu mai există moarte adevărată. Există doar trupuri care se strică precum automobilele.

Iar eu simt pretutindeni o urgenţă învechită, o urgenţă care a renunţat la urgenţă. Oamenii fug, cu viteza de cinci kilometri pe zi, de tancurile care înaintează, peste câmpuri, cu mai mult de o sută de kilometri, şi de avioanele care se deplasează cu şase sute de kilometri la oră. Aşa curge siropul când răstorni sticla. Nevasta celui de colo naşte, dar el are la dispoziţie un timp nemăsurat. E urgent. Şi deodată nu mai e. Lucrurile au rămas suspendate în echilibru instabil între urgenţă şi veşnicie.

Totul a devenit lent, precum reflexele unui om aflat pe moarte. E vorba aici de o imensă turmă care bate pasul pe loc, istovită, în faţa abatorului. Să fie cinci sau zece milioane

părăsite pe caldarâm? E un norod care tropăie de sfârşeală şi de lehamite, în pragul eternităţii.

Şi, într-adevăr, eu nu pot concepe cum se vor descurca pentru a supravieţui. Omul nu se hrăneşte cu ramuri de copac. Bănuiesc şi ei asta în mod vag, dar abia de sunt îngroziţi. Smulşi din cadrul vieţii lor, din munca lor, din datoriile lor, şi-au pierdut orice semnificaţie. Identitatea lor însăşi s-a tocit. Sunt foarte puţin ei înşişi. Există de altfel foarte puţin. Îşi vor inventa mai târziu suferinţele, dar suferă mai ales din pricina şalelor care îi dor de prea multe pachete cărate, de prea multe noduri făcute care s-au rupt, lăsând cearşafurile umplute să se golească de conţinutul lor, de prea multe maşini împinse ca să fie puse în mişcare.

Nicio vorbă despre înfrângere. E lucru evident. Doar nu simţi nevoia să comentezi ceea ce constituie însăşi substanţa ta. Ei „sunt” înfrângerea.

Am viziunea bruscă, acută, a unei Franţe care-şi pierde măruntaiele. Ar trebui să fie iute cusute la loc. Nu e nicio secundă de pierdut: sunt condamnaţi…

Şi iată că deja începe nebunia. Iată-i asfixiaţi, ca peştii scoşi din apă.

— Nu se găseşte niscaiva lapte pe aici?

Să mori de râs, nu alta, la o astfel de întrebare!

— Copilul meu n-a mai băut nimic de ieri…

E vorba de un sugar de şase luni care face încă multă gălăgie. Dar zgomotul ăsta n-are să ţină mult: peştii, scoşi din apă… Aici nu se găseşte lapte. Aici nu se află decât fierătanii. Nu găseşti aici decât un enorm morman de fierătanii inutile care, stricându-se tot mai mult la fiecare kilometru, pierzând piuliţe, şuruburi, bucăţi de tablă, cară tot norodul ăsta, într-un exod absolut zadarnic, spre neant.

Se răspândeşte zvonul că nişte avioane mitraliază şoseaua la câţiva kilometri mai la sud. Se vorbeşte chiar de bombe. Auzim într-adevăr explozii surde. Zvonul e fără îndoială exact.

Dar mulţimea nu se sperie. Îmi pare chiar un pic înviorată. Riscul ăsta concret i se pare mai sănătos decât absorbirea ei

de către mormanul de fierătănii.

Ah! Ce scheme au să construiască mai târziu istoricii! Ce axe vor născoci spre a conferi o semnificaţie terciului ăsta! Vor culege vorbele unui ministru, decizia unui general, discuţia din cadrul vreunei comisii şi vor face din toată parada asta de fantome nişte conversaţii istorice, cu responsabilităţi şi vederi cu bătaie lungă. Vor născoci acceptări, rezistenţe, pledoarii în maniera lui Corneille, laşităţi. Eu însă ştiu bine ce înseamnă un minister evacuat. Hazardul m-a făcut să vizitez unul dintre ele. Am priceput pe dată că un guvern, odată ce s-a mutat, nu mai constituie un guvern. E la fel ca un trup. Dacă începi să-l muţi dezmembrându-l – stomacul colo, ficatul dincoace, maţele în altă parte –, colecţia asta nu mai constituie un organism. Am trăit douăzeci de minute la Ministerul Aerului. Ei bine, un ministru exercită o acţiune asupra uşierului său! O acţiune miraculoasă. Pentru că un fir de sonerie îl leagă încă pe ministru de uşier. Un fir de sonerie intact. Ministrul apasă pe un buton, iar uşierul apare.

Asta da reuşită.

— Să vină maşina, cere ministrul.

Autoritatea lui se opreşte aici. Îl pune la treabă pe uşier. Dar uşierul nu ştie dacă există pe lumea asta vreun automobil ministerial. Niciun fir electric nu-l leagă pe uşier de vreun şofer de automobil.

Şoferul s-a pierdut pe undeva prin univers. Ce pot ei şti, cei care guvernează, în legătură cu războiul? Nouă ne-ar trebui încă de pe acum opt zile, atât sunt de imposibile legăturile, ca să declanşăm o misiune de bombardament asupra unei divizii blindate găsite de noi. Ce zvonuri poate primi un guvernant de la ţara aceea care îşi pierde vlaga prin toate spărturile? Veştile circulă cu viteza de douăzeci de kilometri pe zi. Telefoanele sunt blocate sau stricate şi nici nu au puterea de a transmite, în toată consistenţa ei, Fiinţa care deocamdată se descompune. Guvernul pluteşte în vid:

un vid polar. Din când în când îi parvin apeluri de o disperată urgenţă, dar abstracte, reduse la trei rânduri. Cum ar putea şti cei responsabili dacă nu cumva zece milioane de francezi n-au murit deja de foame? Iar apelul acela a zece milioane de oameni încape într-o singură frază. E nevoie de o frază pentru a spune:

— Întâlnire la ora patru la X.

Sau:

— Se spune că au murit zece milioane de bărbaţi.

Sau:

— Blois e în flăcări.

Sau:

— A fost găsit şoferul dumneavoastră.

Totul pe acelaşi plan. De la bun început. Zece milioane de oameni. Maşina. Armata din est. Civilizaţia occidentală. A fost găsit şoferul. Anglia. Pâinea. Cât este ceasul?

Vă dau şapte litere. Sunt şapte litere din Biblie. Reconstituiţi-mi Biblia doar cu ele!

Istoricii vor uita realul. Ei vor inventa fiinţe gânditoare, legate prin nişte fibre misterioase de un univers exprimabil, care dispune de vederi solide de ansamblu şi care cântăreşte decizii grave potrivit celor patru reguli ale logicii carteziene. Ei vor deosebi puterile binelui de cele ale răului. Eroii de trădători. Dar eu voi pune doar o singură întrebare:

— Pentru a trăda, trebuie să fii răspunzător de ceva, trebuie să administrezi ceva, să acţionezi asupra a ceva, să cunoşti ceva. Asta înseamnă să faci astăzi dovadă de geniu. Pentru ce nu sunt decoraţi trădătorii?

Deja pacea se arată cam pretutindeni. Nu e una din acele păci bine desenate, care se succedă, precum nişte etape noi ale Istoriei, unor războaie în mod clar încheiate prin tratate. Este vorba de o perioadă fără nume care reprezintă sfârşitul oricărui lucru. Un sfârşit care nu se va mai sfârşi. Este vorba de o mlaştină în care se împotmoleşte treptat orice elan. Nu se simte apropierea unei concluzii, bună sau rea. Ba

dimpotrivă. Intrăm încetul cu încetul în putregaiul unui provizorat care seamănă cu veşnicia. Nu se va încheia nimic, căci nu mai există nicio legătură prin care să poţi apuca ţara, aşa cum ai apuca o femeie înecată, înfigând mâna în pletele ei. Totul s-a desfăcut. Iar efortul cel mai patetic nu aduce înapoi decât o şuviţă de păr. Pacea care vine nu e rodul unei decizii luate de om. Ea se întinde la faţa locului ca lepra.

Acolo, dedesubtul meu, pe şoselele pe care se dezmembrează caravana, pe care blindatele germane ucid sau dau de băut, lucrurile se înfăţişează la fel ca pe acele teritorii miloase unde pământul şi apa se confundă. Pacea, care se amestecă deja cu războiul, alterează războiul.

Unul dintre prietenii mei, Leon Werth, a auzit pe şosea o vorbă teribilă, pe care o va înfăţişa într-o carte care va fi importantă. Pe stânga şoselei se află germanii, pe dreapta francezii. Între ei, vârtejul lent al exodului. Sute de femei şi de copii care se descurcă aşa cum pot ca să iasă din maşinile în flăcări. Şi, cum un locotenent de artilerie care se pomeneşte fără să vrea cuprins în blocajul circulaţiei, încearcă să aşeze în baterie o piesă de şaptezeci şi cinci asupra căreia trage la întâmplare inamicul – şi, cum inamicul nu nimereşte piesa, ci seceră şoseaua –, nişte mame se duc spre acel locotenent care, şiroind de sudoare, îndărătnicindu-se în datoria lui de neînţeles, încearcă să salveze o poziţie care nu va rezista nici douăzeci de minute (se află aici doisprezece bărbaţi!):

— Plecaţi de aici! Plecaţi de aici! Sunteţi nişte laşi!

Locotenentul şi oamenii pleacă. Se lovesc peste tot de aceste probleme de pace. Trebuie, fireşte, ca micuţii să nu fie masacraţi pe şosea. Or, fiecare soldat care trage trebuie să tragă în spatele unui copil. Fiecare camion care înaintează, sau care încearcă măcar, riscă să condamne un întreg norod. Pentru că, înaintând împotriva curentului, el blochează inevitabil toată şoseaua.

— Sunteţi nebuni! Lăsaţi-ne să trecem! Mor copiii!

— Păi noi ne luptăm, e război…

— Care război? Unde vă luptaţi voi în război? În trei zile, în direcţia asta, n-o să înaintaţi decât şase kilometri!

E vorba de câţiva soldaţi pierduţi cu camionul lor, mergând spre o întâlnire care, fără îndoială, de ceasuri întregi e lipsită de obiect. Numai că ei ţin morţiş la datoria lor elementară:

— Mergem la război…

— …aţi face mai bine să ne luaţi şi pe noi! E inuman!

Ţipă un copil.

— Şi pe acela…

Acela nu mai ţipă. Nu mai e lapte, nu mai ţipă.

— Noi mergem la război…

Îşi repetă formula cu o prostie deznădăjduită.

— Dar n-o să întâlniţi niciodată războiul ăsta! O să crăpaţi aici, cu noi!

— Noi mergem la război…

Nici ei nu mai ştiu prea bine ce spun. Nu mai ştiu prea bine dacă merg la război. N-au văzut niciodată inamicul. Merg în camion spre nişte ţinte mai iluzorii ca mirajele. Nu dau decât peste pacea asta dospită.

Cum dezordinea a aglutinat absolut tot, au coborât şi ei din camion. Oamenii îi înconjoară:

— Aveţi apă?

Îşi împart aşadar apa.

— Pâine?

Îşi împart pâinea.

— O lăsaţi acolo să moară?

În maşina rămasă în pană şi ajunsă în şanţ horcăie o femeie.

Oamenii o scot din maşină. O vâră în camion.

— Da’ copilul ăla?

E vârât şi copilul în camion.

— Şi cea de colo care stă să nască?

E dusă şi aceea în camion.

Apoi şi cealaltă pentru că plânge.

După o oră de eforturi camionul a fost descărcat. A fost întors spre sud. O să urmeze, ca un bloc rătăcitor, fluviul

civililor care-l duce cu el. Soldaţii au fost convertiţi la pace. Pentru că, nu dădeau de urma războiului.

Pentru că musculatura războiului e invizibilă. Pentru că lovitura dată e primită de un copil. Pentru că, la întâlnirea cu războiul, te poţi împiedica de femei care stau să nască. Pentru că e la fel de zadarnic să pretinzi să comunici o informaţie sau să primeşti un ordin cum e să începi o discuţie cu cineva de pe Sirius. Nu mai există armată. Nu mai există decât oameni.

Sunt convertiţi la pace. Sunt preschimbaţi, prin forţa lucrurilor, în mecanici, medici, paznici de turme, brancardieri. Le repară maşinile acelor oameni neînsemnaţi care nu se pricep să-şi îngrijească grămezile de fierătanii. Şi aceşti soldaţi nu ştiu, în osteneala pe care şi-o dau, dacă sunt eroi sau dacă sunt pasibili să ajungă în faţa consiliului de război. Nu s-ar mira prea tare dacă ar fi decoraţi. Nici dacă ar fi puşi la zid cu douăsprezece gloanţe în cap. Şi nici dacă ar fi demobilizaţi. Nu i-ar mira nimic. Au trecut de mult dincolo de limitele uimirii.

Totul e ca un imens terci în care niciun ordin, nicio mişcare, nicio veste, nicio undă de orice ar fi nu s-ar mai putea vreodată propaga mai departe de trei kilometri. Şi, aşa cum satele se prăvălesc unul după altul în canalul comun, tot astfel camioanele astea militare, înghiţite de pace, se convertesc unul câte unul la pace. Mâna asta de oameni care ar fi acceptat perfect moartea – numai că problema morţii nu se pune pentru ei – acceptă datoriile peste care nimeresc şi stau să repare hulubele unei căruţe vechi în care trei călugăriţe au înghesuit, spre a merge Dumnezeu ştie în ce pelerinaj, spre Dumnezeu ştie ce refugiu de poveste, doisprezece copilaşi ameninţaţi de moarte.

La fel ca Alias, care îşi vâra la loc în buzunar revolverul, n-am să stau să-i judec pe soldaţii care renunţă. Ce suflu i-ar mai putea însufleţi? De unde ar mai veni unda care i-ar putea atinge? Ce chip i-ar mai putea uni? Ei nu cunosc nimic

din restul lumii, în afara zvonurilor întotdeauna smintite care, încolţind pe drum la trei-patru kilometri depărtare, sub formă de ipoteze stranii, au căpătat, propagându-se lent prin aceşti trei kilometri de haos, un caracter de afirmaţie: „Statele Unite au intrat în război. Papa s-a sinucis. Avioanele ruseşti au incendiat Berlinul. S-a semnat armistiţiul de trei zile. Hitler a debarcat în Anglia”.

Nu există păstor pentru femei sau pentru copii, dar nu există nici pentru bărbaţi. Generalul acţionează asupra ordonanţei. Ministrul acţionează asupra uşierului. Şi poate, prin elocvenţa lui, îl şi transfigurează. Alias acţionează asupra echipajelor. Şi poate obţine de la ele sacrificiul vieţii. Sergentul din camionul militar acţionează asupra celor doisprezece bărbaţi care depind de el. Dar îi este cu neputinţă să se sudeze de orice altceva. Presupunând că un şef genial, capabil printr-un miracol de o privire de ansamblu, concepe un plan în stare să ne salveze, şeful acesta nu va dispune pentru a se putea manifesta decât de un fir de sonerie lung de douăzeci de metri. Iar ca masă de manevră spre a învinge el va dispune de uşier, dacă a mai rămas vreun uşier la celălalt capăt al firului.

Când aceşti soldaţi împrăştiaţi care fac parte din unităţi dislocate, aceşti oameni care nu mai sunt decât nişte şomeri ai războiului, merg la întâmplare pe drumuri, ei nu arată deznădejdea care e pusă pe seama celui învins şi patriot. Ei doresc în mod confuz pacea, e adevărat. Dar pacea, în ochii lor, nu reprezintă nimic altceva decât capătul acestei dezordini nemaipomenite şi întoarcerea la o identitate, fie ea şi cea mai umilă. Precum bătrânul cizmar care visează că înfige cuie. Înfigând cuie, el făureşte lumea.

Şi dacă aceşti soldaţi merg drept înainte, este ca urmare a incoerenţei generale care îi învrăjbeşte pe unii împotriva celorlalţi, şi nu din oroare faţă de moarte. Ei nu au oroare de nimic: sunt goi pe dinăuntru.

XVII

Există o lege fundamentală: nu pot fi preschimbaţi pe loc nişte învinşi în învingători. Când se vorbeşte despre o armată care la început se retrage, apoi rezistă, nu e vorba aici decât de o exprimare prescurtată, căci trupele care s-au retras şi cele care acum încep lupta nu sunt aceleaşi. Armata care se retrăgea nu era o armată. Nu că oamenii aceia ar fi fost nedemni să învingă, ci pentru că o retragere distruge toate legăturile, şi materiale, şi spirituale, care îi uneau pe oameni. Acestui număr de soldaţi care sunt lăsaţi să treacă îndărăt i se substituie aşadar rezerve noi care constituie un organism. Ele sunt cele care-l blochează pe inamic. Cât despre fugari, ei sunt culeşi ca să fie remodelaţi în formă de armată. Dacă nu există rezerve care să fie aruncate în acţiune, prima retragere e ireparabilă.

Doar biruinţa uneşte. Înfrângerea nu doar îl desparte pe om de oameni, ci îl desparte de el însuşi. Dacă fugarii nu plâng de mila Franţei care se prăbuşeşte, este pentru că sunt învinşi. Este pentru că Franţa e înfrântă, nu în jurul lor, ci în ei înşişi. A plânge de mila Franţei ar însemna să fie deja învingători.

Aproape tuturor, celor care încă rezistă, la fel ca şi celor care nu mai rezistă, chipul Franţei învinse nu li se va arăta decât mai târziu, în ceasurile de tăcere. Fiecare se consumă astfel din pricina unui vulgar amănunt care se ridică împotrivă sau se năruie, împotriva unui camion în pană, împotriva unei şosele blocate, împotriva unei manete de gaz înţepenite, împotriva absurdului unei misiuni. Semnul prăbuşirii este ca misiunea să devină absurdă, să devină absurd actul însuşi care se opune prăbuşirii. Căci totul se divizează împotriva sa. Nu plânge nimeni de mila dezastrului universal, ci de mila obiectului de care e răspunzător, singurul tangibil şi care se strică. Franţa care se prăbuşeşte nu mai e decât un potop de bucăţi rămase fără înfăţişare: misiunea, camionul, drumul, tâmpenia de manetă de gaz.

Fireşte, un astfel de prăpăd e un trist spectacol. Oamenii de joasă speţă se dovedesc de joasă speţă. Jefuitorii se dovedesc jefuitori. Instituţiile se duc pe apa sâmbetei. Trupele, năpădite până la saţietate de dezgust şi de oboseală, se descompun în absurd. O înfrângere implică toate aceste efecte aşa cum ciuma implică bubonul. Dar, dacă cea pe care o iubeşti e strivită de un camion, îi mai critici oare urâţenia?

Aparenţa asta de vinovat pe care o împrumută victimelor, iată cu adevărat injustiţia înfrângerii. Cum ar putea înfrângerea să mai arate jertfele, austeritatea la datorie, rigoarea faţă de sine însuşi, vigilenţa de care n-a ţinut seama Dumnezeul care decide soarta bătăliilor? Cum ar mai putea ea arăta dragostea? Înfrângerea îi arată pe şefii rămaşi fără putere, oamenii la grămadă, gloatele pasive. A existat adesea o carenţă adevărată, dar ce înseamnă de fapt carenţa asta însăşi? Era de ajuns să circule zvonul unui reviriment rusesc sau al unei intervenţii americane pentru a-i transfigura pe oameni. Pentru a-i uni într-o speranţă comună. Un astfel de zvon a purificat de fiecare dată totul, ca briza pe mare. Nu trebuie judecată Franţa după efectele înfrângerii.

Trebuie judecată Franţa după consimţământul pe care şi l-a dat pentru sacrificiu. Franţa a acceptat războiul împotriva adevărului logicienilor. Aceştia ne spuneau: „Sunt optzeci de milioane de germani. Noi nu putem face într-un an cele patruzeci de milioane de francezi care ne lipsesc. Nu putem schimba pământul nostru care ne dă grâu, în pământ care să dea cărbune. Nu putem aştepta ajutorul Statelor Unite. Pentru ce germanii, cerând Danzigul, ne-ar impune datoria nu de a salva Danzigul, lucru imposibil, ci de a ne sinucide pentru a evita ruşinea? Ce ruşine e să posezi un pământ care dă mai mult grâu decât maşini şi să opui unu la doi? De ce ar fi ruşinea asupra noastră şi nu asupra lumii?” Aveau dreptate. Războiul, pentru noi, însemna dezastru. Dar trebuia oare ca Franţa să refuze războiul, pentru a se cruţa pe sine însăşi de o înfrângere? Nu cred. Franţa, din instinct,

judeca la fel, deoarece astfel de avertismente nu au făcut-o să se răzgândească în legătură cu acest război. La noi, Spiritul a dominat Inteligenţa.

Viaţa face mereu ca formulele să dea greş. Înfrângerea se poate dovedi singura cale spre înviere, în pofida hidoşeniilor ei. Ştiu bine că, pentru a crea copacul; condamnăm sâmânţa să putrezească. Primul act de rezistenţă, dacă survine prea târziu, este mereu perdant. Dar el reprezintă o trezire a rezistenţei. Poate că va ieşi din el un copac aşa cum răsare el dintr-o sămânţă.

Franţa şi-a jucat rolul. El consta pentru ea în a se propune pe sine zdrobirii, deoarece lumea arbitra fără să colaboreze şi fără să lupte, şi în a se lăsa îngropată pentru o vreme sub tăcere. Când se dă asaltul, există în mod necesar oameni în frunte. Aceia mor aproape întotdeauna. Dar, pentru ca asaltul să existe, trebuie ca primii să moară.

Acest rol a prevalat, deoarece noi am acceptat, fără să ne amăgim, să opunem un soldat altora trei şi pe agricultori muncitorilor! Refuz să fiu judecat în legătură cu hidoşeniile prăpădului! Oare cel care acceptă să ardă în zbor va fi judecat după urmele cicatricilor? Căci la rându! Lui şi el va deveni hidos.

XVIII

Nu e mai puţin adevărat că acest război, în afara sensului spiritual care ni-l făcea necesar, ne-a apărut, în desfăşurarea lui, ca un caraghioslâc de război. Cuvântul nu mi-a produs niciodată un sentiment de ruşine. Nici nu declaraserăm noi bine război, că şi începeam să aşteptăm să binevoiască inamicul să ne nimicească, nefiind noi în măsură să putem ataca!

Aşa s-a întâmplat.

Am avut la dispoziţie snopi de grâu pentru a învinge tancuri., Snopii de grâu n-au avut niciun efect. Iar astăzi

nimicirea e deja consumată. Nu mai există nici armată, nici rezerve, nici legături, nici material.

Cu toate astea, eu îmi urmez zborul cu o imperturbabilă seriozitate. Plonjez spre armata germană cu opt sute de kilometri la oră şi cu trei mii cinci sute treizeci de turaţii pe minut. Pentru ce? Ia te uită ce întrebare! Pentru a o îngrozi! Pentru ca ea să evacueze teritoriul! Din moment ce informaţiile dorite de noi sunt inutile, misiunea asta nu poate avea alt scop.

Caraghios război.

De altfel, exagerez. Am pierdut mult din altitudine. Comenzile şi manetele s-au dezgheţat. Mi-am reluat, la înălţime constantă, viteza normală. Mă năpustesc spre armata germană cu doar cinci sute treizeci de kilometri la oră şi două mii două sute de turaţii pe minut. Păcat. Am să-l sperii mult mai puţin.

Ni se va reproşa că numim acest război un caraghioslâc!

Cei care numesc acest război un „caraghioslâc” suntem noi! Măcar să ni se pară caraghios. Avem dreptul să glumim cum ne place pentru că ne asumăm toate sacrificiile. Am dreptul să fac glume în legătură cu moartea mea, dacă gluma asta mă înveseleşte. Dutertre de asemenea. Am dreptul să savurez paradoxurile. Căci, de ce mai ard în continuare satele? De ce e azvârlită populaţia asta la grămadă în stradă? De ce ne năpustim, cu o nezdruncinată convingere, spre un abator automat?

Am toate drepturile căci, în secunda asta, ştiu bine ce fac. Accept moartea. Nu riscul îl accept. Nu lupta o accept. Ci moartea. Am învăţat un mare adevăr. Războiul nu înseamnă acceptarea riscului. El înseamnă pentru cel care luptă, în anumite momente, pur şi simplu acceptarea morţii.

În zilele din urmă, la ceasul la care opinia străină considera drept insuficiente sacrificiile noastre, m-am întrebat, privind cum pleacă şi se prăpădesc echipajele: „Oare pentru ce anume ne dăruim, cine ne mai plăteşte?”

Pentru că murim. Pentru că de cincisprezece zile au murit deja o sută cincizeci de mii de francezi. Morţii ăştia nu

reprezintă poate o rezistenţă extraordinară. Aceasta e cu neputinţă. Dar există grupuri de infanterişti care sunt masacraţi în câte o fermă ce nu poate fi apărată. Există escadrile de aviaţie care se topesc precum ceara azvârlită în foc.

De pildă, noi, cei din Escadrila 2/33, de ce mai acceptăm să murim? Pentru consideraţia lumii? Dar consideraţia implică existenţa unui judecător. Cine dintre noi recunoaşte cuiva dreptul de a judeca? Luptăm în numele unei cauze despre care socotim că este o cauză comună. E în joc libertatea, nu doar a Franţei, ci a lumii: noi considerăm că postul de arbitru e mult prea confortabil. Noi suntem cei care-i judecăm pe arbitri. Cei din Escadrila mea 2/33 îi judecă pe arbitri. Să nu vină nimeni să ne spună, nouă, care plecăm fără o vorbă şi cu o şansă de a ne întoarce de unu la trei (atunci când misiunea e uşoară) – şi nici celor din celelalte escadrile –, nici acelui prieten căruia o schijă de obuz i-a distrus obrazul, care a renunţat astfel pentru tot restul vieţii să mai impresioneze o femeie, frustrat de un drept fundamental tot aşa cum poţi fi frustrat îndărătul zidurilor unei închisori, la adăpost în urâţenia sa, solid instalat în virtute îndărătul meterezului urâţeniei sale, să nu vină nimeni să ne spună nouă că spectatorii ne judecă! Toreadorii trăiesc pentru spectatori, noi nu suntem toreadori. Dacă i s-ar spune lui Hochedé: „Trebuie să pleci pentru că martorii te judecă”, Hochedé ar răspunde: „E o eroare. Eu, Hochedé, îi judec pe martori…”

Căci, la urma urmei, pentru ce anume ne mai luptăm noi? Pentru democraţie? Dacă murim pentru Democraţie, suntem solidari cu Democraţiile. Să lupte atunci şi ele alături de noi! Însă cea mai puternică, cea care ar fi putut, doar ea singură, să ne salveze, aceea s-a recuzat ieri şi se recuză şi astăzi. Bine. E dreptul ei. Dar ea ne arată astfel că noi luptăm doar pentru interesele noastre. Or, noi ştim bine că totul e pierdut. Atunci, pentru ce mai murim?

Din disperare? Dar nu există disperare! Habar n-aveţi ce înseamnă o înfrângere dacă vă aşteptaţi să descoperiţi în ea

disperare!

Există un adevăr mai presus de enunţurile inteligenţei. Ne străbate ceva care ne conduce, ceva ce eu suport fără să pot încă înţelege. Un copac nu are limbaj. Noi suntem un fel de copac. Există adevăruri evidente, deşi neformulabile. Eu nu mor ca să mă opun invaziei, pentru că nu se află adăpost în care să mă pot închide la un loc cu cei pe care-i iubesc. Nu mor ca să salvez o onoare pe care refuz s-o consider intrată în joc: îi recuz pe judecători. Nu mor nici din disperare. Şi totuşi Dutertre, care consultă harta, după ce a calculat că acolo jos se află Arras, undeva la un unghi de o sută şaptezeci şi cinci de grade, îmi va spune, simt, mai devreme de treizeci de secunde:

— Cap la o sută şaptezeci şi cinci, domnule căpitan…

Iar eu voi accepta.

XIX

— O sută şaptezeci şi doi.

— Am înţeles. O sută şaptezeci şi doi.

Fie o sută şaptezeci şi doi. Epitaf: „A menţinut corect o sută şaptezeci şi doi la compas”. Oare cât are să ţină sfidarea asta bizară? Navighez la şapte sute cincizeci de metri altitudine sub plafonul de nori grei. Dacă m-aş înălţa cu treizeci de metri, Dutertre ar fi deja orb. Trebuie să rămânem foarte vizibili şi să oferim astfel tirului german o ţintă ca pentru şcolari. Şapte sute de metri e o altitudine interzisă. Poţi servi drept punct de ochire unei întregi câmpii. Poţi drena tirul unei întregi armate. Eşti accesibil tuturor calibrelor. Rămâi o veşnicie în câmpul de tragere al fiecărei arme. Ăsta nu mai e tir, e deja măcel. E ca şi cum ai provoca o mie de ciomege să dea jos o nucă.

Am studiat bine problema: nici vorbă de folosirea

paraşutei. Când avionul avariat va plonja spre sol, deschiderea trapei de pornire ne va lua, doar ea, mai multe secunde decât ne va acorda căderea. Deschiderea asta cere şapte răsuciri ale unei manivele care merge greu. În plus, în plină viteză, trapa se deformează şi nu mai culisează.

Asta e. Trebuia să înghiţim într-o bună zi hapul ăsta! Ceremonialul nu e complicat: trebuie să menţii o sută şaptezeci şi doi la compas. Am greşit îmbătrânind. Uite aşa. Eram atât de fericit în copilărie. O spun, dar e oare adevărat? Mergeam deja prin vestibulul meu cu o sută şaptezeci la compas. Din cauza unchilor.

Acum devine plăcută copilăria. Nu doar copilăria, ci întreaga viaţă trecută. O văd în perspectivă, ca pe o câmpie…

Şi mi se pare că sunt copil. Ceea ce simt, am cunoscut dintotdeauna. Bucuriile sau tristeţile mele şi-au schimbat desigur obiectul, dar sentimentele au rămas aceleaşi. Eram astfel fericit sau nefericit. Eram pedepsit sau iertat. Munceam bine. Munceam prost. Depindea de zile.

Amintirea mea cea mai îndepărtată? Aveam o guvernantă tiroleză care se numea Paula. Dar asta nu e nici măcar o amintire: este amintirea unei amintiri. Paula, când aveam eu cinci ani, la vremea vestibulului cu pricina, deja nu mai era decât o legendă. Timp de ani buni, mama ne-a spus când se apropia Anul Nou: „A venit o scrisoare de la Paula!” Era o mare bucurie pentru noi, copiii. Totuşi, de ce eram noi fericiţi? Niciunul dintre noi nu-şi mai amintea de Paula. Se întorsese în Tirolul ei. Prin urmare, la casa ei tiroleză. Un fel de cabană-barometru pierdută în zăpadă. Iar Paula se ivea la uşă, în zilele însorite, la fel ca în toate cabanele-barometru.

— E frumoasă Paula?

— Fermecătoare.

— E frumos deseori în Tirol?

— Mereu.

Era mereu frumos în Tirol. Cabana-barometru o împingea pe Paula foarte departe, afară, pe pajiştea de zăpadă. Când am învăţat să scriu, m-au pus să scriu nişte litere Paulei. Îi

spuneam: „Draga mea Paula, sunt foarte bucuros să-ţi scriu…” Semăna cu rugăciunile, fiindcă n-o cunoşteam…

— O sută şaptezeci şi patru.

— Am înţeles. O sută şaptezeci şi patru.

Fie o sută şaptezeci şi patru. Va trebui să modific epitaful. E ciudat cum s-a pus în ordine viaţa dintr-odată. Mi-am făcut bagajele de amintiri. Nu vor mai sluji niciodată la nimic. Şi nimănui. Am amintirea unei mari iubiri. Mama ne spunea: „Paula scrie să vă îmbrăţişez pe toţi în numele ei…” Iar mama ne îmbrăţişa pe toţi în numele Paulei.

— Paula ştie că am crescut?

— Fireşte că ştie.

Paula ştia tot.

— Domnule căpitan, se trage asupra noastră.

Paula, se trage asupra mea! Arunc o privire la altimetru: şase sute cincizeci de metri. Norii sunt la şapte sute de metri. Bun. Nu pot face nimic. Dar dedesubtul norului meu, lumea nu e negricioasă cum o bănuiam: e albastră. Minunat de albastră. E ceasul amurgului, iar câmpia e albastră. Pe alocuri plouă. Albastră de ploaie…

— O sută şaizeci şi opt.

— Am înţeles. O sută şaizeci şi opt.

Fie o sută şaizeci şi opt. Drumul spre veşnicie te face să mergi în zigzag… Dar cât de liniştit mi se pare drumul ăsta! Lumea seamănă cu o livadă. Adineauri ea se arăta în toată uscăciunea unei iepure. Totul îmi apărea inuman. Numai că eu zbor jos, într-un fel de intimitate. Există copaci izolaţi sau grupaţi, în pâlcuri mici. Le întâlneşti. Şi ogoare verzi. Şi case învelite în olane roşii, cu cineva stând în faţa porţii. Şi frumoase averse albastre jur-împrejur. Paula, pe o astfel de vreme, ne aducea fireşte repede acasă…

— O sută şaptezeci şi cinci.

Epitaful meu pierde mult din severa lui nobleţe: „A menţinut o sută şaptezeci şi doi, o sută şaptezeci şi patru, o sută şaizeci şi opt, o sută şaptezeci şi cinci…” Par mai curând versatil. Poftim! Tuşeşte motorul! Se răceşte. Închid deci voleturile capotei. Bun. Cum e timpul să deschid

rezervorul suplimentar, trag levierul. Nu uit nimic? Arunc o privire la presiunea uleiului. Totul e în ordine.

— Începe să fie urât, domnule căpitan…

Auzi, Paula? Începe să fie urât. Şi cu toate astea, nu pot să nu fiu uimit de albastrul ăsta al serii. E atât de extraordinar! Culoarea e atât de profundă. Iar pomii ăştia fructiferi, care defilează, sunt poate pruni. Am intrat în acest peisaj. Gata cu vitrinele! Sunt un hoţ care a sărit peste gard. Merg cu paşi mari printr-o lucernă udă şi fur prune.

Paula, ăsta e un război caraghios. E un război melancolic şi foarte albastru. M-am cam rătăcit. Am dat de ţara asta stranie când am îmbătrânit… O, nu, nu mi-e frică. E doar cam trist, asta e tot.

— Luaţi-o în zigzag, domnule căpitan.

Ăsta e un joc nou, Paula! Un picior la dreapta, un picior la stânga, derutezi tirul. Când cădeam, făceam cucuie. Tu mi le îngrijeai desigur cu comprese cu arnică. O să am teribil de multă nevoie de arnică. Ştii, e totuşi… minunat albastrul serii!

Am văzut acolo, în faţă, trei traiectorii divergente. Trei lungi tije verticale şi strălucitoare. Urme ale unor gloaţe luminoase sau ale unor obuze luminoase de calibru mic. Era totul auriu. Am văzut brusc, în albastrul înserării, cum ţâşneşte explozia din acel candelabru cu trei braţe…

— Domnule căpitan! La stânga se trage foarte puternic! Luaţi-o pieziş!

Mişcare cu piciorul în palonier.

— Ah, situaţia e gravă…

Poate…

Situaţia e gravă, dar eu mă aflu în miezul lucrurilor. Dispun de toate amintirile mele, şi de toate proviziile pe care le-am făcut, şi de toate iubirile mele. Dispun de copilăria mea care se pierde în noapte ca o rădăcină. Mi-am început viaţa cu melancolia unei amintiri… Situaţia e gravă, dar eu nu recunosc nimic în mine din ceea ce gândeam că voi resimţi în faţa acestor zgârieturi pe care mi le lasă stelele căzătoare.

Mă aflu într-o ţară care-mi atinge inima. E sfârşitul zilei. Se văd fâşii mari de lumină, între furtuni, pe stânga, compunând adevărate ochiuri de vitralii. Aproape că pipăi cu mâna, la doi paşi de mine, toate lucrurile care sunt frumoase. Prunii aceia încărcaţi de prune. Pământul acela cu miros reavăn. Trebuie să fie tare plăcut să umbli pe pământurile acelea umede. Ştii, Paula, înaintez încet, legănându-mă de la dreapta la stânga, precum un car încărcat cu fân. Crezi că un avion e ceva rapid… desigur, dacă stai să te gândeşti! Dar dacă uiţi maşina, dacă priveşti, te plimbi pur şi simplu ca la ţară…

— Arras…

Da. Foarte departe înainte. Dar Arras nu e un oraş. Aras nu e altceva decât un fitil roşu pe fundalul albastru al nopţii. Pe fundal de furtună. Căci, cu siguranţă, la stânga şi în faţă, se pregăteşte o teribilă vijelie. Amurgul nu explică semiîntunericul care s-a lăsat. E nevoie de masive de nori pentru a filtra o lumină atât de sumbră…

Flacăra dinspre Arras a crescut. Nu e o flacără de incendiu. Un incendiu se lăţeşte ca un şancru care mai păstrează, în jur, o simplă margine de carne vie. Dar fitilul ăsta roşu, alimentat în permanenţă, aparţine unei lămpi care fumegă puţin. E o flacără deloc agitată, întreţinută ca să dureze, bine instalată peste provizia ei de ulei. O simt modelată din materie compactă, aproape apăsătoare, pe care vântul o mişcă uneori aşa cum ar apleca un copac. Iată… un copac. Copacul ăsta a cuprins Arrasul în plasa rădăcinilor lui. Şi toate sevele Atrasului, toate proviziile Arrasului, toate comorile Arasului urcă, schimbate în substanţe organice, pentru a hrăni copacul.

Văd flacăra asta uneori prea grea cum îşi pierde echilibrul la dreapta sau la stânga, cum scuipă un fum şi mai negru, apoi se reface iarăşi. Dar tot nu desluşesc oraşul. Întreg războiul se rezumă la lumina asta. Dutertre spune că lucrurile devin grave. El observă, din faţă de unde stă, mai bine ca mine. Totuşi sunt surprins mai întâi de un fel de indulgenţă; câmpia asta veninoasă lansează puţine stele.

Da, dar…

Ştii, Paula, în basmele copilăriei, cavalerul mergea, trecând prin cumplite încercări, spre un castel misterios şi vrăjit. Se căţăra pe munţi de gheaţă. Trecea peste prăpăstii, venea de hac trădărilor, în cele din urmă castelul se ivea în faţa lui, în mijlocul unei câmpii azurii, pe care galopul era la fel de plăcut ca pe o pajişte. El se credea deja învingător… Ah! Paula, cel ce are o veche experienţă a basmelor nu poate fi dus de nas! Acolo se arăta partea cea mai grea…

Gonesc astfel spre castelul meu de foc, în azurul serii, precum odinioară… Tu ai plecat prea repede pentru a ne putea cunoaşte jocurile, nu l-ai prins pe „cavalerul Aklin”. Era un joc născocit de noi, căci ne uitam de sus la jocurile altora. Jocul ăsta se juca în zilele cu furtuni puternice, când, în urma celor dintâi fulgere, simţeam, după mirosul pe care-l căpătau lucrurile şi după freamătul brusc al frunzelor, că norul stătea gata să se rupă. Desişul ramurilor se preschimbă atunci, preţ de o clipă, în muşchi foşnitor şi uşor. Ăsta era semnalul… nimic nu ne mai putea opri!

Porneam chiar din fundul parcului în direcţia casei, peste pajişti, într-un suflet. Primele picături ale averselor furtunoase sunt grele şi rare. Cel dintâi atins se recunoştea înfrânt. Apoi al doilea. Apoi al treilea. Apoi ceilalţi. Ultimul supravieţuitor se dovedea astfel răsfăţatul zeilor, era invulnerabil! Avea dreptul, până la viitoarea furtună, să poarte numele de „cavaler Aklin”.

De fiecare dată se producea, în doar câteva secunde, o adevărată hecatombă de copii…

Mă joc din nou de-a cavalerul Aklin. Fug încet spre castelul meu de foc, cu sufletul la gură…

Dar iată că:

— Ah! domnule căpitan. N-am mai văzut aşa ceva până acum…

Nici eu n-am mai văzut aşa ceva până acum. Nu mai sunt invulnerabil. Ah! Nu ştiam că aveam speranţă…

XX

În pofida celor şapte sute de metri, speram. În pofida parcurilor de tancuri, în pofida flăcărilor din Arras, speram. Speram cu disperare. Coboram în amintire până în copilărie, pentru a regăsi sentimentul acela de ocrotire suverană. Nu există ocrotire pentru oameni. Odată devenit om în toată firea, eşti lăsat să pleci... Dar cine îi poate face vreun rău băieţelului pe care-l ţine strâns de mână o Paula atotputernică? Paula, m-am folosit de umbra ta ca de un scut...

M-am folosit de toate trucurile. Când Dutertre mi-a spus: „Situaţia e gravă... M-am folosit, pentru a trage nădejde, chiar de ameninţarea asta. Eram în război: trebuia ca războiul să se arate. El se reducea, arătându-se, la câteva dâre de lumină: „Asta e aşadar faimoasa primejdie de moarte de deasupra Arrasului? Mă faceţi să râd...”

Osânditul îşi făurise în legătură cu călăul imaginea unui robot cu chip livid. Se înfăţişează în schimb un simplu om cumsecade care ştie să strănute sau chiar să zâmbească. Osânditul se agaţă de zâmbet ca de un drum spre descătuşare... Dar nu e decât o iluzie ivită pe drum. Călăul, chiar dacă strănută, tot îi va tăia capul. Dar cum poate cineva refuza nădejdea?

Cum să nu mă fi lăsat eu însumi amăgit în legătură cu felul în care puteam fi întâmpinaţi, din moment ce totul devenea intim şi rustic, din moment ce luceau atât de plăcut plăcile ude de ardezie şi olanele, din moment ce nimic nu se schimba de la o clipă la alta, şi nici nu părea că trebuie să se schimbe? Din moment ce nu mai eram, eu, Dutertre şi mitraliorul, decât trei hoinari la plimbare peste câmpie, care se întorc agale fără să fie nevoiţi să-şi ridice gulerul hainei, căci nu pare să plouă. Din moment ce în inima liniilor germane nu se arăta nimic ce ar fi meritat într-adevăr să fie povestit şi pentru că nu era niciun motiv ca, mai departe, războiul să fie diferit. Din moment ce părea că inamicul se

dispersase şi parcă se topise în imensitatea câmpiilor, rămânând câte un soldat la fiecare casă poate, câte un soldat la fiecare copac, vreunul amintindu-şi la răstimpuri că e război şi trăgând. Că doar îi împuiaseră urechile cu ordinul: „Vei trage asupra avioanelor…” Ordinul se amesteca de fapt cu visul. Soldatul dădea drumul celor trei gloanţe, fără să creadă prea mult în ce face. Aşa am vânat şi eu, într-o seară, nişte raţe, nesinchisindu-mă de plimbarea lor blândă. Le ocheam vorbind de altceva: asta nu le deranja prea tare…

Poţi vedea atât de bine ceea ce ai vrea să vezi: soldatul ăsta mă ocheşte, dar fără prea mare convingere, şi nu mă nimereşte. Ceilalţi mă lasă să trec. Cei care sunt în măsură să ne pună piedică respiră poate, în clipa asta, cu plăcere, mireasma serii, sau îşi aprind ţigări, sau fac o glumă – şi ne lasă să trecem. Alţii, din satul unde sunt încartiruiţi, îşi întind poate gamela ca să-şi primească supa. Un bubuit se trezeşte şi piere. Prieten sau inamic? Nu au timp să afle, îşi supraveghează gamela care se umple: ne lasă să trecem. Iar eu încerc să străbat, cu mâinile în buzunare, fluierând, cu aerul cel mai firesc cu putinţă, grădina asta interzisă celor care se plimba, dar în care fiecare paznic – lăsându-se în seama celorlalţi – te lasă să treci…

Sunt atât de vulnerabil! Chiar slăbiciunea mea le este o capcană: „De ce vă agitaţi? Au să mă doboare ceva mai departe…” E lucru evident! „Du-te naibii de aici…!” Lasă corvoada pe seama altora, ca să nu-şi piardă rândul la supă, ca să nu-şi întrerupă gluma sau pur şi simplu pentru că stau să guste vântul serii. Abuzez astfel de neglijenţa lor, îmi datorez salvarea acestui minut în care războiul îi oboseşte pe toţi, pe toţi odată, ca din întâmplare – şi de ce n-ar fi aşa? Deja contez în mod vag pe faptul că, de la un om la altul, din grupă în grupă, din sat în sat, voi izbuti la rândul meu să ajung la capăt. La urma urmei, e doar un avion în trecere seara… lucrul ăsta nici măcar nu te face să ridici capul!

Bineînţeles, speram să mă întorc. Dar în acelaşi timp

ştiam că se va întâmpla ceva. Eşti condamnat la pedeapsă, dar temniţa care te închide e încă mută. Te agăţi de tăcerea asta. Fiecare secundă seamănă cu secunda precedentă. Nu există motiv absolut pentru ca următoarea să schimbe lumea. Lucrarea asta e prea grea pentru ea. Fiecare secundă, una după alta, salvează tăcerea. Tăcerea deja pare eternă.

Însă pasul celui despre care ştii bine că va veni se face auzit.

Ceva din peisaj tocmai s-a rupt. Precum buturuga din foc ce părea stinsă, dar care deodată trosneşte şi aruncă o sumedenie de scântei. Prin ce mister toată această câmpie a reacţionat în aceeaşi clipă? Copacii, când vine primăvara, îşi slobozesc seminţele. Pentru ce această bruscă primăvară a armelor? Pentru ce potopul ăsta luminos care urcă spre noi, şi care se arată, din capul locului, universal?

Senzaţia pe care o încerc mai întâi e că am fost lipsit de prudenţă. Am stricat totul. E de ajuns uneori un clipit, un gest, atunci când echilibrul e prea precar! Un alpinist tuşeşte şi declanşează avalanşa. Iar acum, după ce a declanşat-o, totul s-a încheiat.

Am mers greoi prin mlaştina asta albastră deja înecată în beznă. Am răscolit mâlul liniştit şi iată că el aruncă spre noi bule de aur, cu zecile de mii.

Un popor de jongleri a intrat în joc. Un popor de jongleri îşi răsfiră spre noi, cu zecile de mii, proiectilele. Acestea, în lipsa unei variaţii unghiulare, ne par mai întâi nemişcate, apoi, aidoma bilelor pe care arta jonglerului nu le proiectează, ci le eliberează, îşi încep cu încetineală ascensiunea. Văd lacrimi de lumină curgând spre mine printr-un ulei de tăcere. Din acea tăcere care scaldă jocul jonglerilor.

Fiecare rafală de mitralieră sau de tun cu tir rapid debitează, cu sutele, obuze sau gloanţe fosforescente, care se succedă ca mărgelele unui şirag de mătănii. Mii de

şiraguri elastice de mătănii se alungesc spre noi, se întind gata să se rupă şi se sparg în dreptul nostru.

Într-adevăr, văzute dintr-o latură, proiectilele care nu ne-au nimerit au, în trecerea lor tangenţială, o viteză ameţitoare. Lacrimile se preschimbă în fulgere. Şi iată că mă pomenesc înecat într-o mare de traiectorii de culoarea firelor de grâu. Iată-mă devenit miezul unui tufiş des de vârfuri de lance. Iată-mă ameninţat de nu ştiu ce ameţitoare activitate a mii de ace. Întreaga câmpie e legată de mine şi ţese în jurul meu o reţea scânteietoare de linii de aur.

Ah! Când mă aplec spre pământ, descopăr nivelele astea de bule luminoase care urcă încet, cu încetineala unor văluri de ceaţă. Descopăr vârtejul lent al seminţelor: aşa îşi ia zborul pleava boabelor de grâu când sunt treierate! Dar, dacă mă uit pe orizontală, nu se mai văd decât jerbe de vârfuri de lance! Să fie tir? Nici pomeneală! Sunt atacat cu arme albe! Nu văd decât săbii de lumină! Mă simt... Nu e vorba de pericol! Mă orbeşte luxul în care mă scald!

— Ah!

M-am dezlipit cu douăzeci de centimetri de scaun. S-a produs asupra avionului o adevărată lovitură de berbec. S-a rupt, s-a pulverizat... ba nu... ba nu... îl simt răspunzând încă la comenzi. Nu e nimic altceva decât prima lovitură a unui potop de lovituri. Totuşi n-am observat explozii. Fumul exploziilor se confundă fără îndoială cu solul întunecat: înalţ capul şi privesc.

Spectacolul e fără drept de apel.

XXI

Aplecat spre pământ, nu băgasem de seamă spaţiul gol care s-a lărgit treptat între nori şi mine. Trasoarele vărsau o lumină de culoarea griului: cum aş fi putut şti că în vârful ascensiunii lor ele distribuiau unul câte unul, aşa cum se

înfig cuiele, materialele acelea întunecate? Le descopăr acumulate deja în piramide vertiginoase care plutesc îndărăt cu încetineala unor banchize. La scara unor asemenea perspective, am senzaţia că sunt nemişcat.

Ştiu bine că aceste construcţii, abia înălţate, şi-au consumat deja puterea. Fiecare dintre aceşti fulgi n-a dispus decât preţ de o sutime de secundă de dreptul de viaţă sau de moarte. Dar m-au înconjurat fără să ştiu. Apariţia lor mă face să simt brusc pe ceafă povara unei mustrări formidabile.

Succesiunea asta de explozii mate, al căror sunet este acoperit de duduitul motoarelor, îmi impune iluzia unei linişti extraordinare. Nu simt nimic. Vidul aşteptării se adânceşte în mine, ca la o deliberare.

Mă gândesc… mă gândesc totuşi: „Se trage prea sus!” şi dau capul pe spate ca să văd basculând îndărăt, cu regret parcă, un stol de acvile. Acelea renunţă. Dar nu e nimic de aşteptat.

Armele care nu ne-au nimerit îşi corectează tirul. Zidurile exploziilor se reclădesc la nivelul nostru. Fiecare focar de foc îşi înalţă în câteva secunde piramida de explozii pe care o părăseşte pe dată, perimată, pentru a clădi altundeva una nouă. Tirul nu ne caută: el ne închide.

— Dutertre, e departe încă?

— …de-am putea rezista încă trei minute, am termina… dar…

— Poate vom trece…

— Niciodată!

E sinistru negrul ăsta cenuşiu, negrul ăsta ca de boarfe azvârlite la grămadă. Câmpia era albastră. Nemărginit de albastră. Albastră ca fundul mării…

Cât pot spera să supravieţuim? Zece secunde? Douăzeci de secunde? Zdruncinăturile exploziilor mă chinuie deja fără încetare. Cele care sunt apropiate acţionează asupra

avionului ca nişte pietre care cad într-o căruţă. După care avionul întreg scoate un sunet aproape muzical. Ciudat suspin. Dar astea sunt loviturile ratate. Se întâmplă ca atunci când cade trăsnetul. Cu cât e mai aproape, cu atât se simplifică. Unele lovituri sunt mai surde: asta înseamnă că explozia ne-a nimerit cu schijele ei. Fiara nu hărţuieşte vita pe care o ucide. Îşi înfige colţii vertical, fără să alunece. Ia în posesie vita. Tot aşa loviturile la ţintă se încrustează pur şi simplu în avion, ca într-un muşchi.

— Eşti rănit?

— Nu!

— Hei! Mitralior, eşti rănit?

— Nu!

Însă loviturile astea, pe care trebuie totuşi să le descriu, nu contează. Ele bat darabana pe o scoarţă, pe o tobă. În loc să spargă rezervoarele, ne-ar fi putut la fel de bine spinteca pântecele. Dar şi pântecele e tot o tobă. De trup nu ne sinchisim noi prea tare! Nu el contează... asta e nemaipomenit!

În legătură cu trupul, am vreo două cuvinte de spus. Însă în viaţa de zi cu zi suntem orbi în faţa evidenţei. Pentru ca evidenţa să se arate, e nevoie de urgenţa unor asemenea condiţii. E nevoie de ploaia asta de lumini care urcă, e nevoie de asaltul acestor vârfuri de lance, e nevoie, în fine, să fie întocmit acest tribunal al unei judecăţi de apoi. Abia atunci înţelegi.

Mă întrebam, în timpul echipării: „Oare cum arată clipele de pe urmă?” Viaţa a dezminţit mereu fantomele pe care le născoceam.

Numai că de data asta era vorba să umblu gol, sub dezlănţuirea unor pumni imbecili, fără măcar să-mi pot apăra faţa sub îndoitura cotului.

O încercare, făceam o încercare pentru trupul meu. Îmi închipuiam încercarea suferită în chiar trupul meu. Punctul de vedere pe care-l adoptam în mod necesar era chiar acela al trupului meu. Oamenii s-au ocupat atât de mult de trupul lor! L-au îmbrăcat, l-au spălat, l-au îngrijit, l-au ras, l-au

adăpat, l-au hrănit. Oamenii s-au identificat cu acest animal domestic. L-au dus la croitor, la medic, la chirurg. Au suferit odată cu el. Au strigat odată cu el. Au iubit împreună cu el. Se spune despre el: acesta sunt eu. Şi iată că dintr-odată iluzia asta se năruie. Puţin ne pasă nouă de trup! Îl expediem printre slugi. Numai să crească un pic mânia, numai să prindă aripi dragostea, numai să se înteţească ura, şi atunci faimoasa solidaritate pârâie.

Îţi este oare fiul prins în incendiu? Îl vei salva! Nimeni nu te poate ţine în loc! Arzi şi tu! Puţin îţi pasă. Îţi laşi fâşiile astea de carne zălog cui le vrea. Descoperi că nu ţineai deloc la ce ţi se părea până acum atât de important. Ţi-ai vinde, dacă el ar fi un obstacol, până şi umărul în schimbul luxului de a avea un umăr de care să te sprijini! Te afli în chiar fapta ta. Fapta ta, tu eşti. Nu te mai afli în altă parte! Trupul tău îţi aparţine, dar nu te mai reprezintă. Ai să loveşti? Nimeni nu te va stăpâni ameninţându-te în trupul tău. Ce eşti tu? Moartea vrăjmaşului. Tu? Eşti salvarea fiului tău. Te oferi pe tine la schimb. Şi nu încerci sentimentul că pierzi la schimb. Ce sunt membrele tale? Nişte unelte. Puţin îţi pasă de o unealtă care se strică atunci când tai. Iar tu te dai pe tine la schimb pentru moartea rivalului tău, pentru salvarea fiului tău, pentru vindecarea bolnavului tău, pentru descoperirea ta dacă eşti inventator! Camaradul acela din escadrilă e rănit de moarte. Citarea pe ordinul de zi menţionează: „I-a spus atunci observatorului său: sunt pierdut. Fugi. Salvează documentele!…” Nu contează decât salvarea documentelor, sau a copilului, vindecarea bolnavului, moartea rivalului, descoperirea! Semnificaţia ta se dovedeşte strălucitoare. Este datoria ta, ura ta, dragostea ta, fidelitatea ta, invenţia ta. Nu mai găseşti nimic altceva în tine.

Focul a făcut să nu mai conteze nu doar trupul, ci totodată şi cultul pentru trup. Omul nu se mai interesează de sine. Nu i se mai impune decât lucrul din care provine. El nu se izolează, dacă moare: el se confundă. Nu se pierde: el se găseşte. Asta nu e o dorinţă de moralist. E un adevăr uzual, un adevăr de fiecare zi, pe care o amăgire de fiecare zi îl

acoperă cu o mască impenetrabilă. Cum aş fi putut prevedea, în timp ce mă echipam şi simţeam frica din pricina trupului meu, că mă preocupau nişte baliverne? Abia în clipa în care trebuie să înapoieze acel trup descoperă toţi, mereu, cu uluire, cât de puţin ţin la el. Dar, fireşte, de-a lungul vieţii mele, când nu mă mână de la spate nimic urgent, când nu e în joc semnificaţia mea, atunci nu concep că există probleme mai grave decât cele ale trupului meu.

Trup al meu, puţin îmi pasă mie de tine! M-am expulzat în afara ta, nu mai am nici speranţă şi nu-mi lipseşte nimic! Reneg tot ce eram până în clipa asta. Nu eu gândeam, nu eu simţeam. Trupul meu era cel care simţea. De bine, de râu, am fost nevoit, trăgând de el, să-l aduc până aici, unde descopăr că nu mai are nicio însemnătate.

Am primit la vârsta de cincisprezece ani prima lecţie: un frate mai mic decât mine era, de câteva zile, considerat fără scăpare. Într-o dimineaţă, pe la ora patru, m-a trezit o infirmieră:

— Te cheamă fratele tău.

— Se simte rău?

Ea nu răspunde nimic. Mă îmbrac în grabă şi mă duc la fratele meu.

El îmi zice cu voce obişnuită:

— Voiam să-ţi vorbesc înainte de a muri. Eu am să mor.

O criză de nervi îl crispează şi-l face să tacă. În timpul crizei, face cu mâna semn că „nu”. Iar eu nu înţeleg gestul. Îmi închipui că băiatul respinge moartea. Dar, după ce se linişteşte, îmi explică:

— Nu te speria… nu sufăr. Nu mă doare. Nu mă pot împiedica. E vorba de trupul meu.

Trupul lui, teritoriu străin, deja diferit.

Dar el vrea să fie serios, fratele acesta mai tânăr care va sucomba peste douăzeci de minute. Simte nevoia grabnică de a se transmite pe sine în moştenirea sa. Îmi spune: „Aş vrea să-mi fac testamentul…” Roşeşte, e mândru, fireşte, că acţionează ca un adult. Dacă ar fi constructor de turnuri, mi-ar încredinţa tumul lui ca să-l ridic. Dacă ar fi părinte, mi-ar

încredinţa pe fiul lui ca să am grijă de formarea lui. Dacă ar fi pilot pe un avion de război, mi-ar încredinţa documentele de la bord. Dar nu e decât un copil. Nu lasă în grijă decât un motor cu aburi, o bicicletă şi o carabină.

Nu murim. Ne imaginam că ne temem de moarte: ne temem de fapt de neaşteptat, de o explozie, de noi înşine. De moarte? Nu. Nu mai există moarte atunci când o întâlneşti. Fratele meu mi-a spus: „Nu uita să scrii toate astea…" Când trupul se duce, esenţialul iese la iveală. Omul nu e decât un ghem de relaţii. Doar relaţiile au însemnătate pentru om.

Trupul, cal bătrân, îl abandonăm. Cine se gândeşte la sine în moarte? Pe acela, eu încă nu l-am întâlnit…

— Domnule căpitan?

— Ce e?

— Formidabil!

— Mitralior…

— Ăă… Da…

— Ce…

Întrebarea mea s-a dus naibii când s-a produs izbitura.

— Dutertre?

— …pitan?

— Atins?

— Nu.

— Mitralior?

— At …

Parcă m-am ciocnit de un zid de bronz. Aud:

— Ah! acolo! acolo!…

Ridic capul spre cer pentru a măsura distanţa până la nori. Evident, cu cât observ eu mai bine pieziş, cu atât fulgii cei negri par mai îngrămădiţi unii într-alţii. Pe verticală, par mai puţin denşi. De aceea descopăr, montată deasupra frunţilor noastre, diadema aceea monumentală cu ornamente de flori negre.

Muşchii coapselor pot arăta o putere uimitoare. Mă las cu toată greutatea pe palonier, de parcă aş vrea să sparg un zid. Am lansat avionul pieziş. Derapează brutal spre stânga, cu vibraţii care sună a rupere. Diadema a alunecat spre

dreapta. Am făcut-o să basculeze deasupra capului meu. Am surprins tirul, care loveşte în altă parte. Văd acumulându-se, în dreapta, inutile grămezi de schije. Dar, mai înainte să fi amorsat, cu cealaltă coapsă, mişcarea contrară, diadema s-a reaşezat deja deasupra mea. Cei de la sol au reinstalat-o. Avionul se prăvăleşte din nou cu icnete în goluri. Însă toată apăsarea trupului meu a strivit a doua oară palonierul. Am lansat avionul în viraj contrar, sau mai exact în derapaj contrar (la dracu' cu derapajele corecte!), iar diadema basculează spre stânga.

Mai durează? Jocul ăsta nu poate dura! Degeaba dau eu izbiturile astea ca de uriaş cu piciorul, potopul vârfurilor de lance se recompune, acolo, în faţa mea. Cununa se restabileşte. Loviturile îmi contractă pântecele. Iar dacă mă uit în jos, regăsesc, bine centrată asupra mea, ascensiunea aceea a unor bule de o ameţitoare încetineală. E de necrezut că suntem încă întregi. Şi totuşi mă descopăr invulnerabil. Mă simt învingător! Sunt, în fiecare secundă, învingător!

— Atinşi?

— Nu…

Nu sunt atinşi. Sunt invulnerabili. Sunt învingători. Sunt proprietarul unui echipaj de învingători…

De acum fiecare explozie îmi pare nu că ne ameninţă, ci că ne întăreşte. De fiecare dată, preţ de o zecime de secundă, îmi închipui aparatul pulverizat. Dar el continuă să-mi răspundă la comenzi, iar eu îl ridic, la fel ca pe un cal, trăgându-l de hăţuri. Atunci mă destind, şi mă simt inundat de o surdă jubilare. N-am avut răgazul de a simţi frica altfel decât ca pe o contracţie fizică, cea pe care o iscă un zgomot puternic, şi deja mi-e dăruit oftatul de uşurare al eliberării. Ar trebui să simt uluire în faţa şocului, apoi teamă, apoi destindere. Ce părere aveţi? Nu e timp de aşa ceva! Simt uluire, apoi destindere. Uluire, destindere. Lipseşte o etapă: frica. Şi nu trăiesc în aşteptarea morţii în secunda următoare, trăiesc în înviere, la ieşirea din secunda precedentă. Trăiesc într-un soi de bucurie care se prelungeşte ca o dâră. Trăiesc în siajul lăsat de jubilarea

prin care trec. Şi încep să simt o plăcere minunat de neaşteptată. E ca şi cum viaţa mi-ar fi dăruită de la o clipă la alta. Trăiesc. Sunt viu. Sunt încă viu. Sunt mereu viu. Nu mai sunt altceva decât un izvor de viaţă. Beţia vieţii pune stăpânire pe mine. Se spune „beţia luptei…”, dar e vorba de beţia vieţii! Ei! Cei care trag de jos asupra noastră, oare ştiu ei că ne făuresc?

Rezervoarele de ulei, rezervoarele de benzină, totul e spart. Dutertre a spus: „Gata! Urcaţi!” O dată în plus, măsor din ochi distanţa care mă desparte de nori şi cabrez. Încă o dată, răstorn avionul spre stânga, apoi spre dreapta. Încă o dată, arunc o privire spre pământ. N-am să uit peisajul ăsta. Câmpia întreagă pârâie azvârlind scurte dâre luminoase. Desigur tunurile cu tir rapid. Ascensiunea globulelor continuă în imensul acvariu albăstrui. Flacăra din Arras străluceşte într-o nuanţă de roşu întunecat, ca fierul pe nicovală, flacăra aceea din Arras bine instalată deasupra rezervelor subterane, pe unde sudoarea oamenilor, invenţiile oamenilor, arta oamenilor, amintirile şi patrimoniul oamenilor, înnodându-şi ascensiunea în pletele acelea, se preschimbă în arsură pe care o ia cu el vântul.

Deja ating primele îngrămădiri de ceaţă. Încă mai urcă în jurul nostru săgeţi aurii care sparg pe dedesubt burta norului. Ultima imagine îmi e oferită printr-o ultimă spărtură, când deja norul se închide. Preţ de o secundă, îmi apare flacăra dinspre Arras, aprinsă pe timpul nopţii ca un opaiţ în adâncul unui naos. Ea serveşte unui cult, dar costă scump. Mâine, ea va fi consumat şi va fi ars deja totul. Iau ca mărturie flacăra de la Arras.

— Cum merge, Dutertre?

— Merge, domnule căpitan. Două sute patruzeci. Peste douăzeci de minute o să coborâm sub nor. Ne vom situa pe undeva deasupra Senei…

— Cum merge, mitralior?

— Ăă… da… domnule căpitan… merge.

— Ai avut ceva emoţii?

— Păi… nu… da…

Habar n-are. E mulţumit. Mă gândesc la mitraliorul lui Gavoille. Într-o noapte, pe Rin, optzeci de proiectoare de război l-au prins pe Gavoille în fasciculele lor de raze. Construiesc în jurul lui o bazilică gigantică. Şi iată că se amestecă şi tirul. Gavoille îşi aude atunci mitraliorul vorbind în sine, cu glas scăzut. (Laringofoanele sunt indiscrete.) Mitraliorul îşi face sieşi confidenţe: „Ei, bine! Bătrâne… Ei, bine! Bătrâne… poţi alerga mult şi bine ca să dai de aşa ceva în viaţa civilă!…” Mitraliorul era mulţumit.

Eu, în schimb, respir cu încetineală. Îmi umplu bine pieptul. E minunat să respiri. Sunt o sumedenie de lucruri pe care am să le înţeleg… dar, mai întâi, mă gândesc la Alias. Nu. La fermierul meu mă gândesc mai întâi. Am să-l întreb în legătură cu numărul instrumentelor… Ei, ce vreţi! Sunt un om consecvent. O sută trei. A, dacă tot veni vorba… măsura pentru nivelul de benzină, cea pentru presiunea uleiului… când rezervoarele s-au spart, e mai bine să supraveghezi instrumentele astea! Le supraveghez. Învelişurile din cauciuc rezistă. Asta, da, perfecţionare minunată! mai am un ochi aţintit şi asupra giroscoapelor: norul ăsta nu e prea primitor. Un nor de furtună. Ne scutură amarnic.

— Nu credeţi că am putea coborî?

— Zece minute… am face mai bine să mai aşteptăm încă zece minute…

Voi aştepta aşadar încă zece minute. A! Da, mă gândeam la Alias. Oare socoteşte că ne va mai vedea? Zilele trecute eram în întârziere o jumătate de oră. O jumătate de oră, în general, e ceva grav… Alerg să-mi întâlnesc colegii, care iau cina. Împing uşa, cad pe scaunul meu alături de Alias. Chiar în clipa aceea comandantul îşi ridică furculiţa împodobită cu un mănunchi de macaroane. Se pregăteşte să le bage în gură. Dar tresare, se opreşte brusc şi se holbează la mine, cu gura căscată. Macaroanele atârnă, nemişcate.

— A!… bun!… mă bucur că te văd!

Şi înghite macaroanele.

Comandantul are, după părerea mea, un defect grav. Se îndărătniceşte să-i pună întrebări pilotului asupra informaţiilor obţinute de misiune. Mă va lua la întrebări. Se va uita la mine cu o răbdare de temut, aşteptând ca eu să-i dictez nişte adevăruri fundamentale. O să se înarmeze cu o foaie de hârtie şi cu un stilou, ca să nu lase să se piardă nicio picătură din acest elixir. Asta îmi va reaminti de prima mea tinereţe: „Candidat Saint-Exupéry, cum integrezi dumneata ecuaţiile lui Bernoulli?”

— Păi…

Bernoulli… Bernoulli… Şi rămân aşa, nemişcat, sub privirea aceea, ca o insectă împodobită cu un ac care-i străpunge corpul.

Dutertre este responsabil cu culegerea informaţiilor. Dutertre e cel care observă pe verticală. Vede o sumedenie de lucruri. Camioane, şlepuri, tancuri, soldaţi, tunuri, cai, gări, trenuri în gări, şefi de gară. Eu observ prea pieziş. Văd nori, marea, fluvii, munţi, soarele. Eu observ în general. Îmi fac o idee de ansamblu.

— Ştiţi bine, domnule comandant, că pilotul…

— Haide! Haide! Poţi întotdeauna zări câte ceva.

— Eu… Ah! Incendii! Am văzut incendii. Asta e ceva interesant…

— Nu. Totul arde. Ce altceva?

De ce e Alias crud cu mine?

XXII

De data asta oare mă va întreba?

Ceea ce raportez eu despre misiunea mea nu se poate înscrie într-o dare de seamă. Am să „trag la fit” precum un colegian scos la tablă. Am să par foarte nefericit, dar cu toate astea n-am să fiu nefericit. Basta cu nefericirea… Şi-a luat zborul când au strălucit primele trasoare. Dacă aş fi făcut cale-ntoarsă o secundă mai devreme, aş fi rămas

complet ignorant cu privire la persoana mea.

Aş fi ignorat frumoasa tandreţe care-mi urcă în inimă. Mă întorc către ai mei. Mă întorc acasă. Parcă sunt o gospodină care, după ce şi-a isprăvit târguielile, o ia spre casă şi se gândeşte la felurile de mâncare cu care îşi va bucura familia. Îşi leagănă de la dreapta la stânga coşul cu provizii. Din când în când ridică ziarul care le acoperă: totul e acolo. N-a uitat nimic. Zâmbeşte gândindu-se la surpriza pe care le-o pregăteşte şi mai cutreieră un pic. Mai aruncă o privire la tejghele.

Aş arunca şi eu cu plăcere o privire la tejghele dacă Dutertre nu m-ar sili să stau în temniţa asta alburie. M-aş uita cum defilează câmpia. E adevărat că e mai bine să am încă răbdare: peisajul ăsta e otrăvit. Totul conspiră aici. Până şi micile castele de provincie, care, cu pajiştea lor un pic ridicolă şi duzina lor de copaci domesticiţi, par nişte sipeturi naive pentru tinere fete inocente, nu sunt decât capcane de război. Dacă zbori la mică altitudine, capeţi explozii de torpile.

În pofida norului din burta căruia ies, mă întorc totuşi de la piaţă. Avea dreptate vocea comandantului: „Vei merge până la colţul primei străzi la dreapta şi-mi vei cumpăra nişte chibrituri…” Conştiinţa mea e liniştită. Am chibriturile în buzunar. Sau, mai exact, ele se găsesc în buzunarul camaradului meu Dutertre. Oare cum face el să-şi amintească tot ce-a văzut? Îl priveşte. Iar eu mă gândesc la lucrurile serioase. După aterizare, dacă suntem scutiţi de harababura unei noi mutări, voi lansa o provocare lui Lacordaire şi-l voi bate la şah. Detestă să piardă. Şi eu. Dar voi câştiga.

Lacordaire, ieri, era beat. Măcar… un pic: n-aş vrea să-l dezonorez. S-a îmbătat ca să se consoleze. Uitând, la întoarcerea dintr-un zbor, să dirijeze trenul de aterizare, pusese avionul pe burtă. Alias, din păcate de faţă, privise avionul cu melancolie, dar nu deschisese gura. Îl revăd în minte pe Lacordaire, vechi pilot. Aştepta reproşurile lui Alias. Spera reproşurile lui Alias. Nişte reproşuri violente i-

ar fi făcut bine. Explozia lor i-ar fi îngăduit şi lui să explodeze. Ripostând, s-ar fi dezbărat de furie. Numai că Alias dădea din cap. Alias cugeta la avion; nu se sinchisea el de Lacordaire. Accidentul ăsta nu era, pentru comandant, decât o nenorocire anonimă, un fel de impozit statistic. Nu era vorba aici decât de una din acele zăpăceli stupide care îi iau prin surprindere până şi pe cei mai vechi piloţi. Îi fusese pe nedrept dat lui Lacordaire să treacă prin aşa ceva. În afara neatenţiei de astăzi, Lacordaire era lipsit de orice imperfecţiune profesională. De aceea Alias, neinteresându-se decât de victimă, îi ceru, în modul cel mai maşinal din lume, chiar lui Lacordaire, părerea despre pagube. Iar eu am avut prilejul să simt cum creşte cu o treaptă furia reţinută a lui Lacordaire. Îţi pui amabil mâna pe umărul torţionarului şi îi spui: „Biata victimă… nu-i aşa… cât trebuie să sufere…” Căile inimii omeneşti sunt insondabile. Mâna acea afectuoasă, care îi solicită simpatia, îl aduce pe torţionar la exasperare. Îi aruncă victimei o privire urâtă. Regretă că nu i-a venit de hac.

Asta e. Mă întorc acasă. Escadrila 2/33 înseamnă acasă. Şi îi înţeleg pe cei de acasă. Nu mă pot înşela în privinţa lui Lacordaire. Lacordaire nu se poate înşela în privinţa mea. Simt comunitatea asta cu un sentiment de evidenţă extraordinară: „Noi, cei din Escadrila 2/33!” Ei! Iată aşadar că materialele la grămadă deja se leagă între ele…

Mă gândesc la Gavoille şi la Hochedé. Simt identitatea asta care mă leagă de Gavoille şi de Hochedé. Îmi pun întrebări în legătură cu Gavoille: care o fi originea lui? Dă dovadă de o frumoasă substanţă rurală. Îmi vine deodată în minte o caldă amintire, ca un adevărat parfum în inimă. Când eram încartiruiţi la Orconte, Gavoille locuia ca şi mine într-o fermă. Într-o zi mi-a spus:

— Fermiera a tăiat un porc. Ne pofteşte să venim să mâncăm caltaboşi.

Eram trei: eu, Israel şi Gavoille, care mestecam de zor

frumosul şorici negru şi crocant. Ţăranca ne-a servit un vinişor alb. Gavoille mi-a zis: „Uite, i-am cumpărat asta ca să-i fac plăcere. Trebuie să dai autograf”. Era una dintre cărţile mele. Şi nu m-am simţit deloc stingherit. Am semnat cu plăcere, ca să fac o plăcere. Israel îşi îndesa pipa. Gavoille îşi scărpina coapsa, ţăranca părea foarte mulţumită să aibă o carte semnată de autor. Caltaboşul mirosea grozav. Vinişorul alb mă cam ameţise şi nu mă simţeam străin, deşi semnasem o carte, ceea ce mi s-a părut întotdeauna un pic ridicol. Nu mă simţeam respins. În pofida cărţii, nu făceam figură de autor şi nici de spectator. Nu veneam din afară. Israel se uita amabil la mine cum semnam. Gavoille continua cu simplitate să-şi scarpine coapsa. Iar eu simţeam un soi de surdă recunoştinţă la adresa lor. Cartea aceea ar fi putut să-mi confere aparenţa unui martor abstract. Cu toate astea, în pofida cărţii, nu făceam figură de intelectual şi nici de martor. Eram dintre ai lor.

Am avut mereu oroare de meseria de martor. Ce sunt eu, dacă nu particip? Ca să fiu martor, am nevoie să particip. Mă nutresc din calitatea camarazilor, calitatea asta care se ignoră pe ea însăşi, pentru că nu se sinchiseşte de ea însăşi, şi nu din modestie. Gavoille nu se consideră pe sine martor, şi nici Israel. Sunt o reţea de legături cu munca lor, cu meseria lor, cu datoria lor. Cu caltaboşul ăsta aburind. Iar eu mă îmbăt de densitatea prezenţei lor. Pot să tac. Pot să-mi beau vinişorul alb. Pot chiar să semnez cartea aceea fără să mă izolez de ei. Nimic nu va strica fraternitatea asta.

Nu e vorba de a defăima aici acţiunile inteligenţei, nici victoriile conştiinţei. Admir inteligenţele limpezi. Dar ce este un om dacă e lipsit de substanţă? Dacă nu e decât o privire şi nu o fiinţă? Substanţa o descopăr în Gavoille sau în Israel. Aşa cum o descopeream în Guillaumet.

Avantajele pe care le pot avea dintr-o activitate de scriitor, de pildă libertatea de care aş putea dispune şi care mi-ar îngădui, dacă mi-ar displăcea meseria mea în Escadrila 2/33, să obţin să mă eliberez de ea pentru alte funcţii, le condamn cu un fel de spaimă. Asta nu e decât libertatea de a nu fi

deloc. Fiecare obligaţie constituie o devenire.

Am fost pe punctul să murim în Franţa din pricina inteligenţei lipsite de substanţă. Gavoille există. Iubeşte, detestă, se bucură, bombăne. E alcătuit din legături. Şi, aşa cum eu savurez în faţa lui caltaboşul crocant, tot aşa savurez obligaţiile meseriei care ne asimilează într-un trunchi comun. Iubesc Escadrila 2/33. Nu o iubesc în calitate de spectator care descoperă un spectacol frumos. Iubesc Escadrila 2/33 pentru că fac parte din ea, pentru că mă alimentează, iar eu contribui la alimentarea ei.

Iar acum când revin de la Arras, aparţin Escadrilei mele mai mult ca niciodată. Am dobândit o legătură în plus. Am întărit în mine sentimentul acela de comunitate care trebuie savurat pe tăcute. Israel şi Gavoille au suferit riscuri mai mari, poate, decât ale mele. Dar, din plimbarea asta de azi, nici eu nu trebuia să mă întorc. Ea îmi dă ceva mai mult dreptul de a mă aşeza la masa lor şi de a tăcea laolaltă cu ei. Dreptul ăsta se cumpără foarte scump. Dar face foarte mult: este dreptul de „a fi”. De aceea am semnat fără nicio jenă cartea aceea… nu făcea niciun rău.

Şi iată că roşesc la ideea de a mă bâlbâi curând, când îmi va pune comandantul întrebări. Îmi va fi ruşine de mine. Comandantul va crede că sunt cam prost. Dacă poveştile astea cu cărţi nu mă stingheresc, este din pricină că, şi dacă aş fi scris o bibliotecă întreagă, referinţele acelea nu m-ar putea salva de ruşinea de care sunt ameninţat. Ruşinea asta nu e un joc în care să intru. Nu sunt scepticul care îşi oferă luxul de a se preta la vreo datină înduioşătoare. Nu sunt citadinul care se joacă, în vacanţă, de-a ţăranul. Am fost să caut, o dată mai mult, dovada bunei mele credinţe deasupra Arrasului. Mi-am angajat corpul în aventură. Tot corpul meu. Şi l-am angajat perdant. Am dat tot ce am putut acestor reguli ale jocului. Pentru ca ele să fie altceva decât nişte reguli ale jocului. Am dobândit dreptul de a mă simţi ruşinat, curând, atunci când comandantul îmi va pune întrebări. Adică dreptul de a participa. De a fi legat. De a fi în comuniune. De a primi şi de a dărui. De a fi mai mult decât

eu însumi. De a accede la plenitudinea aceea care te copleşeşte atât de puternic. De a simţi afecţiunea aceea pe care o simt pentru camarazii mei, afecţiunea aceea care nu e elan venit din afară, care nu caută să se exprime – niciodată – poate doar la ceasul meselor de rămas-bun. Te simţi atunci un pic beat, iar starea de disponibilitate pe care ţi-o dă alcoolul te face să te apleci spre comeseni ca un pom încărcat de fructe numai bune de oferit. Afecţiunea mea pentru colegii mei nu are nevoie să se exprime. Ea nu e alcătuită decât din legături. Ea este însăşi substanţa mea. Fac parte din Escadrilă. Şi asta e tot.

Când mă gândesc la camarazi, nu pot să nu mă gândesc la Hochedé. Aş putea povesti despre curajul lui la război, dar m-aş simţi ridicol. Nu e vorba de curaj: Hochedé s-a dăruit total războiului. Mai mult, probabil, decât noi toţi la un loc, Hochedé este în permanenţă în starea aceea pe care eu am încercat degeaba s-o cuceresc. Eu bombăneam când mă echipam. Hochedé nu bombăne. Hochedé a ajuns acolo unde noi ne ducem. Unde voiam să merg.

Hochedé e un fost subofiţer promovat de curând la gradul de sublocotenent. Dispune desigur de o cultură mediocră. Nu s-ar pricepe să lămurească ceva privitor la el însuşi. Dar este un om construit deja, e încheiat. Cuvântul „datorie” când e vorba de Hochedé îşi pierde orice redundanţă. Am vrea noi să suportăm datoria aşa cum o suportă Hochedé. În faţa lui Hochedé, îmi reproşez toate micile mele renunţări, neglijenţe, trândăvii şi, mai presus de toate, dacă e cazul, scepticismele. Nu e un semn de virtute, ci de gelozie bine înţeleasă. Aş vrea să exist tot atâta cât există Hochedé. E frumos un copac bine proptit în rădăcinile lui. E frumoasă permanenţa lui Hochedé. Hochedé n-ar fi capabil să dezamăgească.

N-am să povestesc aşadar nimic despre misiunile de război ale lui Hochedé. Era voluntar? Cu toţii suntem, mereu, voluntari pentru toate misiunile. Dar dintr-o obscură nevoie de a crede în noi. Ne depăşim atunci un pic pe noi înşine. Hochedé e voluntar în mod firesc. El „este” acest

război. E ceva atât de firesc încât, dacă e vorba de un echipaj de sacrificat, comandantul se gândeşte pe dată la Hochedé: „Ia zi, Hochedé…” Hochedé intră în război aşa cum un călugăr intră în religie. De ce se bate? Se bate pentru sine. Hochedé se confundă cu o anumită substanţă care trebuie salvată şi care reprezintă propria lui semnificaţie. La acest nivel, viaţa şi moartea se cam amestecă. Hochedé a ajuns să le confunde deja. Fără să ştie, poate, el nu se teme de moarte. A dăinui, a face să dăinuie… pentru Hochedé a muri şi a trăi se află într-un acord.

Ceea ce m-a uluit în primul rând la el a fost neliniştea lui atunci când Gavoille a încercat să ia cu împrumut de la el cronometrul, pentru a măsura nişte viteze…

— Domnule locotenent… nu… n-aş vrea.

— Eşti prost! E doar pentru un reglaj de zece minute!

— Domnule locotenent… mai e unul la depozitul escadrilei.

— Da. Dar nu s-a mişcat, de şase săptămâni, de la ora două şi şapte!

— Domnule locotenent… cronometrul nu e un obiect care să fie împrumutat… nu sunt obligat să-mi împrumut cronometrul… nu puteţi cere aşa ceva!

Disciplina militară şi respectul ierarhic îi pot cere unui Hochedé ca, abia doborât în flăcări şi rămas teafăr printr-un miracol, să se reinstaleze într-un alt avion pentru o altă misiune, care, de data asta, va fi primejdioasă… dar nu să lase pe nişte mâini lipsite de respect un cronometru de mare lux, care a costat trei luni de soldă şi care a fost învârtit în fiecare seară cu grijă de-a dreptul maternă. Când vezi cum gesticulează oamenii, ghiceşti că nu pricep nimic din cronometre.

Iar când Hochedé, victorios, cu dreptul restabilit şi cronometrul lipit de inimă, a părăsit clocotind încă de indignare biroul escadrilei, l-aş fi îmbrăţişat pe Hochedé. Descopeream comorile de iubire ale lui Hochedé. El se va bate pentru cronometrul lui. Cronometrul lui există. Iar el va muri pentru ţara lui. Ţara lui există. Hochedé, care e legat

de toate astea, există. El e modelat din toate legăturile lui cu lumea.

De aceea ţin la Hochedé fără să simt nevoia să i-o spun. Aşa l-am pierdut pe Guillaumet, ucis în zbor – cel mai bun prieten pe care l-am avut – şi evit să vorbesc despre el. Am pilotat pe aceleaşi linii, am participat la aceleaşi creaţii. Eram din aceeaşi substanţă. Mă simt un pic mort în el însuşi. Am făcut din Guillaumet unul dintre camarazii tăcerii mele. Eu fac parte din Guillaumet.

Sunt parte din Guillaumet, sunt parte din Gavoille, sunt parte din Hochedé. Sunt parte din Escadrila 2/33. Sunt parte din ţara mea. Şi toţi cei din Escadron sunt parte a acestei ţări…

XXIII

M-am schimbat mult! În zilele din urmă, domnule comandant Alias, eram amar. În zilele din urmă, în timp ce invazia blindată nu mai întâlnea decât nimicul, misiunile sacrificate au costat Escadrila 2/33 şaptesprezece echipaje din douăzeci şi trei. Cu dumneavoastră în frunte, acceptam, mi se pare, să jucăm rolul morţilor pentru nevoile figuraţiei. Ah, domnule comandant Alias, eram amar, mă înşelam!

Ne cramponam, dumneavoastră cel dintâi, cuvânt cu cuvânt, de o datorie al cărei spirit se întunecase. Ne împingeaţi din instinct, nu către victorie, era cu neputinţă, ci către devenire. Ştiaţi, la fel ca noi, că informaţiile căpătate nu vor fi transmise nimănui. Numai că astfel salvaţi nişte rituri a căror putere era ascunsă. Ne puneaţi grav întrebări, ca şi cum răspunsurile noastre puteau fi de folos, în legătură cu parcurile de tancuri, şlepurile, camioanele, gările, trenurile din gări. Îmi păreaţi chiar că dădeaţi dovadă de o revoltătoare rea credinţă:

— Ba da! Ba da! Se pot face observaţii foarte bune de pe locul pilotului.

Cu toate astea, aveaţi dreptate, domnule comandant Alias.

Mulţimea asta pe care o survolez, am luat-o în observaţie deasupra Arrasului. Nu sunt legat decât de cei cărora le dăruiesc. Nu îi înţeleg decât pe cei ale căror idei le împărtăşesc. Eu nu exist decât atâta timp cât mă adapă fântânile rădăcinilor mele. Sunt parte a acestei mulţimi. Această mulţime e parte din mine. La viteza de cinci sute treizeci de kilometri la oră şi la o altitudine de două sute de metri, acum, când am debarcat sub norul meu, îl adopt la căderea serii ca un păstor care, dintr-o privire, îşi numără, îşi adună şi îşi reface turma. Mulţimea asta nu mai e o mulţime: ea este un popor. Cum aş putea fi lipsit de speranţă?

În ciuda alterării înfrângerii, duc în mine, ca la ieşirea de la o taină sacră, această gravă şi durabilă jubilaţie. Mă cufund în incoerenţă, şi, cu toate astea, sunt ca şi biruitor. Care este camaradul care, la întoarcerea dintr-o misiune, nu duce în sine pe acest biruitor? Căpitanul Pénicot mi-a povestit zborul lui de azi dimineaţă: „Când una dintre armele automate mi se părea că trage prea precis, coteam drept spre ea, cu toată viteza, la suprafaţa solului, şi trăgeam o salvă de mitralieră care stingea imediat lumina aia roşiatică, aşa cum o pală de vânt stinge o lumânare. O zecime de secundă mai târziu, treceam în trombă pe deasupra echipei… Era ca şi cum arma ar fi făcut explozie! Găseam echipa de servanţi risipită, dată peste cap de fugă. Aveam impresia că joc popice”. Pénicot râdea, râdea minunat. Pénicot, căpitan biruitor!

Ştiu că misiunea îl va fi transfigurat până şi pe mitraliorul lui Gavoille care, prins noaptea în bazilica alcătuită de optzeci de proiectoare de război, a trecut, ca la căsătoria unui soldat, pe sub bolta săbiilor.

— Puteţi lua la nouăzeci şi patru.

Dutertre tocmai s-a orientat pe Sena. Am coborât spre o sută de metri. Solul poartă spre noi, cu cinci sute treizeci de

kilometri la oră, dreptunghiuri mari de lucernă sau de grâu, precum şi păduri triunghiulare. Simt o plăcere fizică bizară observând prăpădul ăsta care aduce cu cel al gheţurilor, şi pe care îl împarte în două, neobosită, etrava navei mele. Îmi apare în faţă Sena. Când o depăşesc pieziş, ea dispare, de parcă s-ar răsuci în jurul ei înseşi. Această mişcare îmi procură aceeaşi plăcere ca alunecarea suplă a unei coase. Sunt bine instalat. Sunt şef la bord. Rezervoarele rezistă. Am să câştig un pahar la pokerul de aşi, de la Pénicot, apoi am să-l bat pe Lacordaire la şah. Aşa sunt eu, când sunt învingător.

— Domnule căpitan… ăştia trag… suntem în zonă interzisă…

El e cel care calculează navigaţia. Sunt deasupra oricărui reproş.

— Trag mult?

— Trag şi ei cum pot…

Facem un tur?

— O, nu…

Tonul e lipsit de entuziam. Am cunoscut potopul. Tirul antiaerian nu e, la noi, decât o ploaie de primăvară.

— Dutertre… ştii… e o tâmpenie să fii doborât la tine acasă!

— …nu vor doborî nimic… e doar un exerciţiu.

Dutertre e amărât. Eu sunt fericit. Mi-ar plăcea să le vorbesc oamenilor de acasă.

— Păi… da… trag ca nişte…

Ia te uită, e viu tipul! Bag de seamă că mitraliorul meu nu şi-a manifestat încă niciodată până acum, în mod spontan, existenţa. A digerat toată aventura fără să simtă nevoia să comunice. Doar dacă n-o fi fost chiar el cel care a rostit „Ah! Acolo! Acolo!” când bubuia tunul mai tare. Oricum, nu a fost tocmai un început de confidenţă.

Numai că aici e vorba de specialitatea lui: mitraliera. Când e vorba de specialitatea lor, pe specialişti nu-i mai poţi ţine în loc.

Nu pot să nu pun faţă-n faţă aceste două lumi. Lumea

avionului şi aceea a solului. I-am tras după mine pe Dutertre şi pe mitralior dincolo de limitele îngăduite. Am văzut Franţa pârjolită. Am văzut lucind marea. Am îmbătrânit la mare altitudine. Ne-am aplecat asupra unui pământ îndepărtat ca asupra unor vitrine dintr-un muzeu. Ne-am jucat în soare cu praful avioanelor inamice învinse. Apoi am coborât iarăşi. Ne-am aruncat în vâlvătaie. Am jertfit totul. Iar acolo, am aflat mai mult despre noi înşine decât am fi aflat în cursul a zece ani de meditaţie. Am ieşit în sfârşit din această mănăstire de zece ani…

Şi iată că pe şoseaua asta pe care poate o survolam ca să urcăm deasupra Arrasului, caravana, atunci când dăm de ea, a înaintat cu cel mult cinci sute de metri.

Până să mute oamenii în şanţ o maşină rămasă în pană, să schimbe o roată, să bată, nemişcaţi, darabana pe volan ca să lase un drumeag lateral să se descotorosească de propriile epave, noi vom fi ajuns deja la escală.

Trecem pe deasupra întregii înfrângeri. Semănăm cu pelerinii pe care deşertul nu îi chinuie, deşi înaintează greu, căci ei locuiesc deja cu inima în oraşul sfânt.

Noaptea care se lasă va găzdui toată această mulţime la grămadă în amărâtul ei de staul. Turma se îngrămădeşte. Către ce ar putea striga? Dar nouă ne este dat să alergăm spre camarazi şi ni se pare că ne grăbim spre o sărbătoare. Tot aşa o simplă cabană, dacă e luminată în depărtare, preschimbă noaptea cea mai aspră în noapte de Crăciun. Acolo unde ne ducem vom fi întâmpinaţi. Acolo unde ne ducem ne vom împărtăşi din pâinea cinei.

De ajuns pentru astăzi cu aventura: sunt fericit şi ostenit. Voi lăsa pe mâna mecanicilor avionul îmbogăţit cu găuri în plus. Mă voi dezbrăca de veşmintele grele de zbor şi, cum e prea târziu ca să pun la bătaie un pahar împotriva lui Pénicot, mă voi aşeza pur şi simplu la cină printre camarazi…

Suntem în întârziere. Camarazii care întârzie nu se mai

întorc. Au întârziat? E prea târziu. Cu atât mai rău pentru ei! Noaptea îi face să cadă în veşnicie. La ceasul cinei, Escadrila îşi numără morţii.

Dispăruţii devin mai frumoşi în amintire. Sunt împodobiţi pe veci cu zâmbetul lor cel mai luminos. Noi vom renunţa la acest avantaj. Ne vom ivi în chip fraudulos, ca geniile rele sau ca braconierii. Comandantul nu va avea timp să-şi înghită bucăţica de pâine. Se va uita la noi. Va zice poate: „Ah!... iată-vă...” Camarazii vor tăcea. Abia de vor căta spre noi.

Cândva nu prea stimam persoanele adulte. Greşeam. Căci nu îmbătrâneşti niciodată. Domnule comandant Alias! Oamenii sunt puri şi la ceasul întoarcerii: „Iată-te, tu, care eşti de-al nostru...” Iar pudoarea impune tăcere.

Domnule comandant Alias... am gustat comunitatea asta printre voi aşa cum un orb se bucură de foc. Orbul se aşază şi îşi întinde mâinile, nu ştie de unde îi vine plăcerea aceea. Din misiunile noastre, noi ne întoarcem pregătiţi pentru o răsplată cu gust necunoscut, care este pur şi simplu iubirea.

Noi nu recunoaştem aici iubirea. Iubirea la care ne gândim în mod obişnuit este de un patetism mai tumultuos. Aici însă e vorba de iubire adevărată: o reţea de legături care transformă.

XXIV

L-am întrebat pe fermier dacă ştie numărul instrumentelor pe care le folosesc. Iar fermierul mi-a răspuns:

— Nu mă pricep la prăvălia dumitale. Păi trebuie să crezi că instrumentele mai şi lipsesc: alea care ne-ar fi făcut să câştigăm războiul... Vreţi să cinaţi cu noi?

— Am luat deja masa.

Dar m-au aşezat cu de-a sila între nepoată şi nevasta fermierului.

— Tu, nepoată, dă-te un pic mai încolo... Fă loc

căpitanului.

Aşa că nu doar de camarazi descopăr că sunt legat. Prin ei, mă simt legat de întreaga ţară. Iubirea, odată ce a încolţit, face rădăcini care tot cresc.

Fermierul meu împarte pâinea, în linişte. Grijile zilei l-au înnobilat cu o austeră gravitate. Împarte pâinea, poate pentru ultima oară, ca pe un exerciţiu ritualic.

Iar eu mă gândesc la ogoarele din jur, care au alcătuit materia acestei pâini. Mâine le va năpădi inamicul. Să nu se aştepte cineva la un tumult de oameni înarmaţi! Pământul e mare. Invazia nu va scoate la iveală, prin locurile astea, decât vreo santinelă solitară, pierdută departe în nemărginirea câmpiilor, un semn cenuşiu la hotarul griului. Nimic nu se va fi schimbat în aparenţă, dar un semn e de ajuns, dacă e vorba de om, pentru ca totul să fie altfel.

O pală de vânt care va sufla peste recolta adunată va semăna mereu cu o rafală de vânt pe mare. Dar pala de vânt peste recoltă, dacă ni se pare şi mai mare decât este, înseamnă că inventariază, desfăşurându-l, un patrimoniu. Se asigură de viitor. E ca mângâierea adusă unei soţii, ca o mână paşnică trecută peste nişte plete.

Grâul ăsta, mâine, se va preschimba. Grâul e altceva decât un aliment carnal. A-l hrăni pe om nu înseamnă a îngrăşa vita. Pâinea joacă atâtea roluri! Am învăţat să recunoaştem, în pâine, un instrument al comunităţii oamenilor, din cauza pâinii care se frânge laolaltă. Am învăţat să recunoaştem, în pâine, imaginea măreţiei muncii, din cauza pâinii câştigate cu sudoarea frunţii. Am învăţat să recunoaştem, în pâine, vehiculul esenţial al milei, din cauza pâinii care e împărţită în clipele de mizerie. Savoarea pâinii împărţite nu are seamăn. Or, iată că întreaga putere a acestui aliment spiritual, a pâinii spirituale care se va naşte din acest lan de grâu, e în pericol. Mâine, când va frânge pâinea, fermierul meu nu va mai sluji poate aceleiaşi religii familiale. Mâine, poate, pâinea nu va mai hrăni aceeaşi lumină a privirilor. Se petrece cu pâinea exact ce se petrece cu uleiul din lămpile cu ulei. Acesta se preschimbă în lumină.

Trag cu coada ochiului la nepoată, care e foarte frumoasă, şi-mi spun: pâinea devine, prin fiinţa ei, graţie melancolică. Devine pudoare. Devine blândeţea tăcerii. Or, aceeaşi pâine, în baza unei simple pete cenuşii la hotarul unui ocean de grâu, dacă va hrăni mâine aceeaşi lampă, nu va mai da poate aceeaşi flacără. Ceea ce era esenţial în puterea pâinii se va fi schimbat.

M-am bătut ca să păstrez calitatea unei lumini, mult mai mult poate decât pentru a salva hrana trupurilor. M-am bătut pentru strălucirea deosebită în care se transfigurează pâinea în casele din ţara mea. Ceea ce mă mişcă mai întâi la fetiţa aceea misterioasă este învelişul imaterial. E un fel de legătură între liniile chipului. Este poemul citit pe pagină – şi nu pagina.

A simţit că e observată. Şi-a ridicat ochii spre mine. Mi se pare că mi-a zâmbit… A fost abia ca o respiraţie peste fragilitatea apelor. Apariţia asta mă tulbură. Simt, prezent în chip tainic, sufletul deosebit care este de aici şi nu de altundeva. Gust o pace despre care îmi spun: „Asta e pacea domniilor tăcute…”

Am văzut strălucind lumina grâului.

Chipul nepoatei a redevenit neted pe fundal de taină. Nevasta fermierului oftează, se uită în jurul ei şi tace. Fermierul, care cugetă la ziua de mâine, se închide în înţelepciunea lui. Există, sub tăcerea tuturor, o bogăţie lăuntrică asemănătoare averii comune a unui sat – şi la fel de ameninţată.

O ciudată evidenţă mă face să mă simt răspunzător de aceste provizii nevăzute. Îmi părăsesc ferma. Merg cu paşi domoli. Iau cu mine încărcătura asta care îmi este mai curând plăcută decât apăsătoare, aşa cum ar fi un copil adormit la pieptul meu.

Îmi făgăduisem conversaţia asta cu satul meu. Dar n-am nimic de spus. Sunt precum fructul bine prins de copacul la care mă gândeam, acum câteva ceasuri, când neliniştea s-a

domolit. Pur şi simplu mă simt legat de cei de la mine de acasă. Sunt parte dintre ei, aşa cum ei sunt parte din mine. Când fermierul a împărţit pâinea, el n-a dăruit nimic. El a împărţit şi a făcut schimb. În noi a circulat acelaşi grâu. Fermierul nu sărăcea astfel. El se îmbogăţea: se hrănea cu o pâine mai bună, deoarece era preschimbată în pâinea unei comunităţi. Când am decolat în după-amiaza asta pentru cei care m-au trimis în misiune de război, nu le-am dăruit nici eu nimic. Noi nu le dăruim lor nimic, noi, cei din Escadrilă. Noi suntem partea lor de jertfă de război. Înţeleg pentru ce Hochedé merge la război fără vorbe mari, ca un fierar care făureşte obiecte pentru sat. „Cine eşti dumneata?" „Sunt fierarul satului". Iar fierarul munceşte fericit.

Dacă acum sper, când ei par să-şi piardă speranţa, nu înseamnă că mă deosebesc de ei. Eu sunt pur şi simplu partea lor de speranţă. Desigur, suntem deja învinşi. Totul se află în suspensie. Totul se năruie. Dar eu continui să simt liniştea unui învingător. Cuvintele sunt oare contradictorii? Nu-mi pasă de cuvinte. Sunt la fel ca Pénicot, Hochedé, Alias, Gavoille. Nu dispunem de niciun limbaj care să justifice sentimentul nostru de victorie. Dar ne simţim responsabili. Nimeni nu se poate simţi responsabil şi totodată lipsit de speranţă...

Înfrângere... Victorie... Nu mă pricep să mă servesc de formulele astea. Există victorii care pot exalta, altele care pot altera, înfrângeri care asasinează, altele care trezesc. Viaţa nu poate fi enunţată prin stări, ci prin demersuri. Singura victorie de care nu ma pot îndoi este aceea care sălăşluieşte în puterea seminţelor. Sămânţa odată plantată în adâncul pământurilor negre, iat-o deja biruitoare. Dar e nevoie să lăsăm timpul să se desfăşoare pentru a putea asista la triumful ei în grâu.

Nu existau în dimineaţa aceea decât o armată dezmembrată şi o mulţime talmeş-balmeş. Numai că o astfel de mulţime în dezordine, dacă există acolo fie şi o singură conştiinţă în care deja se încheagă legături, nu mai e talmeş-balmeş. Pietrele de pe un şantier nu sunt decât aparent la

grămadă, dacă, pierdut pe şantier, exista măcar un singur om care se gândeşte la catedrală în ansamblul ei. Nu-mi fac griji pentru mâlul răvăşit dacă adăposteşte o sâmânţă. Sâmânţa îl va drena pentru a construi.

Oricine accede la contemplaţie se preschimbă în sământă. Oricine descoperă o evidenţă trage de mânecă pe ceilalţi ca să le-o arate. Oricine inventează îşi proclamă pe dată invenţia. Nu ştiu cum se va exprima sau cum va acţiona un Hochedé. Dar nu-mi pasă. El îşi va răspândi credinţa liniştită în jurul lui. Întrezăresc mai bine principiul victoriilor: cel care îşi asigură o funcţie de paracliser sau de persoană care închiriază scaune în catedrala construită, acela e deja învins. Dar cel care poartă în inimă o catedrală de construit, acela e deja învingător. Victoria e fructul iubirii. Doar iubirea recunoaşte chipul pe care trebuie să-l modeleze. Doar iubirea conduce spre el. Inteligenţa nu are valoare decât în slujba iubirii.

Sculptorul poartă în sine povara operei sale: prea puţin contează dacă el nu ştie cum va modela. Din faptă în faptă, din eroare în eroare, din contradicţie în contradicţie, el va merge drept la ţintă, prin lut, spre creaţia sa. Nici inteligenţa, nici judecata nu sunt creatoare. Dacă sculptorul nu e decât ştiinţă şi inteligenţă, mâinile lui vor fi lipsite de geniu.

Ne-am înşelat prea multă vreme asupra rolului inteligenţei. Am neglijat substanţa omului. Am crezut că virtuozitatea sufletelor mici putea ajuta la triumful cauzelor nobile, că egoismul abil putea exalta spiritul de sacrificiu, că uscăciunea sufletească putea, prin vorbele goale ale discursurilor, să întemeieze fraternitatea sau iubirea. Am neglijat Fiinţa. Sământa de cedru va deveni, de bine, de rău, cedru. Sământa de mărăcine va deveni mărăcine. Am să refuz de acum înainte să mai judec omul după formulele care îi justifică deciziile. Te poţi înşela mult prea uşor asupra garanţiei pe care o dau cuvintele, ca şi asupra direcţiei faptelor. Nu ştiu dacă acela care merge spre casă se duce spre ceartă sau spre iubire. Am să mă întreb: „Ce fel de om

este?” Abia atunci voi şti către ce anume trage şi spre ce se îndreaptă, în fond, ne îndreptăm mereu spre lucrurile către care tragem.

Sămânţa, atrasă de soare, îşi găseşte întotdeauna drumul prin pietrişul solului. Logicianul cel mai pur, dacă niciun soare nu-l cheamă la sine, se îneacă în confuzia problemelor. Îmi voi aminti de lecţia pe care mi-a dat-o însuşi inamicul meu. Ce direcţie trebuie să aleagă coloana blindată pentru a încercui ariergarda adversarului? El nu ştie să răspundă. Cum trebuie să fie coloana blindată? Trebuie să fie precum greutatea mării care loveşte în dig.

Ce e de făcut? Asta. Sau poate contrariul. Sau altceva. Nu există un determinism al viitorului. Ce trebuie să fim? Iată întrebarea esenţială, căci doar spiritul fertilizează inteligenţa. El o însămânţează cu opera viitoare. Inteligenţa o va conduce până la termen. Ce trebuie să facă omul spre a crea prima navă? Formula e mult prea complicată. Nava asta se va naşte, la urma urmei, din mii de tatonări contradictorii. Dar omul acesta ce trebuie să fie? Aici eu ţin creaţia de la rădăcina ei. El trebuie să fie negustor sau soldat, căci atunci, în mod obligatoriu, din dragoste pentru tărâmuri îndepărtate, el va provoca tehnicienii, va mâna muncitorii şi îşi va lansa într-o bună zi nava! Ce e de făcut pentru ca o întreagă pădure să-și ia zborul? Ah! E prea greu… Ce trebuie să fii? Trebuie să fii incendiu!

Vom intra mâine în noapte. Fie ca ţara mea să mai existe atunci când ziua se va întoarce! Ce e de făcut spre a o salva? Cum poate fi enunţată o soluţie simplă? Necesităţile sunt contradictorii. E important să salvăm moştenirea spirituală, fără de care rasa va fi lipsită de geniul ei. E important să salvăm rasa, fără de care moştenirea va fi pierdută. Logicienii, în lipsa unui limbaj care ar împăca cele două tipuri de salvare, vor fi ispitiţi să sacrifice fie sufletul, fie trupul. Dar puţin îmi pasă mie de logicieni. Eu vreau ca ţara mea să existe – în spiritul şi în trupul ei – atunci când se va face iarăşi lumină. Pentru a acţiona potrivit cu ceea ce e bine pentru ţara mea, va trebui să stărui clipă de clipă în

această direcţie, cu toată forţa iubirii mele. Nu există trecere pe care marea, stăruind, să n-o afle.

Nu mi-e îngăduită nicio îndoială în privinţa salvării. Înţeleg mai bine imaginea focului pentru cel orb. Dacă orbul merge spre foc, înseamnă că s-a născut în el nevoia de foc. Focul îl conduce deja. Dacă orbul caută focul, înseamnă că deja l-a găsit. Tot astfel, sculptorul îşi are deja creaţia în minte dacă trage spre lut. Şi noi la fel. Simţim căldura legăturilor noastre: iată de ce suntem deja învingători.

Comunitatea noastră o simţim deja. Va trebui fireşte s-o exprimăm, pentru a atrage alături de ea. Acesta e un efort de conştiinţă şi de limbaj. Dar va mai trebui, pentru a nu pierde nimic din substanţa ei, să devenim surzi la capcanele tipurilor de logică provizorie, ale şantajelor şi ale polemicilor. Trebuie, înainte de toate, să nu negăm nimic dintre lucrurile din care provenim.

Şi de aceea, în liniştea nopţii mele la ţară, rezemat de un zid, încep, la întoarcerea din misiunea asupra Arrasului – şi luminat, am eu impresia, de misiunea mea –, să-mi impun nişte reguli simple pe care nu le voi trăda niciodată.

Din moment ce fac parte dintre ei, nu-i voi renega niciodată pe ai mei, orice ar face. Nu voi ţine niciodată predici împotriva lor în faţa altora. Dacă e cu putinţă să le iau apărarea, îi voi apăra. Dacă mă vor acoperi de noroi, voi închide ruşinea asta în inima mea şi voi păstra tăcerea; Orice aş gândi atunci despre ei, nu voi fi niciodată un martor al acuzării. Un soţ nu se duce din casă în casă pentru a le spune vecinilor că soţia sa e o destrăbălată. Nu astfel îşi va salva el onoarea. Căci soţia sa face parte din casa lui. Nu poate deveni el mai nobil ponegrind-o pe ea. Abia întors acasă are dreptul să dea frâu liber mâniei.

Astfel nu mă voi desolidariza de o înfrângere care, adesea, mă va umili. Sunt al Franţei. Franţa a dat naştere unor Renoir, Pascal, Pasteur, Guillaumet, Hochedé. Dar a dat naştere şi unor incapabili, unor politicieni sau unor trişori.

Mi se pare însă mult prea lesnicios să te asemeni cu unii şi să tăgăduieşti orice rudenie cu ceilalţi.

Înfrângerea învrăjbeşte. Înfrângerea dezmembrează ceea ce era constituit. E aici o ameninţare de moarte; eu unul nu voi contribui la aceste învrăjbiri, aruncând răspunderea dezastrului pe umerii acelora dintre ai mei care gândesc altfel decât mine. Nu e nimic de obţinut de pe urma acestor procese fără judecător. Cu toţii am fost înfrânţi. Eu am fost înfrânt. Hochedé a fost înfrânt. Hochedé nu aruncă înfrângerea pe seama altora. El îşi spune: „Eu, Hochedé, originar din Franţa, am fost slab. Franţa lui Hochedé a fost slabă. Eu am fost slab în ea, iar ea a fost slabă în mine". Hochedé ştie bine că, dacă se rupe de ai săi, nu se va slăvi decât pe sine. Şi că, începând de atunci, el nu va mai fi Hochedé al unei case, al unei familii, al unei Escadrile, al unei patrii. El nu va mai fi decât Hochedé al unui deşert.

Dacă accept să fiu umilit prin cei care constituie casa mea, pot în schimb acţiona asupra casei mele. Ea face parte din mine, aşa cum eu fac parte din ea. Dar, dacă refuz umilirea, casa mea se va dezmembra cum va voi, iar eu voi merge de unul singur, încărcat de glorie, dar mai inutil decât un mort.

Pentru a fi, se cuvine mai întâi să asumi. Or, cu abia câteva ceasuri în urmă, eram orb. Eram amar. Dar acum judec mai limpede. Aşa cum refuz să mă plâng de ceilalţi francezi, de când mă simt parte a Franţei, tot astfel nu mai concep ca Franţa să se plângă de lume. Fiecare e responsabil de toţi. Franţa era responsabilă de lume. Franţa ar fi putut oferi lumii măsura comună care ar fi unit-o. Franţa ar fi putut servi lumii drept cheie de boltă. Dacă Franţa ar fi avut savoarea Franţei, strălucirea Franţei, prin intermediul Franţei lumea întreagă ar fi devenit rezistenţă. Îmi tăgăduiesc de acum reproşurile aduse lumii. Franţa era datoare să-i servească drept suflet, dacă lumea era lipsită de suflet.

Franţa ar fi putut să-şi atragă aliaţi. Escadrila mea 2/33 s-a oferit rând pe rând voluntar pentru războiul din Norvegia, apoi din Finlanda. Ce reprezentau Norvegia şi Finlanda

pentru soldaţii şi subofiţerii de la mine din grup? Am avut mereu impresia că ei acceptau, în chip confuz, să moară pentru o anumită savoare a sărbătorilor Crăciunului. Salvarea acelei savori, în lume, li se părea că justifică sacrificiul vieţii lor. Dacă noi am fi întruchipat Crăciunul lumii, lumea s-ar fi salvat prin noi.

Comunitatea spirituală a oamenilor în lume n-a acţionat în favoarea noastră. Dar, întemeind această comunitate a oamenilor în lume, noi am fi salvat lumea şi pe noi înşine. Am dat greş în misiunea asta. Fiecare e responsabil pentru toţi. Fiecare e singur responsabil. Fiecare e singur responsabil pentru toţi. Înţeleg pentru întâia oară una dintre tainele religiei din care a ieşit civilizaţia pe care o revendic drept a mea: „A duce cu sine păcatele oamenilor…” Şi fiecare duce cu sine păcatele tuturor oamenilor.

XXV

Cine vede oare aici doctrina unui om slab? Şef este cel care îşi asumă totul. El spune: „Am fost bătut”. El nu spune: „Soldaţii mei au fost bătuţi”. Aşa vorbeşte omul adevărat. Hochedé ar spune: „Eu sunt responsabil”.

Înţeleg sensul umilinţei. Ea nu este denigrare de sine. Ea este principiul însuşi al acţiunii. Dacă, în intenţia de a mă absolvi, eu scuz nenorocirile prin fatalitate, înseamnă că mă supun fatalităţii. Dacă le scuz prin trădare, înseamnă că mă supun trădării. Dar, dacă asum greşeala, înseamnă că eu revendic puterea mea de om. Pot acţiona asupra lucrurilor din care provin. Sunt parte constitutivă a comunităţii oamenilor.

Există aşadar cineva în mine pe care îl combat pentru a mă înălţa. A fost nevoie de călătoria asta grea pentru ca să desluşesc astfel, de bine, de rău, în mine pe individul pe care îl combat de omul care se înalţă. Nu ştiu ce valoare are imaginea care-mi vine în minte, dar îmi spun: individul nu e

decât un drum. Doar Omul care o ia pe acest drum contează. Nu mă mai pot mulţumi doar cu adevăruri de polemică. La ce bun să acuzăm indivizii? Ei nu reprezintă altceva decât căi şi treceri. Nu mai pot pune îngheţarea mitralierelor mele pe seama neglijenţelor funcţionarilor, nici absenţa popoarelor prietene pe seama egoismului lor. Înfrângerea se exprimă, desigur, prin eşecuri individuale. Dar o civilizaţie îşi modelează oamenii. Dacă aceea de la care mă reclam e ameninţată de slăbiciunea indivizilor, am dreptul să mă întreb de ce nu i-a modelat altfel.

O civilizaţie, la fel ca o religie, se acuză ea însăşi dacă se plânge de slăbiciunea fidelilor ei. Ea e datoare să-i înflăcăreze. Tot astfel dacă se plânge de ura celor care îi sunt infideli. Ea e datoare să-i convertească. Or, civilizaţia mea, care odinioară a arătat de ce e în stare, care şi-a înflăcărat apostolii, care i-a zdrobit pe cei violenţi, care a eliberat popoare de sclavi, nu a mai ştiut astăzi nici să entuziasmeze, nici să convertească. Dacă vreau să scot la lumină rădăcina diverselor cauze ale înfrângerii mele, dacă am ambiţia să trăiesc din nou, sunt dator să găsesc mai întâi fermentul pe care l-am pierdut.

Căci ceea ce se întâmplă cu o civilizaţie este la fel cu ceea ce se întâmplă cu grâul. Grâul hrăneşte omul, dar omul, la rândul său, salvează grâul a cărui sămânţă o pune la adăpost. Rezerva de seminţe e respectată, din generaţie de grâu în altă generaţie de grâu, precum o moştenire.

Şi nu îmi e de ajuns să ştiu ce grâu doresc pentru ca el să încolţească. Dacă eu vreau să salvez un anume tip uman – şi puterea lui – trebuie să salvez şi principiile care îl întemeiază.

Or, dacă am păstrat imaginea civilizaţiei pe care o revendic drept a mea, am pierdut regulile care o transmiteau. Descopăr în seara asta că acele cuvinte de care mă foloseam nu mai atingeau esenţialul. Propovăduiam astfel Democraţia, fără să bănuiesc defel că enunţam în felul ăsta nu un ansamblu de reguli referitoare la calităţile şi la soarta omului, ci un ansamblu de dorinţe. Doream oameni

fraterni, liberi şi fericiţi. Fireşte. Cine nu e de acord cu aşa ceva? Mă pricepeam să expun „cum” trebuie să fie omul. Şi nu „cine” trebuie el să fie.

Vorbeam, fără să precizez cuvintele, despre comunitatea oamenilor. Ca şi cum climatul la care făceam aluzie nu era rodul unei arhitecturi particulare. Mi se părea că evoc o evidenţă naturală. Nu există evidenţă naturală. O trupă fascistă, un târg de sclavi sunt, şi ele, comunităţi umane.

În această comunitate de oameni, eu nu mai locuiam în calitate de arhitect. Beneficiam de pacea ei, de toleranţa ei, de bunăstarea ei. Nu ştiam nimic despre ea, în afară de faptul că sălăşluiam acolo. Stăteam acolo ca un paracliser în biserică sau ca o persoană care închiriază scaune în grădina publică. Deci, ca un parazit. Deci, ca un învins.

Aşa sunt pasagerii de pe un vapor. Se folosesc de vapor fără să-i dea nimic. La adăpostul saloanelor, pe care le cred un cadru absolut, ei îşi continuă jocurile. Habar n-au de activitatea cuplului-maestru din pântecele navei, sub eterna presiune a mării. Cu ce drept se vor plânge ei dacă furtuna le va dezmembra vaporul?

Dacă indivizii s-au degradat, dacă eu am fost învins, de ce anume m-aş plânge?

Există o măsură comună a calităţilor pe care le doresc oamenilor civilizaţiei mele. Există o cheie de boltă pentru comunitatea particulară pe care ei trebuie s-o întemeieze. Există un principiu din care a ieşit totul cândva, rădăcini, trunchi, ramuri şi fructe. Care este acesta? Căci el era o sămânţă viguroasă în răsadniţa oamenilor. Doar el mă poate face învingător.

Mi se pare că înţeleg multe lucruri în strania mea noapte petrecută în sat. Liniştea e de o calitate extraordinară. Cel mai mic zgomot umple întreg spaţiul, ca un clopot. Nimic nu mi-e străin. Nici zgomotul vitelor adormite, nicio chemare îndepărtată, nici scârţâitul uşii care e închisă. Totul se petrece de parcă ar fi în mine însumi. Trebuie să dau zor să

prind sensul unui sentiment care poate dispărea.

Îmi spun: „Ăsta e tirul de la Arras…” Tirul a făcut să cadă o crustă. Pe toată durata acelei zile, am pregătit negreşit sălaşul dinlăuntrul meu. Eu nu eram decât un gerant posac. Asta înseamnă individul. Dar s-a ivit Omul. S-a instalat pur şi simplu în locul meu. A privit mulţimea la grămadă şi a văzut un popor. Poporul lui. Omul, măsură comună a acestui popor şi a mea. De aceea, dând fuga spre Escadrilă, mi se părea că dau fuga spre un foc mare. Omul privea prin ochii mei – Omul, măsură comună a camarazilor.

Să fie un semn? Sunt gata-gata să dau crezare semnelor… Totul este, în seara asta, o înţelegere tacită. Orice zgomot îmi parvine ca un mesaj, limpede şi totodată obscur. Ascult un pas liniştit care îmi umple noaptea:

— Hei! Bună seara, căpitane…

— Bună seara!

Nu-l cunosc. A fost între noi ca un fel de „hei” al barcagiilor, de la o barcă la alta.

Am avut încă o dată sentimentul unei miraculoase rudenii. Omul care sălăşluieşte în lăuntrul meu în seara asta îşi tot numără semenii. Omul, măsură comună a popoarelor şi a neamurilor…

Iată-l pe acela care se întorcea acasă, cu cantitatea lui de griji, de gânduri şi de imagini. Cu încărcătura lui, zăvorâtă în el însuşi. L-aş fi putut opri ca să-i vorbesc. Pe un drum colbuit de ţară, am fi schimbat câteva amintiri. Aşa fac schimb de comori negustorii, dacă li se încrucişează drumurile, la întoarcerea din insule.

În civilizaţia mea, cel care se deosebeşte de mine, departe de a mă leza, mă îmbogăţeşte. Unitatea noastră, deasupra noastră, se întemeiază în Om. Astfel, discuţiile noastre de seară, din Escadrila 2/33, departe de a face rău frăţiei noastre, o consolidează, căci nimeni nu doreşte să audă ecoul propriilor cuvinte, nici să se privească în oglindă.

În Om se regăsesc, de asemenea, francezii din Franţa şi

norvegienii din Norvegia. Omul îi reuneşte în unitatea sa, exaltând totodată, fără a se contrazice, obiceiurile lor particulare. Tot astfel se exprimă copacul prin crengile care nu seamănă cu rădăcinile. Aşadar, dacă acolo se scriu poveşti despre zăpadă, dacă în Olanda se cultivă lalele, dacă în Spania se improvizează mişcări de flamenco, suntem cu toţii îmbogăţiţi în fiinţa Omului. De aceea, poate, am dorit, noi, cei din Escadrilă, să luptăm pentru Norvegia…

Şi iată că am impresia că am ajuns la capătul unui lung pelerinaj. Nu descopăr nimic, dar, la fel ca la ieşirea dintr-un somn, revăd în mod simplu ceea ce nu mai priveam.

Civilizaţia mea se sprijină pe cultul Omului prin indivizi. Ea a încercat, secole la rând, să arate Omul, aşa cum ar fi învăţat pe cineva să desluşească o catedrală prin pietrele care o alcătuiesc. Ea l-a propovăduit pe acest Om care domina individul…

Căci Omul civilizaţiei mele nu se defineşte pornind de la oameni. Oamenii sunt cei care se definesc prin el. Exista în el, la fel ca în orice Fiinţă, ceva ce materialele care îl compun nu explică. O catedrala e altceva decât o sumă de pietre. Ea este geometrie şi arhitectură. Nu pietrele o definesc, ea e cea care îmbogăţeşte pietrele cu propria ei semnificaţie. Pietrele astea sunt înnobilate fiind pietrele unei catedrale. Pietrele cele mai diferite servesc unitatea ei. Catedrala absoarbe, în cântarea ei, până şi garguile cele mai pocite.

Dar, încetul cu încetul, mi-am uitat adevărul. Am crezut că Omul îi rezuma pe oameni, aşa cum Piatra rezumă pietrele. Am confundat catedrala cu suma de pietre şi, treptat, moştenirea s-a evaporat. Trebuie restaurat Omul. El este esenţa culturii mele. El este cheia Comunităţii mele. El este principiul victoriei mele.

XXVI

E lesne să întemeiezi ordinea unei societăţi pe respectarea de către fiecare a unor reguli fixe. E lesne să modelezi un om orb care să suporte, fără să protesteze, un stăpân sau un Coran. Dar este infinit superioară reuşita care constă în a-l elibera pe om, în a-l face să domnească asupra lui însuşi.

Dar ce înseamnă a elibera? Dacă eu eliberez, într-un deşert, un om care nu simte nimic, ce înseamnă libertatea lui? Nu există libertate decât pentru „cineva” care se duce undeva. A-1 elibera pe acest om ar însemna să-l înveţi ce e setea şi să-i trasezi un drum spre fântână. Abia atunci în faţa lui s-ar contura nişte demersuri care n-ar mai fi lipsite de semnificaţie. A elibera o piatră nu înseamnă nimic dacă nu există gravitaţie. Căci piatra, odată liberă, nu se va duce nicăieri.

Or, civilizaţia mea a căutat să întemeieze relaţiile umane pe cultul Omului dincolo de individ, astfel încât comportamentul fiecăruia faţă de sine însuşi sau faţă de ceilalţi să nu mai fie un conformism orb la obiceiurile muşuroiului de termite, ci o liberă exercitare a iubirii.

Drumul invizibil al gravitaţiei eliberează piatra. Pantele invizibile ale iubirii eliberează omul. Civilizaţia mea a căutat să facă din fiecare om Solul aceluiaşi principe. Ea a considerat individul ca fiind o cale sau un mesaj de la cineva mai mare decât el însuşi, ea a oferit libertăţii ascensiunii lui nişte direcţii orientate.

Cunosc bine originea acestui câmp de forţe. Secole la rând, civilizaţia mea l-a contemplat pe Dumnezeu prin oameni. Omul era zidit după chipul lui Dumnezeu. Oamenii îl respectau pe Dumnezeu în om. Oamenii erau fraţi în Dumnezeu. Această reflectare a lui Dumnezeu conferea o demnitate inalienabilă fiecărui om. Relaţiile omului cu Dumnezeu fundamentau în mod evident datoriile fiecăruia faţă de sine însuşi sau faţă de ceilalţi.

Civilizaţia mea este moştenitoarea valorilor creştine. Am

să mă gândesc la construcţia catedralei, spre a-i înţelege mai bine arhitectura.

Contemplarea lui Dumnezeu îi făcea pe oameni egali, pentru că sunt egali întru Dumnezeu. Iar această egalitate avea o semnificaţie limpede. Căci nu poţi fi egal decât în ceva. Soldatul şi căpitanul sunt egali întru naţie. Egalitatea nu mai e decât o vorbă goală de conţinut dacă nu exista nimic întru care să se creeze această egalitate.

Înţeleg limpede pentru ce această egalitate, care era egalitatea drepturilor de la Dumnezeu prin intermediul indivizilor, interzicea limitarea ascensiunii unui individ: Dumnezeu putea decide a-l transforma într-o cale. Dar, cum era vorba şi de egalitatea drepturilor de la Dumnezeu „asupra" indivizilor, înţeleg pentru ce indivizii, oricare ar fi ei, erau supuşi aceloraşi îndatoriri şi aceluiaşi respect faţă de legi. Exprimându-l pe Dumnezeu, ei erau egali în drepturile lor. Slujindu-l pe Dumnezeu, ei erau egali în îndatoririle lor.

Înţeleg pentru ce o egalitate stabilită întru Dumnezeu nu atrăgea după sine nici contradicţie, nici dezordine. Demagogia se strecoară atunci când, în lipsa unei măsuri comune, principiul egalităţii se alterează devenind principiul identităţii. Atunci soldatul refuză salutul datorat căpitanului, pentru că soldatul, salutându-l pe căpitan, ar cinsti un individ, şi nu Naţia.

Civilizaţia mea, primindu-şi moştenirea de la Dumnezeu, i-a făcut pe oameni egali în Om.

Înţeleg originea respectului oamenilor unii faţă de alţii, învăţatul îi datora respect marinarului care alimenta cazanul cu aburi al navei, pentru că, prin acest marinar, el îl respecta pe Dumnezeu, al cărui Sol era şi acel marinar salahor. Oricare ar fi valoarea unuia şi mediocritatea celuilalt, niciun om nu putea emite pretenţia de a aduce pe

un altul la stare de sclavie. Un Sol nu trebuie umilit. Dar acest respect faţă de om nu atrăgea după sine prosternarea degradantă în faţa mediocrităţii individului, în faţa prostiei sau a ignoranţei, deoarece mai întâi era onorată acea calitate de Sol al lui Dumnezeu. Astfel iubirea de Dumnezeu întemeia relaţii nobile între oameni, treburile rezolvându-se de la Sol la Sol, pe deasupra calităţii indivizilor.

Civilizaţia mea, primindu-şi moştenirea de la Dumnezeu, a întemeiat respectul pentru om prin intermediul indivizilor.

Înţeleg originea fraternităţii oamenilor. Oamenii erau fraţi întru Dumnezeu. Nu poţi fi frate decât întru ceva. Dacă nu există legătură care să-i unească, oamenii sunt juxtapuşi şi nu uniţi. Nu poţi fi frate şi atât. Camarazii mei şi cu mine suntem fraţi „întru" Escadrila 2/33. Francezii sunt fraţi „întru" Franţa.

Civilizaţia mea, primindu-şi moştenirea de la Dumnezeu, i-a făcut pe oameni fraţi întru Om.

Înţeleg semnificaţia îndatoririlor de caritate care mi-erau predicate. Caritatea îl slujea pe Dumnezeu prin individ. Ea era datorată lui Dumnezeu, oricare ar fi fost mediocritatea individului. Această caritate nu-l umilea pe beneficiar, nici nu-l lega cu lanţurile recunoştinţei, deoarece nu lui, ci lui Dumnezeu îi era adresat darul, în schimb, exercitarea acestei carităţi nu era niciodată un omagiu adus mediocrităţii, prostiei sau ignoranţei. Medicul era dator să-şi pună viaţa în primejdie dând îngrijire până şi ultimului ciumat. El îl slujea pe Dumnezeu. El nu era înjosit de noaptea albă petrecută la căpătâiul unui hoţ.

Civilizaţia mea, moştenitoarea lui Dumnezeu, a făcut astfel, din caritate, un dar Omului prin intermediul individului.

Înţeleg semnificaţia profundă a smereniei cerute individului. Aceasta nu-l înjosea. Dimpotrivă, ea îl înălţa. Îl lămurea în privinţa rolului de Sol. Aşa cum îl silea să-l respecte pe Dumnezeu prin intermediul seamănului, ea îl silea să-l respecte în sine, să se facă Sol al lui Dumnezeu sau cale spre Dumnezeu. Îi impunea să uite de sine spre a se înălţa, căci, dacă individul îşi slăveşte propria-i importanţă, calea se preschimbă pe dată în zid.

Civilizaţia mea, moştenitoarea lui Dumnezeu, a predicat şi respectul de sine, adică respectul faţă de Om prin sine însuşi.

Înţeleg, în sfârşit, pentru ce iubirea de Dumnezeu i-a făcut pe oameni responsabili unii faţă de alţii şi le-a impus Speranţa ca pe o virtute. Din moment ce din fiecare dintre ei ea făcea Solul aceluiaşi Dumnezeu, în mâinile fiecăruia sălăşluia mântuirea tuturor. Nimeni nu avea dreptul să deznădăjduiască, deoarece era mesagerul cuiva mai mare decât el. Deznădejdea însemna tăgăduirea lui Dumnezeu în tine însuţi. Datoria de Speranţă s-ar fi putut tălmăci astfel: „Te crezi aşadar atât de important? Câtă îngâmfare în deznădejdea ta!”

Civilizaţia mea, moştenitoarea lui Dumnezeu, l-a făcut pe fiecare responsabil de toţi oamenii, iar pe toţi oamenii responsabili de fiecare în parte. Un individ trebuie să se jertfească pentru salvarea unei colectivităţi, numai că nu e

vorba aici de o aritmetică imbecilă. Este vorba despre respectul pentru Om prin individ. Măreţia civilizaţiei mele constă, într-adevăr, în aceea că o sută de mineri sunt datori să-şi rişte viaţa pentru salvarea unui singur miner îngropat sub o surpare. Ei salvează Omul.

Înţeleg limpede, în această lumină, semnificaţia libertăţii. Ea este libertatea creşterii unui copac în câmpul de forţe al seminţei lui. Ea este climatul ascensiunii Omului. Ea este aidoma unui vânt favorabil. Numai datorită vântului velierele sunt libere, în largul mării.

Un om astfel clădit ar dispune de puterea copacului. Cât spaţiu ar acoperi el cu rădăcinile! Cât aluat uman ar absorbi, spre a-l face să rodească la lumina soarelui!

XXVII

Dar, eu am stricat totul. Am delapidat moştenirea. Am lăsat să se altereze noţiunea de Om.

Pentru a salva aceeaşi cult pentru un Prinţ contemplat prin intermediul indivizilor, cât şi înalta calitate a relaţiilor umane pe care se întemeia acest cult, civilizaţia mea cheltuise totuşi o energie şi o inventivitate demne de luat în seamă. Toate strădaniile „Umanismului” n-au tins decât spre acest scop. Umanismul şi-a ales drept misiune exclusivă lămurirea şi perpetuarea întâietăţii Omului asupra individului. Umanismul a propovăduit Omul.

Dar, când trebuie să vorbească despre Om, limbajul devine incomod. Omul se deosebeşte de oameni. Nu se spune nimic esenţial despre catedrală dacă nu se vorbeşte decât de pietre. Nu se spune nimic esenţial despre Om dacă se încearcă definirea lui prin calităţi de om. Umanismul a

acţionat astfel într-o direcţie din capul locului închisă. El a căutat să înţeleagă noţiunea de Om printr-o argumentare logică şi morală şi să-l introducă astfel în conştiinţe.

Nicio explicaţie verbală nu înlocuieşte niciodată contemplaţia. Unitatea Fiinţei nu e transportabilă prin cuvinte. Dacă eu aş încerca să-i învăţ pe oameni, a căror civilizaţie ar ignora acest lucru, dragostea pentru o patrie sau un domeniu, n-aş dispune de niciun argument pentru a-i emoţiona. Un domeniu e alcătuit din ogoare, păşuni şi vite. Fiecare în parte şi toate împreună au rolul de a-l îmbogăţi. Există totuşi pe acest domeniu ceva ce scapă analizării materialelor, deoarece există proprietari care, din dragoste pentru domeniul lor, s-ar ruina pentru a-l salva. Tocmai acest „ceva” este ceea ce conferă o calitate deosebită materialelor, înnobilându-le. Ele devin vitele de pe un domeniu, pajiştile unui domeniu, ogoarele unui domeniu…

Astfel poţi deveni omul unei patrii, al unei meserii, al unei civilizaţii, al unei religii. Dar, pentru a te putea revendica de la asemenea Fiinţe, se cuvine mai întâi să le întemeiezi în tine însuţi. Şi acolo unde nu există sentimentul patriei, niciun limbaj nu-l va putea transporta. Nu putem întemeia în noi înşine Fiinţa de la care ne revendicăm decât prin actele noastre. O Fiinţă nu ţine de domeniul limbajului, ci de acela al actelor săvârşite. Umanismul nostru a neglijat actele. El a dat greş în încercarea sa.

Actul esenţial a căpătat aici un nume. Acesta este sacrificiul.

Sacrificiul nu înseamnă nici amputare, nici penitenţă. El este în mod esenţial un act. E un dar de sine făcut Fiinţei de la care vom pretinde că ne revendicăm. Va înţelege ce înseamnă un domeniu doar acela care îi va fi sacrificat o parte din sine însuşi, care va fi luptat spre a-l salva şi care va fi trudit spre a-l înfrumuseţa. Atunci va simţi dragostea pentru un domeniu. Un domeniu nu este suma intereselor, aici se află eroarea. El este suma darurilor.

Atâta timp cât civilizaţia mea s-a sprijinit pe Dumnezeu, ea a salvat această noţiune de sacrificiu care-l aşeza pe

Dumnezeu în inima omului. Umanismul a neglijat rolul esenţial al sacrificiului. El a pretins să-l poarte pe om prin cuvinte şi nu prin acte.

El nu dispunea, pentru a salva viziunea Omului prin intermediul oamenilor, decât de acelaşi cuvânt înfrumuseţat cu o majusculă. Riscăm astfel să alunecăm pe o pantă primejdioasă şi să confundăm într-o bună zi Omul cu simbolul mediei sau cu ansamblul oamenilor. Riscăm să ne confundăm catedrala cu suma pietrelor ei.

Iar încetul cu încetul ne-am pierdut moştenirea…

Îndreptăţiţi să afirmăm drepturile Omului prin intermediul indivizilor, am început să vorbim despre drepturile Colectivităţii. Am văzut cum se introduce pe nesimţite o morală a Colectivului care neglijează Omul. Această morală va explica limpede de ce individul este dator să se sacrifice pentru Comunitate. Ea nu va mai explica, fără artificii de limbaj, de ce o Comunitate este datoare să se sacrifice pentru un singur om. De ce este echitabil ca o mie să moară pentru a elibera pe unul singur din închisoarea nedreptăţii. Ne mai amintim încă de acest lucru, dar îl uităm încetul cu încetul. Şi totuşi măreţia noastră rezidă, înainte de toate, în acest principiu, care ne deosebeşte atât de limpede de muşuroiul de termite.

Am alunecat – în lipsa unei metode eficace – din Umanitate, care se sprijinea pe Om, spre muşuroiul ăsta de termite, care se sprijină pe suma indivizilor.

Ce puteam noi opune religiilor Statului sau religiilor Masei? Ce se întâmplase cu măreaţa noastră imagine asupra Omului născut din Dumnezeu? Abia dacă se mai recunoştea, într-un vocabular care se golise de substanţă.

Treptat, uitând Omul, ne-am limitat morala la problemele individului. Am pretins de la fiecare să nu-l lezeze pe celălalt individ. De la fiecare piatră ca ea să nu prejudicieze cealaltă piatră. Şi, desigur, ele nu se prejudiciază una pe cealaltă când se află la grămadă pe un câmp. Dar ele prejudiciază

catedrala pe care ar fi putut-o întemeia şi care ar fi statuat la rândul ei propria lor semnificaţie.

Am continuat să propovăduim egalitatea oamenilor. Dar, uitând Omul, n-am mai înţeles nimic din ceea ce vorbeam. Neştiind pe ce anume să ne fondăm Egalitatea, am făcut o afirmare vagă a acesteia, de care n-am mai ştiut cum să ne folosim. Cum să defineşti Egalitatea, pe planul indivizilor, între înţelept şi brută, între imbecil şi geniu? Egalitatea pe planul lucrurilor materiale cere, dacă noi pretindem să definim şi să realizăm, ca ele să ocupe toate un loc identic şi să joace acelaşi rol. Ceea ce este absurd. Principiul Egalităţii se alterează atunci, devenind principiu al Identităţii.

Am continuat să propovăduim Libertatea omului. Dar, uitând Omul, ne-am definit Libertatea ca pe o vagă licenţă, exclusiv limitată de prejudiciul adus altuia. Ceea ce este gol de semnificaţie, căci nu există act care să nu-l angajeze pe celălalt. Dacă eu mă mutilez, soldat fiind, voi fi împuşcat. Nu există individ de unul singur. Cine se izolează, lezează o comunitate. Cine e trist, îi întristează pe ceilalţi.

De dreptul nostru la o libertate astfel înţeleasă noi n-am mai ştiut să ne servim fără contradicţii insurmontabile. Neştiind cum să definim în ce caz era valabil dreptul nostru şi în ce caz el nu mai era valabil, am închis cu ipocrizie ochii spre a salva un obscur principiu privitor la nenumăratele piedici pe care orice societate le punea negreşit libertăţilor noastre.

Cât despre Caritate, nici măcar n-am mai cutezat s-o predicăm. Într-adevăr, odinioară, sacrificiul care legitimează Fiinţele lua numele de Caritate atunci când îl cinstea pe Dumnezeu prin intermediul chipului său omenesc. Prin mijlocirea individului, noi îi dăruiam lui Dumnezeu, sau Omului. Dar, uitând de Dumnezeu, sau de Om, nu-i mai dăruim decât individului. Începând de atunci, Caritatea capătă adesea înfăţişare de demers inacceptabil. Societatea, şi nu dispoziţia individuală, este cea care e datoare să asigure echitatea în împărţirea bunurilor. Demnitatea individului cere ca el să nu fie redus la o postură de vasal

prin generozităţile altuia. Ar fi paradoxal să-i vedem pe cei care posedă revendicând, în afară de posesia bunurilor lor, şi gratitudinea celor care nu posedă nimic.

Însă, mai presus de orice, caritatea noastră prost înţeleasă se întoarce împotriva scopului ei. Exclusiv bazată pe tendinţele de milă faţă de indivizi, ea ne interzice orice pedeapsă educativă. În timp ce veritabila Caritate, fiind exercitarea unui cult adus Omului, dincolo de individ, impunea să combatem individul pentru a înălţa în el Omul.

Am pierdut astfel Omul. Şi, pierzând Omul, am golit de căldură însăşi fraternitatea pe care o propovăduia civilizaţia noastră – deoarece suntem fraţi întru ceva şi nu pur şi simplu fraţi. Faptul că împărţim ceva nu asigură neapărat fraternitatea. Ea se creează doar în sacrificiu. Se înfăptuieşte în dăruirea comună pentru ceva ce ne depăşeşte. Dar, confundând cu o micşorare sterilă această rădăcină a oricărei existenţe adevărate, noi ne-am redus fraternitatea doar la o toleranţă reciprocă.

Am încetat să mai dăruim. Or, dacă eu pretind să nu mai dăruiesc decât mie însumi, nu primesc nimic, căci nu clădesc nimic din care să fac parte, deci nu sunt nimic. Dacă apoi mi se cere să mor pentru nişte interese, voi refuza să mor. Interesul comandă mai întâi să trăieşti. Oare ce elan al dragostei ar putea plăti preţul morţii mele? Poţi muri pentru o casă. Nu pentru nişte obiecte şi nişte ziduri. Poţi muri pentru o catedrală. Nu pentru nişte pietre. Poţi muri pentru un popor. Nu pentru o mulţime. Poţi muri din dragoste pentru Om, dacă el este cheia de boltă a unei Comunităţi. Poţi muri doar pentru ceea ce te face să trăieşti.

Vocabularul nostru părea aproape intact, dar cuvintele noastre, care se goliseră de substanţa lor reală, ne conduceau, dacă pretindeam să ne folosim de ele, către nişte contradicţii fără ieşire. Eram siliţi să închidem ochii asupra acelor controverse. Eram nevoiţi, neştiind să clădim, să lăsăm pietrele grămadă pe câmp şi să vorbim despre

Colectivitate, cu prudenţă, fără să cutezăm să precizăm despre ce anume vorbeam, căci într-adevăr nu vorbeam despre nimic. „Colectivitate” este un cuvânt lipsit de semnificaţie atâta vreme cât Colectivitatea nu se creează întru ceva. O sumă nu este o Fiinţă.

Dacă Societatea noastră ar mai putea părea un lucru de dorit, dacă Omul şi-ar păstra aici un oarecare prestigiu, asta s-ar întâmpla în măsura în care civilizaţia veritabilă, pe care noi o trădam prin ignoranţa noastră, ar mai prelungi asupra noastră strălucirea ei condamnată şi ne-ar salva, în pofida noastră.

Cum ar fi putut înţelege adversarii noştri ceea ce nu mai înţelegeam noi înşine? Ei n-au văzut în noi decât pietrele la grămadă. Au încercat să dea un sens unei Colectivităţi pe care noi nu mai ştiam s-o definim, nemaiputându-ne aminti de Om.

Unii s-au dus, de la bun început, cu vioiciune, spre concluziile extreme ale logicii. Din acea colecţie ei au făcut o colecţie absolută. Pietrele trebuie să fie identice cu toate pietrele. Şi fiecare piatră domneşte de una singură asupra ei înseşi. Anarhia îşi aminteşte de cultul Omului, dar îl aplică, în mod riguros, individului. Iar contradicţiile care se nasc din rigoarea asta sunt şi mai rele decât ale noastre.

Alţii au adunat pietrele răspândite la întâmplare pe câmp. Au predicat drepturile Masei. Formula nu prea mai satisface. Căci, dacă e desigur intolerabil ca un singur om să tiranizeze o Masă, e la fel de intolerabil ca Masa să strivească un singur om.

Şi mai sunt şi alţii care s-au făcut stăpâni peste aceste pietre lipsite de putere şi, din suma asta, au făcut un stat. Un astfel de stat nu transcende nici el oamenii. Şi el este expresia unei sume. El înseamnă puterea Colectivităţii delegată în mâinile unui individ. El înseamnă domnia unei pietre, care pretinde să se identifice cu celelalte, asupra ansamblului pietrelor. Acest stat propovăduieşte în mod

limpede o morală a Colectivului pe care noi încă o refuzăm, dar spre care ne îndreptăm noi înşine, încet, nemaiamintindu-ne de Om, singurul care ar justifica refuzul nostru.

Aceşti fideli ai noii religii se vor opune ca nişte mineri să-şi rişte viaţa pentru salvarea unui singur miner prins sub dărâmături. Căci grămada de pietre se simte atunci lezată. Îl vor da gata pe cel grav rănit, dacă încurcă înaintarea unei armate. Binele Comunităţii îl vor studia în aritmetică, iar aritmetica îi va conduce. Vor pierde dacă vor încerca să se depăşească pe ei înşişi pentru a ajunge la ceva ce le va fi superior. Vor urî, aşadar, ceea ce diferă de ei, deoarece nu vor dispune de nimic, deasupra lor înşile, întru care să se contopească. Orice datină, orice neam, orice gândire străină le va deveni obligatoriu un afront. Nu vor dispune nicidecum de puterea de a absorbi, căci, pentru a converti Omul în sine, se cuvine nu să-l amputezi, ci să-l exprimi pentru el însuşi, să oferi un ţel aspiraţiilor lui şi un teritoriu energiilor lui. A converti înseamnă întotdeauna a elibera. Catedrala poate absorbi pietrele, care capătă în ea un sens. Însă grămada de pietre nu absoarbe nimic şi, nefiind în măsură să absoarbă, striveşte. Aşa stau lucrurile – dar a cui e vina?

Nu mă mai mir de faptul că stiva de pietre, care cântăreşte greu, câştigă asupra pietrelor la grămadă.

Şi totuşi, eu sunt cel mai puternic.

Sunt cel mai puternic dacă mă regăsesc. Dacă Umanismul nostru reface Omul. Dacă ştim să ne întemeiem Comunitatea şi dacă, pentru a o întemeia, ne folosim de singurul instrument eficace: sacrificiul. Comunitatea noastră, aşa cum o clădise civilizaţia noastră, nu era nici ea suma intereselor noastre – ea era suma darurilor noastre.

Sunt cel mai puternic pentru că şi copacul e mai puternic decât elementele organice din sol. El le drenează spre el. Le preschimbă în copac. Catedrala este mai strălucitoare decât grămada de pietre. Sunt cel mai puternic pentru că doar

civilizaţia mea are puterea de a cuprinde în unitatea ei, fără să le amputeze, diversităţile particulare. Ea dă putere izvorului prin forţa ei, adăpându-se totodată din acest izvor.

Am pretins la ceasul plecării să primesc înainte de a dărui. Pretenţia mea era vană. Lucrurile stăteau la fel ca la cenuşia lecţie de gramatică. Trebuie să dăruieşti mai înainte de a primi – şi să clădeşti înainte de a locui.

Mi-am întemeiat dragostea pentru a-i mei pe darul sângelui, aşa cum mama îşi întemeiază dragostea ei pe darul laptelui. Aici se află misterul. Trebuie să se înceapă prin sacrificiu pentru a întemeia dragostea. Dragostea poate cere apoi şi alte sacrificii şi le poate folosi la toate victoriile. Omul trebuie să facă întotdeauna primii paşi. El trebuie să se nască înainte de a exista.

M-am întors din misiune după ce mi-am stabilit înrudirea cu mica fermieră. Zâmbetul ei mi-a fost transparent, iar prin el mi-am văzut satul. Prin satul meu, mi-am văzut ţara. Prin ţara mea, am văzut alte ţări. Căci aparţin unei civilizaţii care a ales Omul drept cheie de boltă. Fac parte din Escadrila 2/33 care dorea să lupte pentru Norvegia.

Se poate ca Alias, mâine, să mă desemneze pentru o altă misiune. M-am echipat astăzi pentru servirea unui zeu faţă de care eram orb. Tirul de la Arras a distrus învelişul şi am putut vedea. Toţi cei din grupul meu au văzut întocmai. Dacă am să decolez aşadar în zori, voi şti pentru ce anume lupt încă.

Însă doresc să-mi amintesc ceea ce am văzut. Am nevoie de un Crez simplu ca să-mi amintesc.

Voi lupta pentru întâietatea Omului asupra individului – ca şi pentru aceea a universalului asupra particularului.

Cred că într-adevăr cultul Universalului exaltă şi uneşte bogăţiile particulare – şi întemeiază singura ordine adevărată, care este aceea a vieţii. Un copac face parte

dintr-o ordine, în pofida rădăcinilor care se deosebesc de ramuri.

Cred că într-adevăr cultul particularului nu atrage după sine decât moartea – căci întemeiază ordinea pe asemănare. El confundă unitatea Fiinţei cu identitatea părţilor ei. Şi distruge catedrala pentru a alinia pietrele. Voi lupta aşadar împotriva oricui va pretinde să impună un obicei anume celorlalte obiceiuri, un popor anume celorlalte popoare, o rasă anume celorlalte rase, o gândire anume celorlalte gândiri.

Cred că întâietatea Omului întemeiază singura Egalitate şi singura Libertate care pot avea o semnificaţie. Cred în egalitatea drepturilor Omului prin intermediul fiecărui individ. Şi mai cred că Libertatea este aceea a ascensiunii Omului. Egalitate nu înseamnă Identitate. Libertatea nu este exaltarea individului împotriva Omului. Voi lupta împotriva oricui va pretinde să aservească unui individ – ca şi unei mase de indivizi – libertatea Omului.

Cred că civilizaţia mea numeşte Caritate sacrificiul consimţit Omului, spre a stabili domnia lui. Caritatea este un dar făcut Omului, prin intermediul mediocrităţii individului. Ea îl întemeiază pe Om. Voi lupta împotriva oricui va tăgădui Omul, pretinzând că lucrul pe care caritatea mea îl cinsteşte este mediocritatea, şi va întemniţa astfel individul într-o mediocritate definitivă.

Voi lupta pentru Om. Împotriva inamicilor lui. Dar şi împotriva mea.

XXVIII

M-am alăturat camarazilor. Trebuia să ne întâlnim cu toţii

pe la miezul nopţii pentru a primi ordine. Escadrilei 2/33 îi este somn. Flacăra marelui foc s-a preschimbat în jăratic. Grupul pare să reziste încă, dar e doar o amăgire. Hochedé îşi cercetează trist faimosul cronometru. Pénicot, într-un colţ, cu ceafa rezemată de perete, închide ochii. Gavoille, aşezat pe o masă, cu privirea în gol şi picioarele atârnând, se strâmbă ca un copil care stă să plângă. Azambre moţăie peste o carte. Comandantul, singurul vioi, dar cumplit de palid, cu hârtiile în mână sub o lampă, discută cu glas scăzut cu Geley. „Discută", de altfel, e doar o imagine. Comandantul vorbeşte. Geley dă din cap şi spune: „Da, desigur". Geley se agaţă de al său „Da, desigur". Aderă tot mai strâns la enunţurile comandantului, aşa cum omul care se îneacă se prinde de gâtul înotătorului. Dacă aş fi în locul lui Alias, aş spune, fără să schimb tonul: „Căpitane Geley… vei fi împuşcat în zori…". Şi aş aştepta răspunsul.

Escadrila n-a mai dormit de trei zile şi rezistă stând în picioare precum un castel din cărţi de joc.

Comandantul se ridică, se duce spre Lacordaire şi-l scoate dintr-o visare în care acesta mă învingea poate la şah:

— Lacordaire… vei pleca în zori. Misiune de zbor la firul ierbii.

— Bine, domnule comandant.

— Ar trebui să dormi…

— Da, domnule comandant.

Lacordaire se aşază la loc. Comandantul, care iese, îl trage după el pe Geley, aşa cum ar trage un peşte mort la capătul unei undiţe. Nu trei zile, ci o săptămână încheiată Geley nu s-a mai dus la culcare. La fel şi Alias, nu şi-a pilotat doar misiunile de război, ci a dus pe umeri responsabilitatea Escadrilei. Rezistenţa umană are nişte limite. Cele ale lui Geley sunt deja depăşite. Iată-i totuşi pe amândoi plecând, înotătorul şi înecatul, în urmărirea unor ordine-fantomă.

Vezin, bănuitor, a venit către mine, Vezin care doarme şi el de-a-n picioarelea ca un somnambul:

— Dormi?

— Eu…

Mi-am rezemat ceafa de spătarul unui fotoliu, pentru că am descoperit un fotoliu. Eram gata să adorm şi eu, dar vocea lui Vezin mă chinuie:

— Se va sfârşi prost!

Se va sfârşi prost... Interdicţie *a priori...* Se va sfârşi prost...

— Dormi?

— Eu... nu... ce se va sfârşi prost?

— Războiul.

Asta da, ceva nou! Mă afund în somn. Răspund vag:

— ...care război?

— Cum aşa: „Care război”?

Conversaţia asta nu va ajunge prea departe. Ah! Paula, dacă ar exista pentru Escadrilele Aeriene nişte guvernante din Tyrol, întreaga Escadrilă 2/33 ar fi de mult în pat!

Comandantul dă uşa de perete ca vijelia:

— S-a hotărât. Ne mutăm.

În spatele lui stă Geley, foarte treaz. O să lase pe mâine obişnuitele lui „Da, desigur”. O să facă şi în noaptea asta apel, pentru corvezi epuizante, la rezervele pe care nici el nu şi le bănuia.

Noi, ceilalţi, ne ridicăm în picioare. Spunem: „A... bine...” Ce altceva am putea spune? Nu vom spune nimic. Vom asigura mutatul. Doar Lacordaire va aştepta zorii zilei pentru a decola, spre a-şi îndeplini misiunea. Se va duce direct, dacă se va întoarce, la noua bază.

Nici mâine nu vom spune nimic. Mâine, pentru martori, noi vom fi nişte învinşi. Învinşii trebuie să amuţească. Precum seminţele.

CUPRINS

CURIERUL DE SUD.....5
PARTEA ÎNTÂI.....5
PARTEA A DOUA.....20
PARTEA A TREIA.....64
ZBOR DE NOAPTE.....97
PĂMÂNT AL OAMENILOR.....163
I LINIA.....165
II CAMARAZII.....182
III AVIONUL.....198
IV AVIONUL ŞI PLANETA.....202
V OAZA.....214
VI ÎN DEŞERT.....221
VII ÎN INIMA DEŞERTULUI.....250
VIII OAMENII.....289
PILOT DE RĂZBOI.....310

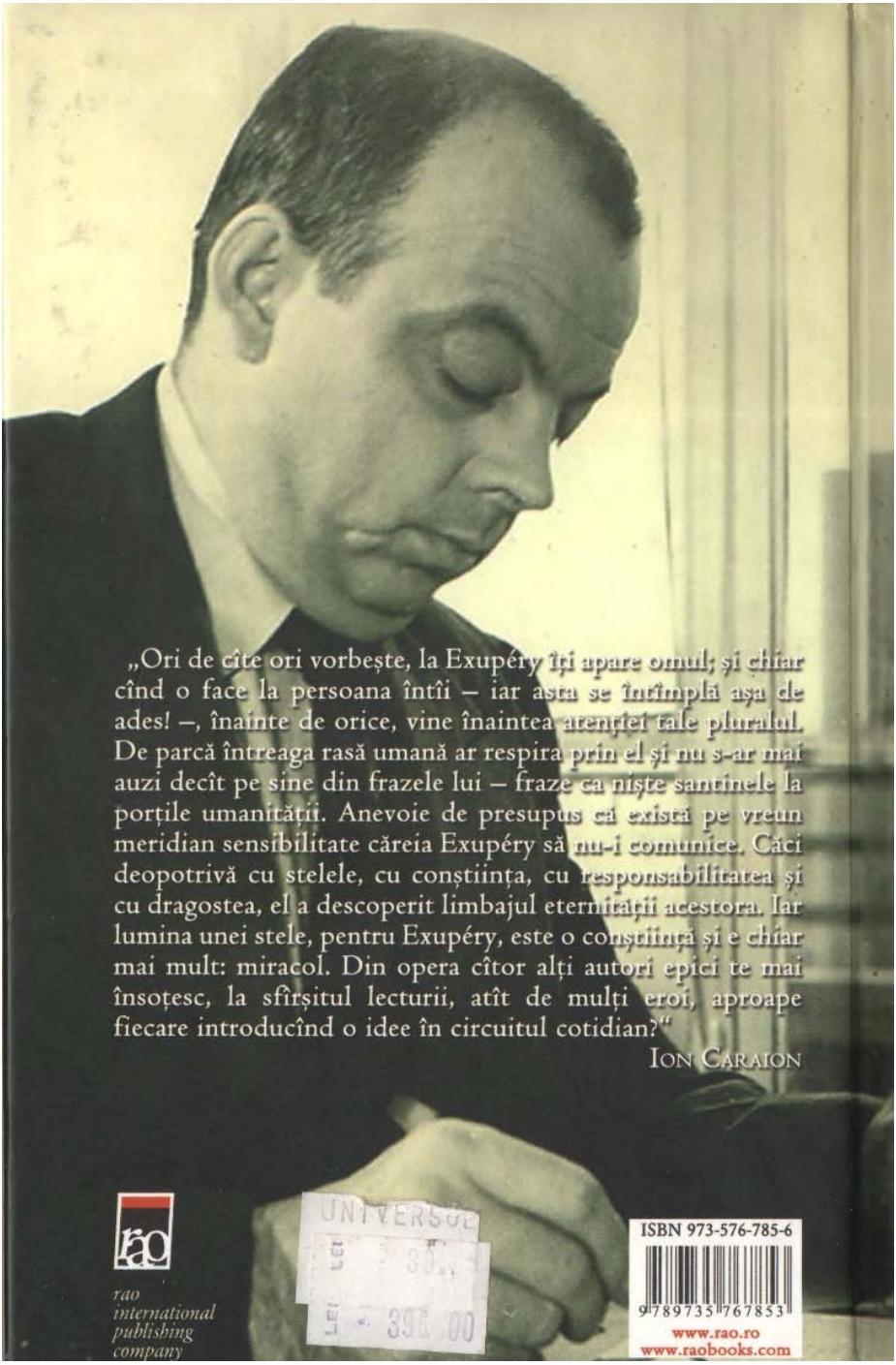

„Ori de cîte ori vorbește, la Exupéry îți apare omul; și chiar cînd o face la persoana întîi – iar asta se întîmplă așa de ades! –, înainte de orice, vine înaintea atenției tale pluralul. De parcă întreaga rasă umană ar respira prin el și nu s-ar mai auzi decît pe sine din frazele lui – fraze ca niște santinele la porțile umanității. Anevoie de presupus că există pe vreun meridian sensibilitate căreia Exupéry să nu-i comunice. Căci deopotrivă cu stelele, cu conștiința, cu responsabilitatea și cu dragostea, el a descoperit limbajul eternității acestora. Iar lumina unei stele, pentru Exupéry, este o conștiință și e chiar mai mult: miracol. Din opera cîtor alți autori epici te mai însoțesc, la sfîrșitul lecturii, atît de mulți eroi, aproape fiecare introducînd o idee în circuitul cotidian?"

ION CARAION

rao
international
publishing
company

ISBN 973-576-785-6

www.rao.ro
www.raobooks.com